

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM
2023/3. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Honvéd Vezérkar**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre dandártábornok (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)
(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (Csc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Lóderer Balázs százados (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)
(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)
(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)
(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)
(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Szerkesztő: Havasi Máté

Telefon: +36 70-199-8648

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Vermes Judit

Könyvszerkesztőség-vezető: Eisrichné Schubert Andrea

Tördelés: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

Cím: 1024 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 7–9.

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Kreatív Tervező és Sokszorosító Osztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlé az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült:

a *Felhasználói irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után
– amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

Emellett ORCID-azonosítót is igényeljenek, és tüntessék fel minden cikkük elején, a nevük után.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

151. ÉVFOLYAM,
2023/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Benkő Tibor ny. vezérezredes:

A sikeres haderőfejlesztés záloga (3.) 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Paulov Attila alezredes:

A légi közlekedés szövetségi szintű átfogó megközelítése,
a NATO Légügyi Bizottság szerepe a katonai légi közlekedés fejlesztésében 17

Békési Bertold László alezredes – Szilvássy László ezredes

– Major Gábor alezredes – Gajdács László százados – Jámbor Krisztián:
Munkadrónok egy modern légikikötő mindennapjaiban 27

Zellei Gábor ny. pv. ezredes:

A polgári védelem lakosságtájékoztatási tevékenységének
néhány kérdése fegyveres összeütközések időszakában 42

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

A biztonság és a fejlődés összefüggései, illetve hatásuk a jólétre Irakban 52

Pintér Tibor:

Biztonságpolitikai kihívások Mozambik Cabo Delgado régiójában 70

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Szabóné Szabó Andrea alezredes:

Küldetésorientált vezetés az orosz–ukrán háború tükrében 85

Mikula Zsolt:

A szociális munka katonai környezetben történő alkalmazásának lehetősége 104

Andó Sándor ezredes:

A kognitív képességfejlesztés pszichológiai lehetőségei 118

HADTÖRTÉNELEM

Varga A. József ny. ezredes:

A Protestáns Táborig Püspökség története

a megalakulásától az 1951-es megszűnéséig (1.) 130

FÓRUM

Nagy László ny. ezredes:

Az orosz–ukrán háború margójára 144

SZEMLE

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 148

ABSTRACT 156

Tisztelt Szerzőink!

Tudományos cikkeink a lap megjelenése után elérhetővé válnak nemcsak a Honvédségi Szemle honlapján, hanem az MTMT-ben (Magyar Tudományos Művek Tára) és a REAL repozitóriumban is. A feltöltést a szerkesztőség és az MTA munkatársai intézik, ám ennek során elengedhetetlen a szerző személyének azonosítása.

Kérünk ezért mindenkit, hogy először is hozzon létre ORCID-azonosítót (Open Research and Contributor Identifier). Ez egy nemzetközileg elfogadott szerzőazonosító számkód, amely biztosítja a kutató egyértelmű azonosítását. Ezzel elkerülhető az azonos, gyakori nevű szerzők munkásságának keveredése, a különböző névalakok használatából adódó vagy névváltozásból eredő problémák, illetve megkönnyíti az automatikus adatfeldolgozást. Használatát egyébként egyre több kiadó teszi kötelezővé.

Másik kérésünk, hogy minden szerző regisztráljon az MTMT-be is, ahol munkahelyét és szakterületét is meg kell adnia. (Ha az intézmény szerepel a legördülő listában, érdemes a minél mélyebb szervezeti egységet bejelölni.) A regisztráció kétlépcsős, egy űrlap kitöltése után az illetékes MTMT-adminisztrátor e-mailben küldi meg a belépéshez szükséges információkat. Az elkészült MTMT-s profilban később rögzíthetők a különböző szerzői azonosítók is, így kérjük, rögzítsék ORCID-kódjukat is.

Az ORCID igénylése ingyenes, és csak pár percet vesz igénybe ezen a címen:

<https://orcid.org/register>

Az MTMT-s regisztráció itt intézhető:

<https://m2.mtmt.hu/frontend/#>

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy mindez elengedhetetlen a cikkek feltöltéséhez, ezért kérünk mindenkit, hogy a lehető legsürgősebben lépjen ez ügyben.

Köszönjük!

HM Zrínyi NKft. – Zrínyi Kiadó
Tudományos Kiadványok Szerkesztősége

Benkő Tibor ny. vezérezredes:

A SIKERES HADERŐFEJLESZTÉS ZÁLOGA (3.)¹

„Együtt erő vagyunk, szertesét gyöngeség.”
Wass Albert

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az erős Magyar Honvédség megteremtését szolgáló Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP) eredményes megvalósításának számtalan összetevője van. Ezáltal annak sikere, megtorpanása vagy kudarca nagyon sok tényezőn múlik. Ezek közül a legfontosabb az ember – még a high-tech jelenlegi időszakában is –, aki képes a szervezeti érdeket a magánérdekkel szembehelyezni, aki kiváló szakember, aki a honvédség kötelékében elhivatottsága révén morálisan meghatározó, erős és áldozatkész. Igazi fogaskerek a rendszerben, amelynek olajozottan, úgymond porszemmentesen kell működnie. De ez nem egy katonai specialitás, hiszen ezek a meghatározó tényezők minden sikeres szervezetre, intézményre vagy vállalkozásra nézve igazak. Éppen ezért a 2017-ben elindított fejlesztési program a katonát emeli a középpontba.² A jól felkészített, kiképzett, a társadalom által elismert és támogatott, hazája és nemzete iránt elkötelezett és azokhoz lojális katonát. De hogy ilyen katonák szolgálják országunk békéjét és biztonságát, ahhoz komplex módon kell kezelnünk a katonai hivatásra történő felkészítést, a katonai pályán aktív szolgálatot teljesítők tudatos, kiszámítható, tervezhető szolgálatfolyásának biztosítását és az aktív katonai szolgálati idő utáni megbecsülést. Erről, vagyis a követendő és vonzó katonai életpályáról szól a haderőfejlesztési program életpályamodellje,³ amelyet tanulmányom 2. részében mutattam be. Annak folytatásaként – cikksorozatomban befejező részeként – most az életpályamodell első szakaszáról, a katonai pályára irányítás és felkészítés színtereiről, formáiról és azok jellemzőiről írok.

KULCSSZAVAK: siker-megtorpanás-kudarca, emberi tényező, szervezeti érdek és magánérdek, morális, elhivatott, megbecsülés, vonzó, katonai pályára irányítás, felkészítés

A SZERZŐRŐL:

Dr. Benkő Tibor ny. vezérezredes (PhD), a Honvéd Vezérkar volt főnöke (2010. június 6. – 2018. május 16.) és honvédelmi miniszter (2018–2022), a Nemzeti Közszerológiai Egyetem egyetemi magántanára (ORCID: 0000-0002-5231-8657; MTMT: 10086382)

¹ A kézirat lezárva: 2022. 12. 15.

² A haza védelmében. Honvédelmi Minisztérium, 2021, 52. <https://honvedelem.hu/images/media/61a73a6068ad2907371142.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

³ Benkő Tibor: A sikeres haderőfejlesztés záloga (2). Honvédségi Szemle, 2023/2., 4. (1. ábra.) <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/issue/view/130/128> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 02.)

HAZAFIAS HONVÉDELMI NEVELÉS⁴ ÉS PÁLYÁRA IRÁNYÍTÁS

Katonai életpályamodell alkalmazásáról beszélve hajlamosak vagyunk azt időkorlátok közé szorítani, és leszűkíteni az aktív katonai szolgálat időszakára vagy annak csak egy részére. Ez egyrészt a folyamat téves és helytelen megközelítése, hiszen elnevezésében is egy életpályára, és annak nem egy bizonyos szakaszára vonatkozik az említett emberierőforrás-gazdálkodás modellje. Másrészt azért is hibás az ilyen gondolkodás, mert a hazájuk iránt elkötelezett és lojális katonák nem attól a pillanattól lesznek hazaszeretők és elhivatottak, hogy magukra öltötték az egyenruhát. Persze jó lenne, ha ez ilyen simán és egyszerűen, ilyen gyorsan menne, akár egyik napról a másikra. A kérdés viszont sokkal inkább az, hogy a katonák mikorra válnak olyan hazafiakká, hogy akár életüket is feláldozzák, ha a helyzet úgy kívánja.

Mindez elsősorban attól függ, hogy a katonai szolgálatra jelentkezők a katonai szervezetbe történő belépésük előtt – akár családi körben, az iskolában vagy más közösségekben – milyen neveltetésben, felkészítésben, milyen szocializációs folyamatban vettek részt. Milyen mértékben alakult ki náluk a hazafiság,⁵ maga a hazafias hazaszeretet gondolata és érzete? Milyen mértékig azonosultak azzal a gondolattal, hogy hazájukért készek és képesek a legnagyobb áldozatot is meghozni? E kérdések alapján látható, hogy jó, ha az aktív katonai szolgálatnak van egy előkészítő szakasza. Egy olyan felkészítési időszak, amely arra hivatott, hogy az érintett személy a katonai szolgálatot olyan alapokkal kezdhesse meg a laktanyákban, hogy a korábbi ismereteket és jártasságokat már csak a készség szintjére kelljen emelni. Mindenekelőtt azért, hogy már ennek tudatában vállalják és kezdjék meg a katonai szolgálatot, hiszen ennek kohéziója adja majd a hadsereg mindenkorai morális állapotának alapját, ami bár békeidőszakban is fontos, de sorsdöntő lehet egy háborús helyzetben a siker, a kudarc vagy a bukás szempontjából.

Tehát a hazájuk és nemzetük iránti tiszteletre, hazaszeretetre nem akkor kell elkezdni a katonai szolgálatot vállaló fiatalok felkészítését, amikor ők belépnek a laktanya kapuján, hanem a Magyar Honvédségnek olyan fiatalokra van szüksége, akik érzelmileg elkötelezettek a haza szolgálatára, és akár már a szolgálat első napjától tudatosan képesek vállalni a katonai esküben foglalt kötelezések teljesítését: „...*Magyarországot híven szolgálom, hűséges honvéde leszek. Magyarország függetlenségét, az állampolgárok jogait és szabadságát bátran [...] életem árán is megvédem.*”⁶ Ez csak úgy érhető el, ha a katonai pályára készülőknek kell megismerniük a haza iránti hűség és hazaszeretet⁷ fogalmát, és elsajátítaniuk annak megnyilvánulási formáit, valamint azt, hogy konkrétan mit és hogyan tehetnek hazánk békéjéért, biztonságáért, és hogyan védhetik meg (ha a helyzet úgy kívánja) saját magukat, szeretteiket és országunkat. Minél többen érzik a haza iránti szeretet, elkötelezettség és felelősségvállalás szükségét, sajátítják el a hon védelmének elméleti ismereteit, szereznek gyakorlati tapasztalatot az évek folyamán, és élnek tudatosan annak szellemében, annál inkább erősödik az ország védelmi képessége.

⁴ Kun Szabó István sz. k. vezérőrnagy: Honvédelmi nevelés stratégiai megközelítésben. Honvédségi Szemle, 2017/5., 71–76. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c07bca627448632862.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 04.)

⁵ Hazafiság: öntudatos, tevékeny, áldozatos hazaszeretet. A magyar nyelv értelmező szótára. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/szotar.php?szo=HAZAFIS%C3%81G&offset=71&kezdobetu=H> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

⁶ 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. 2. melléklet: A katonai eskü. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100140.TV&pagenum=3> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

⁷ Hazaszeretet: az az áldozatokra, sőt önfeláldozásra is kész szeretet, amelyet az ember hazája, népe iránt érez. A magyar nyelv értelmező szótára. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

A történelmi korszakok kihívásai és a népeket körülvevő fenyegetettség jelentős mértékben felerősíthetik az átélt és cselekvő hazafiság jelentőségét. Ez megfigyelhető az ókori időktől napjainkig, szerte a világon.

Igy történt ez Magyarországon is mind a függetlenségi és szabadságharcok idején, mind az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában – amikor a Wurbm-féle reformok⁸ elnevezéssel önálló katonai tanintézeti képzés keretében négyféle katonai iskolatípust vezettek be – a katonai alreáliskolákat, a katonai főreáliskolákat, a hadapródiskolákat és a katonai akadémiákat.

A katonaszellem fontosságát erőteljesen hangsúlyozta az 1943-ban megjelent *Honvédelmi Ismeretek VII–VIII.* kötete,⁹ amely így fogalmazott: „*A katonaszellem egyike a legfontosabb államalkotó tényezőknek. Nevelni és ápolni kell! A nevelés és ápolás azonban nem egyetlen, rövidke esemény, hanem hosszú, állandó folyamat. Ez azt jelenti, hogy a katonaszellem nevelésének és ápolásának a nemzeti élet minden mozzanatában, mesterkéltségtől mentesen, erőltettség nélkül benne kell lenni! A katonaszellem a népek lelkének éltető eleme, tehát jelenléte magától értetődő és természetes.*”

A katonai hivatásra történő felkészítés objektív szükségszerűsége tény, annak fontosságát az illetékes döntéshozók politikai rendszerektől függetlenül mindig – így a második világháború előtt, alatt és után is – elismerték, még ha más-más hangsúlyokkal is. Ennek a ténynek az illusztrációjaként hadd utaljak három szerző vonatkozó írásaira:

- Martinkó József az 1856–1999 közötti időszak katonai középiskoláinak történetét dolgozta fel *Cögregék és katkósok*¹⁰ című könyvében;
- M. Szabó Miklós a magyar katonai felsőoktatási intézmények fejlődéstörténetét mutatta be rendkívüli aprólékossággal és alaposággal, több kötetben,¹¹
- Kiss Zoltán László *A magyar katonai elit, 1945–1989*¹² című könyvében pedig azt vizsgálta empirikus katonaszociológiai vizsgálatok és összehasonlító statisztikai adatelemzések eredményeire támaszkodva, hogy a jelzett időszakban a korabeli magyar katonai elit korpuszába, szubeljébe és közvetítő rétegeibe sorolható összesen 1612 fő magyar tábornok és ezredes jellemzően milyen társadalmi közegből, miféle előszocializációval érkezett; milyen tipikus (polgári és katonai iskolai, szakmai, szervezeti, beosztási és rendfokozati) mobilitási pályákat futott be; milyen hasonlóságok és eltérések mutathatók ki az egyes időszakok különböző elitzsegmentumai között más korábbi (az első világháború előtti és a két világháború közötti) katonai elitsoportokhoz képest, illetve miként hatott a katonai elit szakmai tevékenységére és életére a korabeli (biztonság)politikai és társadalmi környezet.

⁸ V. Fondfőcsoport – Tanintézetek. <https://mek.oszk.hu/01300/01340/html/fond09.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

⁹ Tormay Cécile: *Honvédelmi Ismeretek VII–VIII.* Az ifjúság honvédelmi nevelésének és a testnevelésnek országos vezetője, 1943, 143.

¹⁰ Martinkó József: *Cögregék és katkósok – A katonai középiskolák története.* Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1998. Lásd különösen az alábbi fejezeteket: Spártától a Ludovikáig, 7–16.; VII. A középiskolai katonai kollégiumok története (1974–1992–1996), 100–135.; VIII. A Magyar Honvédség sakkközépiskolái, 136–151.

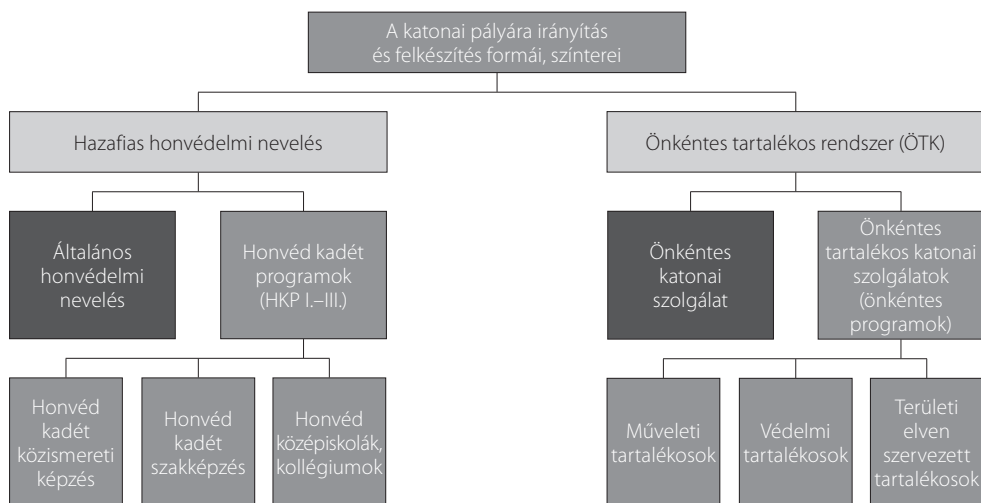
¹¹ M. Szabó Miklós: *A magyar katonai felsőoktatás története, 1947–1956.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004; Uő.: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1961–1969.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008; Uő.: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010; Uő.: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011; M. Szabó Miklós – Oroszi Antal: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1990–1996.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2012.

¹² Kiss Zoltán László: *A magyar katonai elit, 1945–1989.* Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005, 145–149., 496–512.

Mindent egybevéve: vitathatatlan, hogy a hazafiság és honvédelem¹³ kérdése az erős állam egyik meghatározó eleme, ezért a fiatalok ez irányú felkészítése, a honvédelem ügyének ápolása az állam elengedhetetlen feladata. Ennek kapcsán kiemelten fontos az emberi érték, maga a tudás körültekintő, tudatos megalapozása, az elméleti ismeret elsajátítása és a gyakorlati úton szerzett tapasztalat összhangjának megteremtése, hiszen ezek összessége határozza meg a katona egyéni képességeit, ami egyúttal kifejezi alkalmazhatóságát. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a nevelés és a felkészítés átgondolt tervszerűséget és időt igényel, ezért annak megvalósításának folyamatosnak kell lennie, abban következmények nélkül nem lehet fennakadás.

Sajnos Magyarországon többször előfordult, hogy ez mégsem így történt. Voltak időszakok, amikor a magyar haderő folyamatos leépítésével párhuzamosan – ami önmagában is súlyos morális helyzetet teremtett¹⁴ – a hazafias nevelés színtereinek számító középiskolai honvéd kollégiumok, valamint a honvéd szakközépiskolák felszámolása is bekövetkezett, mert figyelmen kívül hagyták azt az egyértelmű tényt, hogy egy erős állam egyik meghatározó ismérve az erős hadsereg. Olyan hadsereg, amelynek szüksége van a kiváló katonai előképzést és pályaeorientációt végző oktatási intézményekre és lehetőségek biztosítására azok számára, akik bár nem hivatásként vállalják, de elkötelezettséget éreznek a haza fegyveres szolgálatára.

Ezt a hiátust hivatottak pótolni a hazafias honvédelmi nevelést folytató képzési formák és intézmények létrehozásának és az önkéntes katonai szolgálat vállalásának szervezeti elemei, színterei és formái.

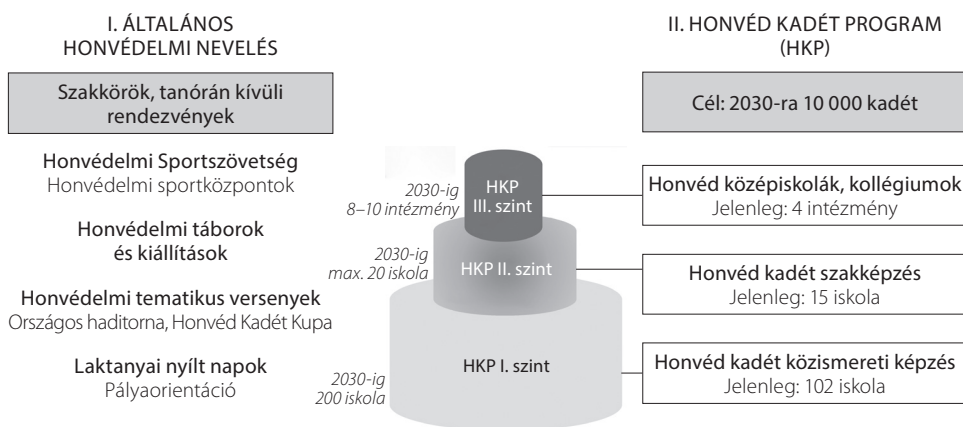

1. ábra A katonai pályára irányítás és az önkéntes tartalékos katonai szolgálat formái és színterei (Szerkesztette a szerző)

¹³ Honvédelem: a haza védelme. A magyar nyelv értelmező szótára. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezso-szotar/szotar.php?szo=HONV%C3%89DELEM&offset=131&kezdobetu=H> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

¹⁴ Súlyosan rontja a csapatszellemet, amikor csorbát szenved az előjáró iránti bizalom, valamint a csoporttól elvárt összetartás és önzetlen bajtársiasság követelménye, mert elhatalmasodik az érintett személyi állományon a tanácstalanság, a csalódottság, a kilátástalanság érzete, uralkodó tendenciává válik az önös hely- és szerepkeresés. Ezek ráterhelődhetnek a szervezeti létre és a szolgálatellátás folyamatára, és különösen a megfontolt előrelátás, az elszántság, az elkötelezettség és a motiváltság, valamint a fegyelem terén mutatkozhatnak meg.

Ezekkel a képzési formákkal a célunk alapvetően nem az, hogy az ábrán bemutatott intézményekben részt vevő fiatalok mindannyian kizárólag katonai pályán folytassák tanulmányaikat, vagy vállaljanak hivatásos, illetve szerződéses katonai szolgálatot. Sokkal inkább az a célunk, hogy minél több fiatal részesüljön egy jól szervezett hazafias honvédelmi képzésben és felkészítésben, aminek eredményeként megismerhetik és elsajátíthatják a hon védelmével összefüggő elméleti ismereteket, kötelemeket és gyakorlati teendőket; megtanulhatják, elsajátíthatják és megélhetik, hogy mit jelent a cselekvő hazafiság és bátorság, a mások iránti tisztelet, a közösségi szellem, a csapatmunka, az alkalmazkodás és utasításkövetés; megtanulhatnak annak szellemében élni, közös tudással és erővel megoldani feladatokat. Vagyis mindazt, ami egy egészséges és erős társadalom ismérveinek megteremtését szolgálja. Programunkban valljuk és tiszteletben tartjuk Bessenyei György¹⁵ mondását, miszerint: „Egy hazát sokféleképpen lehet és kell szolgálni, mert annak sok mesterségre van szüksége.”¹⁶

2. ábra A hazafias honvédelmi nevelés szinterei (Szerkesztette a szerző)

Az ábrán megfigyelhető, hogy az általános honvédelmi nevelés célcsoportja zömében az általános iskolás korú fiatalok, akik részére szakkörök és tanórán kívüli rendezvények keretében, élményszerű foglalkozások megtartásával kívánjuk mindennapjaikat színesíteni, érdeklődési körüket bővíteni. Ennek folyamán a közösségi élet írott és íratlan szabályai, a csapatszellem, a küzdeni akarás és kitartás, a sportszerűség, az egészséges élet, valamint a rendszeresség fontosságának elsajátítása szerepel. Részükre katonai jellegű foglalkozásokat nem tartunk, de bemutatjuk nekik a Magyar Honvédség és a katonai élet mindennapjait. Ennek keretében évente, a nyári szünidő időszakában rendkívül népszerű honvédelmi táborokat szervezünk, ahol a táborlakók a korábbi katonai időszakokból jól ismert napirend szerint – ébresztő, reggeli torna, rendrakás és tisztálkodás, közös reggeli,

¹⁵ Bessenyei György (Tiszabercel, 1746 [1747] – Pusztakovácsi [ma Bakonszeg], 1811. február 24.) magyar királyi testőrtiszt, Mária Terézia testőrségének tagja, költő, a magyar felvilágosodás egyik meghatározó egyénisége. Kulturális enciklopédia. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Bessenyei.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

¹⁶ Bessenyei György: Magyarország. Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény. <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/corpus/xviii/besgy041.htm> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 04.)

napi tervszerű foglalkozások megtartása, közben ebéd, szabadidő, vacsora, rendrakás és tisztálkodás, majd „takarodó” (lefekvés) – élük mindennapjaikat.¹⁷

A fiatalok felkészítésében a honvédelem és a sport – mint a fizikai állóképesség fejlesztése és az egészséges életre nevelés megvalósítása – egymástól elválaszthatatlanok. Ennek okán talán nem meglepő, hogy milyen népszerűek és vonzóak lettek a Honvédelmi Sportszövetséggel közösen rendezett országos haditornaversenyek, amelyek vármegyei fordulókka kezdődnek, és amelyekre az ország bármelyik középiskolája 4 fős diákcsapattal nevezhet. Az országos döntőbe a vármegyei fordulók győztesei juthatnak, ahol nyolc versenyszám alapján mérhetik össze tudásukat és ügyességüket. Ezt a sportügyességi és tudásbéli megmérettetést 2021-től a kadétkupa révén nemzetközivé szélesítettük, így 2022 tavaszán már a 6. Országos Haditorna Verseny döntőjére és a 2. Nemzetközi Kadétkupa versenyre kerülhetett sor.

A laktanyai nyílt napok, kiállítások, a repülőnap és haditechnikai bemutatók, illetve a különböző városokban vagy településeken rendezett sport- és kulturális napok, az azokra szervezett toborzórendezvények mind-mind elősegítik egyrészt a honvédség és a társadalom kapcsolatának erősítését, másrészt lehetőséget biztosítanak a Magyar Honvédségnek a bemutatkozásra, valamint katonáink és technikai eszközeink bemutatására.

A KADÉTKÉPZÉS ÉS A HAZAFISÁG EGYSÉGE

A hazafias és honvédelmi nevelés elindításával az volt a célunk, hogy az *„tudatosítsa a haza szeretetének és a haza védelmének fontosságát, valamint járuljon hozzá a fiatalok felelős állampolgárrá neveléséhez”* – miként az a kadétképzés honlapján is olvasható.¹⁸ Mindez összhangban van a Nemzeti Alaptantervhez (NAT) illeszkedő 2020-as tartalmi szabályzókkal, melyek értelmében a kerettanterv az általános iskola 8. évfolyama számára meghatározza az *Állampolgári ismeretek* tantárgy oktatását, melynek keretében *„a tanuló azokat az érvényes ismereteket sajátíthatja el és azon készségeket szerezhetheti meg, amelyeket a mindennapi életben hasznosíthat, amelyek révén felkészülhet felnőtt szerepeire, tudatos és felelős állampolgárrá és egyben elkötelezett hazafivá válhat”*.¹⁹ Ez a közös cél – mint az 1. ábrán is megfigyelhető – három önálló szinten valósul meg.

A Honvéd Kadét-Program (HKP) I. szintje²⁰ a *„honvéd kadét közismereti képzés, melynek során a diákok – honvéd kadétként – honvédelmi alapismeretek közismereti tantárgyat tanulnak heti 1-2 órában, amelyen megismerkedhetnek azzal, hogy milyen honvédelmi feladatai vannak a magyar állampolgároknak, és azzal is, hogy mit tesz a Magyar Honvédség a haza védelméért”*. A képzésnek ez a része alkalmas a fiatalok pályaorientációjának segítésére, de alkalmas a szerződéses legénységi állomány utánpótlásának támogatására is. Ugyanakkor kellő honvédelmi ismeretalapot biztosít a továbbtanuló fiatalok részére – akár a katonai pálya iránt érdeklődnek, akár a polgári élet más területére készülnek. A honvédelem ügyével tisztában lévő és az azt szolgáló emberek pedig az ország úgynevezett ellenálló képességét

¹⁷ A tábor meghirdetését követő 2-3 napon belül feltöltik a meghirdetett létszámkeretet. A fiatalok és a szülők egyaránt pozitív fogadtatással vannak iránta. A tábor működtetése és üzemeltetése zömében tartalékos katonák bevonásával történik, több helyszínen és több turnusban.

¹⁸ Kadétképzés honlapja: <https://kadekprogram.hu/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 13.)

¹⁹ Állampolgári ismeretek. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktat/kerettanterv/Allampolgari_ismeretek_F.docx (Letöltés időpontja: 2023. 03. 04.)

²⁰ A hazafias és honvédelmi nevelés – Honvéd Kadét Program. <https://kadekprogram.hu/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 13.)

(*resilience*²¹) hivatottak erősíteni. Ezért kiemelten fontos, hogy erre a képzési formára minél több iskolát, oktató- és nevelőtanárt, valamint szülőt tudjunk az ügy érdekében megnyerni, továbbá ebbe a képzésbe minél több diákot tudjunk bevonni.

A program második szintje (HKP II.) a honvédkadét-szakképzés.²² „A honvéd kadét szakképzés technikai képzés, 5 éves. Az első két év honvédelmi ágazati alapoktatását követően a honvéd kadétek ágazati alapvizsgát tesznek, majd a képzés második részében (11-12-13. évfolyamon) a szakmairányúnak megfelelő szakmai oktatáson vesznek részt. Amennyiben a 12. évfolyam végén a kadét úgy dönt, hogy a pályáját a technikum befejezését követően katonaként folytatja, akkor az utolsó évben a Magyar Honvédség egyik szervezeténél (alakulatánál), duális képzésben fejezheti be a technikumot.” Ebben a képzési formában már a célirányos katonai pályára irányítás támogatásáról beszélünk, így szakirányultságuk szem előtt tartása mellett az oktatási intézmények számát limitáljuk. Erre azért van szükség, hogy a képzésben résztvevők számára a honvédség kötelékében tudjunk elhelyezkedési lehetőséget biztosítani, ezáltal a végzős diákoknak nem lehet olyan érzetük, hogy feleslegesen és hasztalanul tanultak. Terveink szerint 2030-ig 20 ilyen iskolára (lásd 1. ábra) van szükségünk, amelyek elsősorban az altiszti pályára készülő fiatalok oktatásával és felkészítésével foglalkoznak.

A legátfogóbb és a legcélirányosabb katonai pályára irányítást folytató képzés a HKP III. szintjén működő honvéd középiskolák és kollégiumok rendszeréhez tartozó intézményekben valósul meg.²³ Ez a képzési forma arra biztosít lehetőséget, hogy hétköznapjaikat „az itt tanuló kadétek hasonlóan éljék, mint a katonák. A bentlakásos iskolában a tanórán, a gyakorlati foglalkozásokon és a kollégiumban is ismereteket szerezhettek a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. Az iskolai elfoglaltságot szakkörök, szabadidős programok egészítik ki. Ezeket egyrészt az elméletben tanultak gyakorlására van lehetőség, másrészt számos olyan program is rendelkezésére áll a tanulóknak (pl. sportlövészet, küzdősportok, hagyományörzés, hadisír-gondozás, ejtőernyőzés), amelyekre csak a honvéd kadétek járhatnak. A felvételi eljárás során a jelentkezők választhatnak, hogy gimnáziumi, vagy technikai osztályba szeretnének jelentkezni”. Terveink szerint – figyelembe véve a létszámbővítést és az aktív szolgálat szeniorszakasza biztosította lehetőségeket²⁴ – ehhez a képzési formához 2030-ra 8–10 ilyen intézményre lesz szükség (lásd 1. ábra).

A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programban – hosszú távra (15–20 évre) kalkulálva a szükséges tiszti és altiszti létszámmal – egyik fő célként azt tűztük ki, hogy a kadétképzést folytató iskolákban 2026-ra legalább ötezer fő diák legyen. Az eltelt öt év tapasztalatai számunkra azt bizonyították, hogy ez a képzési forma mind az oktatási intézmények, mind a fiatalok körében igen népszerű. A szülők és a diákok elmondása szerint igény van rá, mert látnak perspektívát a katonai hivatásban, és látnak lehetőséget a katonai szolgálatban. Megítélésünk szerint többek között ennek köszönhető, hogy a beiskolázási létszámra vonatkozó céljainkat a tervezettől sokkal korábban, már 2021-ben elértük. Ezért 2022 tavaszán – már a 2030-as célkitűzéseinket is figyelembe véve – a kadétképzési létszámot duplájára, vagyis tízezer főre növeltük. Nem túlzott az újabb tervszám, hiszen a 2022/2023-as tanévre már 121 középiskola csatlakozott a programhoz, amelyben jelenleg összesen 7109 kadét tanul.

²¹ Resilience (angol kifejezés) jelentése: rugalmas reagálóképesség; állóképesség; ellenálló képesség; szívósság, rugalmasság. A nemzeti ellenálló képesség (national resilience) az országok védelmi képességének egyik fokmérője, és egyre nagyobb figyelmet kap napjainkban.

²² A hazafias és honvédelmi nevelés, i. m.

²³ Uo.

²⁴ Benkő Tibor: i. m. 3–16.

Közismereti képzésben 5123 fő, szakképzésben 1671 fő, míg honvéd kollégiumban 315 fő szejtíthatja el a honvédelem kérdésének alapjait.²⁵

HAZAFISÁG A FELNŐTTKORÚ LAKOSSÁG KÖRÉBEN

A katonai pályára irányítás és felkészítés formáinál és színtereinél szólnunk kell az önkéntesség elve alapján vállalt tartalékos katonai szolgálatokról. Ezek a képzési, felkészítési, alkalmazási és működési formák szerteágazók. Az önkéntes tartalékos katonák alkalmazásának gondolata hazánkban sem új keletű. A sorkatonai szolgálat felfüggesztése előtti években már történtek lépések annak bevezetésére, de a törekvések ellenére – különböző okok, elsősorban a feltételrendszer hiánya és a társadalmi érdektelenség²⁶ miatt – nem igazán volt eredményes.²⁷

A 2004. évi változások sajnos nemcsak a sorkatonai szolgálat békeidőben történő szüneteltetését jelentették, hanem azt is, hogy a Magyar Honvédség számára a továbbiakban már nem képződtek újabb és újabb kiképzett tartalékosok, ráadásul a különböző törvényi módosítások eredményeképpen²⁸ a hadkötelezettség kérdése is a perifériára szorult. A sorköteles katonai szolgálat felfüggesztésével a hadkötelezettség is súlyos csorbát szenvedett, vagyis ahogy mondani szoktuk, *a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntöttük*, pedig mindenki előtt világos, hogy tartalékerő nélkül nem létezik ütőképes haderő. Vagyis az önkéntes tartalékos katonák alkalmazása az önkéntes haderő hatékony működése érdekében létfontosságú kérdéssé vált. Ezért a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program ezt kiemelt feladatként kezeli.

Ennek alapjait még 2010-ben raktuk le, amikor kidolgoztuk és létrehoztuk az *önkéntes tartalékos rendszert* (ÖTR), és annak keretei között 2011-ben az önkéntes védelmi tartalékos, majd egy évvel később, 2012-ben az önkéntes *műveleti tartalékos* katonai szolgálatot. Ezekbe az alrendszerbe zömében azok a szolgálati járadékban részesülő katonák tartoznak, akik vállalták a tartalékos katonai szolgálatot. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy többségük nem önszántából, hanem a honvédség nagyarányú leépítése miatt vált korengedményes, de sokkal inkább úgy kell fogalmaznunk, hogy „kényszernyugdíjassá”. A védelmi tartalékosokat zömében az őrzésvédelem területén alkalmazták, és kvázi foglalkoztatott munkaerőként vannak jelen napjainkban is. Létszámuk évről évre közel azonos, szinte konstansként kezelhető.

A műveleti tartalékosok – ahol erre lehetőség volt – katonai szervezetek különböző beosztásaiba kerültek lebiztosításra, legtöbbször a hosszú évek során megszerzett és kiérdemelt rendfokozatuktól eltérő, alacsonyabb rendfokozatú beosztásokba. Mindezekről függetlenül a feladatokhoz való hozzáállásukkal, elhivatottságukkal, tenni akarásukkal soha nem volt gond. Becsületes, elismerésre méltó, kiváló munkát végeztek, úgymint a 2013-as nagy dunai árvíznél, majd az illegális migráció megakadályozását szolgáló déli határszakasz műszaki zárrendszere kiépítésénél és működtetésénél, valamint a koronavírus-járvány megfékezésében való részvételnél is.

²⁵ Toretlen a Honvéd Kadét Program népszerűsége. Honvedelem.hu, 2022. 10. 28. <https://honvedelem.hu/hirek/toretlen-a-honved-kadet-program-nepszerusege.html> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 13.)

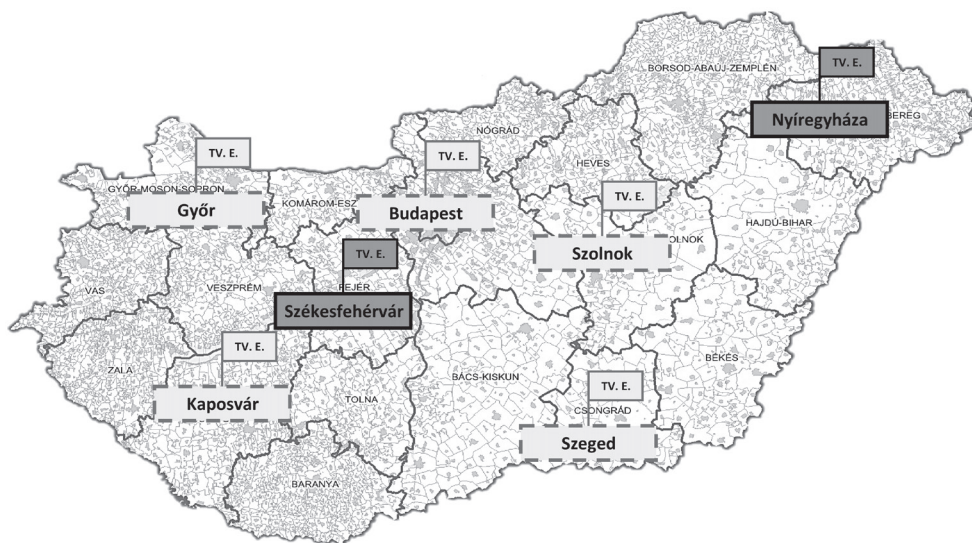
²⁶ A Magyar Honvédség leépítése és ezzel együtt a katonaaállomány elbocsátása, ebből adódóan az életpálya kiszámíthatatlansága miatt nem volt vonzó a katonai hivatás.

²⁷ Kladek András nyugállományú mérnök ezredes: Önkéntes tartalékos rendszer és munkáltatói támogató program. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2007. <https://nkerpo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12086/ertekezés.pdf?sequence=1> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 13.)

²⁸ Hadkötelesek sorozó egészségügyi vizsgálata, a bejelentési kötelezettségek hiánya, a mozgósítási feladatok megszüntetése, hadköteles tartalékosok kiképzése, alegységek összekovácsolása, mindezek által az összeírások ellehetetlenülése és a hadkiegészítő rendszer minimálisra csökkentése.

Az önkéntes tartalékos rendszerben az igazi áttörést mégis a 2017-ben bevezetett, területi elven szervezett katonai szolgálat eredményezte, amely jelentős mértékben már a hazafiság szellemiségében szólította meg a lakosságot. Egyre több, többségében fiatal férfiember érezte szükségét annak (legyen szó akár felsőfokú tanulmányaikat folytató hallgatókról, akár munkahellyel rendelkező dolgozókról), hogy szabad idejét a hon védelmére történő felkészülésre fordítsa. Elismerés és köszönet ezért az áldozatvállalásért az önkéntes szolgálatot vállalóknak, de köszönet a munkáltatóknak, foglalkoztatóknak is, hogy mindezt támogatják. Nem csupán egyének, hanem oktatási intézmények és vállalkozások is csatlakoztak az önkéntes katonai szolgálat ellátásához, és állítottak ki komplett katonai kötelekeket, például egyetemi századokat. A létszám dinamikusán nőtt, és nemcsak pótolta a szolgálati járadékosok sorából öregségi nyugállományba kerülőket, de jelentősen növelte a szervezetek számát és a létrehozott önkéntes zászlóaljok katonai feltöltöttségét is.

Mindennek eredményeként a 2028–2030-ra tervezett hét területvédelmi ezred közül 2018-ban kettőt – az egyiket Nyíregyházán, a másikat Székesfehérváron, kötelekükben önkéntes tartalékos zászlóaljjakkal – már felállítottunk. A fennmaradó, új infrastrukturális beruházást is igénylő öt tartalékos ezrednek a felállítását pedig megterveztük.

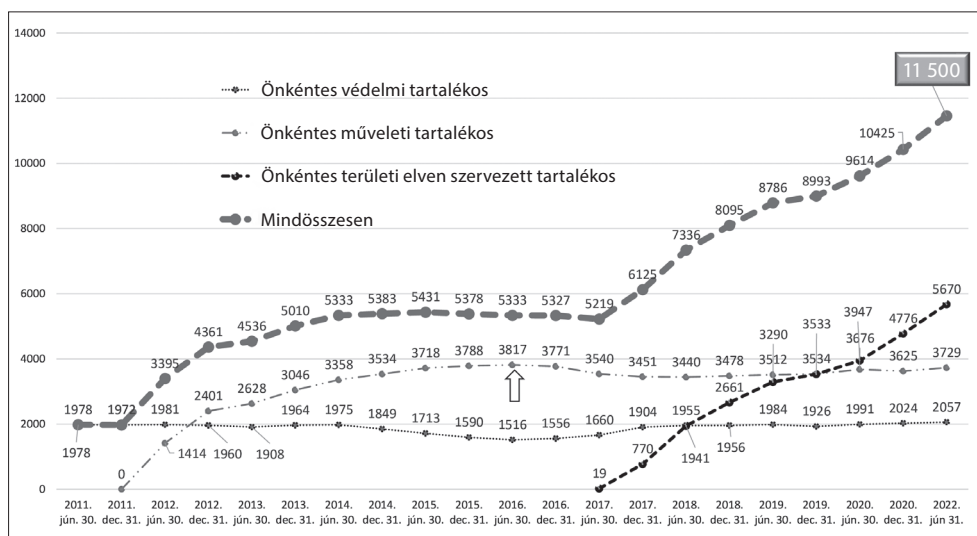

3. ábra A területi elven szervezett katonai szervezetek tervezett diszlokációja (Szerkesztette a szerző)

A dinamikus létszám-bővülés jó alapot és előremutató lehetőséget biztosít arra, hogy amit 2026-ra terveztünk²⁹ – miszerint az önkéntes tartalékos katonák létszáma érje el legalább a 20 ezer főt –, az nem csupán hiú ábránd, hanem előrelátó és körültekintő tervező-, szervező- és előkészítő munka eredményeként valósággá válhat. A további létszámnövelésnek 2032-ig – a Magyar Honvédség emberierőforrás-képességének erősítéséhez igazodva – a legalább 30 ezer fős aktív katonai szolgálatot ellátó hivatásos és szerződéses katonák mellett legalább 25 ezer főt kell elérnie.

²⁹ 25/2018. (X. 31.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. Jogtár. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18H0025.OGY> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 10.)

A 4. ábrán megfigyelhetjük, hogy az ÖTR a bevezetésétől számítva – noha már az ötödik évben csúcspontjára jutott a folyamatosan idősödő korfával – mégsem érte el a tervezett 8 ezer főt, sőt a „kiöregedő” állomány egyre nagyobb számú kiválásával csökkenő tendenciát mutatott. Ezért 2017-ben – az alapkonceptiót megtartva – elindítottuk a sokkal rugalmasabbnak és hatékonyabbnak számító, zömében a fiatalabb korosztályt megszólító, területi elven szervezett önkéntes tartalékos katonai szolgálat működtetését. Mint az ábrán is látható, mindez nemcsak dinamikus lendületet adott az ÖTR-nek, de napjainkban is hatalmas tárházat nyújt kitűzött céljaink eléréséhez.

4. ábra Az önkéntes tartalékos rendszer szolgálati formái és létszámviszonyai (Szerkesztette a szerző)

Önkéntes tartalékos katonáink mind a déli határ menti feladatok mindennapi ellátásából, mind a 2020–2021-es koronavírus-járvány időszakában az ország egész területére kiterjedő katonai feladatok végrehajtásából példaértékű módon vették ki részüket. Elismerés és köszönet érte!

Bár az egészségügyi veszélyhelyzet jelentette korlátozások és a védekezés sokrétű feladatai hátráltatták a harcászati-műveleti katonai kiképzést és felkészítést, de eljutottunk annak a célunknak a megalapozásához, hogy tartalékos katonáink ne csak „hiánypótló személyekként” lássanak el feladatot, hanem kiképzettségük és felkészültségük alapján legyenek képesek kötelekben történő harcászati, illetve különböző békeműveleti feladatok végrehajtására is. Ennek eredményeként 2020-ban első alkalommal kerülhetett sor arra, hogy egy önkéntes tartalékos század önállóan vett részt nemzetközi gyakorlaton az Amerikai Egyesült Államokban az Ohioi Nemzeti Gárda egyik lövészdandár-harccsoport validációs gyakorlatán, valamint egy önkéntes tartalékos szakasz – ugyancsak első alkalommal – hat hónapos békefenntartói feladatban a NATO legnagyobb létszámú missziójában, a KFOR-ban.

A járványidőszak egy újabb kihívás elé állította a Magyar Honvédség katonáit, mert a kialakult egészségügyi veszélyhelyzet időszakában elindítottunk egy úgynevezett *speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálatot* is, amelyben a „speciális” jelző azt jelentette, hogy a vállalt katonai szolgálat határozott időre, vagyis a polgári életbe történő visszatérés lehetőségéig szólt. Ennek a szolgálati formának a bevezetése a bajba jutott, munkahelyüket

időlegesen elvesztett állampolgárok megsegítését volt hivatott támogatni, de a honvédség számára is előnyös volt, hiszen eredményeként a katonai kiképzésben részesültek száma is nőtt. Ugyanakkor a járványidőszak során a Magyar Honvédség a civil társadalom érintett egyéneinek, csoportjainak, szervezeteinek és intézményeinek nyújtott aktív és eredményes segítségnyújtáson túl hasznos tapasztalatokat szerzett abban is, hogy miként lehet és érdemes felkészíteni a krízishelyzet elkerülése érdekében az érintett személyi állományt; hogyan lehet és kell tervezni a szolgálati érdek és a magánérdek kiegyensúlyozását és összhangjának biztosítását, valamint az esetlegesen felmerülő problémák kezelését.

Ugyancsak a járvány időszakában, 2021 szeptemberében indítottuk útjára – érzékelve a honvédelem ügye iránt elkötelezett fiatalok egyre nagyobb arányú jelentkezését – az *önkéntes katonai szolgálatot*. Mint a nevében is benne van, az önkéntes katonai szolgálat esetében *nem* önkéntes tartalékos katonákról beszélünk, hanem főleg olyan fiatalokról, akik valamilyen okból kifolyólag kénytelenek elhagyni felsőfokú tanulmányaik megkezdését, illetve akik szeretnék „kipróbálni” magukat a katonai pályán, mielőtt eldöntenék, hogy akarnak-e szerződéses vagy hivatásos katonai pályát választani. Ők hat hónapos katonai kiképzésen vesznek részt, majd azt követően kerülnek tartalékos katonaként nyilvántartásba. Az érintett fiatalok az önkéntesen vállalt katonai szolgálatukért felvételpontszám-kiegészítésben részesülnek, amennyiben felsőfokú tanintézetben kívánnak továbbtanulni.³⁰

Ugyanakkor a Magyar Honvédség számára ők nemcsak kiképzett tartalékos katonaként jelennek meg, hanem közülük többen tanulmányaik időszakára még önkéntes tartalékos katonai szolgálatot is vállalhatnak. Sőt vannak, akik továbbtanulásuk irányultságához katonai hivatás iránti motivációt is kaphatnak, hiszen szolgálati idejük alatt személyesen győződhetnek meg arról, hogy a haderőfejlesztés eredményeként a Magyar Honvédség kötelékében hamarosan a legkorszerűbb, a legmodernebb technikával és technológiával találkozhatnak. A *high-tech*, a digitalizáció és a mesterséges intelligencia, valamint a kutatás-fejlesztés lehetősége általában önmagában is vonzó a fiatal generáció tagjai számára.

AZ ELHIVATOTTSÁG ÉS A TÖBBLETVÁLLALÁS ELISMERÉSE

Meggyőződésem, hogy a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program akkor lesz sikeres, és ezzel együtt Magyarország ellenálló képességének szilárd megeremtése akkor lesz eredményes, ha – mint ahogy már számtalanszor hangsúlyoztam – az embert állítjuk a középpontba. Amennyiben nem így járunk el, a haderőfejlesztéssel – jobb esetben is – csupán mennyiségi, de nem minőségi haderőt fogunk építeni, még akkor is, ha a csapatokat korszerű, modern technikai eszközökkel szereljük fel.

Márpedig egy korszerű, modern, ütőképes honvédségnek a *high-tech* időszakában megfelelő minőségű katonát kell soraiban tudnia. Éppen ezért már akkor is erre kell törekedni, amikor a fiatal a katonai pálya felé tekintget, hiszen rendkívül fontos, hogy a szigorú követelményrendszer és elvárás mellett lássa a kiszámíthatóság és a megbecsülés formáit is.

Az általunk kialakított ösztöndíjrendszer³¹ elsődleges célja az utánpótlás biztosítása, a pályaválasztás előtt állók motiválása, a honvédelem ügyének népszerűsítése, valamint a haderőfejlesztés szakember- és katonállomány-szükségletének biztosítása, de számos egyéb,

³⁰ 129/2022. (IV. 5.) Korm. rendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny, 2022/62., 2215. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/167017190f22fcfe90a051a8e965cb9e950be82/megtekintes> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 05.)

³¹ Elérhető és pályázható ösztöndíjak: <https://kadetprogram.hu/osztondijak/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)

már említett célt is szolgál. Ezért a haderőfejlesztési programot megelőzően már korábban is létező két ösztöndíjformát újabbakkal egészítettük ki. Ennek eredményeként napjainkban már négy különböző ösztöndíjat tudunk folyósítani a katonai pályára készülő és tanulmányaikat az elvárt szinten folytató diákoknak, illetve a honvédelem érdekében tett többletvállalásukért az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot vállalóknak.

Kijelenthető, hogy a honvédelmi ágazat tanulmányi ösztöndíjrendszere – amelyet a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program részeként kialakítottunk – átfogó jellegű. Kiterjed a középfokú oktatás, a szakképzés és a felsőoktatás területeire, valamint támogatást nyújt a hátrányos helyzetű fiatalok és (méltányossági alapon) a honvédelmi árvák részére.

A különböző honvédelmi ösztöndíjakban részesülők köre 2018-tól emelkedő tendenciát mutat, ami egyrészt a középszintű korosztályt célzó Honvéd Kadét Programhoz csatlakozó partneriskolák, másrészt a programban részt vevő kadétek számának a növekedését eredményezte.

A *Mészáros Lázár-ösztöndíj*ra azok a felsőoktatásban és szakképzésben tanulmányokat folytatók pályázhatnak, akik az MH igényeinek megfelelő szakterületeken tanulnak. Az ösztöndíj megszerzésének feltétele, hogy a tanuló, illetve hallgató a képzés befejezését követően a Magyar Honvédséggel szerződéses szolgálati viszonyt létesítsen, és azt legalább az ösztöndíj folyósításával megegyező ideig fenntartsa.

Itt kell megemlíteni az *önkéntes tartalékos ösztöndíjat* is, amelyet a felsőoktatás és a szakképzés keretében tanulmányokat folytató azon tanulók nyerhetnek el, akik a tanulmányuk befejezését követően – az ösztöndíjjal támogatott tanulmányukkal megegyező ideig – vállalják az önkéntes tartalékos szolgálatot. Ugyanakkor mindkét ösztöndíj esetében a honvédelmi tárca részéről kötelezettségként jelenik meg, hogy az érintett ösztöndíjasok részére a tanulmányuk befejeztével beosztást kell felajánlani, amely szakmai fejlődést és biztos anyagi hátteret jelenthet számukra.

Továbbá 2021 szeptemberétől alanyi joggal *Béri Balogh Ádám honvéd kadét ösztöndíjban* részesül minden magyar állampolgársággal rendelkező, 9–12. évfolyamos, és legalább 3,5-es tanulmányi átlagot nyújtó diák, aki a Honvéd Kadét Program aktív résztvevője. A honvéd kadét ösztöndíj havi mértéke a 9. évfolyam második félévétől kezdődően, a honvéd kadét tanulmányi átlageredménye és a Honvéd Kadét Programban meghatározottak alapján kerül megállapításra.

A *Lippai Balázs esélyegyenlőségi ösztöndíj* a hátrányos helyzetű tanulók támogatása, felzárkóztatása céljából létesített ösztöndíj, amelyet azok a felsőfokú tanulmányokat folytató, hátrányos helyzetű vagy magukat roma származásúnak valló hallgatók nyerhetnek el, akik a honvédelmi alapismeretek választható tantárgyat felvették.

Bár az ösztöndíjak rendszerében célját tekintve eltér az előzőekben bemutatottaktól, de meg kell említeni a honvédelmi tárca gondoskodási körébe tartozó árvák részére biztosított tanulmányi ösztöndíjat, amely 2021. szeptember 1-jétől a mindenkor érvényes minimálbér 30%-ára emelkedett, ezzel is hangsúlyozva a haderő és a honvédelmi tárca vezetői részéről az érintett árvák iránti megbecsülés és velük történő törődés kiemelt fontosságát.

ÖSSZEFOGLALÓ

Szándékosan nem adhatom ennek a befejező résznek azt az elnevezést, hogy zárszó vagy epilógus, hiszen a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításának sikere – ahogy az előzőekben többször is kihangsúlyoztam – nagyon sok tényezőtől, és nem csak az emberi erőforrás rendelkezésre állásától múlik. Az emberi erőforrás elemzésénél, amelynek

bemutatását elkezdtem – területi korlátaink okán ebben az írásban most nem elemezve a haderőfejlesztés technikai oldalát, annak kezelési és kiszolgálási igényeit, valamint a kutatás és fejlesztés lehetőségeit és szükségleteit –, még többek között tárgyalni kell az oktatás, a képzés, a kiképzés, a felkészítés összetevőinek tartalmát és folyamatát, de mindazt már nagymértékben a műveleti eljárásokhoz, az alkalmazandó doktrínákhoz, az erők-eszközök felhasználásához kapcsolódva.

Hogy a három részből álló cikksorozat mégis taxatív elnevezést kapott, mintha részletekbe menően fel akarnám sorolni, illetve ki akarnám fejteni a sikeres haderőfejlesztés zálogául szolgáló tényezőket, annak nem más volt az oka, mint hogy bemutathassam a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításával összefüggően követett emberierőforrás-gazdálkodás elgondolásának alapjait. Azokat az alapokat, amelyeknek olyan erősnek és megingathatatlanoknak kell lenniük, hogy hosszú távon stabilan lehessen rájuk építkezni, mert csak általuk tudunk megbízható, a hazájuk iránt elkötelezett, lojális, jól kiképzett és felkészített haderőt építeni, amely valóban a térség meghatározó ereje lehet. Továbbá, mert csak ennek eredményeként tudjuk elismertté, kiszámíthatóvá és vonzóvá tenni a katonai pályát a fiatal nemzedék tagjai számára. A cikksorozat megírásával az is szándékomban állt, hogy bemutassam a HHP koncepcióját, és megértessem, hogy mit miért terveztünk, mi volt vele a célunk, és hogy 2017–2022 között mit valósítottunk meg ebből, és meddig jutottunk. Úgy gondolom, az elért eredmények alapján nem túlzás, ha azt írom: az alapokat leraktuk, amelyre nyugodtan, magabiztosan tudunk építkezni. A főfalakat felhúztuk, a földemkoszorút elkészítettük, most jöhet a tető, majd a belső építkezés megkezdése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 129/2022. (IV. 5.) Korm. rendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny, 2022/62. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/167017190f22fcfe90a051a8e965cb9e950be82/megtekintes>
- 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100140.TV&pagenum=3>
- 25/2018. (X. 31.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. Jogtár. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18H0025.OGY>
- A haza védelmében. Honvédelmi Minisztérium, 2021. <https://honvedelem.hu/images/media/61a73a6068ad2907371142.pdf>
- A magyar nyelv értelmező szótára. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/szotar.php>
- Állampolgári ismeretek. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/Allampolgari_ismeretek_F.docx
- Benkő Tibor: *A sikeres haderőfejlesztés záloga (2)*. Honvédségi Szemle, 2023/2. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/issue/view/130/128>; DOI: 10.35926/HSZ.2023.2.1
- Bessenyei György. Kulturális enciklopédia. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Bessenyei.htm>
- Bessenyei György: *Magyarság*. Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény. <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/corpus/xviii/besgy041.htm>
- Honvéd Kadét Program. <https://kadetprogram.hu/>
- Kiss Zoltán László: *A magyar katonai elit, 1945–1989*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2005.

- Kladek András nyugállományú mérnök ezredes: *Önkéntes tartalékos rendszer és munkáltatói támogató program*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2007. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12086/ertekezes.pdf?sequence=1>
- Kun Szabó István sz. k. vezérőrnagy: *Honvédelmi nevelés stratégiai megközelítésben*. Honvédségi Szemle, 2017/5., 71–76. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c07bca627448632862.pdf>
- Martinkó József: *Cögerek és katkósok – A katonai középiskolák története*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- M. Szabó Miklós: *A magyar katonai felsőoktatás története, 1947–1956*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
- M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1961–1969*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011.
- M. Szabó Miklós – Oroszi Antal: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1990–1996*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2012.
- Tormay Cécile: *Honvédelmi Ismeretek VII–VIII*. Az ifjúság honvédelmi nevelésének és a testnevelésnek országos vezetője, 1943.
- Töretlen a Honvéd Kadét Program népszerűsége. Honvedelem.hu, 2022. 10. 28. <https://honvedelem.hu/hirek/toretlen-a-honved-kadet-program-nepszerusege.html>
- V. FONDFŐCSOPORT – TANINTÉZETEK. <https://mek.oszk.hu/01300/01340/html/fond09.htm>

Tisztelt Olvasóink!

2023. január 1-jével a Magyar Honvédség szervezeti rendjét érintő változások léptek életbe; e számunk tanulmányai még a régi megnevezéseket tartalmazzák.

A szerk.

Paulov Attila alezredes:

A LÉGI KÖZLEKEDÉS SZÖVETSÉGI SZINTŰ ÁTFOGÓ MEGKÖZELÍTÉSE, A NATO LÉGÜGYI BIZOTTSÁG SZEREPE A KATONAI LÉGI KÖZLEKEDÉS FEJLESZTÉSÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az elmúlt évtizedekben a légi közlekedés robbanásszerűen növekedett (kivétel ez alól a koronavírus-járvány időszaka), ami sok egyéb tényező mellett nagyban köszönhető volt az iparág folyamatos modernizációjának, továbbá a polgári és a katonai légtérfelhasználók együttműködésének is. A hidegháborút követően a katonai légi közlekedés szövetségi szinten is jelentősen visszaesett, és ez a tendencia a nemzetközi szervezethez újonnan csatlakozott tagállamok esetében fokozottan igaz volt. A polgári légi közlekedés növekedésével párhuzamosan a katonai repülési feladatokat olyan forgalmi környezetbe kellett beilleszteni, ahol kulcskérdés volt az alkalmazott fedélzeti rendszerek polgári–katonai interoperabilitása, továbbá az együttműködés és a kommunikáció megfelelő szintjének biztosítása. A balkáni légtér-normalizációs feladatok, továbbá az afganisztáni és a líbiai műveletek rávilágítottak arra, hogy a katonai légi forgalom szervezését már új keretek között, a Szövetség valamennyi tagállama esetében átfogóan szükséges kezelni, egyfajta közös meghatározást adva a modern légi közlekedés katonai értelmezésének. Ennek megvalósulása érdekében a Szövetség létrehozta az Észak-atlanti Tanács alárendeltségében működő Légügyi Bizottságot, amelynek feladatkörét a szerző jelen tanulmányában elemzi, külön kitérve hazánk szerepvállalására a Bizottság munkájában.

KULCSSZAVAK: légi közlekedés, légiforgalom-szervezés, légtér, légtér-normalizáció, légi művelet, együttműködés, légiforgalmi rendszer, légi alkalmasság, bizottság, modernizáció, eljárás

A SZERZŐRŐL:

Paulov Attila alezredes, osztályvezető (Honvédelmi Minisztérium Állami Légügyi Főosztály Légiforgalmi Felügyeleti Osztály, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0002-8831-4527; MTMT: 10078217))

BEVEZETÉS

A légierő a belső lényegéből fakadóan stratégiai jelentőségű, ugyanakkor összhaderőnemi (együttműködő) jellegű, habár elsősorban a levegőben, illetve a levegőből fejt ki hatását, ugyanakkor befolyásolja a felszíni eseményeket, támogatja a folyó műveleteket is. Ennek ellenére – a hadszíntér és a körülmények függvényében – önállóan is elérheti a stratégiai célokat, mint például történt ez 1999-ben a volt Jugoszláviában és 2011-ben Líbiában. Ez az önállóság abból a fizikai tényből fakad, hogy a repülőgépet nem korlátozza semmilyen

felszíni akadály, ezért a stratégiai szükségszerűség esetén a többi haderőnemtől függetlenül, önállóan is alkalmazható.¹

A légierő idézett jellemzéséből is látszik, hogy annak alkalmazása több szempontól is komplex megközelítést igényel, ami a légi közlekedés katonai értelmezésére is fokozottan igaz. Megalakulása óta a NATO jelentős szerepet vállal a légi közlekedéssel kapcsolatos polgári–katonai együttműködési feladatok, valamint a különböző konfliktusokat követő légtér-normalizációs feladatok ellátásában. A Szövetség valamennyi – a polgári légi közlekedésre is jelentőst hatást gyakorló – beavatkozását követően a hadművelleti terület feletti légtérszegmensek fokozatosan nyílnak meg hasznosításra a polgári szereplők (pl. légtérfelhasználók, légi navigációs szolgáltatók) számára, amely folyamat szoros együttműködést kíván meg az érdekelt felektől. E feladatok ellátása mellett a Szövetség kiemelt figyelmet fordít a tagállamok katonai légi közlekedéssel összefüggő harmonizációjának a megteremtésére és fenntartására, annak okán is, hogy a saját érdekében – több tagállam légijárműve által – végrehajtásra kerülő légi műveletek, valamint a repülési feladatok békeidőben történő végrehajtása közel azonos légiforgalmi szttenderdek alapján, a repülés biztonságának maximális szavatolásával történjenek. Ennek érdekében a NATO több olyan bizottságot és munkacsoportot működtet, amelyek ajánlásokat és szabványokat fogalmaznak meg a katonai légi közlekedéssel összefüggő folyamatok és technológiai elemek egységesítésére, és ezekbe a feladatokba a tagállamok katonai légi közlekedési hatásait is bevonják. Fontos hangsúlyozni, hogy a nevezett tevékenységi körbe a légierő hadművelleti kérdéskörei nem tartoznak bele, ezeket a Szövetség külön keretek között vizsgálja.

A NATO – amely eredetileg a hidegháború szülötte – az után, hogy megszűnt Európa megsztottsága, új és alapvető feladatokat vállalt. Nyitott Kelet-Európa felé, új tagokat fogadott be, és egészen Közép-Ázsiáig húzódó partnerségi hálózatot épített ki. Válságkezelési műveleteket indított, hogy Európában és a közelmúltban már az euroatlanti térségen túl is csillapítsa a kialakult regionális és etnikai konfliktusok okozta erőszakot. A hidegháborút követő világ egy sokkal összetettebb biztonsági környezetet hozott – egy olyan trendet, amely úgy tűnik, hogy a 21. században is folytatódik. A Szövetség Stratégiai Konceptiója, melyet 1999-ben fogadtak el, már sok, az új biztonsági környezettel kapcsolatos fenyegetést és kihívást előre jelzett.² Ez a folyamat a légi közlekedés vonatkozásában is tetten érhető volt. Az elmúlt két évtized légi közlekedéssel kapcsolatos tendenciái rávilágítottak arra, hogy a légi közlekedés szövetségi szintű megközelítése még soha nem volt ennyire komplex feladat. Az európai és az amerikai kontinensen elindított polgári légi közlekedési modernizációs programok (SESAR,³ NextGen), a légijármű-gyártói kapacitás robbanásszerű növekedése, a kommunikációs, navigációs és felderítőrendszerek technológiai fejlődése, a megnövekedett polgári légi forgalom okán a polgári–katonai együttműködés folyamatosan bővülő portfóliója, valamint a mindezen körülményekbe időszakosan beékelődő természeti csapások (pl. vulkánkitörés, földrengés) és konfliktusok (orosz–ukrán háború) katonai légi közlekedési aspektusainak kezelése komoly próbatételt jelent a NATO számára. Annak érdekében, hogy a Szövetség hatékony választ adjon az említett kockázatokra, egy többéves szervezői folyamat keretében

¹ Krajnc Zoltán – Csengeri János: A légierő képességei a hibrid fenyegetésekkel szemben. Hadtudományi Szemle, 2017/4., 115.

² Együtt a biztonságért. A NATO bemutatása. NATO. https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120118_nato_security_hung.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 12. 15.)

³ Single European Sky Air Traffic Management Research Programme – EU-vállalkozás, amely az európai légi forgalmi szolgáltatási rendszer korszerűsítését és a digitális európai égbolt megvalósítását tűzte ki céljául.

megalakított egy, az Észak-atlanti Tanács közvetlen alárendeltségében működő testületet, amely átfogóan közelíti meg a légi közlekedés katonai aspektusait.

NATO LÉGÜGYI BIZOTTSÁG MEGALAKÍTÁSA, A LÉGI KÖZLEKEDÉS ÁTFOGÓ MEGKÖZELÍTÉSE

A 21. századi modern légi közlekedés kihívásaira adandó hatékony válaszok kialakítása érdekében a Szövetség 2016 januárjában megalakította az Észak-atlanti Tanács (a továbbiakban: Tanács) tanácsadó testületeként működő Légügyi Bizottságot (Aviation Committee, a továbbiakban: Bizottság),⁴ amelynek munkáját a NATO Nemzetközi Törzs (International Staff) fegyverzeti és repülési képességek igazgatósága támogatja, elnöke pedig a nevezett szervezeti egység mindenkori igazgatója. A tagállami és partnerállami szekciók keretében megrendezett üléseken a nemzetek részéről a katonai légügyi hatóságok vezetői, a nemzetközi szervezetek oldaláról pedig az Európai Védelmi Ügynökség (EDA⁵), az EUROCONTROL, az Európai Repülésbiztonsági Ügynökség (EASA⁶), a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO⁷), a Polgári Légiforgalmi Szolgáltatók Szervezete (CANSO⁸), az amerikai Szövetségi Légügyi Hivatal (FAA⁹), valamint a NATO illetékes szervezeti egységeinek és bizottságainak (pl. ACT,¹⁰ AIRCOM,¹¹ JAPCC,¹² SHAPE¹³ stb.) képviselői vesznek részt. Tekintettel arra, hogy a légi közlekedés globalizációjának a hatása túlmutat a Szövetség „hagyományos” működési környezetén, ezért a Bizottság partnerszekciójának állandó résztvevője Kolumbia és Új-Zéland is.

A 2016. január 1-jétől működő Bizottság jelenlegi működési modellje egy többéves folyamat eredménye. A nevezett időpontot megelőzően a szakmai testület Légiforgalom-szervezési Bizottsággént funkcionált, amely portfólió keretében számos eredményt sikerült elérni, többek között a líbiai műveletekkel összefüggő légtérgazdálkodási folyamatok, valamint a balkáni légtér-normalizáció terén. A 2008–2015 közötti időszak a katonai légi közlekedés szempontjából rendkívül intenzív időszak volt, az Európai Bizottság által elfogadott Egységes Európai Égbolt koncepció I. és II. csomagja, továbbá az ezzel összefüggésben elindított modernizációs programok (SESAR) és fejlesztési projektek, a légi közlekedés egy merőben új, átfogóbb megközelítését követelték meg a katonai fél részéről. Ennek egyik oka az volt, hogy a polgári légiforgalmi és fedélzeti rendszerek fejlesztése közvetlenül kihatott a katonai oldal ez irányú képességeire is, tekintettel arra, hogy a katonai repülési feladatok (pl. légi szállítás) nem kizárólag elkülönített légterekben történnek, így ahhoz, hogy a nemzetközi légi forgalom áramlásába a katonai fél be tudjon kapcsolódni, a polgárral közel azonos technológiai szintet kell/kellett biztosítani a légi járművei számára, amely magával hozta egy sor kapcsolódó szakterület (pl. légi alkalmasság) bevonását is a folyamatokba.

⁴ Aviation Committee. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69339.htm (Letöltés időpontja: 2023. 01. 29.)

⁵ European Defence Agency.

⁶ European Aviation Safety Agency.

⁷ International Civil Aviation Organization.

⁸ Civil Air Navigation Services Organization.

⁹ Federal Aviation Administration.

¹⁰ Allied Command Transformation – Szövetséges Transzformációs Parancsnokság.

¹¹ Allied Air Command – Szövetséges Légierő Parancsnokság.

¹² Joint Air Power Competence Centre – Összhaderőnemi Légierő Kompetencia Központ.

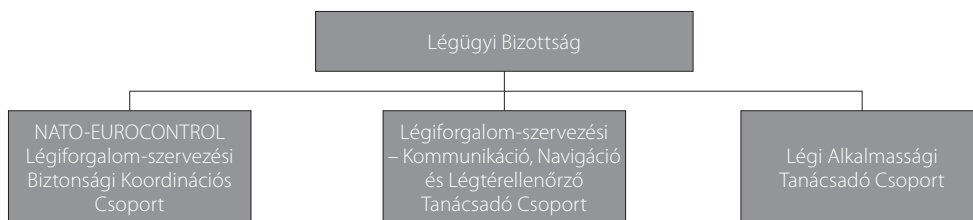
¹³ Supreme Headquarters Allied Powers Europe – Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága.

A légi közlekedés átfogóbb megközelítésének katalizátora azonban nem feltétlenül csak a polgári fél volt, a katonai légi közlekedés önmagában is kellően szerteágazó ahhoz, hogy annak szövetségi szinten történő egységes kezelését zökkenőmentesen szavatolni lehessen. Mivel a NATO egyik alapvető feladata a kollektív védelem, ezért annak katonai légi közlekedési feltételeit biztosítani kell. Ennek okán a polgári légiforgalmi fejlesztéseket nem feltétlenül csak a polgári–katonai együttműködés elmélyítése céljából szükséges követni, hanem ezzel egyidejűleg a kapcsolódó katonai érdekekre és követelményekre is tekintettel kell lenni, figyelembe véve, hogy bizonyos fejlesztési célkitűzések közvetlen hatással lehetnek a NATO műveleti képességére. A polgári légtérfelhasználók a lehető legrövidebb útvonalon kívánnak közlekedni a kontinens felett – hogy repülőgépeik tüzelőanyagot spórolhassanak –, és ehhez új eljárásokat kívánnak életbe léptetni, a katonai fél viszont – több vonatkozás mellett – a határon átnyúló légi műveletek zavartalanságát szeretné biztosítottnak látni ebben a helyzetben. A polgári szereplők a pilóta nélküli légi járművek légi forgalomba történő beillesztését szorgalmazzák, ugyanakkor a katonai fél az általa alkalmazásban lévő eszközök műveleti képességét szeretné biztosítottnak látni ilyen szituáció esetén. A sort még tovább lehetne folytatni a navigációs és a légtérelenőrző eszközök modernizációján keresztül egészen a kibervédelmi aspektusokig, amelyekből jól látható, hogy a légi közlekedés az egyik legátfogóbb megközelítést igényli a katonai fél részéről. Ennek fontosságát felismerve a Bizottság jogelőd testülete kidolgozta a légi közlekedés rendszerszemléletű megközelítésével összefüggő elgondolását, amely szerint a Szövetségnek egységesen az alábbi területeken szükséges erőfeszítéseket tennie:

- légiforgalom-szervezés;
- légiforgalmi rendszerek (kommunikáció, navigáció, felderítés);
- repülőtéri rendszerek és képességek;
- pilóta nélküli légi jármű- és „hagyományos” légi jármű-rendszerek;
- légi alkalmasság;
- kiképzés.

A nevezett szakterületek közül a légi alkalmasság jelentette a lényegi eltérést a korábbi megközelítésekhez képest. Az állami légi járművek nyilvántartásáról, gyártásáról és javításáról, valamint a típus- és légi alkalmasságáról szóló 21/1998. (XII. 21.) HM rendelet meghatározása szerint a légi alkalmasság a légi járműnek azon előírt folyamatos műszaki állapota, amely szerint annak szerkezeti, működési jellemzői megfelelnek a légi járműre vonatkozó előírásoknak, és üzemeltetése, valamint üzemben tartása ezen előírások szerint történik.¹⁴ A meghatározás nemzetközi kitekintésben is helytálló, ami alapján elmondható, hogy a Szövetség elsődleges célja a nevezett szakterület felvételével az volt, hogy a NATO által vezetett koalíciós műveletekben a tagállamok légi járművei – légi alkalmassági szempontból – közösen elfogadott sztenderdeknek megfelelően vehessenek részt. Az így kiegészített elgondolást a Tanács jóváhagyta, és megalakításra került a Bizottság az alábbi szervezeti struktúrával:

¹⁴ 21/1998. (XII. 21.) HM rendelet az állami légi járművek nyilvántartásáról, gyártásáról és javításáról, valamint a típus- és légi alkalmasságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800021.hm> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 05.)

1. ábra A NATO Légügyi Bizottság szervezete

(Szerkesztette a szerző a NATO Aviation Committee Terms of Reference¹⁵ alapján)

Az 1. ábrán bemutatott struktúra alapján a Bizottság munkáját két tanácsadó, valamint egy, az EUROCONTROL légiforgalom-szervezési szakértőivel közösen működtetett koordinációs csoport segíti. Valamennyi alárendelt tanácsadó és koordinációs csoport – beleértve a Bizottságot is – éves szinten két alkalommal ülésezik, működésüket pedig az elnökök, az elnökhelyettesek, valamint a hozzájuk rendelt titkárok segítik. A titkári pozíciót a NATO Nemzetközi Törzs kijelölt szakértője, az elnöki és az elnökhelyettesi munkaköröket pedig a tagállamok konszenzusos alapon megválasztott képviselői adják. Tekintettel arra, hogy a Bizottság és az alárendelt munkacsoportjai által kezelt témakörök gyakoribb személyes koordinációt is igényelnek, a tagállamok által a Szövetség brüsszeli központjába delegált állandó légügyi szakértők legkevesebb havi egy alkalommal szintén üléseznek, biztosítva ezáltal a folytonosságot. A légi közlekedést tekintve a Bizottság működése a stratégiai szinttől egészen az alárendelt szervezeti elemekhez delegált technikai szintig terjed, utóbbi esetében a sztenderdizációs folyamatok jelentik az egyik legnagyobb komplexitást és szakmai hozzáadott értéket. A Bizottság portfóliójába tartozó szakterületekkel összefüggő sztenderdizációs (STANAG-) dokumentumok kidolgozása és frissítése a két tanácsadó csoport felelőssége, amely tevékenységet a legátfogóbban a Légiforgalom-szervezési – Kommunikáció, Navigáció és Légtérelenőrző (a továbbiakban: ATM-CNS¹⁶) Tanácsadó Csoport végzi.

AZ ATM-CNS TANÁCSADÓ CSOPORT

A Bizottság alárendeltségében működő tanácsadó csoport (a továbbiakban: Csoport) már a Bizottság jogelőd szervezeti struktúrájában is szerepelt azonos tevékenységi körrel, amely az alábbi témaköröket fedi le:

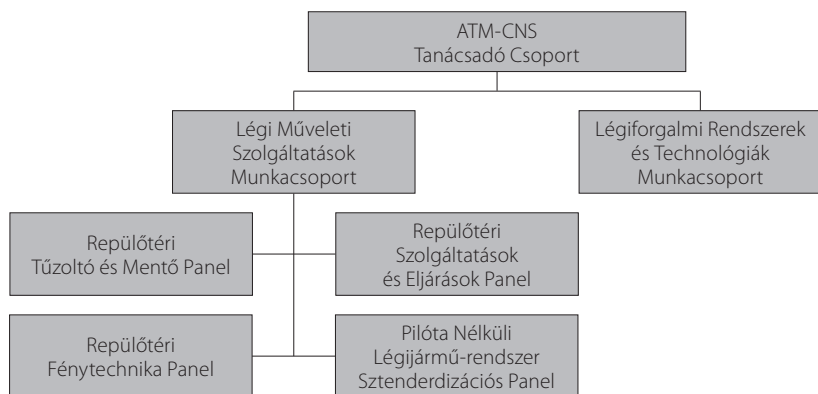
- ATM-CNS szakmai támogatás nyújtása a NATO műveleteihez és gyakorlataihoz;
- a NATO által meghatározott követelmények biztosítása a légtér felhasználása, továbbá a repülőterek igénybevétele terén;
- hozzájárulás az ATM-CNS harmonizációjához, interoperabilitásához és sztenderdizációjához;
- az új ATM-CNS-fejlesztések NATO műveleti képességekre gyakorolt hatásának az értékelése;
- hozzájárulás a biztonság előmozdításához a polgári–katonai repülési szakterületeken;
- együttműködés a nemzetközi polgári repülési szervezetekkel.

¹⁵ Aviation Committee – Terms of Reference, AC/92(EAPC)N(2015)0014.

¹⁶ Air Traffic Management – Communication, Navigation and Surveillance.

A felsorolt feladatok vonatkozásában a Csoport jelenleg számos területen folytat átfogó szakmai tevékenységet, többek között a telepíthető légitrafik-szervezési képesség kialakítása, a mobil légtérelőző eszközök szttenderdizációja, a távoli toronyirányítási rendszerek alkalmazásának vizsgálata, valamint az egyes NATO-műveletek és -gyakorlatok légtér-gazdálkodással összefüggő tapasztalatainak feldolgozása terén. Utóbbi tevékenységének keretében az afganisztáni és a líbiai műveletek során szerzett egyes légitrafik-szervezési tapasztalatok sikeresen beépítésre kerültek a vonatkozó STANAG-dokumentumokba. Ezen túlmenően a Csoport jelentős hatást gyakorolt a balkáni légtér-normalizációra is, amely során szakmai támogatást nyújtott a koszovói magas légtér-újrányításának folyamatában.

Tekintettel arra, hogy a Csoport számos STANAG kidolgozásában és „gondozásában” érintett, ez irányú tevékenységét a közvetlen alárendeltségében működő al munkacsoportok végzik, amelyek további alárendelt technikai szintű alcsoportokat, ún. paneleket működtetnek az adott feladat sikeres végrehajtása érdekében a 2. ábrán bemutatott struktúra szerint:

2. ábra Az ATM-CNS Tanácsadó Csoport szervezete
(Szerkesztette a szerző a NATO ATM-CNS Advisory Group Terms of Reference¹⁷ alapján)

A 2. ábrán is látható, hogy a Csoport a Bizottság megfelelő szakmai támogatása érdekében további munkacsoportokat működtet, amelyek egyik ága a repülőtéri műveletekkel, a másik pedig az előbbit támogató, illetve összekötő légiforgalmi rendszerekkel foglalkozik. Tekintettel arra, hogy a Bizottság a Tanács stratégiai szintű tanácsadó testülete, a Csoport katonai légi közlekedéssel összefüggő szttenderdizációs ügymenetekről nem számol be a Bizottságnak, ezeket – delegált jogkörrel – saját hatáskörben végzi. A Csoport tagjait a tagállamok katonai légitrafik-szervezésért felelős vezetői adják, elnökét két éves időtartamra választják meg.

Magyarország szövetségi szinten is jelentős hatást gyakorol a katonai légi forgalom szervezésére, és ennek az elmúlt 12 évben számos jelét adta. Hazánk a Csoport és a Bizottság munkájában aktív szerepet vállal, ennek szakmai hátterét többek között a légiforgalom-szervezési rendszerek modernizációjában megnyilvánuló hazai és nemzetközi aktivitásunk, részvételünk az ez irányú szakmai dokumentációk kialakításában, a NATO légi alkalmassági

¹⁷ ATM-CNS Advisory Group – Terms of Reference, AC/92-D(2016)0002.

tanúsítvány megszerzése érdekében tett erőfeszítéseink, valamint a nemzetközi műveletekben és légtér-normalizációs feladatokban való szerepvállalásunk adja.

MAGYAR SIKEREK ÉS SZEREPVÁLLALÁSOK A BIZOTTSÁG MŰKÖDÉSÉNEK KERETÉBEN

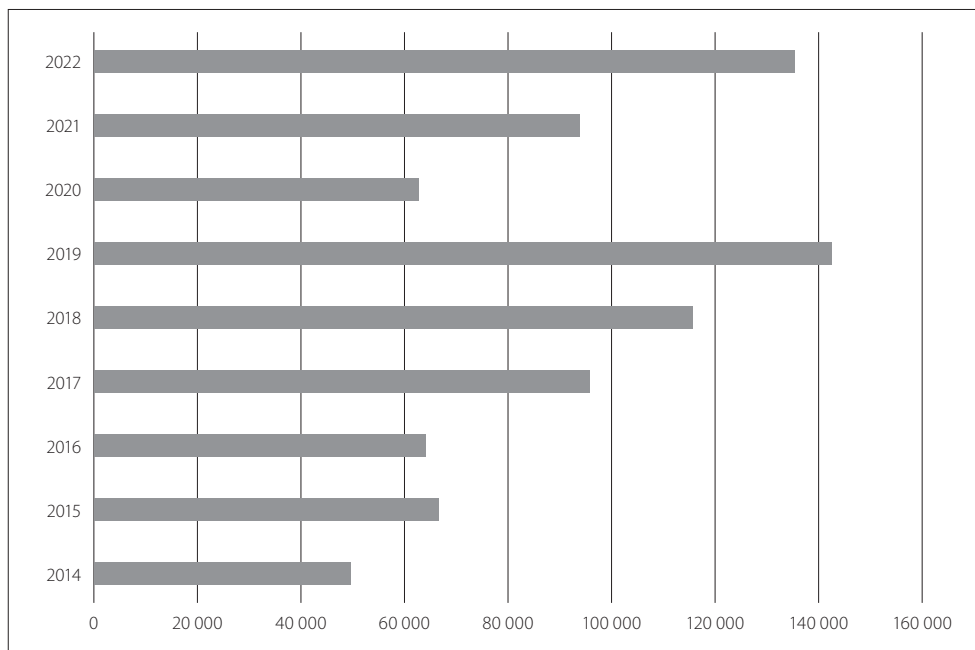
Hazánk a katonai légi közlekedés, továbbá e szakterület vonatkozásában a polgári–katonai együttműködés terén számos nemzetközi eredményt ért el. Mivel jelen tanulmány elsősorban a Bizottság munkáját kívánja bemutatni, sikereink bemutatását talán a nevezett szervezet egykori magyar vezetőjével lenne célszerű kezdeni. A Bizottság jogelőd szervezetének elnöki tisztét 2012-ig Talla István nyugállományú vezérőrnagy töltötte be. A tagállamok széles körű elismertsége mellett egy olyan rendkívül komplex időszakban látta el az elnökséget, amikor a Szövetségnek a balkáni, a líbiai és az afganisztáni hadművelleti területeken kellett egy időben légiforgalom-szervezési feladatokat megoldania az általa vezetett testület szakmai támogatásával. Elnökségi ideje alatt rendezték meg Budapesten a Légiforgalom-szervezési Bizottság 2011. évi tavaszi ülészakát, ahol a kabuli nemzetközi repülőtér magyar vezetésével kapcsolatos beszámoló is elhangzott.

A Bizottság magyar vezetésén túlmenően az egyik legjelentősebb siker a balkáni légtér-normalizációban való hazai szerepvállalás. 2014. április 3-án a Koszovó feletti magas légtérrel újból megnyitották a polgári átrepülő légi forgalom számára. A légtér ismételt megnyitását a NATO vezette – a Bizottság szakmai támogatása mellett működtetett – Balkáni Légtér-normalizációs Ülés (BANM) keretében folytatott nemzetközi együttműködés, továbbá Magyarország kormánya, az EUROCONTROL és a HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat Zrt. támogatása tette lehetővé. A légtér újbóli megnyitására a Tanács határozata alapján került sor, amely elfogadta Magyarország kormányának azt a felajánlását, hogy légi navigációs szolgáltatóján keresztül technikai lebonyolítóként működjön közre a projektben, melynek keretében a HungaroControl Zrt. a polgári átrepülő légi forgalom számára nyújt légiforgalmi szolgáltatásokat a nevezett időszaktól.¹⁸ A légtér megnyitásától kezdve a légi forgalom folyamatos növekedést mutat, ezt a tendenciát csak a világvárvány tudta lassítani. Az említett pandémiás időszak az egész világon visszavetette a légi közlekedési iparágat, ami a forgalmi mutatókon is egyértelműen meglátszott.

A katonai műveletek befejezését, illetve egy adott légtér időszakos lezárását követően a polgári légi közlekedés jellemzően csak nagyon lassú ütemben tud visszarendeződni, ennek ellenére a statisztikából kiválóan látszik, hogy a KFOR-szektorban elnevezett légtérben a forgalom szignifikánsan növekedett annak megnyitását követően. A légtérfelhasználók nagy száma – mint objektív mutató – alapján is elmondható, hogy a magas légtér megnyitása jelentős siker Magyarország és a Szövetség számára egyaránt. A magyar képviselő időszakosan beszámol a tapasztalatokról és a légtérben zajló légiforgalom-szervezési folyamatokról a Bizottságnak.

Annak érdekében, hogy a növekvő légiforgalmi mutatókkal a légi közlekedési iparág képes legyen lépést tartani, a polgári légiforgalom-szervezésben folyamatos fejlesztések zajlanak. Számos fejlesztési célkitűzés megvalósítása jelentős hatással van a katonai félre, ennek vizsgálata szintén a Bizottság hatáskörébe tartozik. A Magyar Honvédség és a HungaroControl Zrt.

¹⁸ Sajtóközlemény. HungaroControl, 2013. 04. 03. <https://www.hungarocontrol.hu/download/29930bc030082ec57297d9aba2f5c7f0.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 10.)

3. ábra A KFOR-szektor éves forgalmi mutatója, 2014–2022
(Szerkesztette a szerző a HungaroControl Zrt. forgalmi adatai alapján)¹⁹

együttműködésének köszönhetően számos olyan fejlesztés katonai vonatkozásait sikerült elsőként bemutatni a Szövetség számára, amelyek alkalmazása azóta már széles körben elterjedt. Idesorolható a 2015-ben Magyarországon – Európában elsőként – bevezetett szabad légtérhasználat (*free route airspace*), amelynek lényege, hogy hazánk légterében a légi járművek a ki- és a belépőpontok között az elérhető legrövidebb, töréspontok nélküli útvonalakon közlekedhetnek. Az innovatív eljárás katonai aspektusairól elsőként a magyar fél számolt be, amely útmutatóként szolgált a még bevezetés előtt álló tagállamok számára.

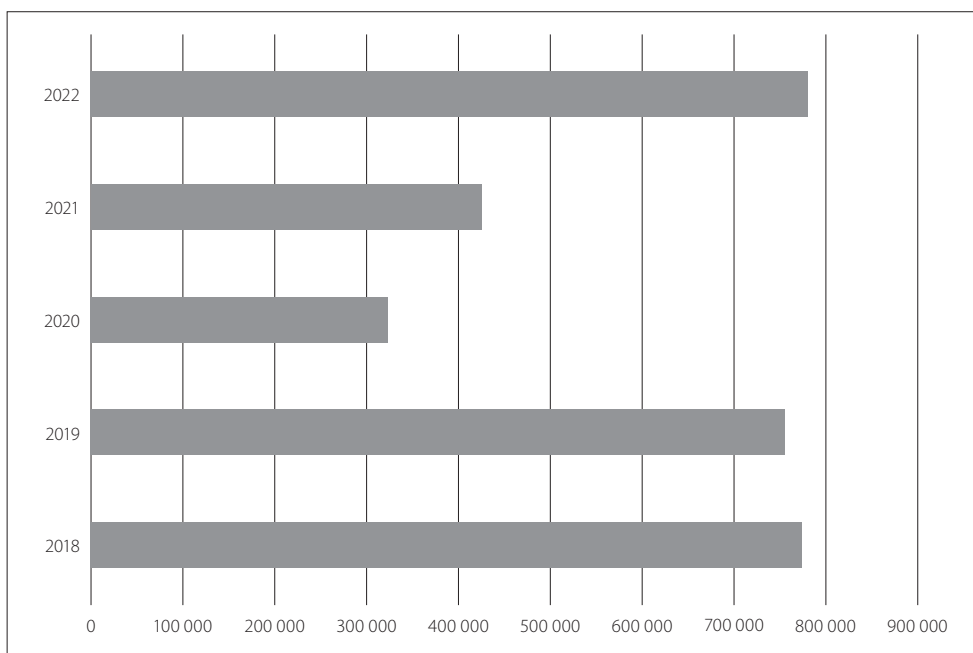
A leírtakon túlmenően – szintén a polgári féllel együttműködve – a kutatás-fejlesztés terén is sikerült eredményeket elérni. A világ számos légi navigációs szolgáltatója felismerte, hogy a repülőterekre telepített kamerarendszerek felvételeinek, a repülőtéri radarok és egyéb felderítőrendszerek által szolgáltatott adatoknak, továbbá a kommunikációs és a légiforgalom-szervezési rendszereknek távoli helyszínen történő összegzésével, illetve megjelenítésével repülőtéri irányító szolgáltatást is lehet biztosítani. E módszer alapján számos európai országban indultak kutatás-fejlesztési projektek – kizárólag polgári légi forgalmi környezetben. A távoli toronyirányítási rendszerek katonai alkalmazásának lehetőségét elsőként Magyarország vizsgálta meg, az MH Pápa Bázisrepülőtérre telepített kamerarendszer segítségével. Az így szerzett tapasztalatokat a magyar fél elsőként a Csoport, majd a jelentős eredmények okán a Bizottság előtt mutatta be. A beszámolót követően – hazai szerepvállalással – kidolgozták, a Bizottság pedig elfogadta a nevezett rendszerek katonai

¹⁹ HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat Zrt. légiforgalmi statisztikák, 2014–2022.

alkalmazhatóságával összefüggő hivatalos NATO-állásfoglalást²⁰ is, amely lényegében kizárólag a magyar fél által tett javaslatokat tartalmazta.

A balkáni légtér-normalizáció, továbbá a katonai légiforgalom-szervezés szövetségi szintű fejlesztésének irányába tett erőfeszítések mellett szükséges megemlíteni a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború során szerzett hazai légtér-gazdálkodási tapasztalatokat, amelyeket a Bizottság a legutóbbi, 2022. decemberi ülésén külön méltatott. A konfliktus kezdete óta a Szövetség Ukrajnával határos tagállamai a határ menti légi műveletek biztosítására elkülönített légtereket jelölnek ki, amelyeket jellemzően a polgári légi forgalom számára fenntartott légtérszegmensekből adnak át a katonai fél számára, ezáltal csökkentve a polgári légi navigációs szolgáltatók által rendelkezésre álló irányítói szektorok karakterisztikáját, amelyek többek között komplexebb forgalmi szituációkat eredményeznek.

A világvárvány okozta forgalmi visszaesést követően a légi közlekedés ismét a korábbi, a 2018–2019-ben tapasztalt forgalmi mutatókat tudta felmutatni, sőt Magyarország esetében még meg is haladta azokat, elérve ezáltal – a KFOR-szektorral együttvéve – a HungaroControl Zrt. által kezelt évi közel 800 ezer légi járművet.

4. ábra A Magyarország felett átrepülő légi járművek forgalmi mutatója, 2018–2022 (Szerkesztette a szerző a HungaroControl Zrt. forgalmi adatai alapján)²¹

A 2022. évi hazai forgalmi mutató abból a szempontból is különleges, hogy mindezt az orosz–ukrán háború kitörését követően sikerült abszolválni, vagyis egy olyan forgalmi környezetben, ahol a katonai aktivitás jelentős volt. A konfliktus okán a korábban Ukrajna légtérét

²⁰ NATO Position on Remote Tower Services (RTS). AC/92-D(2015)0004.

²¹ HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat Zrt. légiforgalmi statisztikák, 2014–2022.

igénybe vevő légitársaságok csak jelentős kerüléssel tudták elérni célpontjukat, így hazánk felett számos olyan légi jármű jelent meg, amelyek korábban nem érintették Magyarország légterét. A forgalom komplexitását növelte továbbá az a tény, hogy a kerülni kényszerülő légi járművek főbb áramlási útvonala éppen azt a keleti országrészt érintette, ahol a katonai műveletek céljára a HM Állami Légügyi Főosztály – mint katonai légügyi hatóság – vertikálisan és horizontálisan is nagy kiterjedésű eseti légtereket jelölt ki, amelyeken a polgári légi járműveknek az átrepülés nem volt engedélyezett. A nevezett körülmények ellenére az orosz–ukrán háború légi közlekedést érintő hatását Magyarország kiválóan kezelte, ami kivívta a NATO és az EUROCONTROL elismerését is. A helytállás annak is köszönhető volt, hogy a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség és a HungaroControl Zrt. között a légtér-gazdálkodás tekintetében olyan rugalmas stratégiai és operatív szintű együttműködés áll fenn, hogy a rendszer azonnal képes reagálni a katonai műveletekkel kapcsolatos váratlanul kialakult forgalmi helyzetekre.

ÖSSZEGZÉS

A Szövetség szempontjából a katonai légi forgalom zavartalan biztosítása, hozzáférése a légterhez mindig is prioritást élvezett, egyfajta előfeltétele volt a sikeres műveletek végrehajtásának. A légi közlekedés egy nagy, globális rendszert képez, amely megköveteli a NATO-tól hatékony polgári–katonai partneri viszony kialakítását annak érdekében, hogy megvédje és tovább fejlessze a meglévő képességeit ezen a szakterületen. A Tanács azért hozta létre a Bizottságot, hogy a légi közlekedéssel kapcsolatban átfogó stratégiai szintű tanácsokat adjon. A Bizottság megalakításával és annak alárendelt munkacsoportjainak felállításával sikerült biztosítani a légiforgalom-szervezéssel, a légi alkalmassággal, továbbá a repülés biztonságával összefüggő tárgykörök hatékony felügyeletét és a kapcsolódó szttenderdizációs folyamatok megvalósítását. E feladatok végrehajtásában a magyar fél a Bizottság felállításával, illetve annak jogelőd testületének a működése óta részt vesz, és a nemzetközi szerepvállalásain, továbbá a kutatás-fejlesztésben és a hadműveleti területen szerzett tapasztalatain keresztül sikerrel járul hozzá a Szövetség légi közlekedéssel összefüggő képességeinek fejlesztéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 21/1998. (XII. 21.) HM rendelet az állami légi járművek nyilvántartásáról, gyártásáról és javításáról, valamint a típus- és légi alkalmasságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800021.hm>
- ATM-CNS Advisory Group – Terms of Reference, AC/92-D(2016)0002.
- Aviation Committee. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69339.htm
- Aviation Committee – Terms of Reference, AC/92(EAPC)N(2015)0014.
- Együtt a biztonságért. A NATO bemutatása. NATO. https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120118_nato_security_hung.pdf
- HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat Zrt. légiforgalmi statisztikák, 2014–2022.
- Krajnc Zoltán – Csengeri János: *A légierő képességei a hibrid fenyegetésekkel szemben*. Hadtudományi Szemle, 2017/4., 112–125. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00037/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_04_112-125.pdf
- NATO Position on Remote Tower Services (RTS). AC/92-D(2015)0004.
- Sajtóközlemény. HungaroControl, 2013. 04. 03. <https://www.hungarocontrol.hu/download/29930bc030082ec57297d9aba2f5c7f0.pdf>

Békési Bertold László alezredes – Szilvássy László ezredes
– Major Gábor alezredes – Gajdács László százados – Jámbor Krisztián:

MUNKADRÓNOK EGY MODERN LÉGIKIKÖTŐ MINDENNAPJAIBAN¹

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: Rohamosan fejlődő világunkban egyre nagyobb igény mutatkozik a légi szállítási volumen növelésére, ami a légijárművek eszközparkjának számszerű növekedése mellett a légikikötők területi, minőségi és szolgáltatásbéli fejlődését hozza magával. Az emberi munkaerő véges kapacitása generálja a következő feladatot, miszerint milyen megoldás kínálható ennek a kiváltására és tehermentesítésére. Kézenfekvőnek tűnik a már oly sok helyen sikerrel használt pilóta nélküli légijárművek alkalmazása, de nyomban érkezik a repülésbiztonság oldaláról, hogy „miként integrálható egy ember által és egy ember jelenléte nélküli légi eszköz egy és ugyanazon légtérbe, egy munkaterületre?”. A szerzők az ennek kutatására létrejövő projektben keresik a választ, hogy milyen légijármű milyen feladatokra és milyen szenzorok segítségével lehet leginkább hatékony részese egy modern repülőtér koncepciójának.

KULCSSZAVAK: drón, infravörös érzékelés, elektromágneses spektrum, szenzor, LoRa CSS, vevő érzékenysége

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Békési Bertold László alezredes (PhD), egyetemi docens (Nemzeti Közszerződési Egyetem HHK Repülőfedélzeti Rendszerek Tanszék) (ORCID: 0000-0002-5709-789X; MTMT: 10026197)
- ▶ Dr. Szilvássy László ezredes (PhD), egyetemi docens, tanszékvezető (Nemzeti Közszerződési Egyetem HHK Repülőfedélzeti Rendszerek Tanszék) (ORCID: 0000-0002-0455-4559; MTMT: 10025449)
- ▶ Major Gábor alezredes, tanársegéd (Nemzeti Közszerződési Egyetem HHK Repülőfedélzeti Rendszerek Tanszék) (ORCID: 0000-0003-2927-127X; MTMT: 10047342)
- ▶ Gajdács László százados, tanársegéd (Nemzeti Közszerződési Egyetem HHK Repülőfedélzeti Rendszerek Tanszék), PhD-hallgató (NKE KMDI) (ORCID: 0000-0003-2334-6859; MTMT: 10063406)
- ▶ Jámbor Krisztián szakoktató (Nemzeti Közszerződési Egyetem HHK Repülőfedélzeti Rendszerek Tanszék) (ORCID: 0000-0002-6406-0841; MTMT: 10086158)

BEVEZETŐ

A repülés szépségét és a magasba emelkedés igényét már az ókori Daidalosz és Ikarosz mítoszában is megcsodálhatjuk. A hit, az akarat, az elszántság az ipari, technikai fejlődéssel párosulva elhozta a levegőnél nehezebb eszközök levegőbe juttatásának lehetőségét és hatékony kihasználását a légi szállításban.

¹ A TKP2021-NVA-16 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Az elmúlt évtizedek technológiai fejlődésének köszönhetően – számos más terület mellett – a pilóta nélküli légitársaságok (UAV/UAS²) hatalmas technológiai fejlődésen mentek/mennek keresztül, amely folyamat töretlen. Ezek az eszközök felépítésükben, működésükben csaknem azonosak az ember által vezetett repülőgépekkel, helikopterekkel.³ A drónok olyan repülő robotok, amelyek között vannak néhány grammos és többtonnás felszállótömeggel a levegőbe emelkedő, bázisuktól alig százméternyire eltávolodni képes, valamint akár a kontinensek közötti távolságok átszelésére is alkalmas konstrukciók. Napjainkra kialakultak a merev, a forgó-, sőt a csapkodószárnyú kis, illetve a hangsebességet is meghaladó sebességgel repülő változataik. A merev szárnyú modell kialakítása megfelel a repülőgépekének, ahol a felhajtóerő a levegőbe emelkedve az előre haladó szárnyakon keletkezik. Ami a forgószárnyas csoportba tartozókat illeti, működési elvük megegyezik a helikopterekével, tehát az alkalmazott forgószárnylapátok – mint szárnyak – forgás következtében termelnek szükséges felhajtóerőt.⁴

Az emberi kezelőszemélyzet nélküli, távolról irányított vagy autonóm módon működő halálos vagy nem halálos hasznos terhet hordozó légitársaságok szintén drónoknak minősülnek.⁵ A működésükhöz szükséges információkat a környezetükből gyűjtik, szenzorok segítségével érzékelik pozíciójukat, és egy döntési folyamat eredményeként korrigálják működésüket, helyzetüket, mozgásukat a háromdimenziós térben.^{6, 7} A ballisztikus vagy félballisztikus járművek, a tüzérségi lövedékek, a torpedók, az aknák és a műholdak ugyanakkor nem tekinthetők drónnak.⁸

Tehát a pilóta nélküli légitársaságok szerepe egyre jelentősebb a légi, a földi és a tengeri műveletekben is. A drónok – a bombákat hatástalanító robotoktól a mini tengeralattjáróig, a hajófedélzetről indítható felderítőhelikopterektől a nagy magasságban tevékenykedő precíziós támadásokat végrehajtó légi eszközökig – a legtöbb esetben a feladatuk végrehajtása, illetve az arra történő felkészítésük során igénylik az emberi beavatkozást.⁹

² Unmanned Aerial Vehicle/Unmanned Aircraft System, pilóta nélküli légitársaság/pilóta nélküli légitársaság-rendszer, drón. ICAO Circular 328. International Civil Aviation Organization, 2011. https://www.icao.int/meetings/uas/documents/circular%20328_en.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 02. 19.)

³ Békési László: A pilóta nélküli légitársaságokkal kapcsolatos alapismeretek. Repüléstudományi Közlemények, 2016/3., 159–176. www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_3/2016-3-11-0354_Bekesi_Laszlo.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 12. 11.)

⁴ Békési Bertold: Pilóta nélküli légitársaságok jellemzése, osztályozásuk. In: Palik Máttyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2013, 65–109.

⁵ Suraj G. Gupta et al.: Review of Unmanned Aircraft System (UAS). International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology (IJARCET), Volume 2, Issue 4, 04. 2013, 1646–1658. <https://www.uvxuniversity.com/wp-content/uploads/2014/04/Review-of-Unmanned-Aircraft-System-UAS.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 16.)

⁶ Péter Szegedi – Bertold Békési: Sensors on Board of the Unmanned Aerial Vehicles. In: Proceedings of 19th International Scientific Conference Transport Means, Kaunas, 2015, 219–222.

⁷ Jacob Fraden: Handbook of Modern Sensors – Physics, Designs, and Applications. Fifth edition, Springer, 2016. <https://rizkia.staff.telkomuniversity.ac.id/files/2017/11/Handbook-of-modern-sensors-physics-designs-and-applications-Fraden-Jacob-Springer-2016.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)

⁸ M. Hassanalian – A. Abdelkefi: Classifications, applications, and design challenges of drones: A review. Progress in Aerospace Sciences, 2017/91., 05. 2017, 99–131. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0376042116301348?via%3Dihub> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 28.)

⁹ Békési Bertold – Szegedi Péter: Napjaink fegyverrendszer-fejlesztési trendjei. *Economica*, 4/2., 2015, 174–184. https://www.researchgate.net/publication/348400303_Napjaink_fegyverrendszer_fejlesztési_trendjei (Letöltés időpontja: 2023. 02. 17.)

A pilóta nélküli légi járművek és rendszerek tervezésének, földi és légi üzemeltetésének¹⁰ kulcskérdése a repülésbiztonság, a megbízhatóság^{11, 12} és a biztonság általában. A pilóta nélküli légi járművek fejlődéstörténetét a hasznosítás szemszögéből megfigyelve leszögezhető, hogy az eddigi életszakaszuk három részre osztható. Az első, amikor fegyverként alkalmazva különféle pusztító eszközöket szereltek rá, helyeztek el benne, és azok segítségével kívánták rombolni, pusztítani a szemben álló fél erőit és eszközeit.¹³ A következő felhasználási mód, amikor légi célként vetették be a légvédelmi erők békeidős kiképzésének biztosítására, harcszerű körülményeket nyújtva számukra. A harmadik terület pedig, amikor különféle szenzorokat elhelyezve alkalmassá tették az eszközt a levegőből történő információszerzésre és a megszerzett információ továbbítására, elősegítve ezzel a megalapozott döntések meghozatalát különböző vezetési szinteken, illetve felhasználási területeken.¹⁴ Az evolúció során a robotizált berendezések az egyén számára egyre több lehetőséget, kényelmi szolgáltatást és információs látókörbővülést fognak jelenteni, ami autonóm feladat-végrehajtást eredményez azáltal, hogy egy operátor egyidejűleg több légi eszköz manővereit koordinálja, mivel a „felnőtté vált, önálló” eszköz „nem igényli” a folyamatos felügyeletet.¹⁵

A megjelenő „problémát” megértve egymástól függetlenül több nemzetközi légi közlekedési és repülésbiztonsági szervezet, valamint nemzeti hatóság kezdte kutatni – az élet szinte minden területén egyre nagyobb szerephez jutó – pilóta nélküli légi jármű-rendszerek szabályozási kérdéseit. Mivel repülőeszközökről van szó, ezért elsősorban a légi közlekedéssel foglalkozó hatóságoknak okoz fejtörést a drónok integrálása a légtérbe. A jogi „értelmezés” és a használható kategóriákba sorolás mellett a drónok technikai fejlődésének íve, iránya, valamint az eszközök képessége, kinézete, felszereltsége, felszerelhetősége és a tudása is megjósolhatatlan jelen pillanatban. A folyamatos fejlődésnek köszönhetően akár rövid időn belül is hatalmas változások következhetnek be, amelyek nagymértékben befolyásolhatják a légi járművek jövőjét és a repülésről alkotott véleményünket, elképzeléseinket.¹⁶

¹⁰ Békési Bertold et al.: UAV-k légi és földi üzemeltetése. *Economica*, 2013/2., 99–117. <https://ojs.lib.unideb.hu/economica/article/view/4422/4242> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 18.)

¹¹ Bertold Békési et al.: Investigation of the Reliability of UAVs. In: *Proceedings of the 16th International Conference Transport Means 2012*. Kaunas, Lithuania, 2012, 101–103.

¹² Reg Austin: *Unmanned Aircraft Systems: UAVS Design, Development and Deployment*. John Wiley and Sons, Ltd., Publication, 05. 2010. <https://perpus.univpancasila.ac.id/repository/EBUPT200208.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 18.)

¹³ Major Gábor – Tóth Zoltán: A pilóta nélküli légi járművek együttműködésének lehetőségei a szárazföldi erőkkel egyes katonai műveletekben. *Repüléstudományi Közlemények*, 2022/1., 61–75. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/6049/5143> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

¹⁴ Major Gábor: A pilóta nélküli légi jármű-rendszerek nemzetbiztonsági célú felhasználásával kapcsolatos kutatások. *Repüléstudományi Közlemények*, 2015/1., 115–120. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_1/2015-1-10-0181-Major_Gabor.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 18.)

¹⁵ Gajdács László – Major Gábor: Katonai célú drónok fejlesztése a jelenkorban, a jövőt vizionálva. In: *Földi László (szerk.): Szemlények a katonai műszaki tudományok eredményeiből III*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 101–120. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/18471/07_Gyozo-Molnar_Arpad_121-128.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2023. 02. 18.)

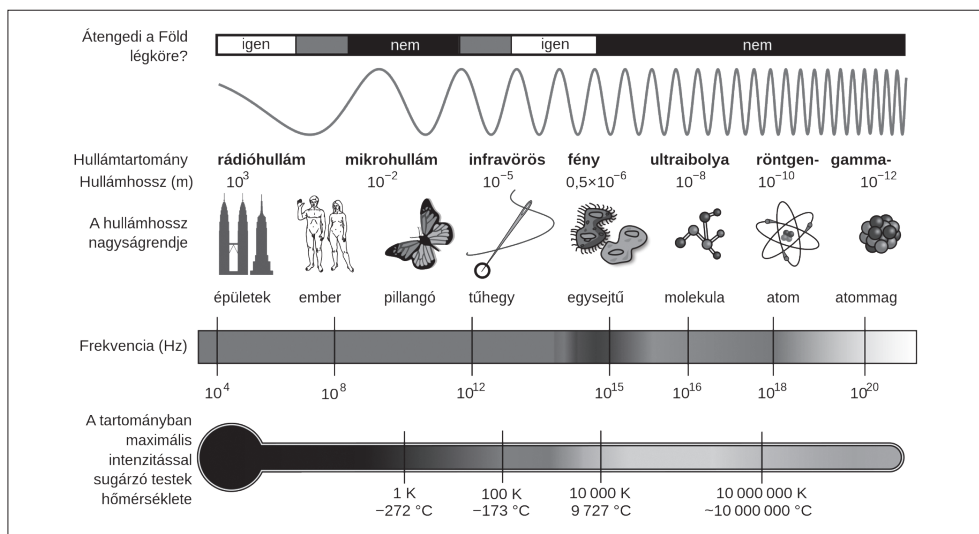
¹⁶ Ujjady András – Major Gábor: A civil drónszabályozáson innen, a katonain túl. *Repüléstudományi Közlemények*, 2021/2., 167–180. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/5596/4738> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 18.)

DRÓNOKKAL KORSZERŰBB LEHET EGY REPÜLŐTÉR?

A repülőtér biztonságos működéséhez számos elengedhetetlen részmunkafolyamat szükséges. Ezek végrehajtása jelenleg emberi erő bevonásával és egy erre felkészített gépjármű segítségével történik. A drónképességek közé sorolhatók az olyan munkák, szolgáltatások, amiket véleményünk szerint arra „felkészített” pilóta nélküli légi járművekkel hatékonyan lehet elvégezni, például felszállópálya-ellenőrzés, madár- vagy vadriasztás, „Follow me” funkció,¹⁷ légszennyezettség- és ABV-mérés, őrzésvédelem, gurulóutak, felszállópálya és légi járművek jégtelenítése, légi járművek sérüléseinek ellenőrzése, repülőtéri tápegységek/vezetékek ellenőrzése stb. A felkészítés alatt a megfelelő szenzorok, kiegészítő elemek megtalálását, kalibrálását, „megtanítását”, mindezeknek a megfelelő hordozó platformra történő illesztését, diverzifikálását és a szükséges jogi környezet, eljárási, alkalmazási módok kidolgozását értjük. A továbbiakban az infravörös érzékelésről és a szenzorokról teszünk említést, amelyek alkalmazása a pályázatunk keretében megvalósuló mintadrón elemeinek részét fogja képezni.

Infravörös érzékelés

Az infravörös (IR¹⁸) sugárzás is használható a drónok segítségével a repülőtér, annak létesítményei és berendezései megfigyelésére, mivel az IR-sugárzás képes megmutatni azt, amit az emberi szem nem lát.

1. ábra Az elektromágneses spektrum, amely különböző tulajdonságokat mutat a frekvenciák és a hullámhosszok tartományában¹⁹

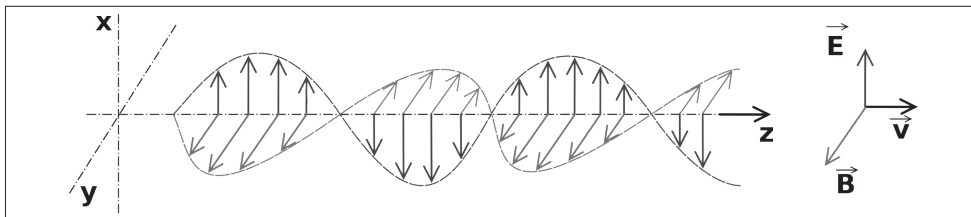
¹⁷ Békési Bertold – Seres József: Drónok alkalmazásának lehetőségei. Repüléstudományi Közlemények, 2020/3., 5–19. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/5199/4364> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 02.)

¹⁸ Infrared.

¹⁹ A hullámok szerepe a kommunikációban. Nemzeti Köznevelési Portál. https://www.nkp.hu/tankonyv/fizika_10_nat2020/lecke_05_026 (Letöltés időpontja: 2022. 09. 24.)

Az elektromágneses sugárzás az elektromágneses mező hullámaiból áll, amelyek a térben terjednek, és elektromágneses sugárzási energiát hordoznak. Idetartoznak: rádióhullámok, mikrohullámok, infravörös, látható fény, ultraibolya, röntgen- és gamma-sugárzás (1. ábra).

Az elektromágneses hullámok két egymásra merőleges elektromos (E) és mágneses (B) mező eredőjéből származnak, amelyek egymást gerjesztik.

2. ábra Elektromos (E) és mágneses (B) mezők²⁰

Az elektromágneses hullámokat jellemzően a következő két fizikai tulajdonsággal írják le: a frekvenciájával (f) és a hullámhosszával (λ). A frekvencia mértékegysége a hertz (Hz) és prefixumai, a kilo- (kHz, 10^3 Hz), a mega- (MHz, 10^6 Hz) és a giga- (GHz, 10^9 Hz). A hullámhossz mértékegysége a méter (m), a prefixumai pedig a kilo- (km, 10^3 m), a milli- (mm, 10^{-3} m), a mikro- (μm , 10^{-6} m) és a nano- (nm, 10^{-9} m). Az elektromágneses hullámok $299\,792\,458\text{ m/s} \approx 3 \times 10^8\text{ m/s}$ sebességgel terjednek, amit fénysebességnek is neveznek, jele: c .²¹

A hullámhossz és a frekvencia fordítottan arányos: azaz minél rövidebb a hullámhossz, annál nagyobb a frekvencia, és fordítva. Ezt az összefüggést a következő egyenlet adja meg:

$$c = \lambda f \quad (1)$$

Ez az összefüggés egy fontos tényt tükröz: minden elektromágneses sugárzás – függetlenül a hullámhosszától vagy frekvenciájától – fénysebességgel terjed.

Az infravörös tartomány $0,7\text{--}300\ \mu\text{m}$ hullámhosszú. Ez a tartomány a következő sávokra oszlik:

- közeli infravörös (NIR²²): $0,7\text{--}1,5\ \mu\text{m}$;
- rövid hullámhosszú infravörös (SWIR²³): $1,5\text{--}3\ \mu\text{m}$;
- középhullámú infravörös (MWIR²⁴): $3\text{--}8\ \mu\text{m}$;
- hosszú hullámhosszú infravörös (LWIR²⁵): $8\text{--}15\ \mu\text{m}$;
- távoli infravörös (FIR²⁶): $15\ \mu\text{m}$ -nél hosszabb.²⁷

²⁰ Les ondes électromagnétiques dans le domaine de la communication. Le CEA. <https://www.cea.fr/comprendre/Pages/physique-chimie/essentiel-sur-ondes-electromagnetiques-communication.aspx> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 12.)

²¹ Christopher Seamount: Applications of Electromagnetic Waves. http://fiden-2.phys.uaf.edu/webproj/213_fall_2017/Christopher_Seamount/page1.html (Letöltés időpontja: 2022. 06. 12.)

²² Near Infrared.

²³ Short Wavelength Infrared.

²⁴ Mid Wavelength Infrared.

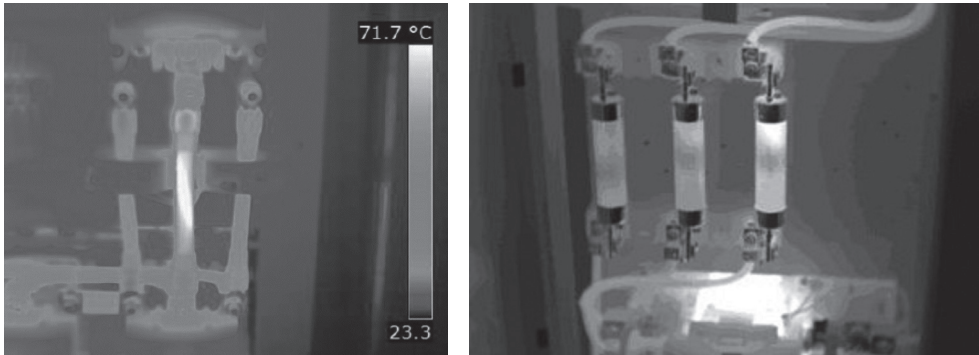
²⁵ Long Wavelength Infrared.

²⁶ Far Infrared.

²⁷ Electromagnetic waves. Centre for Remote Imaging, Sensing & Processing (CRIPS). <https://crisp.nus.edu.sg/~research/tutorial/em.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 12.)

A NIR-t és SWIR-t visszavert infravörös tartománynak is nevezik, utalva a földfelszínről visszavert napsugárzás fő infravörös komponensére, az MWIR-t és az LWIR-t pedig termikus infravörösnek.^{28, 29}

A repülőtér és létesítményei, illetve berendezései megfigyelésére az MWIR- és az LWIR-sávokban működő IR-kamerát használhatunk. Ezekkel a kamerákkal vagy IR-kamerákkal felszerelt drónokkal észlelhetjük az eltéréseket a normál működéstől. Egy ipari elektromos biztosítóberendezés terminálja túlzott felmelegedésének (3. ábra), a repülőgép motorjai és a repülőgép vázszerkezete eltéréseinek (4. ábra, a), a repülőtérre behatolóknak (4. ábra, b) ellenőrzésére láthatunk példákat. Ez a módszer képes megelőzni például a tüzet azáltal, hogy időben észleli egy transzformátor vagy egy csatlakozó felmelegedését, amely később tüzet okozhat.

3. ábra Túlmelegedés egy ipari elektromos biztosítékblokkban lévő terminálon^{30, 31}

4. ábra Különböző IR-fotók: a – repülőgép; b – behatoló a repülőtérre^{32, 33}

²⁸ Uo.

²⁹ Nagy István et al.: Műszaki diagnosztika II. Termográfia. BME-OMIK, Budapest, 2007, 70–153.

³⁰ Infrared thermography. Wheeler Power System. <https://wheelerpowersystems.com/infrared-thermography/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³¹ Yuvaika Esa Sejahtera: Thermal Imaging Cameras Explained. <https://yuvaikaesasejahtera.com/general/thermal-imaging-cameras-explained/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

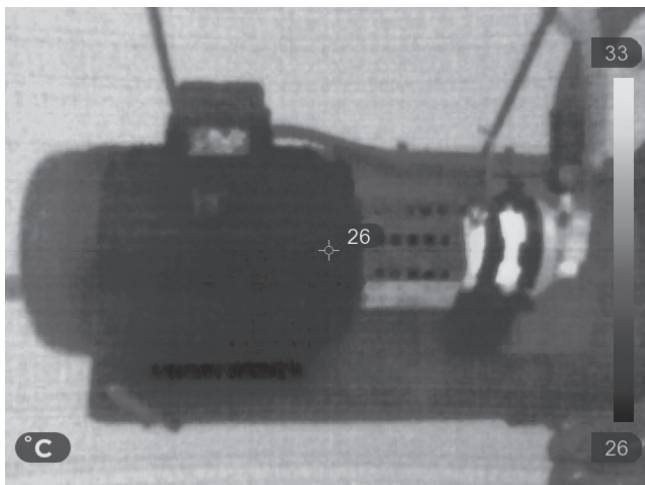
³² Coburn Dukehart: Tyrone Turner Takes Thermal Imaging Up, Up and Away. National Geographic, 03. 03. 2014. <https://www.nationalgeographic.com/photography/article/tyrone-turner-thermal-imaging> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³³ Guide TU620 Hőkamera. Z-shop. <https://z-shops.eu/termek/guide-tu620-hokamera-celtavcsol/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

Az infravörös kamerákkal felszerelt drónok vizuális képet mutatnak, így nagy területen összehasonlítható a hőmérséklet. Képes a mozgó célpontok valós időben történő befogására és folyamatos követésére, valamint képes a meghibásodások megelőzésére. Ez megvalósítható azáltal, hogy a termokamera érzékeli a magasabb hőmérsékletű alkatrészt, ami a meghibásodás előjele lehet, így megelőzhető egy későbbi akár nagyobb anyagi kárral rendelkező meghibásodás, leállás is. Például egy jól működő villanymotorról készült kép látható az 5. ábrán. Ha a csapágy túlmelegedne, az jól kivehető lenne az infraképen.

A túlmelegedést okozhatja:

- túl sok vagy kevés kenőanyag;
- szennyeződés a kenőanyagban;
- túlterhelés;
- csapágysérülés stb.

5. ábra Villanymotor infravörös képe³⁴ (Fotó: Szilvassy László)

A termokamera más módszerek számára hozzáférhetetlen vagy veszélyes területeken történő mérésre vagy megfigyelésre is alkalmazható. A termográfia roncsolásmentes vizsgálati módszer, ami használható tengelyek, csövek és más fém- vagy műanyag alkatrészek hibáinak detektálására, de akár sötét területeken lévő tárgyak felderítésére is.

MIT KEZDJÜNK A FEDÉLZETI SZENZOROK ADATAIVAL?

Ebben a fejezetben az egyik jövőbeli forgatókönyvünket vizsgáljuk meg, ahol a méréseink eredményeként viszonylag hosszú időközönként kis mennyiségű adatot kapunk, és a fedélzeti tárolás mellett azt egy földi állomásra is le szeretnénk sugározni. Eleinte az állomások – az érzékelőt tartalmazó egység, azaz az úgynevezett *sensornode* és az átvjáró – közötti várható távolság bő 10 km volt, majd egy nagyobb távolságot is áthidalni képes megoldásban gondolkodtunk. A követelmények időközben finomodtak, és jelenleg a legvalószínűbb legnagyobb áthidalandó távolság 2 km, ami később persze újra valamivel nagyobb is lehet.

³⁴ Nagy István, Baksai Gábor, Sólyomvári Károly: Műszaki diagnosztika II. Termográfia, BME-OMIK, 2007, 82.

Mivel a követelmények a felmerülő igényeknek megfelelően rugalmasan változhatnak, ezért olyan rendszerre van szükségünk, amely ezt egy bizonyos mértékig követni is tudja. Emiatt a szenzorrendszerünk a távközlési hálózatoktól megszokottan réteges felépítésű, hogy megkönnyítse a jövőbeli módosításokat, így a rádiós (fizikai) rendszert viszonylag egyszerű optimalisabbra változtatni. Megnövekedett adatmennyiségnél ez szükséges is lehet, ugyanis előállhat olyan eset, amikor az átvitel az adott környezetben a szabályozás miatt nem lehetséges, noha fizikailag a rendszer erre képes lenne. Előbb azonban vizsgáljuk meg, miért is van erre szükség.

A légi jármű fedélzetén végzett valamennyi mérés sarkalatos pontja az, hogy mit kezdünk a kapott adatokkal. Tárolhatjuk a fedélzeten, vagy továbbíthatjuk egy földi állomásra, illetve a redundancia miatt tehetjük egyidejűleg mindkettőt is. Az UAV fedélzeti rendszerei redundanciájának kérdéseit Békési és Wühl munkái vizsgálják^{35,36} és adnak válaszokat a felmerülő biztonsági kihívásokra.

Mik lehetnek a fő peremfeltételek abban az esetben, ha továbbítjuk az adatokat? Például használhatnánk a meglévő kommunikációs infrastruktúrát vagy a mobiltelefonos rendszereket, amelyeknek várhatóan van egy adótornya a közelben, és a legtöbb helyen elérhető, bár áramkimaradás vagy a külső időszinkron kiesése esetén használhatatlan lehet. Vagy használhatunk független rádiórendszereket. A vezeték nélküli kommunikáció (átvitel) tervezésénél mindig felmerül a kérdés, hogy mekkora legyen az átviteli sebesség, mennyi legyen az áthidalható távolság, illetve szóba kerülhet az energiafogyasztás kérdése is. Ezek közül ugyanis csak kettőt választhatunk, mert csak kettőre lehetséges optimalizálni, mert a nagyobb adatátviteli sebesség és távolság több energiát igényel.

A teljesebb kép érdekében a legfontosabb tényezők a következők: átviteli távolság, topológia, adatátviteli sebesség, szabályozó szervezet által meghatározott maximális paraméterértékek, akkumulátor élettartama, fejlesztési költség, egységköltség, méret, tömeg, interoperabilitás (együttműködési képesség), szolgáltatásminőség és skálázhatóság.

Az IOT³⁷ és az M2M³⁸ technológiákban bárki számára elérhető jó megoldások léteznek erre a célra: például a mobilrendszerek (4G/5G), Zigbee, Bluetooth, Wi-Fi és az LPWAN.³⁹ Az LPWAN-ok kis teljesítményigényű nagy kiterjedésű hálózatok, melyek egyaránt léteznek engedélykötelessként (LTE, NB-IoT) és nem engedélykötelessként (Sigfox, LoRa). Nem szándékozunk azonban meglévő kommunikációs infrastruktúrát felhasználni, hogy minél nagyobb mértékben csökkentjük a függőségünket a külső infrastruktúrától, ezért elsődleges célokra a LoRa-t választottuk a nem licencelték közül. Ugyanakkor ennek is megvannak a maga korlátai. Azért, hogy megfeleljünk az EU-ban érvényben lévő szabályozásoknak, az átvitel kitöltési tényezője – csatornától függően – maximum napi 0,1–1% lehet.^{40,41}

³⁵ Bertold Békési: Redundancy on Board of UAVs – Energy Systems. Proceedings of the 16th International Conference Transport Means 2012. Kaunas, Lithuania, 2012, 158–161.

³⁶ Bertold Békési – Tibor Wühl: Redundancy for micro UAVs – control and energy system redundancy. Proceedings of the International Conference Deterioration, Dependability, Diagnostics 2012. Brno, Czech Republic, University of Defence, 2012, 123–130.

³⁷ Internet of Things.

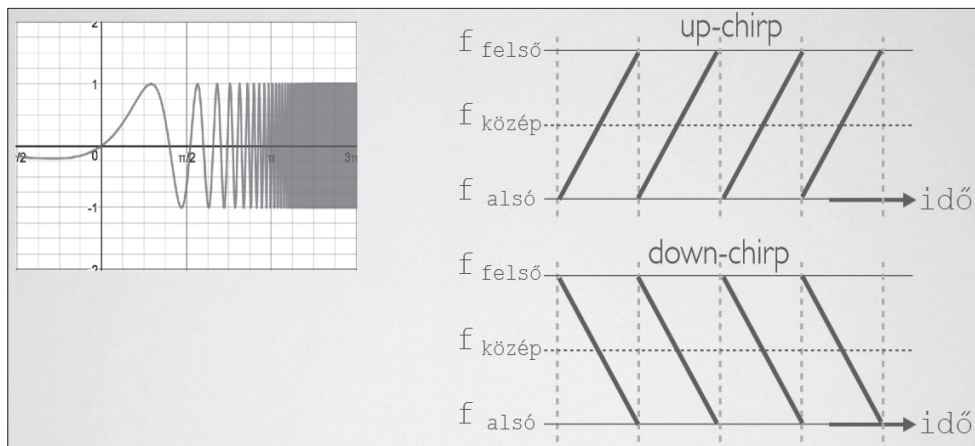
³⁸ Machine-to-Machine.

³⁹ Low Power Wide Area Networks.

⁴⁰ Eric Bourbeau: LoRa – LoRa Documentation. 2018. <https://lora.readthedocs.io/en/latest/#> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 26.)

⁴¹ LoRaWAN™ 1.0.3 Specification. LoRa Alliance, 2018. <https://lora-alliance.org/wp-content/uploads/2020/11/lorawan1.0.3.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 05.)

A LoRa a Long Range (nagy hatótávolság) rövidítése, és a Semtech cég fejlesztette ki. Modulációként a LoRa a CSS⁴² néven elterjedt szórt spektrumú technikát használja (6. ábra). Az EU-ban a 868 MHz-es ipari, tudományos és orvosi (ISM⁴³) sávot használja.

6. ábra Lora CSS idő- és frekvenciatartományban⁴⁴ (Szerkesztette: Jámbor Krisztián)

A 6. ábrán szereplő angol nyelvű kifejezések (*up-chirp* és *down-chirp*) alatt a spektrumban történő felfelé, illetve lefelé seprést értik. Mielőtt azonban egy megoldást használnánk, meg kell vizsgálnunk, hogy az megfelel-e a követelményeinknek. Első ránézésre a hatótávnak bőven meg kellene felelnie, hiszen a LoRa-rendszert mindenhol úgy kezelik, mint amely képes 20 km távolságot áthidalni. Ráadásul a világsúcs bő 700 km-es távolság volt. A helyzet azonban ennél árnyaltabb. Előfordulhat, hogy egy nem optimálisan kialakított rendszer ritkán lakott területen nem tud 400–500 m távolságnál többet megbízhatóan áthidalni optikai rálátással sem – terepi mérés 2022 őszén 1,5 m magasan elhelyezett körsugárzó antennákkal.⁴⁵

Tehát ez a vizsgálat nem egyszerű feladat, mivel számos tényezőt figyelembe kell venni. Ha egy egyszerű becslést szeretnénk végezni, akkor egyszerűbb megoldásra van szükségünk. A rádióátviteli csatorna minőségének egyik egyszerűbben kezelhető mutatója a *link budget*,⁴⁶ amely az adó teljesítményből (TX⁴⁷), a szabadtéri veszteségből (FSPL⁴⁸ – energiaveszteség a szabad térben, miközben a jel az adótól a vevőig halad), az antennaerősítésből, a vevő érzékenységből (RX⁴⁹) áll. A vizsgálatot nyílt terepet figyelembe véve végezzük, nem vesszük figyelembe a lakott területeken és a közelükben található épületek hatásait.

⁴² Chirp Spread Spectrum.

⁴³ Industrial, Scientific and Medical. Az egyik engedélymentes sáv, amely 863–870 MHz között található.

⁴⁴ Bourbeau: i. m. 40.

⁴⁵ Allaga Dániel saját mérései alapján.

⁴⁶ A kapcsolat költségvetése, a teljesítmények és a veszteségek összege az adótól a vevőig.

⁴⁷ Transmitter Power.

⁴⁸ Free Space Loss.

⁴⁹ Receiver Sensitivity.

Ha meg szeretnénk becsülni a szolgáltatásunk maximális hatósugarát, hogy ellenőrizhessük, vajon a megoldás megfelel a követelményeinknek, akkor ezt a paramétert kell tüzetesebben megvizsgálnunk. Alkalmas-e arra, hogy megbecsüljük egy kapcsolat maximális távolságát vagy alkalmazhatóságát egy adott távolságon? Természetesen a kivitelezésnél más paramétereket is figyelembe kell vennünk, de egy hozzávetőleges becslésnek megfelel.

Az EU-s előírások korlátozzák e paraméterek némelyikét: Az adóteljesítmény 25 mW-ra (14 dBm) és a maximális antennanyereség 2,15 dBi-re van korlátozva. Ezt persze csökkentheti az a tény, ha nem áll rendelkezésre megfelelő energia.

Az effektív izotróp kisugárzott teljesítmény ($EiRP^{50}$) a következő egyenlet segítségével határozható meg (a kábel veszteségét rövid kábelt tekintve 1 dB értékkel vettük figyelembe):

$$\begin{aligned} EiRP &= TX - \text{kábel veszteségek} + \text{antenna erősítés} = \\ &= 14 \text{ dBm} - 1 \text{ dB} + 2,15 \text{ dB} = 15,15 \text{ dBm} \end{aligned} \quad (2)$$

A szabadtéri veszteség (FSPL) kiszámítására létezik egy széles körben használt logaritmikus képlet:

$$\begin{aligned} FSPL_{dB} &= 20\log_{10}(d) + 20\log_{10}(f) - 20 \log_{10} \frac{4\pi}{c} = \\ &= 20\log_{10}(d) + 20\log_{10}(868) + 120 - 147,55 \end{aligned} \quad (3)$$

ahol d – a vevő és az adó közötti távolság méterben; f – a frekvencia MHz-ben (innen a + 120 dB, eredetileg hertzben van megadva); c – a fény sebessége vákuumban. Ez 97,24 dB 2 km-en.

A vevő érzékenységének egyenletét használva:

$$RX = 10\log_{10}(kTB) + 10\log_{10}(BW) + NF + SNR = -174 + 10\log_{10}(125\ 000) + 6 - 7,5 \quad (4)$$

ahol kTB – a teljes termikus zajteljesítmény szobahőmérsékleten számolva; BW – sáv szélesség Hz-ben (125 000); NF – zajtényező dB-ben (úgynevezett zajszám,⁵¹ ökol szabályként általában 6 dB-lel számolunk az átjárókon, a gyakorlatban azonban az érték valamivel alacsonyabb); SNR^{52} – jel-zaj viszony, amely -7,5 dB-nek felel meg az SF7 használatával (lásd az 1. táblázatot). A szórás tényező (SF^{53}) a szimbólumsebesség és a chipsebesség aránya, amely a 7–12 közötti tartományban lehet.⁵⁴

⁵⁰ Effective Radiated Power – az az energia, amelyet az adó egy megadott adóteljesítmény esetén kibocsátana, ha az antenna minden irányba egyenletesen sugározna (izotróp sugárzó). Az antennanyereség és az adóteljesítmény szorzata. Itt a logaritmikus tárgyalás miatt az összegük szerepel.

⁵¹ Az eszközünk negatívan befolyásolja a jel-zaj arányt, így a kimeneten rosszabb SNR-t kapunk, mint a bemeneten.

⁵² Signal to Noise Ratio.

⁵³ Spreading Factor.

⁵⁴ Eduardo Sallum et al.: Improving Quality-Of-Service in LoRa Low-Power Wide-Area Networks through Optimized Radio Resource Management. Journal of Sensor and Actuator Networks, 2020/1., 08. 02. 2020. <https://www.mdpi.com/2224-2708/9/1/10> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 26.)

⁵⁵ 20 byte/csomag és a kódolási arány = 4/5 érték esetén.

1. táblázat Jel-zaj viszony (SNR) a szórási tényező értékek (SF) szerint
(Készítette: Békési Bertold alezredes)

SF	Chipek/szimbólum	Jel-zaj viszony	Átviteli idő ⁵⁵ [ms]	Bitsebesség [bps]
7	128	-7,5	56,5	5469
8	256	-10	-103	3125
9	512	-12,5	185,3	1758
10	1024	-15	371	977
11	2048	-17,5	741	537
12	4096	-20	1318,9	293

Ahogy az elemi információnak a bit, úgy a chip a szórt spektrumú átviteleknél az adatsozotatnak az alapvető bináris eleme, és elkerülendő a félreértést, szándékosan nevezik a bittől eltérően. A bit az információ legkisebb egysége. Amennyiben egy csatornán át szeretnénk vinni, egy vagy több bitet összefogva valamilyen szimbólumokkal reprezentáljuk. Ebből az is látható, hogy a szimbólumsebesség kisebb vagy egyenlő a bitsebességgel, hiszen több bitet is magába foglalhat. Esetünkben a szimbólum az ún. *chirp*, ami alapesetben egy f_{min} -től f_{max} -ig tartó lineáris seprést jelent a frekvenciában up-chirp esetén, f_{max} -tól f_{min} -ig tartó seprést pedig *down-chirp* esetén. Az adathordozó *chirp*-ök ciklikusan eltoltak frekvenciában (lásd 6. ábra).

A szórt spektrumú átvitel ötlete onnan ered, hogy az adatot valamilyen sávészélességben szétterítjük a frekvenciaspektrumban, így az sokkal redundánsabb lesz, sokkal kevésbé lesz érzékeny a zavaró hatásokra. Ugyanezt a hatást keskenyebb sávon csak nagyobb kisugárzott teljesítménnyel érhetnénk el, ami jobban zavarná a környező átviteli csatornákat. A szórási tényező két dolgot határoz meg:

- a chipek számát szimbólumonként 2^{SF} ;
- illetve a nyers bitek számát, amely egy szimbólumba kódolható, azaz amit a szimbólum reprezentál.

A magasabb szórási tényező növeli a jel-zaj viszonyt és a rádió érzékenységét, ezzel az átviteli távolságot és a csomagok átviteli idejét, épp ezért viszont csökkenti az adatátviteli sebességet és növeli az energiafelhasználást. A vevő antennanyereség sem lehet tetszőlegesen nagy és nemcsak a fizikai adottságok korlátozzák, hanem a szabályozások is.

A teljes termikus zajteljesítmény egyenletét használva:

$$kTB = 30 + 10 \log_{10} (k \times T \times B) \quad (5)$$

ahol k – a Boltzmann-állandó [Joule/K], T – a hőmérséklet Kelvinben, B – a csatorna sávészélessége hertzben, és +30 dB, hogy dBW helyett dBm-ben kapjuk az eredményt. A mi -174 dBm értékünk azt jelenti, hogy a hőmérséklet 290 K, a (referencia) sávészélesség pedig 1 Hz.⁵⁶

Az Rx érzékenységünk $-124,5$ dBm-nek felel meg. Ebből kiszámíthatjuk a kapcsolat költségvetését (*link budget*) antennaerősítés nélkül.

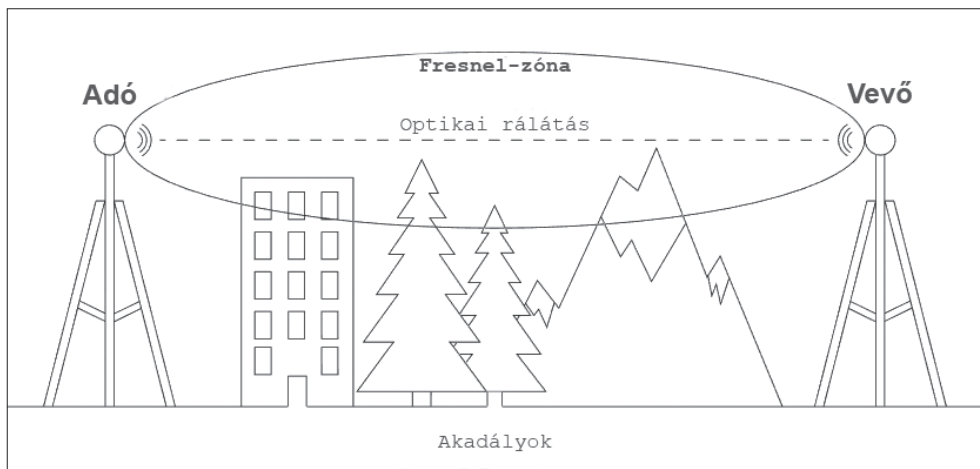
⁵⁶ Dennis Layne: Receiver Sensitivity and Equivalent Noise Bandwidth. High Frequency Electronics, 2014. https://www.highfrequencyelectronics.com/index.php?option=com_content&view=article&id=553:receiver-sensitivity-and-equivalent-noise-bandwidth (Letöltés időpontja: 2022. 11. 22.)

$$\text{kapcsolat költségvetése} = \text{vevőérzékenység} - \text{adóteljesítmény} \quad (6)$$

Mivel az adóteljesítmény 14 dBm, a kapcsolat költségvetése $-138,5$ dB. Ez a megoldás első megközelítésben alkalmazható, és még mindig van mozgáster a strukturális csillapításokra. Természetesen ez csak egy durva becslés közvetlen látótávolsággal, a gyakorlatban más tényezők is vannak, amelyek csillapítóként hatnak – például az említett strukturális csillapítások vagy a *fading* jelenség általi akár 20–30 dB csillapítás, nagyobb távolságok esetén a földfelszín görbületét is figyelembe kell venni stb. Azaz egy második körben érdemes ezt a vizsgálatot pontosabban is elvégezni, most azonban csak azt szeretnénk tudni, hogy ez a megoldás eleve kizárandó-e.

Az antennák elhelyezéséhez tanácsos megvizsgálni a Fresnel-zónát is. Ez az adó és a vevő közötti szabad tér egy bizonyos ellipszis alakú területe, és az ezen a területen lévő akadályok a szabad látószögtől függetlenül negatívan hatnak a jelre. (Tehát nem feltétlenül elég a közvetlen optikai rálátás.)

Ökölszabályként a Fresnel-zónának (7. ábra) mindig mentesnek kellene lennie az akadályoktól, viszont ez a gyakorlatban általában nem megvalósítható, ezért „az a szabály”, hogy 40%-os elzáródás felett a jelvesztés jelentős lesz,⁵⁷ tehát a zóna keresztmetszetének legalább 60%-ban szabadnak kell lennie.

7. ábra Fresnel-zóna⁵⁸ (Szerkesztette: Jámbor Krisztián)

Ennek a 60%-ban szabad keresztmetszetű zónának a sugarát a következő képlettel lehet kiszámítani (a sík nem veszi figyelembe a Föld görbületét):

$$F_1 = \frac{1}{2} \sqrt{\frac{60\% \times c \times D}{f}} = 8,656 \sqrt{\frac{0,6 \times d [\text{km}]}{f [\text{GHz}]} } = 8,656 \sqrt{\frac{1,2}{0,868}} = 10,18 \text{ m} \quad (7)$$

⁵⁷ Bourbeau: i. m. 40.

⁵⁸ Piotr Daniłowski: What is the real range of LoRa? Yosensi.io, 22. 12. 2021. https://yosensi.io/posts/what_is_the_real_range_of_lora/ (Letöltés időpontja: 2021. 12. 22.)

Az egyik forgatókönyvünkben sokkal több olyan adatot kapunk a mérésekből, amelyet nem tudnánk a LoRa-n keresztül küldeni a távközlési szabályozások megsértése nélkül, ezért a fedélzeten tároljuk is az adatokat egy nem felejtő memóriában a későbbi kiértékeléshez, és csak egy részét visszük át. Későbbi terveink szerint, ha mégis valós időben lenne szükségünk az összes adatra, akkor egy másik rádiósávon és berendezésen keresztül továbbítanánk.

KÖVETKEZTETÉSEK

A pilóta nélküli légi jármű-rendszerek jelentős előnyei miatt számtalan publikáció, tanulmány és pályázat foglalkozik a drónok alkalmazásának lehetőségével. Ebben a tanulmányban a szerzők áttekintették és összefoglalták az infravörös érzékelés alapjait, valamint megvizsgálták az egyik jövőbeli forgatókönyvet, ahol viszonylag hosszú időközönként kis mennyiségű adatot kell majd mérni, és a fedélzeti tárolás mellett azt egy földi állomásra is lesugározni. A szerzők kezdeti feltételezései szerint kezdetben az állomások (érzékelőcsomópont és átjáró) közötti várható távolság 10+ km, most viszont reálisan a legmegvalósíthatóbb távolság 2 km, ami később, a projekt előrehaladtával természetesen nagyobb is lehet. Az alkalmazni kívánt szenzorrendszer rétegzett, hogy megkönnyítse a jövőbeli módosításokat, így a rádiós rendszert viszonylag egyszerűbb optimalizálni. Mindezen eszközök egy, a projekt feladatainak elvégzéséhez szükséges nagy (kb. 8 kg) teherbírású drón beszerzését teszik szükségessé, a piackutatási és a beszerzési folyamat elkezdődött. A *quadrocopter* megérkezése, üzembe helyezése és a rendszerek installálása után következhetnek azok a valós mérések, amelyeket addig elméleti síkon kell szimulálni, értékelni, elemezni a bemutatott elméleti alapok és kiinduló paraméterek ismeretében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A hullámok szerepe a kommunikációban. Nemzeti Köznevelési Portál. https://www.nkp.hu/tankonyv/fizika_10_nat2020/lecke_05_026
- Austin, Reg: *Unmanned Aircraft Systems: UAVS Design, Development and Deployment*. John Wiley and Sons, Ltd., Publication, 05. 2010. <https://perpus.univpancasila.ac.id/repository/EBUPT200208.pdf>
- Békési Bertold: *Pilóta nélküli légi járművek jellemzése, osztályozásuk*. In: Palik Mátyás (szerk.): *Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 65–109.
- Békési Bertold: *Redundancy on Board of UAVs – Energy Systems*. Proceedings of the 16th International Conference Transport Means 2012. Kaunas, Lithuania, 2012, 158–161.
- Békési Bertold – Novák Mátyás – Kárpáti Attila – Zsigmond Gyula: *Investigation of the Reliability of UAVs*. Proceedings of the 16th International Conference Transport Means 2012. Kaunas, Lithuania, 2012, 101–103.
- Békési Bertold – Papp István – Szegedi Péter: *UAV-k légi és földi üzemeltetése*. *Economica*, 2013/2., 99–117. <https://ojs.lib.unideb.hu/economica/article/view/4422/4242>
- Békési Bertold – Seres József: *Drónok alkalmazásának lehetőségei*. *Repüléstudományi Közlemények*, 2020/3., 5–19. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/5199/4364>; DOI: 10.32560/rk.2020.3.1
- Békési Bertold – Szegedi Péter: *Napjaink fegyverrendszer fejlesztési trendjei*. *Economica*, 4/2., 2015, 174–184. https://www.researchgate.net/publication/348400303_Napjaink_fegyverrendszer_fejlesztési_trendjei; DOI: 10.47282/ECONOMICA/2015/8/4/2/4603

- Békési Bertold – Wühl Tibor: *Redundancy for micro UAVs – control and energy system redundancy*. Proceedings of the International Conference Deterioration, Dependability, Diagnostics 2012. Brno, Czech Republic, University of Defence, 2012, 123–130.
- Békési László: *A pilóta nélküli légi járművekkel kapcsolatos alapismeretek*. Repüléstudományi Közlemények, 2016/3., 159–176. www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_3/2016-3-11-0354_Bekesi_Laszlo.pdf
- Bourbeau, Eric: *LoRa – LoRa Documentation*. 2018. <https://lora.readthedocs.io/en/latest/#>
- Daniłowski, Piotr: *What is the real range of LoRa?* Yosensi.io, 22. 12. 2021. https://yosensi.io/posts/what_is_the_real_range_of_lora/
- Dukehart, Coburn: *Tyrone Turner Takes Thermal Imaging Up, Up and Away*. National Geographic, 03. 03. 2014. <https://www.nationalgeographic.com/photography/article/tyrone-turner-thermal-imaging>
- Electromagnetic waves. Centre for Remote Imaging, Sensing & Processing (CRIPS). <https://crisp.nus.edu.sg/~research/tutorial/em.htm>
- Fraden, Jacob: *Handbook of Modern Sensors – Physics, Designs, and Applications*. Fifth edition, Springer, 2016. <https://rizkia.staff.telkomuniversity.ac.id/files/2017/11/Handbook-of-modern-sensors-physics-designs-and-applications-Fraden-Jacob-Springer-2016.pdf>
- Gajdács László – Major Gábor: *Katonai célú drónok fejlesztése a jelenkorban, a jövőt vizionálva*. In: Földi László (szerk.): *Szemelvények a katonai műszaki tudományok eredményeiből III*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 101–120. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/18471/07_Gyozo-Molnar_Arpad_121-128.pdf?sequence=1
- Guide TU620 Hőkamera. Z-shop. <https://z-shops.eu/termek/guide-tu620-hokamera-celtavcsol/>
- Gupta, Suraj G. – Ghonge, Manges M. – Jawandhiya, P. M.: *Review of Unmanned Aircraft System (UAS)*. International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology (IJARCET), Volume 2, Issue 4, 04. 2013, 1646–1658. <https://www.uvxuniversity.com/wp-content/uploads/2014/04/Review-of-Unmanned-Aircraft-System-UAS.pdf>
- Hassanalian, M. – Abdelkefi, A.: *Classifications, applications, and design challenges of drones: A review*. Progress in Aerospace Sciences, 2017/91., 05. 2017, 99–131. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0376042116301348?via%3Dihub>; DOI: 10.1016/j.paerosci.2017.04.003
- ICAO Circular 328. International Civil Aviation Organization, 2011. https://www.icao.int/meetings/uas/documents/circular%20328_en.pdf
- Infrared thermography. Wheeler Power System. <https://wheelerpowersystems.com/infrared-thermography/>
- Layne, Dennis: *Receiver Sensitivity and Equivalent Noise Bandwidth*. High Frequency Electronics, 2014. https://www.highfrequencyelectronics.com/index.php?option=com_content&view=article&id=553:receiver-sensitivity-and-equivalent-noise-bandwidth
- Les ondes électromagnétiques dans le domaine de la communication. Le CEA. <https://www.cea.fr/comprendre/Pages/physique-chimie/essentiel-sur-ondes-electromagnetiques-communication.aspx>
- LoRaWAN™ 1.0.3 Specification. LoRa Alliance, 2018. <https://lora-alliance.org/wp-content/uploads/2020/11/lorawan1.0.3.pdf>
- Major Gábor: *A pilóta nélküli légi jármű rendszerek nemzetbiztonsági célú felhasználásával kapcsolatos kutatások*. Repüléstudományi Közlemények, 2015/1., 115–120. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_1/2015-1-10-0181-Major_Gabor.pdf
- Major Gábor – Tóth Zoltán: *A pilóta nélküli légi járművek együttműködésének lehetőségei a szárazföldi erővel egyes katonai műveletekben*. Repüléstudományi Közlemények, 2022/1., 61–75. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/6049/5143>; DOI: 10.32560/rk.2022.1.4
- Nagy István – Baksai Gábor – Sólyomvári Károly: *Műszaki diagnosztika II. Termográfia*. BME-OMIK, Budapest, 2007, 70–153.

- Sallum, Eduardo – Pereira, Nuno – Alves, Mário – Santos, Max: *Improving Quality-Of-Service in LoRa Low-Power Wide-Area Networks through Optimized Radio Resource Management*. Journal of Sensor and Actuator Networks, 2020/1., 08. 02. 2020. <https://www.mdpi.com/2224-2708/9/1/10>; DOI: 10.3390/jsan9010010
- Seamount, Christopher: *Applications of Electromagnetic Waves*. http://ffden-2.phys.uaf.edu/webproj/213_fall_2017/Christopher_Seamount/pagel.html
- Sejahtera, Yuvaika Esa: *Thermal Imaging Cameras Explained*. <https://yuvaikaesasejahtera.com/general/thermal-imaging-cameras-explained/>
- Szegedi Péter – Békési Bertold: *Sensors on Board of the Unmanned Aerial Vehicles*. Proceedings of 19th International Scientific Conference Transport Means, Kaunas, 2015, 219–222.
- Ujjady András – Major Gábor: *A civil drónszabályozáson innen, a katonain túl*. Repüléstudományi Közlemények, 2021/2., 167–180. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/reptudkoz/article/view/5596/4738>; DOI: 10.32560/rk.2021.2.12

Zellei Gábor ny. pv. ezredes:

A POLGÁRI VÉDELEM LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK IDŐSZAKÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A fegyveres összeütközések időszakában a polgári védelemnek – a támadásból eredő – lakosságvédelmi feladatai elsőbbséget élveznek az esetleg ugyanakkor bekövetkező katasztrófa miatti beavatkozásokkal szemben. Az előbbi feladatcsoport felülvizsgálata azért szükséges, mert az utóbbi évtizedekben megváltozott a globális biztonsági helyzet. A felülvizsgálatot célszerű a humán szempontokkal kezdeni, ezen belül a lakossági tájékoztatással. A szerző tanulmányában áttekinti a különbségeket a katasztrófa és a fegyveres összeütközések időszaki tájékoztatása között. Ezzel összefüggésben néhány szociálpszichológiai megállapítással bizonyítja a tájékoztatási tartalom minőségének fontosságát. NATO-ajánlásokat mutat be a krízisek alatti tájékoztatással kapcsolatban. Végül értékeli a 2022-ben hazánk felett átrepült robotrepülőgép esetének médiát érintő és lakossági hatásait.

KULCSSZAVAK: fegyveres összeütközés, polgári védelem, lakossági tájékoztatás, riasztás, szociálpszichológia

A SZERZŐRŐL:

Dr. Zellei Gábor ny. polgári védelmi ezredes (PhD), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola oktatója

BEVEZETŐ

A riasztás és a tájékoztatás a legelső feladatok közé tartozik, amelyeket a lakosságot ért támadás vagy annak közvetlen veszélye esetén haladéktalanul meg kell tenni.

Magyarország Alaptörvénye három minősített időszakot állapít meg: *hadiállapot*, *szükségállapot* és *veszélyhelyzet*. A jogalkotó a veszélyhelyzet fogalmát kiterjeszti – a katasztrófákon kívül – a szomszéd országban zajló fegyveres konfliktusra és háborús helyzetre is. Ezért – tágabban értelmezve a fegyveres összeütközések polgári védelmi feladatait – arra mindhárom időszakban szükség lehet, mint a polgári védelem hagyományos, legfontosabb küldetésére. A magam részéről a *fegyveres összeütközések időszaki* formulát kissé nehézkesnek tartom, ezért a továbbiakban a veszélyhelyzetet, krízishelyzetet, háborús helyzetet és hasonló fogalmakat – az előbbivel azonos értelemben – fogom használni. Ezek alatt értem a lakosságot érintő fegyveres jellegű támadásokat és fenyegetéseket, akár az országon kívülről vagy belülről erednek, függetlenül attól, hogy jogilag már fennáll-e a különleges jogrend, vagy sem. A polgármestereknek a lakosság szintjén a veszély megjelenésekor haladéktalanul intézkedniük kell, nem várva a helyzet kormányzati minősítésére. A továbbiakban a riasztástól a helyreállítás megkezdéséig terjedő időszak sajátosságaival foglalkozom, nem térek ki a felkészítéshez kapcsolódó békeidőszaki tájékoztatásra.

A FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK IDŐSZAKI ÉS A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELADATOKHOZ KAPCSOLÓDÓ LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI ÉS RIASZTÁSI FELADATOK ALAPVETŐ KÜLÖNBΣÉGEI

Előljáróban szükségesnek tartom megjegyezni, hogy itt a veszélyhelyzeti tájékoztatásról lesz szó, amely legtöbbször a riasztást követi (a tájékoztatásnak a felkészítéshez kapcsolódó része békeidőszakban történik, és más vizsgálati módszereket igényel). A továbbiakban az egyszerűség kedvéért a „tájékoztatás” kifejezést fogom használni a kiegészítéssel, hogy benne értendő a riasztás is. Célszerű a tájékoztatást befolyásoló szerteágazó tényezőhalmazt néhány alternatív egységre bontani, és így összehasonlítani a katasztrófa- és a háborús szituációkat, kimutatva a különbségeket. Az alábbiakban olyan negatív tényezőket soroltam fel, melyek bonyolítják, nehezítik a tájékoztatást, de nem azonos mértékben, ezért a tájékoztatást zavaró hatásukat súlyoztam 1–10-ig történő pontozással katasztrófa- (K), illetve fegyveres (F) szituációban.

Ártó szándék (súlypontok: K1; F10)

A katasztrófa nem „akar” megtéveszteni, nem tudatosan árt, rombol, az ellenség viszont igen, mert tudja, hogy nincs kiszolgáltatottabb az információtól elzárt vagy dezinformált lakosságnál. Mennyivel egyszerűbb, olcsóbb és a kívülálló-közvélemény számára elfogadhatóbb is, ha pl. bombázás helyett a kibertérben kapcsolják ki az információáramlást.

Váratlanság (súlypontok: K3; F8)

Egyes katasztrófaszituációk lehetnek teljesen váratlanok, pl. a vegyi, nukleáris, tűz, robbanás, időjárás stb. A fegyveres konfliktusoknál viszont – ha nem is elképzelhetetlen, de – a váratlanság nem jellemző, különösen, ha hibrid jellegű a konfliktus, hiszen itt először hosszabb-rövidebb időszak a feszültségkeltésről, a lakosság tudatának, beállítódásának befolyásolásáról szól. A katasztrófák hatását csökkentő regionális, sőt globális monitoring hálózatok léteznek, de megakadályozni nem képesek a veszélyhelyzetet. Ezzel ellentétben az országok közötti feszültség kezelésére a politikai eszközök és globális szervezetek széles tárháza áll rendelkezésre, amelyekkel jó esetben elkerülhető a fegyveres összecsapás.

Mérsékelt nyilvánosság (súlypontok: K2; F8)

A következő összehasonlítási terület a *nyilvánosság* kérdése. A katasztrófavédelemmel kapcsolatos információk mindenhol megismerhetők, sőt nemzetközi és kétoldalú egyezmények köteleznek is bizonyos adatok, információk megosztására. Az egyes országok fegyveres védelmi tervei és a kapcsolódó, bizonyos polgári védelmi tervek adatai viszont szenzitívek, nem nyilvánosak, ami nehézséget jelenthet a lakossági tájékoztatás tartalmának kidolgozásánál.

Fokozott érzelmi tényezők (súlypontok: K2; F9)

Eltérést találhatunk a *veszélyhez kapcsolódó érzelmi megnyilvánulások* terén. A katasztrófát sorsszerű, nem emberi indíttatású „behatásként” foghatjuk fel, hasonlóan, mint a rossz időjárást, szélsőséges emóciókat nem nagyon vált ki. Az emberek azt szokták mondani, nincs

értelme rágódni rajta, nem tudjuk befolyásolni, nézzük inkább, hogyan segíthetünk. Ellenben a fegyveres támadás akár évtizedekre visszanyúló emlékeket, sérelmeket idézhet föl, kezdődik a szerteágazó, társadalmilag beágyazódott ok és felelős keresése, a szélsőséges, megosztó uszítás. A egyes etnikumú területen a megosztás azért lehet különösen veszélyes, mert ilyenkor valamelyik népcsoport ellenségesen viszonyulhat akár saját hatóságaihoz is, következésképpen itt a polgári védelemtől származó információk, utasítások hatástalanok lehetnek.

Csökkenet előrejelezhetőség (súlypontok: K4; F9)

Különbségeket fedezhetünk fel a pusztító hatások *időbeli lefolyásában, előrejelezhetőségében* is. Legyen a katasztrófa természeti vagy ipari jellegű, a korszerű hatás- és terjedésmodellező szoftverek, applikációk révén többé-kevésbé képesek vagyunk egy valószínű előrejelzést adni a lakosságnak a várható lefolyásról. Mint az előzőekben is említettem, itt nem emberi indíttatású folyamatokról van szó, melyeket – ismerve a fizikai, kémiai, biológiai stb. tényezőket – képesek vagyunk modellezni, a várható lefolyást prognosztizálni. Mint ahogy a váratlanságnál jellemeztem, a fegyveres összeütközés kezdete valóban kiszámíthatóbb, viszont a lefolyása közbeni akciók kisebb mértékben jelezhetők előre, mint a katasztrófák, még akkor is, ha a harcnak ismertek a szabályai és a fegyverek, támadóeszközök hatásai.

Mentés, segítségnyújtás zavarása (súlypontok: K2; F7)

Katasztrófa esetén a mentő erőket csak rombolódások, tüzek, szennyeződések zavarják, tudatos, támadó jellegű tevékenységre nem nagyon kell számítani, ha békeidőszakban történt az eset. Fegyveres összeütközés esetén viszont a mentő erőknek folyamatosan kell számítaniuk mind a lakosság, mind a polgári védelmi alegységek elleni további zavarásra, támadásra – annak ellenére, hogy a hadijog ezt tiltja.

Mentés helyének bizonytalansága (súlypontok: K3; F8)

További különbség, hogy a várható katasztrófa helye – főleg az ipari jellegűeknél – adott, így a felkészülés időszakában a mentő erők már ennek megfelelően csoportosíthatók a gyors kárhelyre érkezés érdekében. Fegyveres támadásnál a lakott területekre mért csapás várható helye – ismerve az ott lévő célpontokat – jelezhető előre, viszont a pontosság és a rombolás mértéke, helye kevésbé.

Kommunikáció zavarai (súlypontok: K3; F10)

Ezek a rendszerek katasztrófa esetén is sérülhetnek, de kisebb mértékben és gyakorisággal, pl. az időjárás okozta károsodások helyreállítására már megvan a kellő gyakorlat, ipari jellegű eseteknél általában lokális jellegűek a meghibásodások. Egészen más a helyzet fegyveres összeütközések során, mert itt az egyik fő cél az ilyen jellegű centrumok rombolása, jelentősen nehezítve ezzel – többek között – a lakosság tájékoztatását is. Háborús helyzetben ezért nem szabad pusztán a nagy hálózatoktól (internet, műhold, földi tévé- és rádiósugárzás, mobiltelefon, elektromos hálózat stb.) függő korszerű és gyors tájékoztatási eszközökre alapoznunk. Ezek kimaradása esetén kell, hogy legyen valamilyen kevésbé fejlett, de megbízhatóbb lehetőségünk a lakossággal történő kapcsolattartásra: helyi kisbíró-rendszer, helyi tévé, rádió, előre kiosztott nyomtatott tájékoztatók, települési saját áramellátás stb.

1. táblázat *Tájékoztatást zavaró tényezők katasztrófa- és fegyveres szituációkban:*
10 pontnál a zavarás már lehetetlenné teszi a tájékoztatást

ZAVARÓ TÉNYEZŐK	SÚLYPONTOK	
	katasztrófa	fegyveres szituáció
ártó szándék	1	10
váratlanság	3	8
mérsékelt nyilvánosság	2	8
fokozott érzelmek	2	9
csökkent előrejelezhetőség	4	9
mentés zavarása	2	7
mentés helyének bizonytalansága	3	8
kommunikáció zavarai	3	10
ÖSSZESEN	20	69

A súlypontok fenti megállapítása a gyakorlati tapasztalataimon és a számos szakirodalmi forrás tanulmányozása folytán kialakult induktív következtetés, melyben az adott premisszák csupán valószínűsíthetik az eredményt, a konklúziót.

Látható, hogy – ezzel a részben önkényes pontozással – a fegyveres összeütközések esetén mintegy háromszoros a tájékoztatást zavaró tényezők súlya a katasztrófákéhoz képest. Még ha az indukció nem is adhat teljes bizonyosságot, az kijelenthető, hogy a két szituáció között jelentős, nagy valószínűséggel többszörös különbség áll fenn a tájékoztatás zavarása tekintetében.

NÉHÁNY SZOCIÁLPSZICHOLOGIAI ALAPVETÉS

A tájékoztatási tartalmak megalkotásához nem elegendő a polgári védelmi, katasztrófa-védelmi szaktudás; ehhez alapos kommunikációelméleti háttér szükséges, melyet ma már széleskörűen alkalmaznak a reklám, a média és minden egyéb területen, ahol célcsoportok megszólításáról van szó. Reprezentatív felmérésekkel kellene meggyőződnünk a lakosság témával kapcsolatos ismereteiről, beállítódásáról, mielőtt hozzákezdünk a tájékoztatási közlések kidolgozásához. A következő válogatás nem teljes körű, inkább csak szemlélteti a kommunikációs szakma tájékoztató szövegek elkészítésébe való bevonásának fontosságát.

Konformitás

Aronson összefoglaló művében számos kísérletre hivatkozik, ezek közül olvasható itt néhány, melyeket célszerű figyelembe venni a tájékoztatás tartalmának kidolgozásánál. Amennyiben csak egy szövetségese is van valakinek a saját vélemény kinyilvánításában, máris csökken a csoportnyomás, vagyis a többségi véleményhez alkalmazkodás tendenciája.

A nyilvános elköteleződés a saját vélemény mellett tovább csökkentheti a csoportnyomást. Például ha a polgármester már a közösség előtt ismertette döntését, sokkal kisebb esélye lesz az ellenzőknek arra, hogy azt visszavonja. Tehát a *minél teljesebb nyilvánosság* megkövetelése a döntéshozóktól elősegítheti a szilárd, folyamatos mentésirányítás megvalósulását.

Növelheti viszont a csoportnyomás eredményességét, ha valakinek negatív az önképe, vagy az adott szituációt megengedhatatlannak tartja.¹

Be nem avatkozás

Amikor nagy szükség lenne a segítő beavatkozásra, pl. lakott terület ellenséges támadása, rombolása után, akkor a magatartási szabályok meghatározásánál célszerű ezt a közismert jelenséget figyelembe venni. Minél többen szemlélik a tragédiát, annál inkább várnak a másokra, tehát a „figyelem a többit, mit tesznek” máskor esetleg bevált stratégiája ilyen szituációban nem megengedhető.² Itt ne csak a vezető, az egyén is érezze, hogy felelős azért is, amit megtenni elmulasztott. A témába vágó példa lehet, amikor a lakott területen becsapódó bombát, rakétát, robbanást valaki észleli, de nem jelenti, mert „majd jelenti más, sokan látták”, így késleltetve a beavatkozást ahelyett, hogy azonnal értékes információkkal látná el az illetékeseket.

Tiltások a hatóság részéről

A következő példa arra figyelmeztet, hogy – bár elkerülhetetlenek, de – a lakosságot célzó tiltásokkal csínján kell bánni mind a béke, a felkészülés, mind a veszélyeztetés időszakában.

Közismert az a tiltakozási hullám, melyet az USA vietnámi háborújának állítólagos kiterjesztése (a kambodzsai behatolás) váltott ki 1970-ben az amerikai egyetemeken. A Nemzeti Gárda tömegoszlató tevékenységének négy fiatal esett áldozatul a Kenti Állami Egyetemen, ezért óriási, húszezer fős tüntetést szerveztek a texasi Austinban. Szerencsére a döntéselőkészítő törzsben pszichológus is volt, aki néhány tapasztalt rendőrrel rávette a vezetést, hogy *ne tiltsák be a tüntetést*, mely aztán minden komolyabb összetűzés nélkül lezajlott.³

A MÉDIA ÉS A TÁJÉKOZTATÁSI SZABADSÁG

Állandó viták tárgya, hogy meddig terjedhet az újságírói szabadság, persze csak a demokráciákban, de még itt is gyakran hivatkoznak a kormányok államérdekre a titkolózásokat indokolva. A tudomány is elfogadja, hogy a média lehet igazi közszolgálat is, segítve a hatóságokat, de súlyos károkat, konfliktusokat is okozhat, utóbbit különösen a rendkívüli helyzetekben, pl. fegyveres összeütközés esetén.⁴ Lehet a polgári védelem közzlése bármennyire átgondolt, ha valaki pl. csak egy ellenzéki tévécsatornának vagy médiaszemélyiségnek, celebnek hisz, aki az ellenkezőjét állítja. Csak remélni lehet, hogy az embereket maga a helyzet ki fogja jőzanítani. Mert amikor elsőtétül a képernyő, és felső harmadában Magyarország címere, középső harmadában a „LÉGIRADÓ” felirat olvasható, esetleg kintről a sziréna is hallható, annak eléggé megrendítő hatása lehet.

¹ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996, 38–40.

² John Darley – Latané Bibb: Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968/8., 377–383.

³ Philip Mann – Ira Iscoe: Mass Behavior and Community Organization: Reflections on a Peaceful Demonstration. *American Psychologist*, 1971/26., 108–113.

⁴ Denis McQuail: A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Szervezeti kommunikáció

A témát Szekfű András kutatta,⁵ szerinte fontos megkülönböztetni a különböző szervezetek közötti információáramlásnak legalább két fajtáját. Az egyik, amikor a szervezet kifelé kommunikál, pl. ügyfelekkel, lakossággal (esetünkben az utóbbi az érdekes). A másik az úgynevezett *államigazgatási kommunikáció*, amely egy társadalmi intézményrendszeren belül történik, pl. fegyveres összeütközés esetén a polgári védelem és a honvédség között. Utóbbiak viszonya változhat: katasztrófahelyzetben a polgári védelem a támogatott szervezet, fegyveres összeütközés esetén a honvédség. A szerző szerint az első esetben fontos, hogy a hatóság közlései igazodjanak a célszemélyhez vagy -csoportokhoz, ezért fontos, hogy esetünkben reprezentatív kutatás mérje fel még békeidőszakban a különböző területeken az információkat befogadók várható reagálását. Valószínű, hogy a tájékoztatás tartalma, formája célszerűen más lesz egy városi, egy falusi vagy tanyasi környezetben. A szervezeti kommunikáció másik fajtájánál, például a polgári védelem és a honvédség közötti párbeszédnél fontos, hogy ismerjük egymás szakkifejezéseit, egyeztessük a lakossági tájékoztatási tartalmakat és stílust, az egyes csoportok megszólításának módját. Erre jó alkalmat adnak a közös gyakorlatok.

A NATO ÉS A VESZÉLYHELYZETI LAKOSSÁGI TÁJÉKOZTATÁS

A legnagyobb nemzetközi szervezetek (mint az ENSZ, az EU és a NATO) mindegyike foglalkozik a veszélyhelyzeti lakossági tájékoztatással, de más-más szempontból. Mivel a publikációban a fegyveres összeütközések időszaka van előtérben, így – az egyértelműen védelmi szervezet – NATO tájékoztatással kapcsolatos tevékenységét részletezem.

A szervezetben a nem katonai (politikai) területen a Resilience Committee-n belül találjuk a polgári védelmet, szervezete a Polgári Védelmi Tervezési Csoport (CPG).

A hagyományos polgári védelmi feladatok (a genfi konvenció alapján) mellett feladata a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) védelem, a *lakosság tájékoztatása*, a kritikusinfrastruktúra-védelem, valamint az új típusú veszélyek elleni védelem. A Civil Communication Planning Group (CCPG) felel a kommunikációért.

Barta Ágnes PhD-értekezésében⁶ említi, hogy a NATO állam- és kormányfői 2021. júniusi találkozásán a reziliencia megerősítését fogadták el 11 pontban, melyből a 9. kimondja: a Szövetség erősíteni fogja a nyilvános kommunikációt az ellenálló képesség megerősítése céljából.

Ugyanitt kiemeli azt az 50 oldalas *A Practical Guide to Public Information during a Crisis Budapest Guidelines III.* című gyakorlati útmutatót, melyet a lakosság veszélyhelyzeti tájékoztatásának segítésére adtak ki. Utóbbinak a *Response during a crisis*⁷ című fejezetéből közlök néhány fontos megállapítást, adaptálva a hazai polgári védelem veszélyhelyzetben esedékes feladataira.

A veszélyhelyzet kezelésében a reagálási szakaszt nagy nyomás jellemzi, elsősorban az időhiány, illetve a munkavégzéshez szükséges megbízható tények hiánya.

⁵ Szekfű András: A szervezetek kommunikációjáról. In: Béres István – Horányi Özséb: Társadalmi Kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 86.

⁶ Barta Ágnes: A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése. PhD-értekezés. NKE KMDI, 2022, 117.

⁷ NATO Civil Preparedness Civil Protection Group: Response during a crisis. In: A Practical Guide to Public Information during a Crisis, Budapest Guidelines III. Budapest, 2006, 19–22.

A riasztás után az információkat gyorsan kell közölni, a felelős hatóságnak nem szabad haboznia, le kell kötni a közvélemény figyelmét. Gyorsan bizonyítania kell, hogy kezeli a helyzetet, így a célcsoportok szemében is hivatalos, hiteles információforrássá válik. Ha nincs elég valós friss hír, akkor háttér-információkkal kell a hiteles hírforrás csatornáján tartani az embereket: pl. alkalmazott eszközök, műszerek, a szervezet működése, fontos személyek, a helyszínek jellemzői, mentési, mentesítési eljárások, a fegyveres szervek tevékenysége. Ezt az információs bázist előre el kell készíteni, folyamatosan karban kell tartani, fontos a vizuális tartalmak kellő változatossága: grafika, fotók, videók hasonlóan ahhoz, amikor laikus közönségnek tervezünk előadást.

Aktív és nyitott formában kell rendszeresen tájékoztatást adni, a média képviselőinek tisztában kell lenniük azzal, hogy a hatóság frissíteni kívánja a híreket az eseményekről átlátható módon, információk visszatartása nélkül. Ez tettekkel bizonyítható, nem pusztán kijelentésekkel. Előnyösebb, ha a legfrissebb információkat továbbítjuk a médiának ahelyett, hogy megvárnánk a kérdések felmerülését.

Ha egy hatóság rendszeresen tájékoztatja a médiát legfrissebb megállapításairól és intézkedéseiről, akkor is megőrzi hitelességét, ha bizonyos válaszokat nem tud megadni. A nyilvánosság megérti és elfogadja, hogy a hatóságnak időre van szüksége ahhoz, hogy megalapozott és megbízható információkat adjon. Ha azonban úgy tűnik, hogy egy hatóság vonakodva ad tájékoztatást, fennáll annak a veszélye, hogy eltitkolással fogják vádolni.

A média nézőpontjának megértése kulcskérdés, a polgári védelemnek ismernie kell céljait, aggodalmaikat, igényeiket, emellett a polgári védelemtől kell kapniuk elegendő információt, mert különben a nem hiteles, ellenőrizetlen forrásokhoz fordulnak.

A később tévesnek bizonyuló állítások kijavítása rontja a hatóság jó hírnevét és hitelességét, ezért *célszerűbb beismerni*, hogy valami pillanatnyilag ismeretlen, vagy kívül esik a szakmai kompetencián.

A helyzethez igazított tájékoztatási gyakorlat megértést feltételez a válság által érintettek gondjaival kapcsolatban. A tájékoztatásnak tükröznie kell igényeiket, érdekeiket, vagyis a polgári védelem információs szolgáltatása nem működhet elszigetelten. Alkalmazkodnia kell a közvélemény reakciójához azáltal is, hogy megértést mutat a helyzet iránt, illetve empátiát az áldozatokkal kapcsolatban.

Vészhelyzetben fontos a pártatlan tájékoztatás: nem szabad olyan benyomást kelteni, mintha egy hatóság csak a saját érdekeit képviselné.

A szóvivő szerepe jelentős az információ kompetens bemutatásában: fontos egy állandó szóvivőt kinevezni a válság kezdetén, aki ezután a hatóság nevében fordul a nyilvánossághoz, így az személyre szabott arccal és hanggal jelentkezik nap mint nap, ez fontos a bizalomépítésben. A szóvivő bemutatja a hatóság véleményét – ha szükséges – a médiával szemben, és általános jellegű kérdésekre válaszol. Különleges kérdésekhez szakemberek és szakértők támogatására lehet szüksége, akiket nyíltan, bemutatva kérdezzen, ezzel is bizonyítva a szakszerűséget. A mindenhez értő szóvivő gyanút kelthet, különösen az olyan szakmailag összetett területen, mint a polgári védelem.

A tájékoztatás dinamikája kapcsán: a gyors és nyitott információközlésnek elsőbbséget kell élveznie a teljességgel szemben, mert az utóbbira törekvés nem kívánt késedelmekhez vezethet. Helyzetfrissítésnél még a ki nem alakult szituáció bemutatása is jobb, mint a rendszeresség megszakítása, mert többi a célcsoportban a magára hagyottság érzetét keltheti, és más hírforrás keresésére ösztönözhet.

A riasztás után azonnal élő „forródrótnak” képesnek kell lennie arra, hogy több száz, esetleg több ezer hívásra válaszoljon a nap 24 órájában.

A NATO A DEZINFORMÁCIÓRÓL

Baiba Braže, a NATO nyilvános diplomáciáért felelős főtítkárhelyettesének a témával kapcsolatos előadásából foglaltam össze az alábbiakban néhány gondolatot.⁸

A Szövetség tényeken alapuló, hiteles, nyilvános kommunikációval száll szembe a dezinformációkkal. Ez átlátható, és nyilvánosan ismerteti a dezinformáció elleni küzdelemmel kapcsolatos nézetét. Magában foglalja az információs környezet megértését és elemzését, a közönség bevonását a rugalmasság kialakítása érdekében, a proaktív kommunikációt és a dezinformáció jelentős eseteinek feltárását. Ezt a munkát a partnerekkel való szoros együttműködés támasztja alá, mivel egyedül nem képes fellépni. A nemzetközi szervezetektől, a nemzeti és helyi önkormányzatoktól a magáncégekig, a civil társadalomig és a független médiáig minden szereplőnek – beleértve a NATO-t is – ki kell vennie a részét a dezinformáció elleni küzdelemből.

Polgárként mindannyiunknak szerepe van abban, hogy ne terjesszük a dezinformációt. Figyelnünk kell arra, hogy legyünk folyamatosan szkeptikusak a szenzációhajhász hírekkel kapcsolatban. Fenntartással szemléljük a forrást, és kétszer is gondoljuk meg, mielőtt megosztanánk valamit a közösségi médiában. Ahogy minden NATO-nemzet megvédi egymást minden fenyegetéssel szemben, a dezinformáció elleni küzdelem is csapatmunka: minden állampolgárnak megvan a maga feladata. Együtt kell növelnünk kollektív ellenálló képességünket a dezinformációval szemben.

NEM TERVEZETT LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI „GYAKORLAT” 2022-BEN

Ami leginkább bizonyítja a kérdéskör időszerűségét, az a valóság: 2022. március 9-ről 10-re virradó éjszaka egy felderítő robotrepülőgép hazánk fölött átrepülve Zágrábban csapódott be. Tipikusan olyan kérdés, melynél nem könnyű eldönteni, hogy mi tartozik a lakosságra, és mi nem. A szakértők inkább hallgattak, a hatóságok csak nagyon óvatosan informáltak.

A hitelesnek tekinthető (Euronews, Reuters) internetes híroldalakról idézek az esettel kapcsolatban.

Euronews 2022. 03. 11.⁹

„A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására.

Az Ukrajnából indított robotrepülő Zágráb külvárosában, Jarunban, egy diákotthon közelében zuhant le. Horvát katonai szakértők arra figyelmeztettek, hogy a horvát légvédelem elhanyagolt állapotban van. Horvátország szerint a robotrepülő 40 percig repült Magyarország felett. Szijjártó Péter külügyminiszter azt állítja, a gépet a Magyar Honvédség észlelte, de veszélytelennek tartotta. A robotrepülő útvonalát a NATO szerint az integrált lég- és rakétavédelme nyomon követte. Horvát katonai szakértők és volt pilóták szerint megmagyarázhatatlan, hogy egy idegen robotrepülő miként hatolhatott be Horvátország légtérébe, és juthatott el egészen a fővárosig.”

⁸ How does NATO respond to disinformation? www.nato.int/cps/en/natohq/news_184036.htm (Letöltés időpontja: 2023. 01. 17.)

⁹ Németh Árpád: A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására. <https://hu.euronews.com/2022/03/11/a-nato-eszlelte-magyarország-nem-tartotta-veszelyesnek-a-zagrab-mellett-lezuhant-robotrepu> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 16.)

Lényeges különbség, hogy Zágrábban és nem nálunk csapódott be a repülő, ez a vezetői és lakossági reagálásokban is megmutatkozik, nyugtalanító viszont a horvát szakértők lesújtó véleménye saját légvédelmükről, úgyszintén a 40 perces repülés országunk felett. Utóbbi nem nagyon érte el a magyar lakosság ingerküszöbét, köszönhetően a visszafogott vezetői, szakmai állásfoglalásoknak is. Lakosságunk döntő többsége még nem élt át légiriadót, jellemző a túlzott bizalom és ismerethiány a NATO és a saját légvédelmi lehetőségekkel kapcsolatban. Különösebb nyugtalanság, pánik nem volt tapasztalható, hasonló esetekben viszont célszerűbb lenne konkrétabban, részletesebben informálni a lakosságot.

Reuters 2022. 03. 11.¹⁰

„Zágráb, március 11. (Reuters) – A horvátországi főváros, Zágráb közelében lezuhant egy szovjet gyártású felderítő drón, amely Ukrajnából repült át Magyarországon, és 3 méteres krátert vágott – közölte pénteken a horvát kormány. [...] A magyar Honvédelmi Minisztérium a Reuters kérdéseire válaszolva közölte, hogy a Tupoljev Tu-141 típusú drónt a radar észlelte a magyar légtérben, mely Ukrajnából, a román légtéren keresztül jutott be Magyarországra. A Magyarországra való belépéstől kezdve folyamatos megfigyelés és ellenőrzés mellett elhagyta a magyar légtérrel – közölte a tárca, hozzátéve, hogy pénteken volt hasonló esemény Magyarország északkeleti részén, amit a riasztott Gripen vadászrepülőgépek ellenőriztek, de nem találtak légtérsértő objektumot. Az ukrajnai katonai konfliktus miatt különösen fontos, hogy az ilyen eseményeket nyugodtan kezeljük, tette hozzá.”

Nehéz kérdés annak eldöntése, hogy elegendők-e a fentihez hasonló, a megnyugtatót célzó kijelentések a légvédelmünk tevékenységéről, vagy mondjuk el azt is, mire nem képes a légvédelem. Ez is indokolja azt a már említett javaslatomat, hogy reprezentatív felmérésekkel kellene meggyőződnünk a lakosság témával kapcsolatos ismereteiről, beállítódásáról és várható reagálásáról.

ÖSSZEGZÉS

Fentiek után felvetődhet a kérdés: úgy gondolják-e más kutatók is, hogy szükséges a polgári védelem egyik legfontosabb feladatának, a veszélyhelyzetben esedékes lakossági tájékoztatásnak az átgondolása? Teljesen egyetértek dr. Nagy Sándor kollégámnak a következő megállapításával: *„A Szövetség ellenálló képességgel kapcsolatos hét alapkövetelménye, valamint a hibrid fenyegetés megjelenése együttesen mindenképpen indokolja a polgári védelem mint állami szervezet, eszköz- és intézkedési rendszer újragondolását.”*¹¹ Publikációja másik részében ezt az újragondolást leginkább azért tartja fontosnak, mert az elmúlt háborúmentes, de katasztrófáktól gyakran sújtott évtizedekben a polgári védelem fegyveres összeütközésekkel kapcsolatos feladatcsoportjára nem irányult kellő figyelem. Ez ma különösen előtérbe került a szomszédos országban dúló háború kapcsán. A kutatók véleményét támasztja alá Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiájának 51. pontja is, amely szerint: *„felértékelődött a biztonság katonai eleme”*. A IV/30. pont szerint *„A polgári*

¹⁰ Soviet era drone, believed from Ukraine, crashes in Croatia, Zagreb says. Reuters, 2022. 03. 11. <https://www.reuters.com/world/europe/soviet-era-drone-believed-ukraine-crashes-croatia-zagreb-says-2022-03-11/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

¹¹ Nagy Sándor: Gondolatok a Polgári Védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira. Honvédségi Szemle, 2020/5., 54. <http://real.mtak.hu/114142/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

védelmi infrastruktúra a rendszerváltozást követő évtizedekben hiányossá vált”. Kérdés: hol kezdjük az újragondolást? Véleményem szerint a kérdéskör humán szempontjait kell először kutatni, felmérésekkel megismerni a lakosság véleményét, ismereteit, hogy az erre alapozott, krízishelyzeti riasztási, tájékoztatási tartalmakat kidolgozhassuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aronson, Elliot: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Barta Ágnes: *A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése*. PhD-értekezés. NKE KMDI, 2022.
- Darley, John – Bibb, Latané: *Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968/8., 377–383.
- How does NATO respond to disinformation? www.nato.int/cps/en/natohq/news_184036.htm
- Mann, Philip – Iscoe, Ira: *Mass Behavior and Community Organization: Reflections on a Peaceful Demonstration*. *American Psychologist*, 1971/26., 108–113.
- McQuail, Denis: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Nagy Sándor: *Gondolatok a Polgári Védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira*. *Honvédségi Szemle*, 2020/5. <http://real.mtak.hu/114142/>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.5.4
- NATO Civil Preparedness Civil Protection Group: *Response during a crisis*. In: *A Practical Guide to Public Information during a Crisis*, Budapest Guidelines III. Budapest, 2006, 19–22.
- Németh Árpád: *A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására*. *Euronews*, 2022. 03. 11. <https://hu.euronews.com/2022/03/11/a-nato-eszlelte-magyarorszag-nem-tartotta-veszelyesnek-a-zagrab-mellett-lezuhant-robotrepu>
- *Soviet era drone, believed from Ukraine, crashes in Croatia, Zagreb says*. *Reuters*, 2022. 03. 11. <https://www.reuters.com/world/europe/soviet-era-drone-believed-ukraine-crashes-croatia-zagreb-says-2022-03-11/>
- Szekfű András: *A szervezetek kommunikációjáról*. In: Béres István – Horányi Özséb: *Társadalmi Kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

A BIZTONSÁG ÉS A FEJLŐDÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI, ILLETVE HATÁSUK A JÓLLÉTRE IRAKBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A nemzetközi szervezetek együttműködése a helyiekkel hozzájárul a társadalmi megújuláshoz. Ennek fényében a szerző áttekinti, hogy az Iszlám Állam 2014–2017 közötti térnyerése által okozott válság sújtotta iraki kormányzóságokban (Ninive, Anbár, Dijála, Babil, Szaláh ed-Dín, Bagdad és Kirkuk) milyen hatása van annak, ha a donorok szorosan együttműködnek azokkal, akik leginkább ismerik a helyi szükségleteket. Emellett megvizsgálja a biztonság, a fejlődés és a jóllét egymásra kifejtett hatását, illetve hogy az állam hogyan tud hozzájárulni mindehhez. A 2010-ben elfogadott NGO-törvény a megszületésekor a régióban az egyik legprogresszívebb volt, végrehajtását azonban nem minden területen biztosították. Az NGO-k jelenlegi finanszírozási forrásai azonban szinte kizárólag a nemzetközi szervezetek. Nekik köszönhető Irakban sok olyan feladat ellátása, amelyeket az állami vagy a magánszektor nem vállal. Hosszabb távon mindenki közös célja, hogy a külső szereplőkről az elvégzendő feladatok átkerüljenek a belső szereplőkre.

KULCSSZAVAK: Irak, fejlődés, humán biztonság, jóllét, társadalmi fejlődési index

A SZERZŐRŐL:

Szilágyi-Kiss Hajnalka, a Hungary Helps Program Koordinációs Főosztályának munkatársa (Külgazdasági és Külügyminisztérium), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0002-2930-0467; MTMT: 10077241)

A BIZTONSÁG, A FEJLŐDÉS ÉS A JÓLLÉT KÉRDÉSEI IRAKBAN

Az alábbiakban a biztonság, a fejlődés és a jóllét egymásra kifejtett hatását vizsgálom Irakban, ahol azért időszerű mindez, mert azt követően, hogy az Iszlám Államot sikerült visszaszorítani, óriási humanitárius források érkeztek az országba, de ez a folyamat várhatóan 2022 végén leáll – ahogy a donorok és a nemzetközi segélyszervezetek is fogalmaznak: „zárják a klasztereket”.¹ Emiatt egyre égetőbb a fejlesztési folyamatok áttekintése és megújítása. Talán a nemrég megalakult kormány is lépéseket tesz a fenntartható fejlődés érdekében.

Megelőzve a félreértéseket, mindenekelőtt a jóllét (angolul *well-being*) fogalmát szeretném tisztázni. Az anyagi jólétnek nincs közvetlen kapcsolata a jólléttel. Az utóbbi inkább biztonságot, egészséget, egy közösségben való megelégedettséget takar. Az iraki társadalmat vizsgálva az foglalkoztat, hogy a tagjai belső szereplőkként hogyan tudnak hozzájárulni a fejlődéshez, ez hogyan hat rájuk, illetve a külső szereplők milyen fejlesztést tudnak végrehajtani, hogy a jóllét szintje emelkedhessen abban a világban, ahol a fő szempont egyre inkább a fenntarthatóság.

¹ 2022. október 15–23. között több nemzetközi segélyszervezettel tartott interjúk alapján.

A humán biztonság fogalmát először 1994-ben az ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Program – UNDP) által megfogalmazott éves humánfejlődés-jelentés² használta. Lényegét abban ragadja meg, hogy egyetemes fogalom, a benne foglalt kategóriák egymásra oda- és visszahatnak, megteremtésének leghatékonyabb eszköze a megelőzés, és középpontjában az egyén áll.³ Túllépve az állami, nemzeti kereteken, az egyén által szabadon elérhető alapvető gazdasági, egészségügyi, szociális és kulturális javakhoz köti a biztonság meglétét.⁴ Ez az emberközpontú biztonságfelfogás a hangsúlyt az erőpolitikáról a fenntartható humán fejlődésre helyezi át.⁵ A realista megközelítés az állam biztonságának megteremtésével csak áttételesen (deduktív módon) biztosítja a területén élők biztonságát, a humán biztonság az egyén védelméről szól, globális szinten pedig érdekeinek és értékeinek helyi szintű védelmén keresztül (induktív módon) valósítható meg.⁶

A személyes biztonságot jóval több fenyegetés érheti, mint az állam területét, ezért meg kell találni azokat a nemzeti-nemzetközi tényezőket, amelyek e veszélyforrások kezelésére, felszámolására leginkább alkalmasak. Az 1. táblázat elkészítéséhez kiindulási alapként szolgált az 1994-es humánfejlődés-jelentésben szereplő veszélyforrások kategorizálása (a táblázatban végig nagybetűvel kiemelve), a társadalmi fejlődési index logikája és a szintén ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok. A fejlesztendő területekkel párba rendeztem a biztonságról történő gondoskodás elemeit, az elérendő célokat, mert fenntartható fejlődéssel a veszélyforrások kialakulása megelőzhető. Nagybetűvel jelöltem a társadalmi fejlődési indexben szereplő alapvető emberi szükségleteket, a jóllét feltételeit és a lehetőségeket. Látható, hogy a kiindulási alapként használt fogalmak nem teljesen fedik egymást, de tanulmányozásra mindenképpen alkalmas az elkészült táblázat, amelyből kitűnik, hogy melyik fejlesztendő terület milyen mértékben járul hozzá a társadalmi jóllét bizonyos szintjeihez.

1. táblázat *Az 1994-es humánfejlődés-jelentésben szereplő veszélyforrások kategorizálása, a társadalmi fejlődési mutatók és az ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok alapján (Szerkesztette a szerző)*

Elkerülendő veszélyek, fejlesztendő területek	Biztonságról történő gondoskodás, fenntartható fejlődési cél, tevékenység
Helyi szinten	
1) Gazdasági biztonság (economic security)	1. cél: Megszüntetni a szegénység összes formáját. 12. cél: Biztosítani a fenntartható fogyasztási és termelési szokásokat.
2) Élelmiszer-ellátás (food security) TÁPLÁLKOZÁS	2. cél: Megszüntetni az éhínséget, elérni az élelmiszer-biztonságot, fejleszteni az ételmezést és előmozdítani a fenntartható mezőgazdaságot.

² Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. United Nations Development Program, 01. 01. 1994. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

³ Száraz Enikő: A biztonság új dimenziói. Külügyi Szemle, 2003. nyár, 205. https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003__2szarazenikofolyoiratl.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

⁴ Marsai Viktor: Az amerikai neokonzervatívok és az iszlám biztonságiasítása. Eszmélet, 2012. 07. 01. www.eszmelet.hu/marsai_viktor-az-amerikai-neokonzervativok-es-az-islam-bizt/ (Letöltés időpontja: 2022. 10. 23.); Shahrbanou Tadjbakhsh: Human security in international organisations: blessing or scourge? Human Security Journal, Vol. 4, Summer, 8–15. https://www.academia.edu/1993313/Human_security_in_international_organizations_blessing_or_scurge (Letöltés időpontja: 2023. 02. 03.)

⁵ Száraz: i. m. 204.

⁶ Uo. 205.

Elkerülendő veszélyek, fejlesztendő területek	Biztonságról történő gondoskodás, fenntartható fejlődési cél, tevékenység
3) Egészség (health security) ORVOSI ELLÁTÁS, ÁLTALÁNOS JÓLLÉT	3. cél: Biztosítani az egészséges életet és előmozdítani a jóllétet mindenki számára minden korosztályban.
4) Környezet (environmental security) VÍZ, HIGIÉNIA	6. cél: Biztosítani a fenntartható vízgazdálkodást, valamint mindenki számára a hozzáférést a vízhez és a közegészségügyhöz. 7. cél: Biztosítani a megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiát mindenki számára.
5) Személyes biztonság (personal security) MENEDEK, SZEMÉLYES BIZTONSÁG, ALAPVETŐ TUDÁS, OKTATÁS	5. cél: Megvalósítani a nemek közötti egyenlőséget, valamint segíteni minden nő és lány felemelkedését. 4. cél: Biztosítani az átfogó és igazságos minőségi oktatást és előmozdítani az egész életen át tartó tanulási lehetőségeket mindenki számára. 9. cél: Építeni alkalmazkodó infrastruktúrát, előmozdítani az átfogó és fenntartható iparosodást, valamint elősegíteni az innovációt.
6) Közösségi biztonság (common security) BEFOGADÓ KÖZÖSSÉG	11. cél: A városokat és az emberi településeket befogadóvá, biztonságossá, alkalmazkodóvá és fenntarthatóvá tenni. 17. cél: Megerősíteni a végrehajtás módjait és feléleszteni a fenntartható fejlődés globális partnerségét.
7) A politikai biztonságot (political security) veszélyeztető tényezők EGYENLŐ BÁNÁSMÓD	16. cél: A fenntartható fejlődés érdekében előmozdítani a békés és befogadó társadalmakat, biztosítani a mindenki számára elérhető igazságszolgáltatást, és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézményeket létrehozni.
Globális szinten	
1) Népeségnövekedés (valamennyi felsorolt veszélyt hordozza)	
2) Globális szintű jövedelemkülönbségek (a jövedelmek aszimmetrikus eloszlása)	8. cél: Előmozdítani a hosszan tartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedést, a teljes és eredményes foglalkoztatást, valamint méltó munkát biztosítani mindenki számára.
3) Növekvő nemzetközi migráció (menekültek, illegális migráció)	10. cél: Csökkenteni az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenségeket.
4) A környezet pusztulása (savas esők, globális felmelegedés)	15. cél: Védni, visszaállítani és előmozdítani a földi ökoszisztémák fenntartható használatát, fenntarthatóan kezelni az erdőket, leküzdeni az elsivatagosodást, valamint megfékezni és visszafordítani a talaj degradációját és a biodiverzitás csökkenését. 13. cél: Sürgősen cselekedni a klímaváltozás és hatásai leküzdése érdekében. 14. cél: A fenntartható fejlődés érdekében megőrizni és fenntarthatóan használni az óceánokat, tengereket és tengeri erőforrásokat.
5) Kábítószer-kereskedelem	
6) Nemzetközi terrorizmus	

Ahogy a táblázatból is kitűnik, sajnos a kábítószer-kereskedelemre és a nemzetközi terrorizmus kezelésére sem a millenniumi, sem a fenntartható fejlesztési célok nem adnak választ, nem várják el ezeknek a kihívásoknak a kezelését a világ országaitól.

Az 1. táblázat szemlélteti a fejlesztés és a biztonság közötti összefüggést. A biztonság egy szintje előfeltétele a fejlesztésnek, ami tovább növeli a biztonságot. A fejlesztés révén a kihívást jelentő veszélyforrások kialakulása megelőzhető, ami által megteremthető a biztonság. Ez a kapcsolat kettős kötést eredményez, ahol a biztonság és a fejlesztés kölcsönösen erősítik egymást. Abban az esetben, amikor sem a biztonság, sem a fejlődés feltételei nem érvényesülnek, a kölcsönösség összeomlik.⁷ A biztonság és a fejlődés a jólléttel is kapcsolatban van, ezek körkörösén hatnak egymásra. A jóllét is visszahat a biztonságra, ami fejlődést eredményez, és ami még inkább növeli a biztonság szintjét. Mivel ez egy külön témakör, nem részletezem itt tovább.

A humán biztonság az egyének biztonságát tűzi ki célul, és a szegénység felszámolásától az oktatás megvalósításán keresztül a fenntartható környezetig terjed. Erősítésének újabb mérföldköve az ENSZ által kidolgozott millenniumi fejlesztési célok (MDG⁸) és az ezt követő fenntartható fejlődési célok (SDG⁹). Mindkét program célkitűzéseiben követi a humán biztonság koncepciójának alapelveit. Az 1. táblázat jobb oldali oszlopában szerepeltetem, hogy mely célok, fejlesztési területek reagálnak a bal oldali oszlopban megnevezett helyi vagy globális veszélyre. Sajnos a fenntartható fejlődési célok nem adnak választ három komoly globális veszélyforrásra, mint a népességnövekedés, a kábítószer-kereskedelem és a nemzetközi terrorizmus.

Barry Buzan¹⁰ ágazati elmélete alkalmas az Irakban történtek társadalmi hatásainak tanulmányozására általános és humánbiztonsági szempontból is.

⁷ Szászi Ivett: A humánbiztonság koncepciója és mérésének lehetőségei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/2., 115. http://real.mtak.hu/104387/1/WEB---NSZ_2019_2---109-127_Szaszi.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.); Maria Stern – Joakim Öjendal: Special Issue on the Security–Development Nexus Revisited. Mapping the Security–Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence? Security Dialogue, 2010/1., 18. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010609357041> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 21.)

⁸ Millennium Development Goals. A célok pontos listáját lásd a Függelékben a tanulmány végén.

⁹ Sustainable Development Goals. A célok pontos listáját lásd a Függelékben a tanulmány végén.

¹⁰ Barry Buzan nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó brit professor emeritus, a nemzetközi kapcsolatok teoretikusa. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations* (1983) című könyvéhez kapcsolódik a kopenhágai iskola létrejötte, amely különös hangsúlyt fektet a biztonság nem katonai vonatkozásaira, ami elmozdulást jelent a hagyományos biztonsági tanulmányoktól. Ugyan mára elmélete elavultnak számít, mégis a társaival létrehozott rendszert és az ennek alapján használt szektorelemző módszert ma is sokan célszerűnek találják. A katonai szektorban egy ország fegyveres támadó és védelmi képességeit és szándékaikat elemzik. Politikai szempontból az állam szuverenitása, a hatalmon levő kormányzat viszonyai állnak középpontban, gazdasági szempontból pedig a kereskedelmi, a termelési és a pénzügyi kapcsolatok rendszere. Társadalmi vonatkozásban a vizsgálat tárgya a társadalmi csoportok, hogy miként tarthatók fenn a nyelvi, a kulturális, a vallási hagyományok és a szokásrend, hogy a közösségek önazonossága megmaradjon. Környezeti szempontból az ember és környezete kapcsolata, a környezetszennyezés, a klímaváltozás és a természeti erőforrások kizsákmányolása jelentenek biztonsági kihívást. Lásd Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2011, 21–25. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12604/web_PDF_EKM_Biztonsagi_tanulmanyok_alapjai.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 03. 19.)

MEGVÁLASZOLANDÓ KÉRDÉSEK

A Buzan által feltett kérdéseket érdemes áttekinteni.

1. *Ki vagy mi a biztonság tárgya?*

Ahogy Barry Buzan professzor is megfogalmazza, a biztonságpolitikának négy szinten kell működni: individuális (az államon belüli csoportokat is beleértve), állami, regionális és nemzetközi szinten.¹¹ Én Irak szempontjából az államot kevésbé vizsgálom, annál inkább az egyént és a helyi közösséget. Buzan és az általa vezetett koppenhágai iskola legnagyobb érdeme, hogy a biztonság kérdéskörének vizsgálatát az állami szereplőkön túl egyéb alanyokra is kiterjesztette.

2. *Melyek a biztonság megteremtésének szükséges feltételei?*

Buzan erre válaszul kialakítja az úgynevezett szektorelméletét. A biztonságot érintő veszélyforrásokat öt csoportba sorolja: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és ökológiai kategóriákat alakít ki. Az általam szerkesztett táblázat veszélycsoportjai is illeszkednek a buzani szektorokhoz. A vizsgálandó elemek elkülönítése egymástól átláthatóvá teszi a valóságot. A megközelítés szétbontással kezdődik, de újbóli összeállítással végződik.¹² Az elemzés egyszerűsítését szolgálja, hogy a külön-külön megvizsgált elemek újra-összeillesztése által egy áttekinthetőbb képet kapunk a biztonságról.¹³

Irakot általános biztonsági szempontból vizsgálva mind az öt szektorban jelentkeznek kihívások. Ebben a térségben a katonai erő az érdekérvényesítés és a konfliktuskezelés fontos eszköze. Még az arabok közti kapcsolatokat is a fegyveres béke¹⁴ jellemzi. Egyetlen arab állam sem tételezi fel, hogy határai biztonságosak, a régióban állandó a gyanakvás. A gyenge állam legfontosabb gazdasági kihívása a túlzott függősége az olajtól, mert ez adja az export 99%-át.¹⁵ A környezeti szektort vizsgálva a globális kihívások, mint a felmelegedés, az elsvatagosodás és a vízhiány Irakot különösen érinti. Az állam pedig egyelőre nem mutat képességet arra, hogy tud gondoskodni a lakosságról. Társadalmi vonatkozásban a vizsgálat tárgya, hogy miként tarthatók fenn a nyelvi, a kulturális, a vallási és a nemzeti identitás és szokásrend, hogy a közösségek önazonossága megmaradjon,¹⁶ mert ez járul hozzá a humán biztonsághoz.

A fejlesztés és a biztonság összefüggéseinek megértését követően segítségül hívom még a társadalmi fejlődési indexet is, mellyel az imént érintőlegesen már találkoztunk. Azért gondolom fontosnak ezt is bemutatni, hogy a szükségletek hármas tagozódása részleteiben is említésre kerüljön.

¹¹ Száraz: i. m. 207.

¹² Ehhez illeszkedik még az amerikai Stephen R. Heffington ezredes DIME/DIME SEL megközelítése is, mely a diplomáciai, információs, katonai és gazdasági, a tudományos és technológiai, valamint a környezeti és a jogi dimenziókat emeli ki. A 21. század elején az államok és a társadalmak működése egyre inkább a számítástechnikára épül, és emiatt a kiberbiztonság kulcskérdés. A tudományos és technológiai fejlődés szinte mindenki számára elérhető eredményei veszélyt jelenthetnek, ha felelőtlen vagy rossz szándékú (akár terrorista) csoportok arra használják, hogy megzavarják a kommunikációs rendszerek rendeltetésszerű működését.

¹³ Farkas Ádám: Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok. Honvédségi Szemle, 2020/4., 11–23. http://real.mtak.hu/125797/1/HSZ_2020_148_4_Farkas_Adam.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 02. 03.)

¹⁴ A kifejezés abból a tanból ered, hogy a katonai erő a legfőbb garancia a béke fenntartására.

¹⁵ Irak a világ egyik leginkább olajfüggő országa. Az elmúlt évtizedben az olajbevételek az export 99%-át, a kormány költségvetésének 85%-át és a bruttó hazai termék (GDP) 42%-át tették ki. Overview. World Bank in Iraq. <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 03.)

¹⁶ Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2002, 13.

IRAK EREDMÉNYEI A TÁRSADALMI FEJLŐDÉSI INDEXBEN

Az országok gazdasági teljesítményét, ami a *jóléttel* van összefüggésben, az egy főre jutó GDP értékével mérjük. Amikor Simon Kuznets¹⁷ a gazdasági világválság idején megalkotta ezt a mérőszámot, akkor figyelmeztetett arra, hogy ennek alapján *nem lehet egy társadalom jólétét mérni*.¹⁸ Ebből az adatból nem tudunk az emberek jólétére következtetni, mert ez utóbbira sok egyéb tényező is hatással lehet, például a humán biztonság, az egészség, a szociális javak. Michael Porter viszont 2013-ban megalkotta az Európai Bizottság által is használt társadalmi fejlődés mutatóját (Social Progress Index – SPI). Az Európai Bizottság beleegyezett, hogy a 2015-ös GDP mellett a társadalmi haladás eszközét is használja. Ezt megelőzően használták már a humán fejlettségi indexet vagy a boldogságindexet, de ezeknek sok hiányossága volt. Végre sikerült egy olyan keretrendszert megalkotni, amely a társadalmat három dimenzióban vizsgálja: alapvető emberi szükségletek (táplálék és gyógyszer, víz, menedék és személyes biztonság), jólét (alapvető oktatás, információ, egészség és környezet), valamint a lehetőségek (emberi jog, szabadság, egyenlő bánásmód és felsőoktatási lehetőségek). Ezek által a világ országai az azonos szempontok szerint akár egymáshoz viszonyítva is tanulmányozhatók. Én Irakot Magyarországgal összehasonlításban vizsgálom, mert talán az ottani állapotok könnyebben értelmezhetők a hazai viszonyokhoz képest.

2. táblázat *A társadalmi fejlődés mutatója, 2022: Magyarország és Irak*
(Szerkesztette a szerző a Hungary, Iraq 2022 Social Progress Index alapján)

	Magyarország		Irak	
	pontszám 100-ból	helyezés 169-ből	pontszám 100-ból	helyezés 169-ből
Alapvető emberi szükségletek	88,12	31	72,90	110
Táplálék és orvosi ellátás	93,44	38	80,48	105
Víz és higiénia	93,51	35	74,09	118
Menedék	89,30	52	87,39	75
Személyes biztonság	76,23	26	49,64	142
Jólét	75,94	45	54,32	123
Hozzáférés alapvető tudáshoz	91,28	45	64,35	123
Információ és telekommunikáció	79,36	70	66,16	107
Egészség és jólét	62,84	60	55,14	95
Környezetminőség	70,26	35	31,65	164
Lehetőségek	70,59	43	43,25	133
Személyes emberi jog	82,69	62	46,04	136
Szabadság és választójog	78,26	32	46,77	148
Egyenlő bánásmód	57,71	54	27,62	144
Felsőoktatás	63,69	46	52,56	83

¹⁷ Simon Kuznets orosz származású amerikai közgazdász, aki közgazdasági Nobel-díjat kapott a GDP fogalmának megalkotásáért és a munkájáért, amit a gazdasági és társadalmi fejlődés területén folytatott.

¹⁸ Michael Green: How we can make the world a better place by 2030. www.ted.com/talks/michael_green_how_we_can_make_the_world_a_better_place_by_2030/transcript (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

	Magyarország		Irak	
	pontszám 100-ból	helyezés 169-ből	pontszám 100-ból	helyezés 169-ből
Összesített érték	78,21	42	56,82	117
Egy főre jutó GDP		33 518 USD		9 475 USD

A 2022-es SPI alapján tehát összehasonlítottam Magyarországot Irakkal a három fő szempont szerint, hogy ráláthassunk erre a humánbiztonságot is mérő eszközre. Összességében Magyarország 100-ból 78,¹⁹ míg Irak 57 pontot ért el.²⁰ Magyarország ezzel 169 országból a 42. helyen, míg Irak a 117. helyen szerepel.²¹ Hat évvel ezelőtt, vagyis 2016-ban Magyarország 100-ból 76,88, míg Irak 52,28 pontot ért el. Magyarország ezzel 169 országból a 35. helyen, míg Irak a 104. helyen szerepelt.²² Az elmúlt hat évben elért pontszámnövekedés ellenére viszont mindkét ország hátrébb került a rangsorban, vagyis a GDP-t nem sikerült jól felhasználni a társadalmi jóllét növelésére.

Irak esetében is fontos, hogy a kormány gazdasági erejétől függetlenül a társadalom fejlesztésére irányuló politikát alkalmazzon,²³ vagyis megtegyen minden tőle telhetőt, hogy az SPI-adatokban látható értékek – különösen, amelyek a jóllétre vonatkoznak – emelkedjenek. Továbbá arról sem feledkezhetünk meg, hogy gyakran a helyi közösség, különösen a helyi szervezetek összefogásban tudnak azért tenni, hogy a környezetminőség vagy az információhoz való hozzáférés javuljon. Képessé lehet tenni az embereket, hogy a körülményeik alakításába bekapcsolódjanak azon a helyszínen, ahol élnek. A részvételi lehetőség kiterjesztése az egészséges társadalom fontos része.

AZ IRAKI ÁLLAM HELYZETE ÉS LEHETŐSÉGEI A CIVIL TÁRSADALOM FEJLESZTÉSÉBEN

Irak parlamentáris szövetségi köztársaság, tagköztársaságokból áll, és föderatív berendezkedésű, 15 iraki és 3 kurd kormányzósággal. Az iraki parlament 2022. október 13-án Abdullatif Rasíd kurd politikust választotta meg az ország új elnökének, aki Mohammed asz-Szudáni síita politikust kérte fel kormányalakításra, aki a legnagyobb parlamenti tömbnek, az Irán-barát síita politikusok alkotta Koordinációs Keretnek volt a jelöltje. Az 52 éves Szudáni korábban emberi jogi kérdésekért, illetve munkaügyi és szociális kérdésekért felelős miniszterként szolgált. A felekezetek közötti hatalommegosztás elve alapján az iraki elnök kurd, a kormányfő síita, a parlamenti elnök pedig szunnita.

¹⁹ 2022 Social Progress Index – Hungary. <https://www.socialprogress.org/?code=HUN&tab=2> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²⁰ 2022 Social Progress Index – Iraq. <https://www.socialprogress.org/?code=IRQ&tab=2> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²¹ 2022 Social Progress Index rankings. <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²² Social Progress Index 2016 – Executive Summary. <https://www.socialprogress.org/static/a173623fa6b7b12f3f86a1a9ac9d73b7/2016-social-progress-index-exec-summary.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²³ Száraz: i. m. 123.

Az iraki állami szektorban rengeteg a teendő. A fiatalok ingerültek a tömeges munkanélküliség miatt. Az államigazgatás felesleges intézményekkel van tele, a pénzügyi és az adminisztratív korrupció jelentős, mára szinte kultúrájának nevezhető.²⁴ A kormányzó pártok kifosztják az ország erőforrásait, ami megbénítja az építkezést, a növekedést és a fejlesztést. Az egymást követő eddigi kormányok nem tudták megfékezni a korrupció terjedését a kormányzati és nem kormányzati intézményeken belül, bár számos hivatalos szervet is bevontak ebbe a folyamatba, például az Integritás Bizottságát és a Pénzügyi Felügyeleti Irodát. Pedig közigazgatás, helyi kormányzatok, szabályozó rendszerek és állami intézmények régóta léteznek Irakban. Ha a demokratikusan választott parlamentre, a politikai jogok biztosítására vagy a hadsereg feletti civil kontroll megteremtésére tekintünk, akkor elmondhatjuk, hogy 2003 óta megvalósult valamiféle államépítés Irakban.

Mint minden gyenge államban, az iraki lakosságot érő biztonsági fenyegetések is elsősorban belső, hazai forrásokból erednek. Az ilyen államokban az uralkodó elit minél inkább igyekszik hatékony uralmat kialakítani, annál inkább provokál lázadást. Ugyan Irakban hivatalosan demokrácia van, egyelőre ez megkérdőjelezhető, és az állam által nyújtott biztonság is csekély.²⁵ A Kurdisztáni Regionális Kormány (KRG²⁶) weboldalán egy nem túl bőbeszédű üzenetben az látható, hogy ösztönzi és elősegíti a civil közösségi szervezetek munkájának bővítését.²⁷ A civil szervezetek általi fejlesztési tevékenységek állami felügyeletét – beleértve a civil szervezetek regisztrációját is – az iraki és a kurd kormányok erre szakosodott Civil Szervezetek Igazgatóságai (DNGO²⁸) végzik. Azok a civil szervezetek, amelyek a KRG fennhatósága alá tartozó kormányzóságokban, vagyis Dahúkbán, Erbilben és Szulejmánijában végeznek tevékenységet, a kurdisztáni DNGO-hoz tartoznak, amelyek pedig Irak fennmaradó kormányzóságaiban látnak el feladatokat, azoknak az iraki DNGO-val kell kapcsolatban állniuk. Akik mindkét területen szeretnének tevékenységet végezni, nem mentesülnek egyik hivatallal való ügyintézés alól sem. Külön kihívást jelent, amikor a segítségnyújtás vitatott területeken zajlik. Ilyen esetekben a zavartalan működés záloga lehet, ha a szervezet mindkét igazgatóságtól rendelkezik engedéllyel. Tehát az összes civil szervezet nyilvántartásáért, szervezéséért, felügyeletéért és ellenőrzéséért a DNGO felelős.

Az elmúlt évek nyilvános tiltakozási hullámai ellenére Irak politikai rendszere egyelőre ellenálló a reformokkal szemben, és a legutóbbi, nagyon alacsony részvétellel zajló választások következtében a *status quó*tól történő esetleges eltérési lehetőség meghiúsult. A rendszerszintű korrupció, az alapvető szolgáltatások elégtelen biztosítása továbbra is jelentős kihívást jelentenek.

²⁴ Farhad Alaaldin: A State in Collapse: Iraq's Security and Governance Failures. Fikra Forum, 2021. 06. 02. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/state-collapse-iraqs-security-and-governance-failures> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²⁵ Lily Hamourtziaidou: From invasion to failed state: Iraq's democratic disillusionment. Open Democracy, 2021. 07. 23. <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/from-invasion-to-failed-state-iraqs-democratic-disillusionment/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²⁶ Kurdistan Regional Government.

²⁷ Outlines of New Cabinet Agenda. Kurdistan Regional Government. <https://gov.krd/english/government/agenda/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

²⁸ Directorate of Non-Governmental Organizations. A KRG által igazgatott területekre vonatkozóan: <https://gov.krd/dngo-en/>, míg az iraki kormány által igazgatott területekre vonatkozóan: <http://www.ngoao.gov.iq/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

A Chatham House²⁹ éves *Iraq Initiative* konferenciáján iraki és nemzetközi döntéshozók, akadémikusok, elemzők és civil társadalmi vezetők Londonban és az interneten gyűlnek össze, hogy megvitassák az iraki politika, gazdaság, környezet és társadalom legújabb fejleményeit, és megosszák gondolataikat a következő év várható eseményeivel kapcsolatban.³⁰ 2022. május 9-én Maszúd Barzani, a KRG miniszterelnöke is a Chatham House vendége volt Londonban.³¹ A Chatham House legfőbb céljai közé tartozik, hogy vizsgálja és segítse a nemzetközi kihívások és a napi politika kedvező alakulását Irakban is. Elhangzott, hogy ezzel az *Iraq Initiative* elnevezésű projekt foglalkozik, melynek vezetője dr. Renad Mansour. A projekt egyedi nézőpontokat igyekszik felvonultatni a politikai döntéshozók számára a kihívásokról és a lehetőségekről. Az Irakkal kapcsolatos nemzetközi párbeszéd már kevésbé a biztonságra és a katonai szerepvállalásra irányul, egyre inkább a befektetések vonzása, a kormányzás és a szolgáltatásnyújtás javítása a fő cél. Az irakiak nagy része a vízhiánytól, az elektromos áram hiányától és a rossz minőségű utaktól szenved. Az *Iraq Initiative* azon is dolgozik, hogy kapcsolatokat alakítson ki az iraki tisztviselőkkel, hogy összehozza őket a megfelelő amerikai és európai politikai döntéshozókkal, hogy megvitassák, hogyan lehet kölcsönösen előnyös eredményeket elérni.³²

A Közel-Kelet továbbra is kiszámíthatatlan mozgatórugója a világeseményeknek. Az energiabiztonság hiánya, a fennálló politikai kihívások, a globális felmelegedés (amelynek következtében Irakban rohamos az elsivatagosodás, és a vízhiány miatti elköltözők száma egyre emelkedik), a munkanélküliség, a szegénység, az egyenlőtlenség, az igazságtalanság és a korrupció továbbra is az instabilitást táplálják. Iraki Kurdistan (hivatalos nevén a Kurdisztáni Autonóm Régió) elnöke azt is elmondta, hogy a Sykes–Picot-egyezmény³³ óta nehéz a kormányzás, különösen a törzsek választott vezetői közötti hatalommegosztás miatt.³⁴ Barzani a decentralizált döntéshozás megvalósítását látja célként, és továbbra is egy szövetségi alapokon nyugvó államban gondolkodik. Szerinte Irak azért szenved, mert az alkotmányt nem sikerült átültetni a hétköznapokba.³⁵

A 2005-ös alkotmányt több kihívás is jellemzi. Alapjában véve gátolja a valódi politikai reformokat, mert akárhányszor alakul újra a parlament, mindig csak az alkotmányban megfogalmazottak szerint kerül erre sor, és éppen ez a megújulás akadálya.³⁶ A különböző szereplők ugyanis nem fogadják el a dokumentum mások általi értelmezését, és így nem valósítják meg

²⁹ Az Irakkal kapcsolatos egyik legutóbbi nagyszabású konferencia 2021. november 15–16-án zajlott a Chatham House szervezésében Londonban. A Királyi Nemzetközi Ügyek Intézete (Chatham House) egy 1920-ban alakult, londoni székhelyű nonprofit szervezet, amely kutatja és segíti a napi politika megértését, gyakran szervez értekezleteket. Ez a szervezet a híres Chatham House-szabályok megalkotója.

³⁰ Iraq Initiative conference 2021. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/events/all/research-event/iraq-initiative-conference-2021> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³¹ A KRG miniszterelnökével 2022. május 9-én készült interjú alapján. Chatham House. www.chathamhouse.org (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³² Iraq Initiative. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/programs/middle-east-programs/iraq-initiative> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³³ A Sykes–Picot-egyezmény alapján osztotta fel Franciaország és Nagy-Britannia 1916-ban az összeomlás szélén álló Oszmán Birodalom egy részét – benne Irakkal.

³⁴ A KRG miniszterelnökével 2022. május 9-én készült interjú. 20–23. perc. Chatham House. www.chathamhouse.org (Letöltés időpontja: 2022. 09. 25.)

³⁵ Uo.

³⁶ Abbas Kadhim: Muqtada al-Sadr just issued a mass resignation decree. Where does Iraq go from here? Atlantic Council, 14. 06. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/muqtada-al-sadr-just-issued-a-mass-resignation-decree-where-does-iraq-go-from-here/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 07.)

egyes részeit. Hibái ellenére az alkotmány tartalmazza a demokratikus, befogadó, békés ország kulcsfontosságú elveit, intézményeit és garanciáit. Egyesek azt állítják, hogy az alkotmány egészségtelen körülmények között, a hatalmi egyensúly felborulása közepette íródott, ezért 2005 óta számos kísérlet érkezett a módosítására, de ezek sem a múltban, de valószínűleg a jövőben sem lehetnek sikeresek.³⁷

Az állami szektor állásfoglalását a civil szervezetek irányában leginkább a civil törvény tükrözi. Az iraki szuverenitás 2004. júniusi visszaállításával Irak feltörekvő civil társadalmi vezetői az iraki kormány tisztviselőivel, valamint nemzetközi és hazai nem kormányzati szervezetekkel együttműködve szorgalmazták egy új, a nemzetközi joggal jobban összeegyeztethető civil törvény elfogadását. Évekig tartó erőfeszítések után az iraki civil szervezetek 2010. január 25-én végül elérték céljukat, amikor az Iraki Képviselők Tanácsa megszavazta a nem kormányzati szervezetekről szóló új törvényt (2010. évi 12. törvény). Az elnökség az új törvényt 2010. március 2-án ratifikálta, 2010. április 7-én pedig hatályba lépett. Óriási sikerként üdvözölték az új törvény jóváhagyását, az jelentős médiavisszhangot kapott.³⁸ 2011-ben a törvény a kurdisztáni régióra vonatkozóan is megszületett (2011. évi 1. kurdisztáni regionális kormánytörvény). Ez a jelentős lépés megerősítette a civil szervezetek pénzügyi fenntarthatóságának feltételeit. A kurd nem kormányzati szervezetek ettől kezdve sokféle forrásból fedezhették pénzügyi szükségleteiket, beleértve a támogatásokat, a gazdasági tevékenységeket, valamint a külföldi és a belföldi adománygyűjtést. Az iraki kormánnyal szemben a KRG anyagilag is támogatja a civil szervezeteket.³⁹ A legkiterjedtebb feladatellátásra emiatt a Barzani Charity Foundation és más, politikailag támogatott szervezetek képesek.

Megszületésekor mindkét törvény a legprogresszívebb volt a régióban, egyértelmű regisztrációs folyamattal, a külföldi és a belföldi finanszírozás akadályainak feloldásával, nemzetközi kapcsolatok lehetőségével, a legjobb nemzetközi gyakorlatokat követve.⁴⁰ Viszont a törvényi változások időszaka alatt a civil szervezetek regisztrációs folyamata teljesen leállt, ami nehézségeket okozott egyes iraki humanitárius műveleteknél. Törölték például az összes korábbi civil szervezet regisztrációját, újra kellett indítani a folyamatot ahhoz, hogy Irakban folytatni lehessen a tevékenységet.⁴¹ Az országos törvény tehát kötelező érvényűvé vált mindenhol, csak az északkeleti kurd területeken okoz bonyodalmat, hogy még ezen felül a helyi szabályozásnak is meg kell felelni (mert a legtöbb civil szervezet nem kizárólag kurd területen tevékenykedik), és több esetben a két szabályozás ütközésekhez vezet, ezért nagyon megnehezíti a dokumentációs kötelezettségeket.

A szervezetek viszont megerősítik, hogy az említett akadályokon át lehet jutni, és ezektől a kihívásoktól eltekintve az új törvény sok ponton pozitív változásokat hozott. A DNGO többé nem utasíthatta el a kérelmeket, kivéve akkor, ha a civil szervezet nem nyújtotta be időben a szükséges papírokat. A legtöbb arab országban a regisztráció bármilyen okból vagy ok nélkül megtagadható. A kérvényezőt értesíteni kellett a bejegyzési kérelem végkimeneteléről.

³⁷ Sarhang Hamasaeed: What's Behind Moqtada al-Sadr's Bid to Shake up Iraq's Politics? United States Institute of Peace, 04. 08. 2022. <https://www.usip.org/publications/2022/08/whats-behind-moqtada-al-sadrs-bid-shake-iraqs-politics> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 07.)

³⁸ International Center for Not-For-Profit Law (ICNL), 2021. április.

³⁹ Uo.

⁴⁰ NGO Registration Iraq – Update 13th March 2011: Update on actual legal registration status. Reliefweb.int, 13. 03. 2011. reliefweb.int/report/iraq/ngo-registration-iraq-update-13th-march-2011-update-on-actual-legal-registration-status (Letöltés időpontja: 2022. 10. 07.)

⁴¹ International Center for Not for Profit Law, (ICNL), 2022. április.

Megszűnt a bizonytalanság. Nagy könnyítés volt, hogy a tanúsítványokat korlátlan időre érvényesítették. Korábban egy-két évente meg kellett újítani a papírokat. A 18 éven aluli fiatalok is jogot kaptak arra, hogy civil szervezetekhez tartozzanak, és az üléseken részt vehessenek, csak nem volt szavazati joguk. A külföldiek is korlátlan mértékben válhattak nemzeti civil szervezetek tagjaivá, amennyiben azt külföldi alapította. A törvény feljogosította az Irakban lakóhellyel rendelkező külföldieket arra, hogy civil szervezeteket alapítsanak. Ha iraki állampolgár alapított civil szervezetet, akkor a tagok legfeljebb 25%-a lehetett külföldi (11. cikk). A civil szervezetek előzetes kormányzati jóváhagyás nélkül fogadhattak el nemzetközi támogatásokat, és a kormány értesítése nélkül csatlakozhattak külföldi szervezethez. A civil szervezetek közhasznúsági státuszt is kérhettek, ami különféle adók és vámok alóli mentességet biztosít számukra. Mentessültek az auditálástól azok a kis nem kormányzati szervezetek, amelyek költségvetése 65 ezer dollár alatt volt. Az új törvény értelmében a civil szervezetek felfüggesztése és feloszlata is viszonylag korlátozottá vált: csak bíróságok hozhattak határozatot egy civil szervezet bezárásáról.

A civil szervezetek regisztrációs folyamatának elméleti fejlesztései ellenére sok civil szervezet elhúzó akadályokkal küzd, amelyek lassítják a dokumentációt. A folyamat felügyeletéért és a hatósági engedélyek kiadásáért felelős DNGO kapacitása a törvény hatálybalépése óta hiányos, a bagdadi iroda kevesebb mint 40 alkalmazottat foglalkoztat. Annak ellenére, hogy a törvény és a végrehajtási rendeletek nyomtatásban is elérhetők, a regisztrációs folyamat a kezdetektől fogva nagyon zavaros. A DNGO további papírokat és részleteket kér, amelyek nem szerepelnek a törvényben vagy a végrehajtási szabályzatban. A fiatalok és a nők jogaira szakosodott civil szervezetektől minden iraki és külföldi bankszámlához banki adatokat kérnek, pedig a törvény ezt sem írja elő, továbbá visszajelzést kérnek a Bűnügyi Nyilvántartási Osztálytól és az Igazságügyi és Elszámoltathatósági Bizottságtól is, ami nagyon lassítja a folyamatot. Az emberi jogi szektorban dolgozó civil szervezetek jelentős mértékű követelményekkel szembesültek, amelyek semmilyen módon nem kapcsolódnak a civil szervezetekről szóló törvény szövegéhez, például személyes látogatás szükségessége a civil szervezetek irodájában, hivatalos bélyegző és egyéb okmánykérés a törvényben előírtakon felül. A nyomtatványok gyakori módosítása is kihívást jelent. Egy civil szervezet heteket tölthet a szükséges űrlap kitöltésével, majd a benyújtás után felkérlik, hogy „frissített űrlapon” küldje be újra. A központi iraki kormány és a KRG nem ismeri el egymás regisztrációját. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy Szulejmánijja északi kormányzósága külön nem kormányzati szervezetekről szóló törvény hatálya alá tartozik.

A kurdisztáni regionális területekre vonatkozó törvény kihívása, hogy megtudjuk belőle, hogy bizonyos civil társadalmi munkát az iraki kormány pénzzel segíthet.⁴² Így a domináns kurdisztáni hálózatok sok esetben állami pénzből valósítják meg tevékenységüket, ami teljes mértékben aláaknázza függetlenségüket.

A folyamatok egyszerűsítése érdekében az iraki kormány 2014. december 17-én az ENSZ Iraki Segítségnyújtási Missziója (UNAMI⁴³) által készített és az iraki kormány által jóváhagyott okmány alapján létrehozta a Közös Koordinációs és Megfigyelő Központot (JCMC⁴⁴), amely a szervein belüli, valamint a kormány és a nemzetközi közösség közötti koordinációval foglalkozik minden kormányzóságban, különösen a válságkezeléssel kapcsolatos kérdésekben.

⁴² Non-Governmental Organizations Law in the Iraqi Kurdistan Region. 8. https://www.ncciraq.org/images/static_pages_uploads/administration/KRG_NGO_law.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 07.)

⁴³ United Nations Assistance Mission for Iraq.

⁴⁴ Joint Coordination and Monitoring Center. <https://jcmc.gov.iq/en/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 08.)

A JCMC kiemelkedő szerepet játszik a belső menekültekkel kapcsolatos válságkezelésben és a helyreállításban. A polgári védelmi ügynökség átfogó célja, hogy az iraki népet fenyegető veszélyekre, válságokra reagáljon. Ehhez eszköz a polgári és a katonai szereplők közötti párbeszéd és együttműködés.

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEKNEK A CIVIL TÁRSADALOM FEJLESZTÉSÉT SZOLGÁLÓ LÉPÉSEI

A helyi kezdeményezésekkel folytatott együttműködésben az iraki jóllétért való küzdelemben az egyik élen járó nemzetközi szereplő a UNDP. A 2015–2018-as közösségi alapú stratégiai és ágazati tervezés intézményi kapacitásának kiépítésére létrehozott *Helyi Területfejlesztési Program* sikereire építve az Európai Unióval együtt újra 53,6 millió dollárral (47,5 millió euróval) finanszírozza a 2019–2022 közötti programot. Az átfogó cél hozzájárulás Irak stabilitásához és társadalmi-gazdasági fejlődéséhez a demokratikus kormányzás helyi szintű fejlesztése révén, valamint az állampolgárok és az állam közötti társadalmi szerződés megújítása. A program kilenc kormányzóságot fed le,⁴⁵ többségében azokat, melyek erősen érintettek voltak az Iszlám Állam által 2014–2017 között okozott válságban. Törekszik az intézményrendszer fejlesztésére, a helyi szintű kormányzatok, a civil társadalom és a helyi közösségek közötti szakadék áthidalására. A 11. fenntartható fejlődési cél – *Sustainable cities and communities*, vagyis fenntartható városok és közösségek – értelmében támogatja az iraki kormányt abban, hogy a helyi szintű vezetést megerősítse, és a közösségi kezdeményezéseknek utat nyisson. A projekt általános célja, hogy hozzájáruljon Irak stabilitásához és társadalmi-gazdasági fejlődéséhez a gazdasági és társadalmi kihívások kezelése révén. A projekt célja hatékony önkormányzati rendszerek kiépítése, amelyek átlátható közszolgáltatásokat tudnak nyújtani helyi szinten, munkalehetőségeket tudnak teremteni – különös tekintettel a zöld és gyorsan növekvő ágazatokra, illetve a fiatalok és nők bevonására –, végül képesek tenni az életkörülmények javításáért a konfliktusok által sújtott területeken. Ez lehetővé teszi az emberek számára, hogy visszatérjenek szülőföldjükre.⁴⁶

Irak említett kormányzóságaiban európai kapcsolatok létrehozása történik közös projektek kidolgozása érdekében, melyek lényege a közszolgáltatások központi szintről helyi szintre történő decentralizálására. A projektben részt vevő kilenc kormányzóság mindegyikében legalább három koncepciót dolgoztak ki, és a nyertesek 2020-ban kezdték el a megvalósítást. A „*napenergián alapuló fenntartható villamosenergia-ellátás*” projekt keretében kísérleti napelempark épül a Dahúki Egyetem területén. Az itt termelt villamos energia a város hálózatát fogja ellátni, hogy segítsen kielégíteni a belső menekültek és a szíriai menekültek megnövekedett igényeit. Oktatási eszközként is szolgál majd a diákok számára, és a helyi fiatalok, diákok és professzorok vezetésével növeli a közösség tudatosságát. Erbilben a „*megújuló napenergia a vidéki területeken*” projekt magában foglalja a napelemes vízszivattyú-állomások felállítását a távoli mezőgazdasági területeken, hogy öntözést és ivóvizet biztosítsanak az alacsony jövedelmű gazdálkodók számára. Ez előmozdítja a napelemek és a megújuló energia felhasználását a mindennapi életben. Szulejmánijában a „*közvilágítás*

⁴⁵ Anbár, Baszra, Dahúk, Erbil, Mejszán, Ninive, Szaláh ed-Dín, Szulejmánijja és Dzi Kár. EU-Funded Programme – Supporting Recovery and Stability in Iraq through Local Development. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/iq/UNDP-IQ-Fact-Sheet--EU-Funded-Programme-Supporting-Recovery-and-Stability-in-Iraq-through-Local-Development.English.20190326.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 04.)

⁴⁶ Uo.

korszerűsítése és átalakítása” projekt támogatja a közvilágítási rendszerek korszerűsítését, energiahatékony LED-rendszereket alkalmazva, ami javítja a városi lakosság biztonságát, és támogatja az olcsóbb és környezetbarát energia használatát. Baszrában a „*munkahelyteremtés Baszra zöld városépítésével és újjáélesztésével*” projekt célja a közterek rehabilitációja és szépítése, miközben feleleveníti a város történelmi sajátosságait és kulturális hagyományait. Mejszánban a „*munkahelyteremtés Mejszán zöld közösségének rehabilitációjával, kulturális helyreállításával és városépítésével*” projekttel szintén munkahelyteremtés zajlik a közterek rehabilitációján és szépítésén keresztül, miközben feleleveníti a régi Mejszán történelmét. Dzi Kárban a „*munkahelyteremtés az ökoturizmus fejlesztésével, a mezopotámiai mocsarak megőrzésével és kulturális helyreállításával*” projekt célja az UNESCO-világörökség részeként elismert Ur régészeti lelőhelye és a mezopotámiai mocsarak kulturális örökségének megőrzése.⁴⁷ A munkahelyteremtésen és a fenntartható környezeten kívül a projektek többsége a turizmus fellendítéséhez is hozzájárul, illetve a helyi közösség szükségleteire reagál. Mivel a projekteket a lakóközösség dolgozta ki, és azok közösségi összefogásban valósulnak meg a tervezéstől a megvalósítás utolsó lépéséig, ezért a lakosok sajátjuknak érzik ezeket a fejlesztéseket, különösen, hogy munkát is biztosítanak számukra.

Az UN-Habitattal partnerségben azokon a területeken, ahol az Iszlám Állam pusztítása leginkább sújtotta a lakosokat – Anbár, Ninive és Szaláh ed-Dín területein – városfelújítási, helyreállítási projektek indultak a UNDP és a UN-Habitat támogatásával. Négyéves időtartam alatt három helyi kiemelt projekt valósul meg, amelyek célja a veszélyeztetett közösségek alapvető szolgáltatásainak helyreállítása. A projektek magukban foglalják az alacsony jövedelmű lakónegyedekben található lakások, iskolák és parkok felújítását, valamint a vízművek kibővítését, hogy biztosítsák a vízhez való biztonságos hozzáférést a rosszul ellátott közösségek számára. A városrekonstrukciós munkára helyi lakosokat, különösen a munkanélküli fiatalokat veszik fel, akik kiképzés után saját lakóhelyük megújításáért dolgozhatnak.⁴⁸

Az irakiak jóllétéért folyó küzdelem másik éllovasa a Nemzetközi Fejlesztési Társulás (IDA⁴⁹), a Világbanknak az a csoportja, amely a legszegényebb országokat segíti. Irakban 2019-ben egy 300 millió dollár értékű fejlesztési projekt, a Szociális Fejlesztési Alap (SFD⁵⁰) indult, amelynek célja az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása és a rövid távú foglalkoztatási lehetőségek növelése a megcélzott közösségekben. A már megvalósult vagy végrehajtás alatt álló, részvételi tervezésre és a polgárok kezdeményezéseire építő projektek 2018. február 6-án kezdődtek.⁵¹ Egy másik projekt a konfliktusok által érintett iraki fiatalok befogadásának elősegítéséről szól. A támogatás 3000, konfliktus sújtotta iraki 15–29 év közötti fiatal társadalmi befogadásának előmozdítására vállalkozik a fiatalok által vezetett közösségfejlesztő tevékenységeken keresztül. Az összeg a Tervezési Minisztériumon keresztül 2023. január 31-ével bezárólag kerül kifizetésre az elfogadott projektekre.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

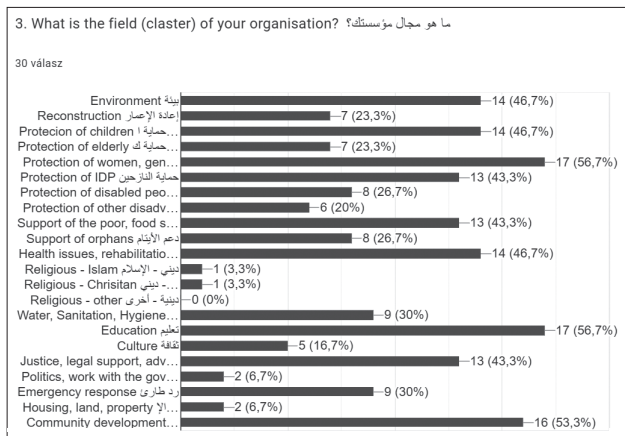
⁴⁹ International Development Association. Az 1960-ban alapított szervezet célja a szegénység csökkentése azáltal, hogy nulla vagy alacsony kamatozású hiteleket és támogatásokat nyújt olyan programok megvalósítására, amelyek fellendítik a gazdasági növekedést, csökkentik az egyenlőtlenségeket, és javítják az emberek életkörülményeit. Az IDA a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal (IBRD) együttműködésben végzi ezt a fejlesztő tevékenységét a tagországok kormányainak hozzájárulásaiból. <https://ida.worldbank.org/en/what-is-ida> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 08.)

⁵⁰ Social Fund for Development.

⁵¹ The World Bank in Iraq. <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview#2> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 08.)

A HELYI CIVILEK TAPASZTALATAI ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSRE VALÓ NYITOTTSÁGA

Az iraki lakosság az utóbbi öt évben egyre inkább megérti, hogy érdemes tenniük a saját jövőjükért, szükséges összefogni egymással és a saját human biztonságuk szintjének növelése érdekében – civil szervezeteken keresztül – egymással együttműködni. Talán pár éven belül a változás megmutatkozik az indexek értékeiben is. Az iraki nemzetközi (INGO) és országos civil szervezeteket (NNGO) az Iraki Civil Szervezetek Koordinációs Bizottsága (NCCI⁵²) segíti tanácsadással, tréningek szervezésével, információ megosztásával, tapasztalatcserevel, koordinációval, érdekképviseléssel, kormányzati kapcsolattartó szolgáltatásokkal és civil szervezetek kapacitásépítésével.⁵³ Ez volt az első bejegyzett nemzetközi szervezet Irakban. A weboldalán található 120–150 aktív szervezet részére kiküldtem a szervezetek közötti együttműködést vizsgáló kérdőívet. Bő három hét alatt 30 válasz érkezett vissza. A legtöbben helyi szinten tevékenykednek, kevés munkatárssal, sok önkéntessel. 96,6%-ban együttműködnek több másik szervezettel, mert belátják, hogy összefogással könnyebben elérhetik a céljaikat. A válaszadók közül legtöbben a nők ügyeivel, az oktatással és a közösségfejlesztéssel foglalkoznak, ahogy az 1. ábrán is látható.

1. ábra A 2022 októberében kiküldött Szervezetek együttműködése Irakban c. kérdőív válaszai⁵⁴

Az ábrán is látható legfontosabb megállapítás az, hogy a kitöltők 76,7%-ban úgy gondolják, elég rugalmasan tudnak alkalmazkodni, és nyitottak a változásra. További 16,7% pedig nehéznek tartja ezt, de úgy látja, alkalmazkodnia kell.

A kitöltők véleményéből itt csak felvillantani akartam, de biztató a folyamat, hogy sok szervezet a helyi emberekre alapozva „alulról felfelé” igyekszik olyan helyi partnerséget létrehozni, amely a közösség társadalmi, környezeti és gazdasági erősségeire vagy „tőkéjére”

⁵² NGO Coordination Committee for Iraq.

⁵³ The NGO Coordination Committee for Iraq. Arab.org. <https://arab.org/directory/ngo-coordination-committee-in-iraq/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 08.)

⁵⁴ Az első ábra angol nyelvű vizsgálati szempontjait rendszer generálta, de a lényegi megállapítások összefoglalása a szövegrészben szerepel.

alapoza.⁵⁵ Azok, akik korábban egy forrás passzív „kedvezményezettjei” voltak, egyre inkább tevékeny partnerekké és hajtóerővé válnak. Akikre eddig problémaként tekintettek, képessé tehetők arra, hogy kezdeményezzenek, a megoldást a kezükbe vegyék, miközben a valós szükségletekre és lehetőségekre reagálnak.⁵⁶

KÖVETKEZTETÉSEK

A helyi közösség és a civil szervezetek összefogása preventív humánbiztonsági eszközként hozzájárulhat az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló demokratizálódási folyamathoz, a gazdasági és a politikai megújuláshoz, valamint az emberi jóllét szintjének emelkedéséhez. Azért is fontos ez, mert egyre több hírt hallani arról, hogy a klasztereket zárják, vagy a donorok kivonulnak az országból. A közösségek, civil szervezetek most még különösen a nemzetközi fejlesztő szervezetekkel folytatott együttműködésben sokat át tudnak vállalni az államtól az emberek felkészítésének tekintetében, hogy egyre inkább képesek legyenek humán szükségleteiket felismerni és azokra válaszolni, megtalálni a megoldást, és ha kell, veszély esetén védekezni is. A bemutatott projektek áttanulmányozásával láthatóvá válik a fejlesztés pozitív hatása a civil szereplők összefogására, jóllétükre és humánbiztonságukra a 2014–2017-es válság utáni „korai felépülési” időszakban.

FÜGGELÉK

Millennium Development Goals (MDG)

1. cél: A szélsőséges szegénység és éhínség csökkenése. A napi egy dollárból élők és az éhínségtől szenvedők arányának felére csökkentése.
2. cél: A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás biztosítása. Annak biztosítása, hogy minden fiú és lány befejezi az általános iskolát.
3. cél: A nemek közötti egyenlőség és a nők felemelkedésének előmozdítása. A nemek közötti beiskolázási különbségek megszüntetése az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-ig, valamennyi szinten 2015-ig.
4. cél: A gyermekhalandóság csökkentése. Az öt év alatti gyermekek halandósági arányának csökkentése kétharmaddal.
5. cél: Az anyai egészség javítása. A gyermekágyi halandóság arányának csökkentése háromnegyedével.
6. cél: A HIV/AIDS, a malária és más betegségek elleni küzdelem, azok terjedésének megállítása és visszafordítása.
7. cél: A környezeti fenntarthatóság biztosítása. A fenntartható fejlődés elveinek beépítése a nemzeti politikákba és programokba. A környezeti erőforrások csökkenésének visszafordítása. Felére csökkenteni azoknak az arányát, akik tartósan nem jutnak

⁵⁵ Iránymutatás a közösségvezérelt helyi fejlesztésről helyi szereplők számára. 2014. 08. 10. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_hu.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 20.)

⁵⁶ Susan Wong: What have been the impacts of the World Bank Community Driven Development Programs? CDD impact evaluation review and operational and research implications. The World Bank, 14. 06. 2012. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/967431468161087566/pdf/695410WP0SW0CD00Box370017B00PUBLIC0.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 04.)

egészséges vízhez 2020-ig. 100 millió, nyomornegyedekben élő ember életkörülményeinek jelentős javítása 2020-ig.

8. cél: Globális partnerség kialakítása a fejlesztés érdekében.

Sustainable Development Goals (SDG)

1. cél: Megszüntetni mindenhol a szegénység összes formáját.
2. cél: Megszüntetni az éhínséget, elérni az élelmiszer-biztonságot, fejleszteni az élelmezést, és előmozdítani a fenntartható mezőgazdaságot.
3. cél: Biztosítani az egészséges életet, és előmozdítani a jóllétet mindenki számára minden korosztályban.
4. cél: Biztosítani az átfogó és igazságos minőségi oktatást, előmozdítani az egész életen át tartó tanulási lehetőségeket mindenki számára.
5. cél: Megvalósítani a nemek közötti egyenlőséget, valamint segíteni minden nő és lány felemelkedését.
6. cél: Biztosítani a fenntartható vízgazdálkodást, valamint a hozzáférést a vízhez és a közegészségügyhöz mindenki számára.
7. cél: Biztosítani a megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiát mindenki számára.
8. cél: Előmozdítani a hosszan tartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedést, a teljes és eredményes foglalkoztatást, valamint méltó munkát biztosítani mindenki számára.
9. cél: Építeni alkalmazkodó infrastruktúrát, előmozdítani az átfogó és fenntartható iparosodást, valamint elősegíteni az innovációt.
10. cél: Csökkenteni az országokon belüli és országok közötti egyenlőtlenségeket.
11. cél: A városokat és az emberi településeket befogadóvá, biztonságossá, alkalmazkodóvá és fenntarthatóvá tenni.
12. cél: Biztosítani a fenntartható fogyasztási és termelési szokásokat.
13. cél: Sürgősen cselekedni a klímaváltozás és hatásai leküzdése érdekében.
14. cél: A fenntartható fejlődés érdekében megőrizni és fenntarthatóan használni az óceánokat, tengereket és tengeri erőforrásokat.
15. cél: Védni, visszaállítani és előmozdítani a földi ökoszisztémák fenntartható használatát. Fenntarthatóan kezelni az erdőket, leküzdeni az elsivatagosodást, valamint megfékezni és visszafordítani a talaj degradációját és a biodiverzitás csökkenését.
16. cél: A fenntartható fejlődés érdekében előmozdítani a békés és befogadó társadalmakat, biztosítani a mindenki számára elérhető igazságszolgáltatást, és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézményeket létrehozni.
17. cél: Megerősíteni a végrehajtás módjait és feléleszteni a fenntartható fejlődés globális partnerségét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2022 Social Progress Index – Hungary. <https://www.socialprogress.org/?code=HUN&tab=2>
- 2022 Social Progress Index – Iraq. <https://www.socialprogress.org/?code=IRQ&tab=2>
- 2022 Social Progress Index rankings. <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results>
- Alaaldin, Farhad: *A State in Collapse: Iraq's Security and Governance Failures*. Fikra Forum, 2021. 06. 02. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/state-collapse-iraqs-security-and-governance-failures>

- Chatham House. www.chathamhouse.org
- Directorate of Non-Governmental Organizations. <https://gov.krd/dngo-en/>; <http://www.ngoao.gov.iq/>
- EU-Funded Programme – Supporting Recovery and Stability in Iraq through Local Development. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/iq/UNDP-IQ-Fact-Sheet--EU-Funded-Programme-Supporting-Recovery-and-Stability-in-Iraq-through-Local-Development-English.20190326.pdf>
- Farkas Ádám: *Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok*. Honvédségi Szemle, 2020/4., 11–23. http://real.mtak.hu/125797/1/HSZ_2020_148_4_Farkas_Adam.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2020.4.2
- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2011. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12604/web_PDF_EKM_Biztonsagi_tanulmanyok_alapjai.pdf?sequence=1
- Green, Michael: *How we can make the world a better place by 2030*. www.ted.com/talks/michael_green_how_we_can_make_the_world_a_better_place_by_2030/transcript
- Hamasaeed, Sarhang: *What's Behind Moqtada al-Sadr's Bid to Shake up Iraq's Politics?* United States Institute of Peace, 04. 08. 2022. <https://www.usip.org/publications/2022/08/whats-behind-moqtada-al-sadrs-bid-shake-iraqs-politics>
- Hamourtziadou, Lily: *From invasion to failed state: Iraq's democratic disillusionment*. Open Democracy, 2021. 07. 23. <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/from-invasion-to-failed-state-iraqs-democratic-disillusionment/>
- Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. 01. 01. 1994. United Nations Development Program. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994>
- International Development Association. <https://ida.worldbank.org/en/what-is-ida>
- Iraq Initiative. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/programs/middle-east-programs/iraq-initiative>
- Iraq Initiative conference 2021. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/events/all/research-event/iraq-initiative-conference-2021>
- Joint Coordination and Monitoring Center. <https://jcmc.gov.iq/en/>
- Kadhim, Abbas: *Muqtada al-Sadr just issued a mass resignation decree. Where does Iraq go from here?* Atlantic Council, 14. 06. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/muqtada-al-sadr-just-issued-a-mass-resignation-decree-where-does-iraq-go-from-here/>
- Marsai Viktor: *Az amerikai neokonzervatívok és az iszlám biztonságiasítása*. Eszmélet, 2012. 07. 01. www.eszmelet.hu/marsai_viktor-az-amerikai-neokonzervativok-es-az-islam-bizt/
- NGO Registration Iraq – Update 13th March 2011: Update on actual legal registration status. Reliefweb.int, 13. 03. 2011. reliefweb.int/report/iraq/ngo-registration-iraq-update-13th-march-2011-update-on%C2%A0-actual-legal-registration-status
- Non-Governmental Organizations Law in the Iraqi Kurdistan Region. https://www.ncciraq.org/images/static_pages_uploads/administration/KRG_NGO_law.pdf
- Outlines of New Cabinet Agenda. Kurdistan Regional Government. <https://gov.krd/english/government/agenda/>
- Resperger István: *Az iszlám világ és hatása a biztonságra*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2002.
- Social Progress Index 2016 – Executive Summary. <https://www.socialprogress.org/static/a173623fa6b7b12f3f861a9ac9d73b7/2016-social-progress-index-exec-summary.pdf>
- Stern, Maria – Öjendal, Joakim: *Special Issue on the Security–Development Nexus Revisited. Mapping the Security–Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence?* Security Dialogue, 2010/1. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010609357041>; DOI: 10.1177/0967010609357041

- Száraz Enikő: *A biztonság új dimenziói*. Külügyi Szemle, 2003. nyár, 199–223. https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003__2szarazenikofolyoirat1.pdf
- Szászi Ivett: *A humánbiztonság koncepciója és mérésének lehetőségei*. Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/2., 109–127. http://real.mtak.hu/104387/1/WEB---NSZ_2019_2---109-127_Szaszi.pdf; DOI: 10.32561/nsz.2019.2.9
- Tadjbakhsh, Shahrbanou: *Human security in international organisations: blessing or scourge?* Human Security Journal, Vol. 4, Summer, 8–15. https://www.academia.edu/1993313/Human_security_in_international_organizations_blessing_or_scourge
- The NGO Coordination Committee for Iraq. Arab.org. <https://arab.org/directory/ngo-coordination-committee-in-iraq/>
- Wong, Susan: *What have been the impacts of the World Bank Community Driven Development Programs? CDD impact evaluation review and operational and research implications*. The World Bank, 14. 06. 2012. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/967431468161087566/pdf/695410WP0SW0CD00Box370017B00PUBLIC0.pdf>
- World Bank in Iraq. <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview>

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei

A technológia, valamint a mesterséges intelligencia jelentette filozófia kiemelkedően fontos a 21. században, korunk hadseregeiben is, hiszen a mesterséges intelligenciára alapozott katonai vezetési rendszerek vagy akár a fegyverirányítási rendszerek mind hatékonyságunkban, mind sikerességükben már ma is bizonyítják e technológia létjogosultságát, és ez prognosztizálható már a közeli jövőre is. A kötet alapos összefoglalót ad a mesterséges intelligencia elméleti hátteréről, majd megvizsgálja számos ország mellett a NATO stratégiai elképzelését erről a forradalmian új területről.

Szerző: Négyesi Imre
Megjelenés éve: 2022
kartonált
232 oldal

3150 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) vásárolható meg.

Pintér Tibor:

BIZTONSÁGPOLITIKAI KIHÍVÁSOK MOZAMBIK CABO DELGADO RÉGIÓJÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2021 áprilisában bejárta a nemzetközi sajtót, hogy vis maior helyzetre hivatkozva a francia Total vállalat leállította Mozambikban a földgázkitermelési projektjét. Ezt az ASWJ iszlamista lázadó szervezet idézte elő, amikor megtámadta Palma kikötővárosát, amely az Afungi-félszigeten lévő földgázlelőhelyek egyik kapuja. A mozambiki kormány vonakodva bár, de külföldi segítséghez folyamodott, és ezzel elkezdődött a szervezet visszaszorítása. Az ország gazdaságának égető szüksége lenne a földgázkitermelés beindítására, de amíg az óriáscég a térséget instabillnak ítéli meg, addig a 2024-es időpont a kitermelés megkezdésére kezd egyre valószínűtlenebbnek tűnni. A tanulmány felvázolja, hogy Mozambik északi része, Cabo Delgado hogyan vált az Iszlám Állam egyik műveleti területévé, és mi az oka annak, hogy az ASWJ immáron négy éve folyamatosan a legkomolyabb biztonságpolitikai kockázati tényező a térségben.

KLUCSSZAVAK: Cabo Delgado, ASWJ, Filipe Nyusi, SADC, ISCAP, dzsihád, Palma

A SZERZŐRŐL:

Pintér Tibor PhD-hallgató (Szegedi Tudományegyetem – Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet)

BEVEZETÉS

Mozambik a szubszaharai Afrika délkeleti részén található a maga több mint 31 milliós lakosságával és a mintegy 2500 km hosszú indiai-óceáni partvidékével. Szomszédos országai északról délre haladva: Tanzánia, Malawi, Zambia, Zimbabwe, a Dél-afrikai Köztársaság és Eswatini (korábban Sváziföld).¹ Az ország legészakibb tartománya Cabo Delgado, amely az elmúlt négy évben komoly biztonságpolitikai válságba sülyedt, ami az egész országra, sőt a régióra kihát.

2021-ben három fontos esemény történt, amelyek komoly hatással voltak a régióra. Az első 2021 március végén következett be, amikor egy erőszakos dzsihadista szervezet megostromolta Palma kikötővárosát, amely a mélytengeri földgázmezők kapujának tekinthető.² Ez az esemény egy láncreakciót indított be, mivel nem sokkal később – a második meghatározó eseményként – a Total francia energetikai óriás a térségben kialakult erőszak fokozódása miatt határozatlan időre felfüggesztette a 20 milliárd dolláros cseppfolyósítottföldgáz-projektjét

¹ Mozambique Overview. The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/country/mozambique/overview#1> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

² Why Mozambique invited foreign troops to fight its jihadists. The Economist, 12. 08. 2021. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2021/08/12/why-mozambique-invited-foreign-troops-to-fight-its-jihadists> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

1. ábra Cabo Delgado³

Mozambikban.⁴ A 2010-es évek legelején felfedezett tenger alatti gázmezőkből a kitermelést 2024-ben kezdenék meg, amitől a mozambiki kormány a térség gazdasági helyzetének javulását várja.⁵ A harmadik és legfrissebb történet pedig 2021 augusztusára esett, amikor egy ezerfős ruandai katonai egység jelent meg Cabo Delgadóban, ezen belül Mocímboa da Praia körzetben, visszafoglalva annak kikötővárosát, amely a dzsihadista támadások egyik első helyszíne volt. A ruandai hadsereg után a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC⁶) is csapatokat küldött a térségbe.⁷

³ Violence in Cabo Delgado: “Many have seen dead bodies along the way”. Medecins Sans Frontiers, 02. 04. 2021. <https://www.msf.org/violence-cabo-delgado-many-have-seen-dead-bodies-along-way> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁴ Francois De Beaupuy et al.: Total Suspends Mozambique LNG Temporarily on Security Threat. Bloomberg, 26. 04. 2021. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-26/total-suspends-mozambique-lng-indefinitely-on-security-threat> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁵ About the project. Mozambique LNG, 2022. <https://mzlng.totalenergies.co.mz/en/about-mozambique-liquefied-natural-gas-project> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁶ 1992-ben a régió kormányfői megállapodtak egy gazdasági fejlődést segítő integráció kialakításában SADC (Southern African Development Community) néven, amelynek a tagjai: Angola, Botswana, Comore-szigetek, Dél-afrikai Köztársaság, Eswatini, Kongói Demokratikus Köztársaság, Lesotho, Madagaszkár, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namíbia, Seychelle-szigetek, Tanzánia, Zambia és Zimbabwe. Southern African Development Community. <https://www.sadc.int/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 27.)

⁷ Joseph Hanlon: Mozambique insurgency: Rwanda leads the fightback. BBC, 06. 08. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-58079510> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

A tanulmány központi kérdése, hogy a külső, elsősorban a ruandai beavatkozás elég-e a térség olyan szintű stabilizálásához, hogy a Total visszatérjen. Ahhoz, hogy erre alapos választ tudjunk adni, szükség van Cabo Delgado megismerésére etnikai, vallási, szociológiai szempontból. Emellett fontos a dzsihadista szervezetet is vizsgálni, a fejlődési ívét felvázolni, és a mozambiki kormány válaszát is értelmezni, hogy az hogyan reagált a térségben uralkodó erőszakhullámra. A fókuszpontban az elmúlt négy év akciói és az azokra adott válaszok lesznek, de ezek megértéséhez szükség van az előzmények ismertetésére.

CABO DELGADO

A tartományt sűrű erdők és cserjék borítják, kiváló menedéket nyújtva az illegális szervezeteknek, csempészeknek. A területéhez tartozó szigetek ritkán lakottak vagy lakatlanok.⁸ A régiót a közbeszéd gyakran Cabo Esquecidónak, vagyis elfelejtett foknak nevezi, holott Mozambik függetlenségi harca innen indult el, innen származnak a legendás tábornokok és hősök, sőt az uralkodó párt, a Frelimo is itt született meg. Cabo Delgado mégis régóta Mozambik egyik legelhanyagoltabb tartománya. Fizikailag távol van a fővárostól, és az ország 1977–1992 közötti polgárháborúja alatt gyakorlatilag elszakadt déltől. A térség nagy részében rosszak a körülmények, a legtöbb társadalmi és gazdasági mutatóban az utolsó helyen áll az országon belül.⁹ A tartomány a negyedik legrosszabb a szegénység szempontjából, ami azért aggasztó, mert a népesség mintegy 53%-a 18 év alatti.¹⁰ A kormánypárt, a Frelimo a déli dominanciát részesíti előnyben, így az északi területek nem részesülnek nagyobb mértékben a gazdasági növekedésből.¹¹

Az elmaradottság és ezzel együtt a feszültség forrása még inkább a vallási és az etnikai szakadékokban keresendő. Pontos adatok nincsenek az iszlám vallásúak arányára vonatkozóan, de nagyjából a lakosság 17–19%-át teszik ki. Cabo Delgado lakossága körülbelül 2,5 millió fő,¹² és hozzávetőlegesen 55%-a muszlim.¹³ A gyarmati időszakban a portugál adminisztráció megpróbálta visszaszorítani az iszlám befolyását, mivel a muszlim lakosságot fenyegetésnek tekintette a gyarmati uralomra, mert a katolicizmust tekintették a portugál kultúra és identitás meghatározó jellemzőjének, emiatt próbálták egyre jobban kizárni őket

⁸ David M. Matsinhe – Estacio Valoi: The genesis of insurgency in northern Mozambique. Institute for Security Studies (ISS), Southern Africa Report 27, 10. 2019. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/sar-27.pdf>; Daveed Gartenstein-Ross et al.: The Evolution and Escalation of the Islamic State Threat to Mozambique. Foreign Policy Research Institute, 13. 04. 2021. <https://www.fpri.org/article/2021/04/the-evolution-and-escalation-of-the-islamic-state-threat-to-mozambique/> (Letöltések időpontja: 2022. 04. 14.)

⁹ Civil Society Observatory of Illicit Economies in Eastern and Southern Africa. Global Initiative, Risk Bulletin Issue 7, 04–05. 2020, 7. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/05/GI-Risk-Bulletin-007-04May1845-proof-5.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.); Matsinhe–Valoi: i. m. 12–13.

¹⁰ Paulo Conceição João Faria: The rise and root causes of Islamic insurgency in Mozambique and its security implication to the region. IPSS, Volume 15, 2021, 6–7. <https://media.africportal.org/documents/Policy-Brief-The-rise-and-root-causes-of-Islamic-insurgency-in-Mozambique-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹¹ Pezu C. Mukwakwa: Mozambique Conflict Insight. IPSS – Institute for Peace and Security Studies. Vol. 1, 04. 2020, 2. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-04/MOZAMBIQUE-Conflict-Insights-vol-1-Conflict-Insight-and-Analysis-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹² Country: Mozambique – Provinces. Joshua Project, 2022. <https://joshuaproject.net/countries/mz> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹³ Tim Lister: Jihadi Insurgency in Mozambique Grows in Sophistication and Reach. CTC Sentinel, Volume 13, Issue 10, 10. 2020, 36. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2020/10/CTC-SENTINEL-102020.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

az asszimilációból. Észak-Mozambikban ráadásul Portugália igazodott a nem muszlim etnikai csoportokhoz, elmélyítve ezzel a régóta fennálló etnikai-vallási szakadékat. Bár Portugália tett erőfeszítéseket az iszlám terjedésének megfékezésére, az iszlámra történő áttérés gyorsan növekedett, különösen a szúfizmus elterjedése miatt.

Az 1975-ös függetlenség után a Frelimo kormánypárt a vallási tanítások betiltásával próbálta szekularizálni a társadalmat, az elmúlt 20 évben azonban a kormány álláspontot váltott, vízumot és tartózkodási engedélyt adott a külföldi muszlim missziós szervezeteknek. Ennek eredményeként az észak-mozambiki diákokat külföldre küldték, hogy tanulmányokat folytassanak rangos, bár konzervatív iskolákban Ugandában, Szomáliában, Kenyában, Szudánban és Szaúd-Arábiában. Ezek a kapcsolatok lassan megváltoztatták Mozambik iszlám közösségeinek jellegét.¹⁴

Az etnikai ellentéteket illetően a térség part menti részén az mwani csoport helyezkedik el, akiknek zöme, majdnem 90%-a az iszlám vallást gyakorolja. Létszámuk körülbelül 157 ezer főre tehető.¹⁵ Velük szemben áll a makonde etnikai csoport, a számuk hozzávetőlegesen 567 ezer, akiknek több mint 80%-a iszlám vallású, de a gyakorlatban inkább a hagyományos ősi vallásukat gyakorolják.¹⁶ Utóbbiak már a gyarmati időktől kezdve a legbefolyásosabb hivatali pozíciókat birtokolják, mélyítve a szakadékat a két etnikum között.¹⁷ A makondei elit elüldözte a helyieket a földjeikről, amelyeket végül a bányászati és a szénhidrogén-koncesszió birtokosainak osztott ki. A csalódott kereskedők, bányászok, kilátástalanságba süllyedt fiatalok vagy elvándoroltak, vagy maradtak és próbáltak az illegális kereskedelem-ből megélni, illetve hangot adni az elégedetlenségüknek.¹⁸ Ugyanakkor a számadatok azt támasztják alá, hogy nemcsak Mozambikban, de még Cabo Delgadoiban is kisebbségben élő népcsoportokról beszélünk.

AZ ISZLAMISTA FIATALOK RADIKALIZÁLÓDÁSA

A 2010-es évek elején az észak-mozambiki jelentések egy olyan muszlim alcsoportról szóltak, akiknek tagjai főleg borotvált fejű, turbánt és fekete rövidnadrágot viselő fiatal férfiak, akik fegyverekkel és cipőkkel léptek be a mecsetekbe. A csoport helyi mecsetek szentsége iránti tiszteletlensége bizonyíték a nézetükre, miszerint az iszlám egyéb gyakorlata törvénytelen, továbbá nem érdekeltek az állam és az iszlám intézmények együttélésében és együttműködésében. A csoport hivatalos közleményének hiányában nehéz meghatározni annak pontos hovatarozását. Az Ansar al-Sunna és az al-Shabaab mellett a csoportot újabban Ansar Al-Sunna Wa Jamma (ASWJ) néven is emlegetik, bár nincs

¹⁴ Dorina A. Bekoe et al.: Extremism in Mozambique: Interpreting Group Tactics and the Role of the Government's Response in the Crisis in Cabo Delgado. Institute for Defense Analyses, 03. 2020, 3–4. <https://www.ida.org/-/media/feature/publications/e/ex/extremism-in-mozambique-interpreting-group-tactics-and-the-role-of-the-governments-response/d-13156.ashx> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹⁵ Mwani in Mozambique. Joshua Project, 2022. https://joshuaproject.net/people_groups/13902/MZ (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹⁶ Makonde in Mozambique. Joshua Project, 2022. https://joshuaproject.net/people_groups/13427/MZ (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹⁷ Lister: i. m. 2–3.

¹⁸ Stemming the Insurrection in Mozambique's Cabo Delgado. International Crisis Group, Report N° 303, 11. 06. 2021, 6–9. <https://icg-prod.s3.amazonaws.com/303-mozambique-cabo-delgado%20%281%29.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 31.)

dokumentált kapcsolat a hasonló nevű szomáliai csoporttal.¹⁹ Az egyszerűség kedvéért a csoportot a későbbiekben ASWJ-nek fogom nevezni.

A csoport néhány tagját helyben toborozták, elsősorban munkahelyi ígérekkel és oktatási ösztöndíjakkal. Vannak arra utaló jelek, hogy páran külföldről érkeztek, ideértve Tanzániát, Ugandát, Kenyát és a Kongói Demokratikus Köztársaságot. A helyi nyelveken kívül szuahéli és arab nyelven beszélnek. Az iszlám olyan nézetét vallják, amelyet a térség iszlám hatóságai elutasítanak és elítélnek.²⁰ A csoport vezetői Aboud Rogo Mohammedre hivatkoztak, aki állítólag támogatást nyújtott a szomáliai al-Shabaabnak, amiért felkerült az ENSZ Biztonsági Tanácsának szankciólistájára. Rogót 2012-ben Mombasában lelőtték. Ennek ellenére prédikációinak felvételei továbbra is terjednek a szuahéli part mentén, és népszerűvé váltak Észak-Mozambikban. Rogo erősen politikai, radikális tanításai az elit és a vállalatok gazdagodását ítélik el, ami a helyi lakosságot tovább károsítja, valamint tele van államellenes retorikával. Az észak-mozambiki gazdasági és politikai helyzetre tekintettel Rogo prédikációi vonzóvá váltak a korábban említett sértett csoportok körében.²¹ Amikor 2015 előtt a csoport először megjelent Mocímboa da Praiában, konfrontáció alakult ki a tagjai és a helyi vallási vezetők között.²²

Ezek után a toborzási folyamatok is beindultak, ami három módon történt. Az első a házassági kapcsolatok révén. A Tanzániából, Kenyából és más országból származó, Mocímboa da Praiában letelepedett férfiakat a házassági kapcsolataik miatt a helyi családok védtek: megérkezésükkor helyi nőket vettek feleségül, és a házassághoz telket kaptak hozományként a családfőtől. A második toborzási opciót a madraszák jelentik. Bár nem nyújtanak formális oktatást, de olyan helyzetben, ahol az oktatási rendszer és általában a közszolgáltatások gyengék – mint különösen Mocímboa da Praia legtávolabbi területein –, a legszegényebb családok a madraszákhoz vagy Korán-iskolákhoz fordulnak, amelyek etetik a gyermekeiket, és menedéket is nyújtanak nekik. Az ASWJ madraszái pedig az országban a hagyományosnál harciasabb iszlám formát terjesztenek. Végül pedig a többi szélsőséges csoporthoz hasonlóan az ASWJ is olyan közösségi hálózatokat használt, mint a Facebook, a Twitter és a WhatsApp, melyeket a csoport tevékenységeivel és a kommunikációval kapcsolatos információk terjesztésére is használtak. Az üzenetek egyértelmű dzsihadista tartalommal bírtak. Ezekkel a toborzási módokkal rá tudták venni Észak-Mozambik fiataljait, hogy kezdjék el elszigetelni magukat a világtól, amelyben élnek, és csatlakozzanak a csoporthoz. Ennek következtében az ASWJ egy kis csoportból egy legalább 300 fős radikális fegyveres csoporttá vált.²³ A szervezet túlnyomórészt olyan mwani fiatalokból áll, akik történelmileg muszlimok, és akiknek megélhetése és identitása a part menti erőforrásokban és kultúrában gyökerezik.²⁴

¹⁹ Bekoe et al.: i. m. 4–5.

²⁰ Matsinhe–Valoi: i. m. 8.

²¹ Bekoe et al.: i. m. 5–6.

²² Saide Habibe et al.: Islamic Radicalization in Northern Mozambique – The Case of Mocímboa da Praia. IESE Scientific Council, 09. 2019, 12. https://www.iese.ac.mz/wp-content/uploads/2019/12/cadernos_17eng.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

²³ Uo. 16–19.

²⁴ Emília Columbo: Northern Mozambique at a Crossroads – Scenarios for Violence in the Resource-rich Cabo Delgado Province. CSIS, 10. 2019, 1. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191018_Columbo_NorthernMozambique_WEB.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

2017 – EGY ÚJ FEJEZET KEZDETE

2015 körül az ASWJ vezetői elkezdtek kiképzőtáborokat létesíteni Cabo Delgado északi kerületeiben, és létrehoztak egy döntéshozó tanácsot, amely állítólag a katonai stratégia kidolgozásáért volt felelős.²⁵ 2017. október 5-től egy új erőszakhullám vette kezdetét. Harminc fegyveres, álarcos férfi rohamozta meg a rendőrséget Mocímboa da Praia-ban, aminek következtében két támadó és három rendőr halt meg.²⁶ A csoport az első támadását követő hónapokban csupán két-három kisebb léptékű támadást hajtott végre, elsősorban Palma, Mocímboa da Praia és Macomia lakói ellen. 2018 májusától havi 6-7 támadásra nőtt az ASWJ kapacitása. 2019 közepére, a felkelés második teljes évére a csoport havonta átlagosan 16 támadást indított.²⁷

Érdemes erről az időszokról néhány tendenciát megemlíteni. Először az ASWJ brutálitását kell kiemelni. A támadásai lefejezéssel és gyújtogatással jártak, leginkább akkor, amikor falvak voltak a célpontok. A második fontos tényező a zsákmányszerzés volt, amiért üzleteket támadtak meg, hogy a számukra szükséges ellátást biztosítsák. Viszonylag sértetlenül hagyták a civileket, viszont megölték azokat a boltosokat, halászokat és más civileket, akik ellenálltak annak, hogy befogják őket az áru hordására. Meg kell említeni a célobjektumokat is. E téren az ASWJ viszonylag következetesnek volt mondható. Kormányzati létesítmények, például kórházak, adminisztratív helyszínek és katonai bázisok szerepeltek a listán, a falvak esetében pedig a vállalkozók. 2019-ig a csoport támadásainak gyakorisága kis kivételtől eltekintve folyamatosan nőtt, ami utalhat a harcosok számának és az erőforrások növekedésére.²⁸

A pénzügyi források növekedésével az ASWJ képes volt hatékonyabbá tenni a működését, fegyvereket szerezni és gazdasági ösztönzőket kínálni a toborzottnak, ideértve a családjuk pénzügyi támogatását és új vállalkozások alapítását. Valószínűleg a Cabo Delgadóban működő tiltott tevékenységek láncolatának a részesei lehetnek, úgymint a fa, a szén, az elefántcsont és a gumi kereskedelme, emellett a csoport hazai és külföldi adományokat is kaphat.²⁹ Bár néhány támadást lőfegyverrel felfegyverzett támadók követtek el, a legtöbb halálesetet bozótvágókkal okozták. Egyesek szerint azért használják ezeket, mert olcsók és viszonylag könnyen hozzáférhetők, bár Mozambik jelentős fegyverlerakatokkal rendelkezik, ami egyfajta polgárháborús örökségnek tekinthető. Különböző becslések szerint a rejtett fegyverek száma az országban 24–81 ezer között van. Ez kiegészül az illegális fegyverekkel, amelyeket vélhetően egész Kelet-Afrikában forgalmaznak.³⁰

A csoportnak vélhetően kiképzőtáborai vannak Észak-Tanzániában Kibiti kerületben és a Nagy-Tavak régióban. Arról is beszámoltak a térségben, hogy az újoncokat belföldön képzik ki a mozambiki határőrség és rendőrség egykori tagjai. Nemzetközi viszonylatban az ASWJ valószínűleg a szomszédos Tanzániába, Kenyába és Szomáliába vezet fiatalembereket vallási és katonai kiképzés céljából. 2018 közepére a mozambiki hatóságok

²⁵ Gartenstein-Ross et al.: i. m.

²⁶ Bekoe et al.: i. m. 7.

²⁷ Bulama Bukarti – Sandun Munasinghe: The Mozambique Conflict and Deteriorating Security Situation. Tony Blair Institute for Global Change, 06. 2020. 4. https://institute.global/sites/default/files/2020-06/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20Mozambique%20Conflict%20and%20Deteriorating%20Security%20Situation%2C%2019%20June%202020_3.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

²⁸ Bekoe et al.: i. m. 7–11.

²⁹ Bukarti–Munasinghe: i. m. 6.

³⁰ Bekoe et al.: i. m. 13.

hat férfit azonosítottak az ASWJ vezetői köréből,³¹ akiknek feltételezhetően kapcsolatai vannak Szomáliával, Kenyával, Ugandával, Kongóval, Tanzániával, Szudánnal és Szaúd-Arábiával. Úgy tűnik azonban, hogy akár 30 operatív vezető és parancsnok vezetheti a felkelést.³² 2018-ig nem volt ismert a szervezet konkrét célja. 2022 januárjában egy videó látott napvilágot, amelyen hat civil ruhába öltözött iszlamista volt látható, akik közül öten AK-47 gépkarabélyt viseltek. Az egyik parancsnok Mozambik hivatalos nyelvén, portugálul beszélt, miközben arabul a Korán verseire hivatkozott, és kijelentette, hogy a csoport célja a mozambiki kormány megdöntése és helyettesítése egy olyan társadalommal, amely a saría törvényeket követi.³³

A BIZTONSÁGI ERŐK ÁLLAPOTA ÉS A KORMÁNY REAKCIÓJA

A mozambiki hadsereg (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) részéről kezdetben nem volt komoly fellépés a támadókkal szemben. Hogy ezt a szituációt megfelelően értékelni lehessen a mozambiki biztonsági erők bemutatására, ahhoz annak jellemzésére van szükség. A FADM mellett a rendőrség egy gyorsreagálású egysége is tevékenykedik (Unidade de Intervenção Rápida – UIR). Egyfajta megosztottság figyelhető meg, mivel az előbbi a Védelmi Minisztérium, utóbbi pedig a Belügyminisztérium irányítása alá tartozik.³⁴

A hadsereg állapota a polgárháború befejezése óta folyamatosan romlik. Az 1992-es megállapodás részeként az akkor 30 ezerben megállapított haderő felét a vesztes Renamokatonáknak kellett kitennie. Az összlétszám viszont drasztikusan csökkenni kezdett, 1995-re mindössze 12 ezerre volt tehető, és a vesztes fél, a Renamokatonák aránya is csak 30% körül mozgott. A helyzet a következő húsz évben sem javult, ami két dologra vezethető vissza. Az egyik a toborzási erőfeszítések hiánya vagy kudarcba fulladása, leginkább a Renamokatonák részéről, mert a katonái nem igazán akartak bevonulni egy közös hadseregbe. A második magyarázat a mérvadóbb, és itt a Frelimo vezetői rétege a kulcs. Armando Guebuza az elnökségének idején (2005–2015) igyekezett a hadsereg reformját és beruházását minél jobban lassítani, mivel tartott attól, hogy ezzel a rivális párt visszaerősödne. Ezzel párhuzamosan az UIR fejlődése ellentétes utat járt be. Guebuza elnöksége alatt jobban felszerelt volt más egységekhez viszonyítva, amelyekre az alulfinanszírozottság volt jellemző. A válság kirobbanásával fő biztonsági szervként lépett elő.³⁵

A kormány szemszögéből egyfajta kétarcúság figyelhető meg. A kormány médiája bűnözőkként, gonosztevőkként azonosította a lázadókat, miközben három mecsetet zártak be, és a gyanúsítottak bebörtönzése is megkezdődött. Viszonylag jól felszerelt, fegyveres csapatokat mozgósított Cabo Delgadoba olyan rendkívüli hatáskörökkel, amelyeket az alkotmány nem tesz lehetővé, mint például a gyanúsítottak, különösen az újságírók bebörtönzése. 2018-ig egyre több, média és a nem kormányzati szervezetek beszámolója kezdett napvilágot látni Mozambik északi részén a növekvő instabilitásról. Ekkor a kormány elkezdte korlátozni az újságírók beutazását, erősen redukálva ezzel az információáramlást, csökkentve a helyzet

³¹ Abdul Faizal, Abdul Raim, Abdul Remane, Ibn Omar, „Salimo” és Nuno Remane.

³² Bukarti–Munasinghe: i. m. 5.

³³ Uo. 9.

³⁴ Francisco Almeida dos Santos: War in resource-rich northern Mozambique – Six scenarios. CMI Insight, 05. 2020, 5. <https://www.cmi.no/publications/file/7231-war-in-resource-rich-northern-mozambique-six-scenarios.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 29.)

³⁵ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 25–26.

súlyosságáról szóló hírek számát a nemzetközi közösség felé.³⁶ A biztonsági erők a tömeges letartóztatásokkal és ellentámadásokkal tovább fokozták a helyi sérelmeket.³⁷

Ekkor a legaktívabb nemzetközi szereplő Tanzánia volt. 2017 második felében és 2018-ban a biztonsági erői razziákat tartottak a Mozambikkal szomszédos határvidéken, miután bevették a Kibitiben tevékenykedő iszlamista fegyveresek fellegvárát. Az onnan elmenekülők egy része csatlakozhatott az ASWJ-hez. Tanzánia – a mozambiki kormány beleegyezésével – a határon túl is üldözte őket. 2018 elején a mozambiki média bejelentette, hogy 400 embert vettek őrizetbe északon, akik közül 50 fő tanzániai állampolgár volt.³⁸

A STRATÉGIAI MEGÚJULÁS

2019 egy fontos állomásnak tekinthető mind a kormány, mind pedig az ASWJ számára. Utóbbinál változás volt kibontakozóban, aminek az első jele egy fénykép formájában jelent meg, amelyen hat fegyveres van egy zászló előtt. A kép 2018 májusában kezdett terjedni a titkosított Telegram platformon azzal az üzenettel, hogy az ASWJ hűséget fogadott Abu Bakr al-Baghdadinak, az Iszlám Állam (ISIS³⁹) kalifájának. Ezt sokáig nem kísérte válasz, így elképzelhetőnek tartották, hogy a csoportnak csak egy része fogadott hűséget.⁴⁰ Végül 2019 áprilisában az Iszlám Állam bejelentette az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartományának (ISCAP – Islamic State Central Africa Province) létrehozását.

Az ASWJ hivatalos elismerése az ISCAP részeként 2019. június 4-én következett be, amikor az Iszlám Állam kiadta első hivatalos közleményét, amelyben egy mozambiki támadást vállalt magára.⁴¹ Csatlakozása az Iszlám Államhoz lehetővé teszi a szervezet egy életképes dzsihadista regionális és nemzetközi szintű szereplőként történő elismerését. A státusz vonzhatja a harcosokat az Iszlám Állam műveleteiből az egész világon, valamint növelheti a helyi legitimitást azok között, akik szimpatizálnak a csoporttal. Sőt, 2019 második felében az Afrikai Unió hírszerzése szerint megjelentek az Iszlám Állam operatív munkatársai is Mozambikban.⁴²

A harcosok fegyverezése a kezdetekhez képest bővült. Ebben jelentős szerepe volt a kormány biztonsági erőitől összecsapások és rajtaütések során zsákmányolt fegyverzetnek. Eleinte az AK–47 típusú gépkarabélyok domináltak, idővel aknavetőkre és kormányzati járművekre is szert tettek. A szárazföldön a harcosok ügyesen kezelték az egyidejű támadások koordinálását a különböző körzetekben, és a harctéri taktikában is jelentősen fejlődtek.⁴³ 2019-től a csoport fejlettebb anyagokat, szakértelmet és erőforrást használt fel házi készítésű robbanóanyagok készítéséhez.⁴⁴

A csoport eddig is képes volt koordinálni több egység egymástól nagy távolságokban végrehajtott támadásait, de kezdetekben a méretük és a céljaik kisebbek voltak. Az ASWJ gyors egymásutánban nagyszabású razziákat kezdett szervezni, például a kerületi székhelyeken.

³⁶ dos Santos: i. m. 5.; Bekoe et al.: i. m. 22–23.

³⁷ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 43.

³⁸ Lister: i. m. 5–6.

³⁹ Islamic State of Iraq and Syria.

⁴⁰ Tore Refslund Hamming: The Islamic State in Mozambique. *Lawfare*, 24. 01. 2021. <https://www.lawfareblog.com/islamic-state-mozambique> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁴¹ Uo.

⁴² Bukarti–Munasinghe: i. m. 7–8.

⁴³ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 18.

⁴⁴ Bekoe et al.: i. m. 13.

Az első nagyobb szabású rajtaütések közül 2020. március 23-án 100 felkelő rövid ideig elfoglalta Mocímboa da Praia, a mozgalom szülőhelyének egyes részeit. 2020. május 29-én több mint 90 harcos blokkolta a legtöbb utat Macomia felé – 100 kilométerre délnyugatra Mocímboa da Praia városától –, majd elfoglalták a várost, utána pedig visszavonultak a biztonsági erők ellentámadását elkerülve.⁴⁵ Utóbbi igazolja azt a feltevést, hogy a felkelők célja a szuahéli part mentén a muszlim szultanátusok által történelmileg ellenőrzött területek feletti ellenőrzés helyreállítása. Ez a történelmi követelés játszáná a kalifátus narratíváját és a csoport legitimációs igényét. A csoport egyre inkább partraszállási helyeket, közlekedési csomópontokat támadott meg, vagyis a bevételeinek növelésére és Cabo Delgado belső területeinek elérésére koncentrált.⁴⁶

A csoport továbbra is rajttüesszerű támadásokat hajt végre, amelyekben a legnagyobb veszteséget a civilek szenvedik el, nem is beszélve a csonkításokról és a lefejezésekről. E támadások során a fegyveresek gyakran kifejezetten utasítják a civileket, hogy hagyják el otthonukat, és soha ne térjenek vissza. Ennek eredményeként Cabo Delgado néhány konfliktus által érintett kerületének hatalmas területei mára jelentősen elnéptelenedtek. Ennek ellenére a fegyveresek időről időre kegyelmet mutatnak, alkalmanként élelmiszert, sőt biztonságos útvonalakat biztosíthatnak a lakóknak a tűzvonalból, illetve azt mondják a civileknek, hogy az igazi ellenség az állam, nem pedig ők. A toborzók pedig tartják a kapcsolatot azokkal a közösségekkel, amelyek a konfliktus sújtotta területeken való tartózkodás mellett döntöttek. Ez alapot ad egy hatékony hírszerző rendszer kiépítéséhez. Biztonsági források szerint a fegyveresek nemcsak a civil lakosság közé épültek be, hanem a biztonsági egységekbe is. A harcosok gyakran nem sokkal a biztonsági erők távozása után támadják meg az adott területet, ami azt sugallja, hogy előre ismerik ellenségeik mozgását. Támadáskor olykor a biztonsági erők illegálisan beszerzett egyenruháját viselik, összezavarva a civileket és a katonákat. Emellett a csoport a hadseregből dezertáltakat is bevonzott.⁴⁷

A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK MEGJELENÉSE

A mozambiki hadsereg állapota továbbra sem javult, ráadásul a beléjük vetett bizalom egyre inkább csökkent, és nemcsak a lakosság, hanem a kormány részéről is. Előbbinél az az indok, hogy a katonák többségét a déli területekről sorozták be, akik közül sokan nem beszélnek a helyi nyelvet és gyenge a felszereltségük, ami azt eredményezi, hogy gyakran nem tudnak megfelelően reagálni a lázadók meglepetésszerű támadásaira. Ahogy korábban szó volt róla, a kormány nem akarta megerősíteni a hadsereget. 2019-re Filipe Nyusi elnök azonban pátthelyzetbe került, hiszen a nemzeti hadsereg nem tudta biztosítani a konfliktus katonai megoldását, viszont a helyzet Cabo Delgadóban súlyosabbá vált, és cselekedni kellett. Ezt a problémát jól körvonalazza az elnök retorikája, mivel korábban közönséges bűnözőknek, majd az ENSZ Közgyűlésén már globális bűnözőknek titulálta a Cabo Delgado-i szélsőségeket.⁴⁸ A kormány próbálta leplezni a humanitárius válságot, el akarta kerülni, hogy

⁴⁵ Jason Warner et al.: *Outlasting the Caliphate: The Evolution of the Islamic State Threat in Africa*. CTC Sentinel, Volume 13, Issue 11, 11–12. 2020, 26. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2020/11/CTC-SENTINEL-112020.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁴⁶ Civil Society Observatory of Illicit Economies... i. m. 16–17.

⁴⁷ *Stemming the Insurrection in Mozambique's...* i. m. 18–20.

⁴⁸ Civil Society Observatory of Illicit Economies... i. m. 7–8.

a konfliktus nemzetközivé váljon.⁴⁹ A Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) nyomás alá helyezte Nyusit, kilátásba helyezve a regionális beavatkozás lehetőségét. Az elnök nagy valószínűséggel azért állt ellen az ilyen beavatkozásnak, mert nem akarta megnyitni Cabo Delgado-t a kíváncsi szemek előtt.⁵⁰

Így 2019-ben egy köztes megoldást választott, ami a katonai magánvállalatok (Private Military Company – PMC) bevonását jelentette. Az első ilyen az orosz Wagner-csoport volt. 2019. augusztus 22-én Nyusi találkozott Moszkvában Putyinnal, ahol a lehetséges együttműködésről volt szó, aminek következtében néhány héttel később megjelent Cabo Delgado-ban a Wagner-csoport, hogy szembenézzen a radikális iszlamistákkal.⁵¹ Körülbelül 200 zsoldost vetettek be harci helikopterekkel. A felkelőkkel folytatott harcok során a források zöme 5–10 fő közé teszi az elesett zsoldosok számát, ami először visszavonulásra, később kivonulásra készítette a csoportot.⁵² A kudarc legfőbb oka, hogy nem voltak korábbi tapasztalataik és ismereteik a térségben zajló folyamatokról, viszonyokról, valamint gyenge volt a helyismeretük.⁵³

A Dyck Advisory Group (DAG) számára azonban nem volt idegen a terület a 2013-as orvvadászat elleni tevékenységük révén. A dél-afrikai PMC feladata elsősorban a szükséges légi támogatás biztosítása volt. A beavatkozás itt is veszteségekkel kezdődött, mivel 2020 nyarán helikoptert és felderítő-repülőgépet veszített. Viszont hasznos légi támogatást tudott nyújtani, amivel megakadályozták a felkelők benyomulását a stratégiai fontosságú városokba. A DAG hátránya műszaki okokra vezethető vissza, mivel repülőeszközeik nem tudtak éjszaka üzemelni, illetve a konfliktustól csak messze délre tudtak tankolni. Amellett, hogy a DAG szerződését a régió belül meghosszabbították, a mozambiki kormány behozta az afrikai székhelyű globális repülőgép- és technológiai vállalatot, a Paramount Groupot is. A Paramount Group nem szállít személyzetet vagy zsoldosokat a kormányoknak, hanem felszerelést és megfelelő képzést biztosít.⁵⁴ Utóbbi 2021 februárjában kiegészült a dubaji székhelyű Burnham Global konzorciummal.⁵⁵

INTENZÍV VÁLTOZÁSOK, INSTABIL HELYZET

A Total 2019-ben – amikor belépett a földgázkitermelő projektbe – arra kötelezte a kormányt, hogy az garantálja a biztonságot az Afungi-félsziget peremén, különben a több milliárd dolláros beruházás veszélybe kerül. A DAG 2021 februárjában lecsapott az ASWJ egyik bázisára Mocímboa da Praia közelében, annyira stabilizálva a területet, hogy a Total folytassa az építkezést. Ezek után az ASWJ végrehajtotta azt a támadást, amely nemzetközi színtérré

⁴⁹ dos Santos: i. m. 3.

⁵⁰ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 29.

⁵¹ Sergey Sukhankin: Russian Mercenaries Pour Into Africa and Suffer More Losses (Part One). Eurasia Daily Monitor, Volume 17, Issue 6, 21. 01. 2020. https://jamestown.org/program/russian-mercenaries-pour-into-africa-and-suffer-more-losses-part-one/?fbclid=IwAR3_XbVGR_D-zd9sDbfrcTUdLVoyFjN2nI3ETu5c5v_e5EqDBRFh20TtODc (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁵² dos Santos: i. m. 9.

⁵³ Mozambique and the Fight Against Insurgency. Global Risk Insights, 08. 02. 2021. https://globalriskinsights.com/2021/02/too-many-mercenaries-in-mozambique/?fbclid=IwAR199gy2YfqRr5GfnQgXpBZOLiOhn5B_4fAHiBofMdwKjvPUPb33pkeXdqQ (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Borges Nhamirre: Will foreign intervention end terrorism in Cabo Delgado? Institute for Security Studies, 05. 11. 2021, 4. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/policy-brief-165.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 31.)

emelte az addig belföldinek titulált konfliktust: 2021. március 24-én egy gépfegyverekkel és gránátvetőkkel rendelkező mintegy 120 főből álló csoport megtámadta Palma városát, lerombolta a kormányzati épületeket, kirabolta a bankot, lerohanta a fegyverraktárakat, és több tízezer embert kényszerített menekülésre.⁵⁶ A márciusi események következtében a Total *vis maiornak* nyilvánította a helyzetet, és felfüggesztette a 20 milliárd dolláros cseppfolyósított-földgáz-projektjét Mozambikban. Ez komoly érvágás az ország számára, mivel a 2024-re kitűzött dátum a kitermelés megkezdésére erősen kétségessé vált.⁵⁷ A szituáció súlyosságát mutatja, hogy 2021 nyarának végéig 3100 embert öltek meg, és 820 ezren menekültek el.⁵⁸

Filipe Nyusi egyre nagyobb nyomás alá került a nemzetközi közösség által. Főleg az SADC tagállamai révén, akik egy együttes haderőt akartak bevetni a térségben, de Nyusi tétova kijelentéseket tett ez ügyben, mivel szerinte egy ilyen egységet nehéz lenne irányítani. Ezzel párhuzamosan a nyitás a külföldi erők felé Ruandában történt, ahol Paul Kagame elnökkel tanácskozott, és a középpontban a ruandai erők állítólagos bevetése szerepelt.⁵⁹ Végül 2021 júliusában Ruanda egy 1000 fős harcedzett egységet küldött, hogy a lázadóktól megtisztítsa a térséget.⁶⁰

A beavatkozás legitimitását egy 1990-es általános együttműködési megállapodás adja, amelyet az akkori ruandai és mozambiki elnök írt alá, és ezt Nyusi és Kagame 2016-ban megújította.⁶¹ Továbbá Ruanda attól tart, hogy a kelet-kongói és az észak-mozambiki dzsihadizmus Ruandába is átgyűrűzhet, két oldalról fenyegetve ezzel az országot. Mindez erősítette Kagame elhatározását a fellépésre. A legnagyobb siker 2021. augusztus 8-án következett be, amikor a Ruandai Védelmi Erők (Rwanda Defence Force – RDF) visszafoglalták Mocímboa da Praiát. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a felkelőket legyőzték. A ruandai katonák inkább bevonultak a városba, vagyis az ASWJ harcosai kivonultak, elkerülve a nyílt összecsapást. Inkább visszahúzódtak vidékre, visszarendeződve a gerillaakciókhoz.⁶²

Miután a ruandai katonák elkezdték tevékenységüket Mozambikban, a SADC kontingense is megérkezett 2021 augusztusában. A művelet a SADC Missziója Mozambikban (SADC Mission in Mozambique – SAMIM) elnevezést kapta. A háborús övezet közelébe, Pembába a Dél-afrikai Köztársaság hajói és repülőgépei települtek át, majd páncélozott konvojokkal körülbelül 800 katona is érkezett a térségbe. Botswana páncélozott járművekkel és 300 katonával járult hozzá a misszióhoz.⁶³ A ruandai és SAMIM-katonák aktív szerepvállalása mellett más missziók is működnek a térségben.

2021. március 15-én az Amerikai Egyesült Államok Mozambikkal együttműködve egy két hónapos közös kombinált csereprogramot (Joint Combined Exchange Training – JCET) indított el, amelynek keretében az amerikai különleges műveleti erők képezik ki a mozam-

⁵⁶ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 14–16.

⁵⁷ De Beaupuy et al.: i. m.

⁵⁸ Hanlon: i. m.

⁵⁹ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 30–31.

⁶⁰ Rwanda, Mozambique forces recapture port city from rebels. Al Jazeera, 08. 08. 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/8/rwanda-mozambique-forces-recapture-port-city-from-rebels> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁶¹ Nhamirre: i. m. 6.

⁶² Why Mozambique invited... i. m.

⁶³ Hanlon: i. m.

biki tengerészgyalogosokat a dzsihadisták megfékezésére.⁶⁴ Ezt követte júniusban egy újabb program, amely harcászati szintű sebesültellátást és életmentő kiképzés tartalmazott. Végül augusztus 9-én elindították a második JCET-et, amelynek értelmében több mint 100 mozambiki kommandóست képeztek ki, javítva képességeiket a harctéren.⁶⁵ Emellett még Portugáliát kell kiemelni a Mozambikkal folytatott kétoldalú együttműködést illetően, mert egy 80 fős portugál katonai egység nyújt képzést a mozambiki katonáknak a felkelőkkel való hatékonyabb szembeszállás, illetve a hírszerzés fejlesztése terén. A megállapodás értelmében ez a program 2026-ig tart.⁶⁶

Végül 2021. november 3-án az EU csatlakozott a segítségnyújtáshoz, és november 19-én további 40 millió eurót különített el Mozambik védelmi szektorának támogatására.⁶⁷ Az Európai Unió Mozambiki Képzési Missziója (European Union Military Training Mission in Mozambique – EUTM Mozambique) 11 egységet képez ki, a mozambiki haditengerészet öt századát Katembében és a hadsereg különleges erőinek hat századát Chimoióban.⁶⁸

KÖVETKEZTETÉS

A bevezetőben ismertetett kérdés az volt, hogy a külső, elsősorban a ruandai beavatkozás elég-e a térség olyan szintű stabilizálásához, hogy a Total visszatérjen. A korábban kifejtett folyamatok alapján egyértelmű választ nem lehet adni. Véleményem szerint ezt két részre kell bontani. A ruandai és az SADC által küldött katonák képesek lehetnek annyira visszszorítani az ASWJ-t, hogy a Total visszatérjen, és beinduljon a kitermelés. A stabilizálódás már egy külön kategória. A külső katonai beavatkozás csak ideiglenes és felszínes eredményeket tud elérni. Ahhoz, hogy hosszabb folyamatokról beszéljünk, a nemzetközi erőknek hosszú ideig kell Cabo Delgadoiban állomásozniuk. A fő cél a gazdasági, az etnikai és a vallási – akár az iszlámon belüli – szakadék orvosolása, ami a kormány feladata. A helyiek bizalmatlanok a mozambiki hadsereggel szemben, de ugyanez igaz az államapparátusra is. Mindenekelőtt ezt a viszonyt kell normalizálni, és ehhez különféle felzárkóztató programok kellenek. Erre egy megoldás lehet a 2020 márciusában létrehozott Északi Integrált Fejlesztési Ügynökség (Northern Integrated Development Agency – NIDA), amelynek feladata a humanitárius segítségnyújtás koordinálása, a gazdasági felzárkóztatás, valamint a fiatalok foglalkoztatásának támogatása.⁶⁹

⁶⁴ U.S. Government Provides Military Training to Mozambican Marines. U.S. Embassy in Mozambique, 15. 03. 2021. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-military-training-to-mozambican-marines/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁶⁵ U.S. Government Provides Additional Military Training to Mozambican Armed Forces. U.S. Embassy in Mozambique, 11. 08. 2021. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-additional-military-training-to-mozambican-armed-forces/> (Letöltés dátuma: 2022. 04. 14.)

⁶⁶ Portugal to send another 60 troops to Mozambique on training mission. Reuters, 10. 05. 2021. <https://www.reuters.com/world/africa/portugal-send-another-60-troops-mozambique-training-mission-2021-05-10/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁶⁷ European Peace Facility: Council adopts assistance measure worth €40 million for Mozambique. European Council, 19. 11. 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/11/19/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measure-worth-40-million-for-mozambique/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 01.)

⁶⁸ About European Union Training Mission in Mozambique. EEAS, 04. 01. 2022. https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411 (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁶⁹ Stemming the Insurrection in Mozambique's... i. m. 28.

Ez viszont egy hosszú távú folyamat, de szükséges, hiszen amíg nem kínálnak a munkanélküli fiataloknak más opciót, addig a dzsihadizmus tűnik az egyetlen lehetőségnek a szegénységből történő kitörésre, így az ASWJ támogató bázisa nem szűnik meg, vagy nem fogyatkozik meg annyira, hogy a működésében komoly problémák merüljenek fel. Viszont ez a megoldás éveket vesz igénybe, amihez elengedhetetlen az, hogy a földgáztermelés beinduljon, extra bevételt hozva Mozambiknak az ilyen célú programok finanszírozásában. Katonai szempontból pedig olyan egységekre van szükség a hadseregen belül, amelyek képesek hatékonyan felvenni a versenyt a gerillaharcmodorral szemben. Ehhez megfelelő képzés szükséges külföldi segítséggel, másrészt Cabo Delgadoból kellene toborozni a katonákat, akiknek sokkal nagyobb tapasztalatuk lenne a terepviszonyokat illetően. Ehhez is évek kellene, addig pedig úgy tűnik, a külföldi csapatok tudják garantálni azt a relatív stabilitást, ami elég lehet a Totalnak a visszatéréshez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- About European Union Training Mission in Mozambique. EEAS, 04. 01. 2022. https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411
- About the project. Mozambique LNG, 2022. <https://mzlmg.totalenergies.co.mz/en/about-mozambique-liquefied-natural-gas-project>
- Bekoe, Dorina A. – Burchard, Stephanie M. – Daly, Sarah A.: *Extremism in Mozambique: Interpreting Group Tactics and the Role of the Government's Response in the Crisis in Cabo Delgado*. Institute for Defense Analyses, 03. 2020. <https://www.ida.org/-/media/feature/publications/e/ex/extremism-in-mozambique-interpreting-group-tactics-and-the-role-of-the-governments-response/d-13156.ashx>
- Bukarti, Bulama – Munasinghe, Sandun: *The Mozambique Conflict and Deteriorating Security Situation*. Tony Blair Institute for Global Change, 06. 2020. https://institute.global/sites/default/files/2020-06/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20Mozambique%20Conflict%20and%20Deteriorating%20Security%20Situation%2C%2019%20June%202020_3.pdf
- Civil Society Observatory of Illicit Economies in Eastern and Southern Africa. Global Initiative, Risk Bulletin, Issue 7, 04–05. 2020. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/05/GI-Risk-Bulletin-007-04May1845-proof-5.pdf>
- Columbo, Emilia: *Northern Mozambique at a Crossroads – Scenarios for Violence in the Resource-rich Cabo Delgado Province*. CSIS, 10. 2019. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191018_Columbo_NorthernMozambique_WEB.pdf
- Country: Mozambique – Provinces. Joshua Project, 2022. <https://joshuaproject.net/countries/mz>
- De Beaupuy, Francois – Burkhardt, Paul – Nhamirre, Borges: *Total Suspends Mozambique LNG Temporarily on Security Threat*. Bloomberg, 26. 04. 2021. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-26/total-suspends-mozambique-lng-indefinitely-on-security-threat>
- dos Santos, Francisco Almeida: *War in resource-rich northern Mozambique – Six scenarios*. CMI Insight, 05. 2020. <https://www.cmi.no/publications/file/7231-war-in-resource-rich-northern-mozambique-six-scenarios.pdf>
- European Peace Facility: Council adopts assistance measure worth €40 million for Mozambique. European Council, 19. 11. 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/11/19/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measure-worth-40-million-for-mozambique/>
- Faria, Paulo Conceição João: *The rise and root causes of Islamic insurgency in Mozambique and its security implication to the region*. IPSS. Volume 15, 2021. <https://media.africaportal.org/documents/Policy-Brief-The-rise-and-root-causes-of-Islamic-insurgency-in-Mozambique-1.pdf>
- Gartenstein-Ross, Daveed – Chace-Donahue, Emelie – Clarke, Colin P.: *The Evolution and Escalation of the Islamic State Threat to Mozambique*. Foreign Policy Research Institute, 13. 04.

2021. <https://www.fpri.org/article/2021/04/the-evolution-and-escalation-of-the-islamic-state-threat-to-mozambique/>
- Habibe, Saide – Forquilha, Salvador – Pereira, João: *Islamic Radicalization in Northern Mozambique – The Case of Mocimboa da Praia*. IESE Scientific Council, 09. 2019. https://www.iese.ac.mz/wp-content/uploads/2019/12/cadernos_17eng.pdf
 - Hamming, Tore Refslund: *The Islamic State in Mozambique*. Lawfare, 24. 01. 2021. <https://www.lawfareblog.com/islamic-state-mozambique>
 - Hanlon, Joseph: *Mozambique insurgency: Rwanda leads the fightback*. BBC, 06. 08. 2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-58079510>
 - Lister, Tim: *Jihadi Insurgency in Mozambique Grows in Sophistication and Reach*. CTC Sentinel, Volume 13, Issue 10, 10. 2020, 35–45. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2020/10/CTC-SENTINEL-102020.pdf>
 - Makonde in Mozambique. Joshua Project, 2022. https://joshuaproject.net/people_groups/13427/MZ
 - Matsinhe, David M. – Valoi, Estacio: The genesis of insurgency in northern Mozambique. Institute for Security Studies (ISS), Southern Africa Report 27, 10. 2019. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/sar-27.pdf>
 - Mozambique and the Fight Against Insurgency. Global Risk Insights, 08. 02. 2021. https://globalriskinsights.com/2021/02/too-many-mercenaries-in-mozambique/?fbclid=IwAR199gy2YfqRr5GfnQgXpBZoLiOhn5B_4fAHiBofMdwKjvPUPb33pkeXdqQ
 - Mozambique Overview. The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/country/mozambique/overview#1>
 - Mukwakwa, Pezu C.: *Mozambique Conflict Insight*. IPSS – Institute for Peace and Security Studies. Vol. 1, 04. 2020. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-04/MOZAMBIQUE-Conflict-Insights-vol-1-Conflict-Insight-and-Analysis-1.pdf>
 - Mwani in Mozambique. Joshua Project, 2022. https://joshuaproject.net/people_groups/13902/MZ
 - Nhamirre, Borges: *Will foreign intervention end terrorism in Cabo Delgado?* Institute for Security Studies, 05. 11. 2021. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/policy-brief-165.pdf>
 - Portugal to send another 60 troops to Mozambique on training mission. Reuters, 10. 05. 2021. <https://www.reuters.com/world/africa/portugal-send-another-60-troops-mozambique-training-mission-2021-05-10/>
 - Rwanda, Mozambique forces recapture port city from rebels. Al Jazeera, 08. 08. 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/8/rwanda-mozambique-forces-recapture-port-city-from-rebels>
 - Southern African Development Community. <https://www.sadc.int/>
 - Stemming the Insurrection in Mozambique’s Cabo Delgado. International Crisis Group, Report No. 303, 11. 06. 2021. <https://icg-prod.s3.amazonaws.com/303-mozambique-cabo-delgado%20%281%29.pdf>
 - Sukhankin, Sergey: *Russian Mercenaries Pour Into Africa and Suffer More Losses (Part One)*. Eurasia Daily Monitor, Volume 17, Issue 6, 21. 01. 2020. https://jamestown.org/program/russian-mercenaries-pour-into-africa-and-suffer-more-losses-part-one/?fbclid=IwAR3_XbVGR_D-zd9sDbficTUdLVoyFjN2nI3ETu5c5v_e5EqDBRFh20TODc
 - U.S. Government Provides Additional Military Training to Mozambican Armed Forces. U.S. Embassy in Mozambique, 11. 08. 2021. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-additional-military-training-to-mozambican-armed-forces/>
 - U.S. Government Provides Military Training to Mozambican Marines. U.S. Embassy in Mozambique, 15. 03. 2021. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-military-training-to-mozambican-marines/>
 - Violence in Cabo Delgado: “Many have seen dead bodies along the way”. Medecins Sans Frontiers, 02. 04. 2021. <https://www.msf.org/violence-cabo-delgado-many-have-seen-dead-bodies-along-way>

- Warner, Jason – O’Farrell, Ryan – Nsaibia, Héni – Cummings, Ryan: *Outlasting the Caliphate: The Evolution of the Islamic State Threat in Africa*. CTC Sentinel, Volume 13, Issue 11, 11–12. 2020, 18–33. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2020/11/CTC-SENTINEL-112020.pdf>
- Why Mozambique invited foreign troops to fight its jihadists. *The Economist*, 12. 08. 2021. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2021/08/12/why-mozambique-invited-foreign-troops-to-fight-its-jihadists>

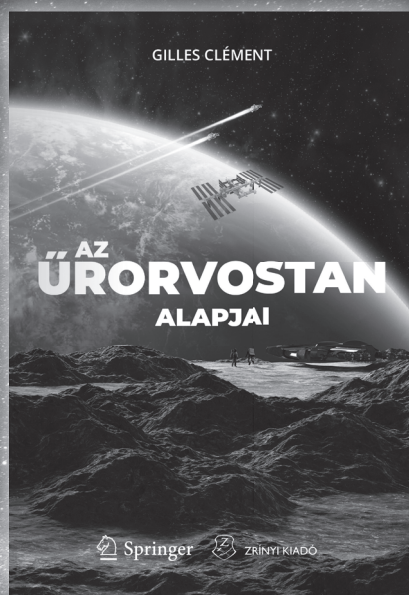
Az űrorvostan alapjai

Az űrutazás a 21. században már idővel elérhető lesz minden ember számára. Éppen ezért fontos, hogy jobban megismerjük, megértjük és tovább bővítsük az űrről szerzett ismereteinket. A Springer Nature kiadónál eredetiben angol nyelven megjelent könyv magyar nyelvű kiadásának köszönhetően az olvasók megismerhetik az űrorvostan alapvető aspektusait, kihívásait, megoldásra váró kérdéseit, és inspirációt kaphatnak belőle azok, akik az űrelttudományokkal szeretnének foglalkozni. A kötet olvasmányosan mutatja be az 1961 és 2010 közötti űrrepülések alatt és után végzett élettudományi kísérletek eredményeit.

Szerző: Gilles Clément
Megjelenés éve: 2022
kartonált
412 oldal

5250 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) vásárolható meg.

Szabóné Szabó Andrea alezredes:

KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ TÜKRÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: *Korunk gyorsan változó biztonsági környezetében létfontosságú a kihívásokra adott gyors és rugalmas válasz. Az orosz és az ukrán vezetési filozófia és gyakorlat között nem volt számottevő különbség 2014 előtt. Az ukrán fegyveres erők ugyanúgy a szovjet katonai hagyományokat vitték tovább, mint az oroszok. Ezen túlmenően Oroszország harctéri sikerei (második csecsen háború, Grúzia, Szíria) és a belbiztonsági stabilitás azt mutatták az orosz katonai vezetés számára, hogy a vezetési rendszerükkel minden a legnagyobb rendben van. Ukrajna esetében nem volt sem különösebb motiváció, sem rendelkezésre álló erőforrás a fegyveres erők modernizációjára, amely magával hozhatta volna a vezetési filozófia és gyakorlat változását. A tanulmány a 2022 februárjában kezdődött orosz–ukrán háború tükrében elemzi a küldetésorientált és a parancsorientált vezetésszemlélet közti különbséget és annak hatásait, következményeit.*

KULCSSZAVAK: *küldetésorientált vezetés, parancsorientált vezetés, orosz–ukrán háború*

A SZERZŐRŐL:

Szabóné Szabó Andrea alezredes, a Honvédelmi Minisztérium Katonai Örökség Főosztály vezető szakreferense, főosztályvezető-helyettes (ORCID: 0000-0001-7787-3238; MTMT: 10080476)

BEVEZETÉS

A vezetéstudomány önálló diszciplínaként történő megjelenése a múlt századra tehető.¹ Természetesen a vezetés mint tevékenység ezt megelőzően is létezett, de a vezetéselmélet tudományos fogalomként csak a már említett időszakban nyert teret. A vezetéssel összefüggő elméletek kapcsán néhány irányzatot és nevet mindenképpen fontos megemlíteni.

A vezetéstudomány klasszikusai és meghatározó képviselői (Taylor,² Fayol,³ Weber⁴) rögzítették a legfontosabb vezetési irányelveket, melyek az embert elsősorban pusztán munkavégzésre alkalmas eszközként tekintették. Az emberközpontú irányzatok (Mayo,⁵ Lewin⁶) ezzel szemben már figyelembe vették az emberi tényezőt, olyannyira, hogy ez került

¹ Czuprák Ottó – Kovács Gábor: A szervezetvezetés elmélete – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 14.

² Frederick Winslow Taylor (1856–1915) a klasszikus, eltárgyiasult vezetési irányzat képviselője. 1911-ben jelent meg a *Principles of Scientific Management (A tudományos vezetés alapjai)* című könyve.

³ Henri Fayol (1841–1925) az adminisztrációs vezetési irányzat képviselője. 1916-ban jelent meg az *Administration Industrielle et Générale (Ipari és általános vezetés)* című könyve. Nevéhez fűződik a vezetés funkcióinak meghatározása: tervezés, szervezés, közvetlen irányítás, koordinálás, ellenőrzés.

⁴ Max Weber (1864–1920) a bürokratikus vezetés megalapozója.

⁵ Elton Mayo (1880–1949) a behaviorista irányzat képviselője.

⁶ Kurt Lewin (1890–1947) a vezető szervezeti tagok irányában megnyilvánuló magatartásának hatásait vizsgálta.

a gondolkodásuk középpontjába. Olyan területekre esett a fókusz, mint a vezető szociális érzékenysége vagy a motiváció fontossága a hatékonyság érdekében. Amennyiben a legújabb irányzatokat vizsgáljuk, meg kell említeni a kontingenciaelméletet.⁷

A vezetés fogalmának meghatározására többféle megközelítést találunk a szakirodalomban. E tanulmánynak nem célja a definíciók mindegyikének elemzése, hiszen az meghaladja a terjedelmi kereteket, viszont mindenképpen fontos néhány, társadalmi vonatkozásban értelmezhető fogalmi megközelítést kiemelni.

Robbins szerint a vezetés lényege a feladatok sikeres elvégzése, közösen másokkal vagy mások által.⁸ Dessler vezetésfelfogása egy adott személy vagy személyek befolyásolására fókuszál, hangsúlyozva, hogy ennek a befolyásnak köszönhetően az egyén készséggel végzi el feladatát az adott cél elérése érdekében.⁹ Még akkor is több szempontból vizsgálódhatunk, amennyiben katonai értelemben kívánjuk meghatározni a vezetés fogalmát. Alapértelmezettnek tekinthetjük azt a definíciót, mely szerint a vezetés „*a fegyveres erők irányítása, vezetése, koordinálása és felügyelete céljából egy személyre ráruházott felelősség*”.¹⁰

Csengeri János a katonai vezetés definiálása kapcsán a feladat végrehajtása érdekében kifejtett befolyásolás tényét és a változó körülmények meglétét is kiemeli: „*A katonai vezetés (military leadership) olyan egyedi vonásokkal bíró társadalmi tevékenység, amely során a katonai szervezet vezetője, a parancsnok alárendeltjeit befolyásolja az előljáró által meghatározott szervezeti feladatok végrehajtására, egy cél elérése érdekében, a megfelelő feltételek mellett, de esetlegesen azok hiányában is, akár bonyolult (veszélyes) körülmények között.*”¹¹ Ez a befolyásolási folyamat többféleképpen valósítható meg. „*A parancsnok saját vezetői képességei: hite, értékei, tudása és erkölce, karaktere és jártassága, szakmai hozzáértése alapján oldja meg a befolyásolási folyamatot.*”¹² Ebből következően a vezető és a beosztott között folyamatos kölcsönhatás zajlik, mely – véleményem és tapasztalataim szerint – szubjektív. Noha a katonai hierarchikus, függelmi viszonyok objektivitást követelnek, mégis úgy vélem, hogy amennyiben a parancsnok nem képes bizalommal tekinteni az alárendeltjére, vagy a beosztott nem fogadja el a parancsnokot, az az együttműködés hatékonyságára is hatással van.

A példákban is megállapítható, hogy a vezetés fogalma többféle szempontrendszerből meghatározható, egyvalamiben azonban mindegyik megközelítés megegyezik: a vezetés – bármilyen szintű és formájú közösséget veszünk is alapul – társas viszonyrendszerben, egyfajta kölcsönhatásban, kölcsönhatásként értelmezhető csak. A vezetés – mely tevékenység középpontjában egyén vagy csoport áll, noha befolyásoláson alapul – minden esetben egyfajta felelősséget is jelent és feltételez. A vezetés mindenképpen egy adott struktúrában, meghatározott alapelvek, célok és módszerek mentén, meghatározott feltételek megléte esetén megvalósuló, komplex folyamatként értelmezhető, mely folyamatot – a hatékonyság

⁷ Kontingenciaelmélet: a „one best way” elv feladása; a változó környezet és váratlan körülmények hatását vizsgálja egy adott szervezet hatékonysága tekintetében.

⁸ Stephen P. Robbins: Management. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.

⁹ Gary Dessler: A framework for management. Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.

¹⁰ Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 699.

¹¹ Csengeri János: A légiérő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 84.

¹² Pintér István – Nagy Andrea Éva: Leadership – vezetési stílus, katonai vezetési stílus. Új Honvédségi Szemle, 1997/2., 74.

érdekében – szükségszerűen a dinamizmusnak kell jellemeznie.¹³ A technológia fejlődésével a vezetés is fejlődik, hiszen társadalmi, szociológiai fogalomról van szó, és mint élő, folyamatos mozgásban lévő tevékenység permanensen változik. Tekintettel arra, hogy korunkra – a társadalmi viszonyrendszerünk szempontjából is – a változások jellemzőek, a vezetésnek is változáson kell átmennie.

A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS JELLEMZŐI

A világ számos hadserege alkalmazza a küldetésorientált vezetésszemlélet alapelveit, és emelte azokat doktrinális szintre. Egy dolog mindenképpen közös: a mai értelemben vett szemlélet alapját az évszázados tapasztalatok figyelembevételével, a folyamatos neveléssel és felkészítéssel, szisztematikus kiképzéssel megalapozott vezetési filozófia és harcvezetési módszer, az *Auftragstaktik*¹⁴ jelenti. A küldetésorientált vezetésszemlélet e klasszikus változata a 19. századra visszanyúlóan a porosz hadseregben született meg: az első írásos dokumentáció Scharnhorst¹⁵ tábornokhoz köthető, aki a francia forradalmi háborúk tapasztalataiból vonta le a következtetéseit.¹⁶ Már az 1812-ben kiadott *Gyalogsági harcszabályzat* hangsúlyozta a kezdeményezőkézség fontosságát, az önálló döntéshozatal szükségességét, ily módon is felértékelve a parancsnoki lánc szerepét.¹⁷

A magát Clausewitz követőjének tekintő Moltke tábornok¹⁸ a német haderő alapvető vezetési filozófiájaként tekintett az *Auftragstaktik*ra: minden vezetési szinten megjelent a delegált, önálló döntés és kezdeményezés ösztönzése.¹⁹ Ezek az elvek – a folyamatos gyakorlásra épülve – teljesen átszöttek a katonai oktatás és nevelés, kiképzés és felkészítés valamennyi szegmensét, támogatva az értékek és a viselkedési minták következetes közvetítését. Az első és a második világháború is rávilágított arra, hogy ez a fajta vezetésszemlélet és harcvezetési módszer – az alapfeltételek megléte esetén – óriási erőt és előnyt jelent a német hadsereg számára. Porkoláb Imre szerint: „Az *Auftragstaktik* nem a harcparancs kiadásának módszertana, mint ahogyan legtöbbször értelmezik manapság, hanem annál sokkal több! Valójában egy szervezeti kultúra szinten integrált vezetési filozófia, amely azt hangsúlyozza, hogy elsősorban mentálisan kell az ellenfél fölé kerekednünk, másodsorban a technológiára csak úgy tekint, mint egy eszközre, amely segíti a vezetőket a döntések meghozatalában, végül pedig a vezetőképzésre helyezi a hangsúlyt.”²⁰

¹³ Szabóné Szabó Andrea: Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga. Honvédségi Szemle, 2021/3., 69. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/491/467> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

¹⁴ Az *Auftragstaktik* (német) jelentése: küldetés-harcászat.

¹⁵ Gerhard Johann David von Scharnhorst (1756–1813) porosz tábornok, katonai író, gondolkodó.

¹⁶ Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. Seregszemle, 2009/2., 38. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

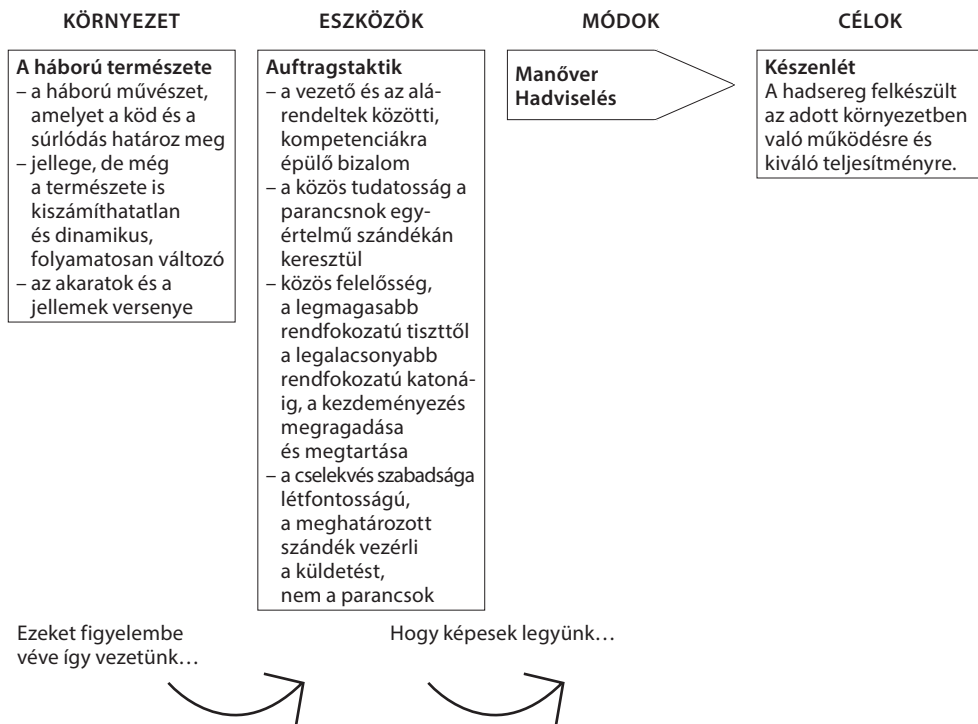
¹⁷ Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: Mission Command, *Auftragstaktik* és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle, 2016/2., 91.

¹⁸ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800–1891) porosz királyi tábornagy, 1858–1871 között a porosz királyi haderő vezérkari főnöke.

¹⁹ Jobbágy–Czeglédi: i. m. 91.

²⁰ Porkoláb Imre: Küldetés alapú vezetés a digitális transzformáció korában. In: Lóderer Balázs – Stohl Róbert (szerk.): Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők. Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019, 145. <http://real.mtak.hu/105357/1/Fegyver%20n%C3%A9lk%C3%BCli%20m%C5%B1veletek%20%20%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9rt%C3%A9nyez%C5%91k.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

Amennyiben a „means-ways-ends”²¹ hármas összefüggésrendszerében vizsgáljuk az *Auftragstaktik* filozófiáját és gyakorlatát, az alábbi táblázatra támaszkodhatunk:

1. ábra *Az Auftragstaktik logikai felépítése*²² (A szerző fordítása)

A küldetésorientált vezetés lényegének általánosságban történő meghatározásához a szakirodalom említi – többek között – a delegáláson alapuló vezetés modelljét, amely a feladat és ezzel együtt a döntési jogok átadásán nyugszik: a munkatársak – pontosan behatárolt hatás- és felelősségi körben – önállóan döntenek és vállalnak felelősséget döntéseikért, cselekedeteikért, ugyanakkor az ellenőrzés joga és kötelessége, valamint a beosztottak döntéseikért a végső felelősség továbbra is a vezető privilégiuma és terhe.²³

A küldetésorientált vezetés fogalmának katonai értelemben vett meghatározása – esszenciálisan – nem különbözik az általános megközelítéstől, azonban nyilvánvalóan tartalmazza a szervezetre jellemző specifikumokat. A küldetésorientált vezetés tekintetében a jogkörök megosztásán alapuló vezetésnek, mely egy világosan meghatározott cél érdekében, meghatározott szándékkal, meghatározott hatásköri keretek között és meghatározott felelősségi

²¹ Megvalósítási eszközök (means), megvalósítási módok (ways), megvalósítandó célok (ends).

²² Brett Matzenbacher: The U.S. Army and Mission Command – Philosophy versus Practice. *Military Review*, 03–04. 2018, 61–71. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Matzenbacher-Mission-Command.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 10.)

²³ Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetési ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018, 26. https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tankonyv2018_4_modul.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

körrel, ugyanakkor a cél eléréséhez szükséges feltételeket, erőforrásokat biztosítva megvégezte parancsnok és alárendelt között.²⁴

Lippai Péter szerint „a küldetésorientált vezetés egy emberközpontú vezetési filozófiaként értelmezhető, ahol az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az eljáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben korlátozza. Ez a tény az alárendeltek számára nálunk korábban elképzelhetetlen nagy önállóságot biztosít, ami párosulva a végrehajtás feltételeinek biztosításával nagymértékben növelheti a feladatmegoldás sikerességét a modern hadviselésre jellemző, gyorsan változó viszonyok között”.²⁵ Bárány Zoltán és Lippai Péter közös tanulmánya is ezt a meghatározást erősíti: „A küldetésorientált katonai vezetés lényege, hogy az alárendeltek számára csak egy keretjellegű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem.”²⁶ A döntés jogának átruházása azonban maximális bizalmat feltételez: „A vezetés egysége a parancsnokon múlik. Ha maga mellé tudja állítani az alárendelt parancsnokokat, főnököket, vezetőket, akkor a vezetés egységes lesz.”²⁷ A bizalom meglétét feltételező szemlélet és metódus egyben feltételezi a cél elérése érdekében végzett cselekvés szabadságát, a szoros együttműködést és az önálló kezdeményezést, a proaktivitást.²⁸

Boldizsár Gábor – kiemelve a gyorsan változó biztonsági környezet által generált kihívásokra adandó válaszokat – napjaink műveleti környezetének jellemzőire fókuszálva megállapítja, hogy „a beosztott katonai szervezet, kötelék általában nagy távolságra van a kiküldő parancsnokától, így a folyamatos iránymutatás, döntéstámogatás nehezen vagy egyáltalán nem valósulhat meg. A parancsnoknak képesnek kell lennie, hogy a kapott, jól kidolgozott, megalapozott parancsok, irányelvek, útmutatások alapján hozza meg a helyszínen eseti döntéseit”.²⁹

A küldetésorientált vezetésszemlélet sikerét – megítélésem szerint – nagymértékben támogathatja az ún. OODA-módszer.³⁰ A módszer – ami egyben szemléletmódot is jelent – „egyfajta ciklikus döntéshozatali mechanizmus, melyben a döntéshozó felméri és értékeli a helyzetet, gyorsan határoz, majd annak megfelelően cselekszik. Alapvetése, hogy a bizonytalanságtól nem kell félni, és mindig az éppen aktuális helyzetnek megfelelően kell döntéseket hozni és cselekedni”.³¹

²⁴ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína, 4. kiadás. 2018.

²⁵ Lippai: i. m. 31.

²⁶ Bárány Zoltán alezredes – Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.). Honvédségi Szemle, 2009/4., 18.

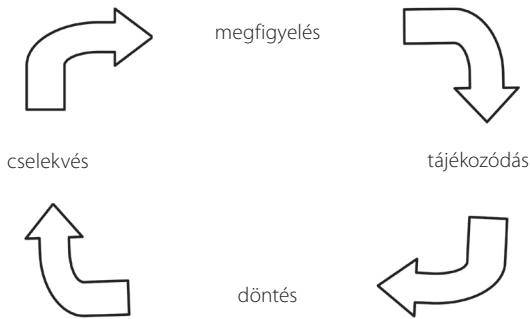
²⁷ Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben. Hadtudomány, 2016/különszám, 79. <https://docplayer.hu/113070325-A-parancsnoki-szerepkor-es-a-csapatepites-felelossege-kihivasok-a-poszt-modern-haderoben.html> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

²⁸ Jobbágy–Czeglédi: i. m. 86.

²⁹ Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc (szerk.): i. m. 33–34.

³⁰ OODA (Observe, Orient, Decide, Act – megfigyelés, tudatosítás, döntés és cselekvés): többlépcsős döntéshozatali folyamat, illetve szemléletmód. A módszer John Boyd ezredes (1927–1997) egykori pilóta nevéhez fűződik. A módszer eredeti elnevezése „OODA loop”, ami a mechanizmus folyamatos körforgására utal.

³¹ Porkoláb Imre: Döntéshozatal Top Gun módra. LinkedIn.com, 2020. 03. 28. https://www.linkedin.com/pulse/d%C3%B6nt%C3%A9shozatal-top-gun-m%C3%B3dra-imre-porkolab-1c?trk=related_article_D%C3%B6nt%C3%A9shozatal%20Top%20Gun%20m%C3%B3dra_article-card_title (Letöltés időpontja: 2022. 10. 22.)

2. ábra Az OODA-módszer folyamatábrája³²

A mechanizmus során fontos a folyamatos, rendszerezett információkon és trendelemzéseken alapuló helyzetértékelés és megfigyelés, aztán – az aktuális paradigmák és modellek megkérdőjelezése, majd ismételt felépítése után – a helyzet új megvilágításban történő realizálása. A tudatosítás e folyamata az adott pillanatnyi állapotra fókuszál, nem a végeredményre. Ezt követi az adott pillanatban rendelkezésre álló információk alapján meghozott, legoptimálisabb döntés, mely – a dinamikus változó környezet miatt – természetesen magában foglalja a tévedés és a kudarc lehetőségét is. A döntés helyességét a cselekvés tesztelheti: a döntés megszületése után azonnali cselekvésre van szükség. A cselekvés után visszajelzést kaphatunk arról, mely elemek, részelemek működnek, és melyek igényelnek változtatást. Ily módon ez a mechanizmus egyfajta tanulási folyamatot eredményez, mely folyamat nemcsak az egyén képességeinek, kompetenciáinak fejlesztéséhez, hanem a szervezet alkalmazkodóképességének, kohéziójának és szakmai tudásbázisának elmélyítéséhez is vezet.

A KÜLDETÉSORIENTÁLT ÉS A PARANCSORIENTÁLT VEZETÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A küldetésorientált vezetésnek mint szemléletmódnak még könnyebb megértését teszi lehetővé annak parancsorientált vezetéssel történő összevetése.

A merev és nehézkes parancsorientált vezetési szemlélettel szemben a küldetésorientált vezetésszemlélet felértékeli a horizontális kapcsolatok szerepét, a rendelkezésre álló erőforrások – a meghatározott cél érdekében – alkotói módon és a legnagyobb szakértelemmel megvalósított felhasználását. A fenti összehasonlításból világosan kitűnik, hogy a korunkra különösen jellemző, bizonytalan és kiszámíthatatlan, egyre gyorsuló módon változó (VUCA³³) viszonyok által meghatározott környezetben az alkalmazkodni képes, együttműködésre épülő decentralizált vezetési mód sokkal inkább képes támogatni az előjáró szándékának hatékony realizálását, mint a formalításokon alapuló, az egyéni motivációt és kezdeményezést háttérbe szorító, a gyors változásokra nem azonnali választ adó centralizált vezetésszemlélet.

³² The OODA Loop: How the Greatest Military Strategists Make Decisions in the Face of Uncertainty? Mayo Oshin, 04. 2019. <https://www.mayooshin.com/the-ooda-loop-john-boyd> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 10.)

³³ VUCA: volatile (változókéony); uncertain (bizonytalan), complex (összetett), ambiguous (többféleképpen értelmezhető, ellentmondásos).

1. táblázat *Küldetésorientált vezetés vs. parancsorientált vezetés*³⁴

Küldetésorientált vezetés	←→	Parancsorientált vezetés
– esetleges – változó	Feltételezi, hogy a harc	– előre meghatározható – megjósolható
– káoszt – bizonytalanságot	Elfogadja a	– rendet – bizonyosságot
– decentralizációt – spontaneitást – formalitás elhagyását – laza alárendeltségi viszonyokat – önfegyelmet – kezdeményezést – együttműködést – elfogadható szintű döntéseket, és gyorsan – képességek elosztását minden vezetési szintre – magasabb hadműveleti tempót	Hajlamos kiváltani a(z)	– központosítást – kényszert – formalitást – feszes alárendeltségi viszonyokat – kikényszerített fegyelmet – engedelmességet – alávetést – optimális döntéseket, de később – a képességek felső szinten koncentrációját
– indirekt – vertikális és horizontális – interaktív	A kommunikáció jellemzői	– direkt – vertikális – egyirányú
– delegáló – elveket megadó	Támogatott vezetési stílus	– instruáló – feladatokat megadó
– harc mint művészet megközelítéshez – műveletek vezetéséhez	Megfelelő a	– harc mint tudomány megközelítéséhez – mechanikus, technikai jellegű feladatok végrehajtásához

A kétféle vezetési szemlélet és a biztonsági környezet változásaira adandó gyors válaszok kölcsönhatásának összefüggésében különösen érdekes az ún. Geraszimov-doktrínának³⁵ a hadviselés változásaival összefüggő megállapításaira fókuszálni. Annál is inkább, mert az orosz tradicionális vezetésszemlélet a parancsorientált katonai kultúra történelmi-történeti múltban mélyen gyökerező modelljét testesítette meg. Geraszimov tábornok – többek között – a hadviselés változásait hasonlította és vetette össze a tradicionális műveleti formákat, módokat az új, a kor kihívásaihoz sokkal inkább alkalmazkodó formákkal és módokkal. A vezetés operativitása, a hálózatközpontú háború, a technológia soha nem látott fejlődése, a globális automatizált hálózati vezetési rendszer térnyerése a vertikális vezetési renddel szemben, az információk valós időben történő biztosítása és feldolgozása, a mobil összhaderőnemi csoportosítások – egyebek mellett – azok a legfontosabb fogalmak, melyek a katonai erőt jellemzik. Geraszimov meglátása szerint az ennek megfelelően megváltozott struktúrájú, megváltozott haditechnikai színvonallal és képességekkel rendelkező haderő

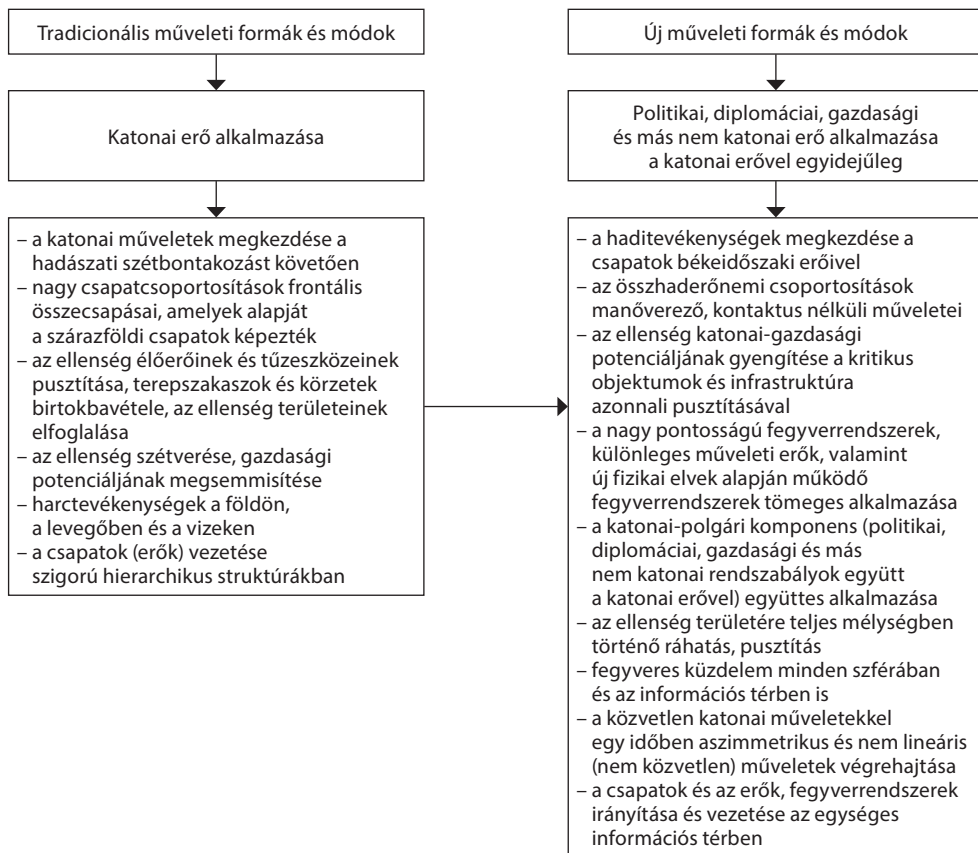
³⁴ Bárány-Lippai: i. m. 18.

³⁵ Valerij Vasziljevics Geraszimov (1955–) hadseregtábornok, orosz vezérkari főnök, a védelmi miniszter első helyettese. A tudomány értéke az előrelátásban van című cikke képezi az ún. Geraszimov-doktrína vagy -modell alapját. Ценность науки в предвидении. "Доктрина Герасимова". Жизнь Отчеству, 12. 02. 2019. <http://www.usprus.ru/category/item/2542-tsennost-nauki-v-predvidenii-doktrina-gerasimova> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)

új típusú és rendszerű vezetést igényel, aminek következtében a katonai műveletek dinamikusabbá és hatékonyabbá válnak.

A fentiekből adódóan látható, hogy a biztonsági környezet és a hadviselés változásaira történő hatékony reagálás szükségessé teszi a vezetésszemlélet megváltoztatását is, hiszen a merev, centralizált vezetési forma már nem, vagy csak részben alkalmas az új típusú fegyveres konfliktusok kezelésére.

A POLITIKAI CÉLOK ELÉRÉSE

3. ábra Valerij Geraszimov: A fegyveres küzdelem jellegének megváltozása³⁶

A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS ALAPFELTÉTELEI ÉS KORLÁTAI

A küldetésorientált vezetés mint szemlélet- és gondolkodásmód egyfajta lehetőséget kínál a sikerre és a hatékonyságra. Természetesen csak abban az esetben realizálódhat ez az alternatíva, amennyiben az alábbi alapfeltételek mindegyike biztosított:

³⁶ Deák János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig. NKE, Budapest, 2015, 130.

- „egységes elvek és szabályzók alapján, kiválóan felkészült parancsnoki állomány valamennyi vezetési szinten;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között;
- egyértelmű és világos parancsnoki szándék”.³⁷

Az egységes elvek és szabályzók, doktrínák alapját kell, hogy képezzék minden tevékenységnek és minden vezetői döntésnek: viszonyítási és igazodási pontok, egymásra szorosan épülő alaptézisek meghatározott és egységes terminológiával. Tekintettel arra, hogy a doktrínák nem szigorú előírások, rendszabályok gyűjteményeként, hanem sokkal inkább egyfajta útmutatóként szolgálnak, fontos hangsúlyozni azok – közös gondolkodásmód kialakítását – segítő szerepét. A küldetésorientált vezetés szempontjából ez azért bír kiemelt jelentőséggel, mert a dinamikusan változó környezetben és előre nem látható helyzetekben a közvetlen és részletes parancs hiányában a közös tudatosság és gondolkodásmód lehetővé teszi az alárendeltek számára, hogy – az előjárói szándék általános keretein belül – önálló döntésüknek megfelelően hajtsák végre a feladatot.

Az alegységparancsnokoknak meg kell érteniük, hogy a doktrínát keretrendszerként használják a kezdeményezés megtartásának és az ellenség gyenge pontjainak kiaknázására vonatkozó döntés meghozatalához. Ahogyan azt is világosan kell látniuk, hogy a parancsnok azért tud eltérni az adott szabályzótól, mert tökéletesen ismeri azt, és nem azért, mert nem rendelkezik kellő szakmai kompetenciával. A vezető felhatalmazza az alárendelteket arra, hogy – a megfelelő felkészítést és képzést követően – a szervezeteik számára a legjobb döntéseket hozzák, de kulcsfontosságú, hogy megértsék az adott küldetés teljesítésének doktrinális megközelítését is.³⁸

Fontos azonban leszögezni, hogy a fenti modell működéséhez elengedhetetlen a korszerű, alapfeltételeknek megfelelő doktrínák fejlesztése és megléte. Mező András kiemeli, hogy a doktrínafejlesztéseket az alábbiak mentén szükséges realizálni: konzervativizmus, érthetőség, tömörség, stabilitás, következetesség.³⁹ A konzervativizmus az egyes, már bevált meghatározások ötletszerű és indokolatlan cseréjének elkerülését jelenti, az ezzel összefüggésben értelmezhető stabilitás pedig arra utal, hogy a már szakmai közegbe teljesen beágyazott kifejezéseken nem szabad változtatni még akkor sem, ha esetleg pontatlanok. A doktrínában szereplő adott megnevezésnek érthetőnek és világosnak kell lennie: már a meghatározás nélkül is utalnia kell a jelölt fogalomra, valamint kellő tömörségre, az ellentmondások elkerülésére kell törekednie. A legfontosabb kritérium azonban a következetesség, az egyezményes és egységes terminológia alkalmazása minden egyes dokumentumban.

³⁷ Lippai: i. m. 35.

³⁸ David E. Blanton: *Fostering a Culture of Mission Command*. eArmor, 28. 02. 2019. https://www.benning.army.mil/armor/armor/content/issues/2014/MAR_JUN/Blanton.html (Letöltés időpontja: 2022. 11. 10.)

³⁹ Mező András: *A katonai stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés Magyarországon*. Doktori (PhD-) értekezés. NKE, HDI, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12585/mezo_andras_doktori_ertekezes_2019.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2022. 11. 10.)

Megítélésem szerint egy-egy szervezeti egység feladatainak végrehajtási hatékonysága jelentős mértékben függ a vezető személyétől, személyiségétől, vezetői kompetenciáitól és emberi tulajdonságaitól, ily módon a vezetési stílusától, szemléletétől. Egy parancsorientált vezetésszemlélet által uralt környezetben szocializálódott vezetőnek – ha nem rendelkezik a másfajta vezetésszemlélet iránti belső igénnyel – nehezebb egy teljességgel eltérő szemlélettel azonosulnia és azt hitelesen reprezentálnia. A megváltozott körülmények, a hibrid hadviselés, a nagy mozgékonyaságú kötelékek gyorsan változó környezetben történő alkalmazása, a valós idejű információk megléte, de akár a személyi állomány tagjainak demográfiai specifikumai is mind arra kell, hogy ösztönözzék a vezetőket minden vezetési szinten, és hogy nézzenek szembe ezzel a kihívással.

Fontos hangsúlyozni, hogy a sikerhez elengedhetetlen a mindkét irányba ható, kölcsönös bizalom és tisztelet: az előljáró ismeri az alárendeltek képességeit, felkészültségét, szakmai és emberi jellemzőit, erősségeit és korlátait, energiataralékait, az alárendeltek pedig képesek az előljáró fejével gondolkodni és azonosulni annak szándékával a közös cél elérése érdekében. Damó Elemér szerint „*a parancsnok őszintesége a belé vetett bizalom záloga, a parancsnok iránti bizalom pedig a csapat erkölcsi értékének egyik legfontosabb tartóoszlopa*”.⁴⁰ A vezető „*nem szükséges, hogy kitűnő emberismerő legyen, az emberi jellemet hajszálnyi élességgel boncolni tudja, de követelmény, hogy alárendeltjeinek jellemét, gondolkodásmódját, erkölcsét, jó és rossz tulajdonságát pontosan ismerje*”.⁴¹ Ezen túlmenően – a hatékony működés és a feladatok sikeres végrehajtása érdekében – a parancsnoknak tisztában kell lennie az általa vezetett szervezet fizikai és morális állapotával, valamint az általa megszabott feladat, illetve kiadott parancs teljesítésének menetével.

Az alárendeltek számára a vezető személye egyfajta követendő példát, példaképet kell, hogy jelentsen: azt kell tapasztalniuk, hogy parancsnokuk mindig rögtön tudja, mit kell tenni, és ennek megfelelően azonnal intézkedik is. Minden körülmények között érezniük kell a vezető jelenlétét akár személyes formában, akár az adott körülménynek megfelelően meghozott intézkedéseken keresztül megnyilvánulva: megítélésem szerint ez a bizalom és a tekintély egyik sarkalatos feltétele. A vezetők és a beosztottak közötti bizalom kialakítása talán a legösszetettebb és leghosszabb folyamat: a bizalmat a vezetők az idő múlásával érhetik el, a tiszteletet kivívó következetes viselkedéssel.

A vezetés emberi voltának döntő szerepet kell kapnia e vezetésszemlélet kapcsán: a parancsnok partnernek tekinti az alárendelteket, szakmai felkészültségük és képességeik jó értelemben vett fel- és kihasználásával bevonja őket a döntéshozatalba, ily módon is erősítve saját döntésének megalapozottságát, a küldetés és a feladat-végrehajtás sikerének valószínűségét. Ez azt is feltételezi, hogy a parancsnok folyamatos párbeszédet folytat a beosztott munkatársakkal, ez a kommunikáció azonban csak akkor lehet hatékony, ha támogatja a kezdeményezőkézséget, a szervezeti célok megvalósítása érdekében megfogalmazott új és nem szokványos megoldási javaslatokat, mindezt pedig retorziómentesen teszi. E metódus következtében az alárendeltek motivációja, kötődése a szervezethez, azonosulása a szervezeti célokkal és feladatokkal egyre mélyül, ahogyan a csapatszellem, a bajtársiasság és a lojalitás is.

Noha a küldetésorientált vezetésszemlélet kiváló eszköz mind a szervezeti hatékonyság, mind pedig az egyéni aspektus tekintetében, viszont nem minden esetben működik: nemcsak lehetőséget jelent, de korlátai is vannak.

⁴⁰ Damó Elemér: Erkölcsi tényező a haza védelmében. Kézirat, 1999, 98.

⁴¹ Carl von Clausewitz: A háborúról. (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.) Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999, 102.

Lippai Péter – a második világháború tapasztalatai kapcsán megfogalmazott – megállapítása szerint a küldetésorientált vezetés sikerének korlátait a működési feltételek megszűnése jelenti:⁴²

- „diktatórikus politikai hatalom, amely gátja az önállóan gondolkodni, dönteni és cselekedni is képes és tudó alárendelt parancsnoki kar kialakulásának és fennmaradásának, valamint a nyílt és őszinte emberi viszonyoknak;
- túlméretezett feladatok, amelyek alaposan megtépázzák az önállósághoz szükséges önbizalmat, és megbontják az előjáró és az alárendelt között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalmat az által, hogy megkérdőjelezzik a parancsnoki szándék helyességét;
- képzett állomány hiánya, amely háborúban leginkább a nagy embervesztésekkel magyarázható, miközben nem lehet biztosítani a kiválóan felkészült parancsnoki állomány utánpótlását sem (békében hasonló jelenséget okozhat a képzett állomány gyors kiáramlása);
- átlagosnál magasabb koordinációs igény, amely révén bizonyos harchelyzetekben, vagy azok egyes szakaszaiban nincs lehetőség semmiféle önálló manőverre és döntési szabadságokra, mert az eredményes végrehajtás megköveteli a szoros szinkronizációt.”

A túlzott vezetői kontroll és bürokrácia csökkenti az alárendelt kezdeményező-készségét, önálló és kreatív gondolkodását, az adott körülmények között szükséges önálló döntések meghozatalát. A mikromenedzselés (túlmenedzselés) nem hatékony vezetői magatartás: a túlzásba vitt, kényszeres és gyakran önigazoláson alapuló ellenőrzési mechanizmusok gátat szabnak az őszinte, kölcsönös bizalmat feltételező emberi viszonyok kialakulásának, és a motiváció elvesztéséhez vezetnek, ami hosszú távon a szervezethez való kötődés és lojalitás gyengülését is jelenti. A túlzott bürokráciának köszönhetően nő a környezet dinamikus változásaira adott válaszok reakcióideje, mindez pedig a hatékonyság csökkenését eredményezi.

Egy adott szervezeti egységre vagy egyénre nehezedő indokolatlanul túlzott terhelés, irreális elvárás is egyfajta korlátként jelentkezhethet, hiszen azon túlmenően, hogy kiegészítéshez, motiválatlansághoz vezethet, csökkenti az önálló kezdeményezéshez elengedhetetlen önbizalmat is. Ezen túlmenően elkerülhetetlenül romlik a kölcsönös bizalmon, tiszteleten és a valós teljesítményen nyugvó kapcsolat a parancsnok és az alárendelt állomány között, ez pedig megkérdőjelezheti a parancsnoki szándék helyességét. Ugyanakkor ennek ellenkezője, a túlzottan alacsony szintű elvárás sem kedvez a hatékonyságnak: a kihasználatlan képességek, az innovációt és kreativitást nem ösztönző vezetői magatartás teljesítménycsökkenéshez, motiválatlansághoz és a fejlődés iránti igény elutasításához vezethet. Hasonlóan negatív hatással lehet a szervezetre és az egyénre a túlzottan rövid távú teljesítményre történő fókuszálás: motiválatlansághoz, bizalmatlansághoz, a társas viszonyok kiüresedéséhez, ezáltal pedig a hatékonyság csökkenéséhez és instabilitáshoz vezethet.

A küldetésorientált vezetés egyik fontos alapfeltétele a jól felkészült, kiváló szakmai képzettségi szinttel rendelkező vezetői és alárendelt állomány. A szervezet megtartó erejének és presztízsének csökkenéséből adódó kiáramlás miatt, illetve a nem békeidőszakban

⁴² Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva („Tavaszi ébredés” 1945. március 06. – 1945. március 15.). Doktori értekezés. ZMNE, HDI, 2009. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12170/ertekezés.pdf;jsessionid=C7E6802A2CE31AC91D1F3F40D21997E4?sequence=1> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 01.)

esetlegesen elvesztett minőségi szakmai ismeretekkel bíró állomány hiátust okoz a gyors döntési mechanizmus, illetve a feladat sikeres végrehajtása során.

Amennyiben az egyes vezetési szinteken az emberi tényezők – beleértve a parancsnoki gondoskodás minden aspektusát, az egyéni motiváció fokozását, a kezdeményezőkézség és kreativitás ösztönzését – nem kapnak kellő hangsúlyt és valódi figyelmet, akkor ez a vezetői szemlélet és gyakorlat nem lehet hatékony. A modern technikai eszközök és új technológiák nagymértékben segítik az információ valós idejű átadását, felgyorsítják a döntési mechanizmust, ugyanakkor a humán tényezőről és specifikumairól nem szabad elfeledkezni. E vezetésszemlélet működését veszélyeztető korlátok közé sorolható a parancsnok túlzott és feszültségeket generáló magabiztossága is, valamint a nem objektív alapokon nyugvó, a kölcsönös bizalomra negatívan ható teljesítményértékelés is.

A küldetésorientált szemlélettel bíró vezető személyes példamutatással ösztönöz, értéket képvisel és közvetít. Megítélésem szerint a hitelesség kulcsfontossággal bír a vezető minden megnyilvánulásában, beleértve a megjelenést és a viselkedést, a külső és a belső kommunikációt, a döntéshozatali folyamatokat, a beosztottakkal fenntartott viszonyrendszert. Ugyanakkor az emberi tényezőnek azt az aspektusát is figyelembe kell venni, hogy a vezető is ember: bár nyilvánvalóan övé a felelősség, bizonyos helyzetekben az önkritika gyakorlása nem ássa alá a tekintélyét, hanem a hitelességét még növelheti is. A küldetésorientált vezetés a parancsnoktól tudatosságot és mély önismeretet igényel: tisztában kell lennie erősségeivel és gyengeségeivel, mindazonáltal rendelkeznie kell a belátás képességével.

A hatékonyság fokozása és a változásokhoz történő rugalmas, gyors alkalmazkodás jegyében azonban elengedhetetlen az olyan irányú felkészítés, mely során a vezető képes figyelembe venni és együttműködni az adott művelti terület társadalmi tényezőivel. Ezen túlmenően – a tömegesen és azonnal rendelkezésre álló információk komplex elemzésével – képes reális, a változásokat lekövető helyzetképet összeállítani és a megfelelő módon időzíteni a katonai tevékenységet. Mindezt egy kiszámíthatatlanul és gyorsan változó környezetben, jellemzően a média keresztműzében.

A korunkra jellemző saját, illetve a szemben álló fél részéről – harcászati vezetési szinten is – kialakított hálózati környezet megnöveli a parancsnokok felelősségét: mind a döntéshozatali eljárásban, mind pedig a műveletvezetésben kiemelkedő szerepet játszik a decentralizáció. Ez a tény természetszerűleg az eddig megszokottól eltérő, mind a parancsnoki, mind pedig a törzsek tisztai személyi állományára vonatkozó felkészítést feltételez és követel meg. A művelti környezet tendenciózusan válik egyre összetettebbé. A kialakuló harcászati helyzetek jelentősége intenzíven növekszik, egyre nagyobb hatást gyakorolva a siker kivívására. Ebből következik, hogy az elérni kívánt eredmény nagymértékben a kisalegység-parancsnokok reagálásán, megfelelő időben meghozott helyes döntésein múlik.⁴³

Mindez olyan kompetenciákat tesz szükségessé mind a parancsnok, mind pedig az alárendelték szempontjából, melyek segítségével – a döntéshozatali eljáráson túlmenően – képesek más eszközökkel is átláthatóvá tenni a komplex környezetet, fel tudják mérni a harcászati helyzetek hatását a magasabb szinten megfogalmazott célok elérése érdekében.

⁴³ A Strategic Corporal (stratégiai tizedes) elvének értelmezését és vezetési képességeit Charles C. Krulak tábornok fogalmazta meg először. Charles C. Krulak: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marine Magazine, 01. 1999, 23–27. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a399413.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 01.)

A VEZETÉSSZEMLELET KÉRDÉSEI AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ KAPCSÁN

Az orosz vezérkar főnöke, Valerij Geraszimov tábornok 2013-ban a kemény és a puha hatalmi eszközök kombinációján alapuló hadviselés egész kormányzati doktrínáját fogalmazta meg. Ez reguláris és irreguláris erők, valamint kibereszközök koherens alkalmazását jelentette: hadviselés, elektronikus hadviselés, információs hadviselés, dezinformáció, politikai, diplomáciai és gazdasági eszközök a győzelem megszerzéséhez. A Geraszimov-doktrína alapján az oroszok 2014-ben sikerrel alkalmazták a hibrid hadviselést az ukrajnai Donyec-medence (Donbasz) oroszok lakta területein. A hibrid háború 2022-ig nagyon jól működött Grúziában és Ukrajnában is. A kulcskérdés az, hogy amikor Putyin elnök 2022. február 24-én bejelentette, hogy „különleges műveletet” indít Ukrajnában azzal a céllal, hogy megsemmisítse annak katonai potenciálját, és végrehajtsa az ország „nácimentesítését”, nem lépett-e át közvetlenül a hibrid háborúból egy teljes körű hagyományos háborúba. A hibrid háborús elgondolás a teljes körű katonai műveletek megkezdése után téves elképzelésnek bizonyult. Ez rávilágít Geraszimov hibrid háborús doktrínája és a hagyományos orosz hadi mód közötti feszültségre. A két gondolkodásmód közötti eltérés jellemezte ezt a konfliktust: ha megpróbálsz megnyerni az információs háborút, nem engedheted meg magadnak, hogy elveszítsd vagy akadályozd a földi háború kimenetelét.⁴⁴

Az ukrajnai háború korántsem úgy zajlik, ahogy azt az orosz stratégák – gyakorlatilag a 2014-es krími és donbaszi forgatókönyv megismétléseként – eltervezték: sem politikai, sem katonai, sem pedig gazdasági értelemben nem az előre tervezett módon alakultak a dolgok. Noha a sikertelenség oka komplex, nem választható szét a különböző szegmensek hatásaira; a tanulmányomban a katonai szempontokkal, azokon belül is elsősorban a vezetéssel összefüggő problémákat elemzem – a teljesség igénye nélkül.

Ha a küldetésorientált vezetésszemlélet korlátait taglaló, már vázolt elvek szerint haladunk, a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború kapcsán is szembetűnők ezek a vezetésszemléletbeli korlátok. Az orosz csapatokra merev parancsnoki struktúra jellemző, amely a felülről lefelé irányuló, rugalmatlan műveleti parancsok alkalmazását preferálja. Az orosz szakasz- és századszintű parancsok teljes részletességgel készülnek, annál is inkább, mert az általános bizalom hiánya hatja át az orosz hadsereget. Ez azt jelenti, hogy a frontvonalon harcoló egység- és alegységparancsnokok ritkán kapnak tájékoztatást a stratégiai célkitűzésekről, ezért minden alkalommal további utasításra kell várniuk, amikor a körülmények – gyakran nagyon gyorsan – változnak. A modern hadviselés gyors üteme miatt bekövetkező, gyakran előre nem látható hadszíntéri változásokra szinte lehetetlen időben reagáló új utasításokat kapni a parancsnokságtól. Ebből következően az orosz alakulatok következetesen egy megszakadt OODA-hurkon belül működnek: nincs is szükség rá, hogy az ellenség megtörje a művelet tempóját, az már önmagában is sérült.⁴⁵

⁴⁴ Gagan D. Bakshi: Russia vs. Ukraine: A war that can wreck the world. The Sunday Guardian, 02. 04. 2022. <https://www.sundayguardianlive.com/news/russia-vs-ukraine-war-can-wreck-world> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

⁴⁵ Lewis Sage-Passant: Forward decision advantage: mission command in warfighting and intelligence. Encyclopedia Geopolitica, 07. 05. 2022. <https://encyclopediaeopolitica.com/2022/05/07/forward-decision-advantage-mission-command-in-warfighting-and-intelligence/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 12.)

A merev parancsnoki struktúrából az is következik, hogy a parancsnok nem enged kezdeményezést, önálló, helyzetfelismerésből fakadó kreativitást a beosztottaknak. Az alegységparancsnokoknak minden tevékenységükhöz engedélyt kell kérni, így a vezetési-döntési lánc késlelteti a parancs eljutását a végrehajtókhoz, rugalmatlan, a változó körülményekre nem ad azonnali és legfőképpen hatékony választ. A küldetésorientált vezetésszemlélet hiánya ebből adódóan azt is eredményezte, hogy – különösen a háború kezdeti szakaszában – kimagaslóan nagy volt a tábornoki, főtiszti halálozások, sebesülések száma: a feladat-végrehajtás sikerének érdekében a magas rendfokozatú parancsnokok kénytelenek voltak a műveleti területen tevékenykedni. Ugyanakkor a személyi állománytól érkező, a feladat-végrehajtást jelentős mértékben gátló körülményekre utaló jelzéseket (személyi problémák, új eszközök hiánya, logisztikai nehézségek) adott esetben büntetéssel torolták meg ahelyett, hogy a kialakult helyzetre rugalmas megoldást találtak volna.

A küldetésorientált vezetésszemlélet ellentéte a parancsorientált vezetésszemlélet, amelyben nincs szükség bizalomra és szabadságra, és a parancsnokok nem igénylik a beosztottak kezdeményezését, kreativitását és proaktivitását. A Szovjetunió egész fennállása alatt így működött, az orosz hadsereg pedig ezt folytatta: nem kockáztathatják meg, hogy túl sok információt és kezdeményezést engedjenek át az alárendelteknek. Ebből is adódik a már említett, a magas rendfokozatú és rangú parancsnokok helyszíni, kézi vezérlés miatti nagyszámú elvesztése.⁴⁶ Ebben a parancsuralmi rendszerben az utasítás a legfelsőbb vezetőtől (Putyintól, Sojgutól vagy Geraszimovtól) érkezik, és a csapatok pusztán végrehajtják azt. A küldetésorientált vezetésszemléletben az alulról jövő kezdeményezés a kulcs: a helyszínen látja az adott alegységparancsnok az adott harcászati helyzetet, dönt, jóváhagyatja és végrehajtja az adott manővert. Ebből adódóan mindez nem parancsentrikusan, hanem feladatcentrikusan alapon működik.

A hivatásos és felkészült, jól kiképzett altiszti állomány hiánya is problémát okoz. Az orosz hadseregben a fiatal tisztek túlsúlya jelentős, így a gyakorlati tapasztalat, a közös tudásra alapozott szakmai felkészültség csorbát szenved. A személyi állomány – a társadalmi berendezkedés és a népi lelkület miatt – nem úgy van szocializálva, hogy merjen önálló döntést hozni, vagy megragadja a kezdeményezést, illetve a kölcsönös bizalom és hatékony kommunikáció hiánya motivátlanságot, frusztrációt eredményez.

A háború kirobbanásakor a tapasztalattal bíró, felkészült csapattisztek és a katonai tapasztalattal rendelkező tartalékosok halála, elvesztése miatt az utánpótlást nem sikerült megfelelően biztosítani: a mozgósítás során besoroznak mindenkit alkalmasságra való tekintet nélkül, kevés azonban a tapasztalt kiképző, aki megfelelően kiképezze az állományt. Ez azért is probléma, mert az esetleges, hevenyészett kiképzést a katona nem előre meghatározott kritériumok, egységes elvek alapján kapja az adott egységnél, így módon nem áll rendelkezésre az a közös tudásbázis, ami a hatékonyságot és kölcsönös bizalmat segítené. Oroszországban utoljára a második világháború idején volt mozgósítás, ebből adódóan számos kérdés merülhet fel a sikerrel kapcsolatban. A fronton lévő erők forgatását valószínűleg megoldja a mozgósítás, a friss egységek ugyanakkor mindenképpen alacsonyabb szakmai és képzettségi minőséget képviselnek, mint a korábban bevetett állomány.⁴⁷

⁴⁶ Bill Connor: Mission Command spurring Ukrainian Success. WhosOnTheMove.com, 12. 04. 2022. <https://whosonthemove.com/mission-command-spurring-ukrainian-success/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

⁴⁷ Bábel Vilmos: Egy katonai szakértő szerint visszafordíthatatlan fordulatot vett az orosz–ukrán háború. Hvg.hu, 2022. 09. 29. https://hvg.hu/vilag/20220929_Visszafordithatatlan_fordulatot_vett_az_oroszukran_haboru (Letöltés időpontja: 2022. 11. 18.)

Moszkva nemcsak túlértékelt az orosz hadsereg harcászati képességeit, de tévesen ítélte meg az orosz katonák elszántságát, elkötelezettségét a politika által meghatározott célokhoz. A katonák harci morálja alacsony, meggyőződés és motiváció nélküli, nincsenek tisztában a konkrét politikai célokkal és okokkal, a tartalékos állomány egy része menekül a sorozás elől. Ehhez járult még hozzá, hogy az orosz katonai vezetés nem számolt az ukrán fél felerősödött patriotizmusának erejével.⁴⁸ Az orosz hadsereg a vártnál sokkal rosszabb helyzetbe került: nem volt felkészülve arra a fajta háborúra, amelyet megvív. Ez önmagában nem jelentett volna problémát, hiszen számos példa van rá a hadtörténelemben. A valódi problémát az jelentette és jelenti, hogy képtelen volt menet közben alkalmazkodni a helyzethez. (Ellenpélda az amerikai tengerészgyalogosok esete az iraki háború alatt: nem voltak kiképezve a felkelők elleni harcra, de levonták a tapasztalatokat, majd azok alapján 2006-ban elkészítettek egy kézikönyvet, amely hozzájárult a 2007-es sikereikhez.)

Az orosz egységek következetesen makacs kísérleteket tesznek gyakorlatilag bevehetetlen, többszörösen is megerősített célpontok elfoglalására. Az orosz hadsereg nem rendelkezik azokkal a logisztikai rendszerekkel, amelyek az előrenyomuló gépesített erők számára szükséges üzemanyagot, lőszert és élelmet megfelelő ütemezéssel biztosítanak. Az egységek mereven ragaszkodnak a kijelölt utakhoz – részben az alacsony fokú és színvonalú mobilitás miatt – még akkor is, ha most már nagyon is tisztában vannak azzal, hogy az ukránok képesek kihasználni a nehéz terepet rajtaütések végrehajtásával.⁴⁹ Az orosz fegyveres erőkre egyébként sem jellemző az improvizációs képesség: továbbra is ragaszkodnak ahhoz, ami nem működik. Ez nemcsak morális, hanem intellektuális sikertelenséget is jelent a vezetés szempontjából.⁵⁰

2014 óta Ukrajna magas szintre emelte és gyakorolta a küldetésorientált vezetésszemlélet alapelveit, egyrészt a Donbaszban zajló alacsony intenzitású háború egyedi vonatkozásai, másrészt pedig a NATO-elvek alapján történő felkészítés, kiképzés következtében. Az együttműködés a NATO-val olyan professzionális gondolkodású tisztek csoportját alakította ki, akik a nyugati normákra törekedtek, és elsajátították a decentralizált, delegálás alapuló agilisabb hadviselés elveit.

A technikától elvonatkoztatva az emberek jelentik az igazi különbséget a harctéren. A NATO–Ukrajna-együttműködés éveken át az ukrán fegyveres erők közötti hierarchikus kapcsolatok megreformálását tűzte ki célul. Két fő probléma volt. Először is, középszinten hiányoztak a vezetői képességek, mivel a szovjet hadseregben nem ösztönözték a kezdeményezőkézséget és a felelősségvállalást, ami azt jelenti, hogy a csapatok hajlamosak voltak a felülről érkező közvetlen parancsokra várni. Ez volt az egyik oka annak, hogy 2014-ben az ukrán hadsereg gyenge teljesítményt nyújtott a Krím félszigeten, mivel sok egység napokig várt Kijev utasításaira. Másodsor, túl sok volt a magas rendfokozatú állomány, túl kevés a gyakorlati tapasztalattal, szakmai felkészültséggel rendelkező altiszt, különösen őrmester. Ennek megoldására kidolgoztak egy koncepciót, melynek célja a szakmai képzés, a készségek fejlesztése, a szociális juttatások növelése, valamint a NATO-val való interoperabilitás előmozdítása volt.

⁴⁸ Marácz Tamás: Milyen stratégiai hibákat vétett eddig Putyin a háborúban? Mandiner.hu, 2022. 10. 08. https://mandiner.hu/cikk/20221008_ozrosz_ukran_haboru_putyin_strategia_hiba (Letöltés időpontja: 2022. 11. 12.)

⁴⁹ Sage-Passant: i. m.

⁵⁰ Max Boot: Russia is fighting by the book. The problem is, it's the wrong book. The Washington Post, 02. 11. 2022. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/11/02/max-boot-russia-military-doctrine-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

Az orosz hadsereg eközben erősen központosított és hierarchikus, hiányoznak a rugalmas, nyitott gondolkodású altisztek, fiatal tisztek. Túl sok az ezredes, túl kevés a tizedes, ezért a reagálás a megoldást igénylő feladatokra – ami egy nyugati ország haderejében jóval alacsonyabb szinten valósul meg – egy hosszú döntési láncon történik. Az orosz parancsnokság nem hajlandó átruházni a hatalmat a fiatalabb tisztekre. Ebből következik, hogy a tábornokok általában többet vesznek részt a harcban, ezért sebezhetőek a harci cselekmények alatt, és így az ifjabb tiszteknek nincs tapasztalatuk a harctéri műveletek irányításában. Az orosz fegyveres erőknél szerződéses altisztek vannak, de ezek a katonák nem töltenek be vezetői szerepet.⁵¹

A helyes katonai doktrína hiánya is okozhatta azt, hogy az orosz fél nem tudta sikeresen megvalósítani céljait. A doktrína még fontosabb lett volna az oroszok számára, mint a nyugati haderők számára, mert hadseregük merev a hadműveleteiben és nagymértékben függ a magas rangú tisztek parancsaitól. „Az oroszok »könyv szerint« harcolnak. Az a baj, hogy rossz könyvet használnak” – írja Max Boot orosz származású amerikai szakíró.⁵² Az orosz katonai doktrína hiábavalósága meglepő lehet azok számára, akik azt képzelelik, hogy az orosz gondolkodást a „hibrid hadviselés” kifinomult formájaként jellemzett Geraszimov-doktrína irányítja.

Fontos szempont a vezető személyisége. Valerij Zaluzsnyij, az ukrán fegyveres erők főparancsnoka az új generációs vezetésszemlélet híve: a rugalmas vezetést gyakorolja, ami delegálja a vezetést a harcászati szinten a kisalegység-parancsnokok részére. Vezetés stílusa lehetővé tette az ukrán fegyveres erőknek, hogy gyorsan alkalmazkodjanak az oroszok elleni harctéri kezdeményezéshez.⁵³ Zaluzsnyijnek a gyorsan változó csatatérhez való alkalmazkodási képessége megmutatkozott többek között Harkivban is, ahol csapatai arról számoltak be, hogy az orosz frontvonal kevésbé őrzött. Zaluzsnyij megragadta a pillanatot: szeptemberben gyors ellencsapást hajtott végre, azonnali menekülésre készítette az orosz katonákat. A tábornok vezetési stílusa lehetővé teszi, hogy a beosztottjai felismerjék saját képességeiket és tehetségüket, az orosz hadseregben viszont csak egy-két ember hoz döntést, a többiek pedig pusztán végrehajtók. Ez azért is fontos, mert a harcoló katonák a helyszínen sokkal jobban ismerik a helyzetet, mint Kijevben. Ott vannak, látják az ellenség gyenge pontjait, így képesek alkalmazkodni a szituációhoz, és azonnali választ adni. A tábornok vezetésszemléletére jellemző az alábbi nyilatkozata: „Parancsnokainkat nem az az elv vezérli, hogy »előre«. Ehelyett azt mondjuk, hogy »kövesd a példámat.«”⁵⁴

ÖSSZEGZÉS

Az orosz és az ukrán vezetési filozófia és gyakorlat között nem volt számottevő különbség 2014 előtt. Az ukrán fegyveres erők ugyanúgy a szovjet katonai hagyományokat vitték tovább, mint az oroszok. Ezen túlmenően Oroszország harctéri sikerei (második csecsen

⁵¹ Hanna Shelest: Defend. Resist. Repeat: Ukraine's lessons for European defence. European Council on Foreign Relations, 09. 11. 2022. <https://ecfr.eu/publication/defend-resist-repeat-ukraines-lessons-for-european-defence/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

⁵² Boot: i. m.

⁵³ Simon Shuster – Vera Bergengruen: Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned The Tide of The War. Time, 26. 09. 2022. <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

⁵⁴ Roman Olearchyk: We hit them with slingshots: Ukraine's iron general shows his mettle. Financial Times, 18. 11. 2022. <https://ukrainetoday.org/2022/11/18/we-hit-them-with-slingshots-ukraines-iron-general-shows-his-mettle/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 19.)

háború, Grúzia, Szíria) és a belbiztonsági stabilitás azt mutatták az orosz katonai vezetés számára, hogy a vezetési rendszerükkel minden a legnagyobb rendben van. Ukrajna esetében nem volt sem különösebb motiváció, sem rendelkezésre álló erőforrás a fegyveres erők modernizációjára, amely magával hozhatta volna a vezetési filozófia és gyakorlat változását.

A békeidőszaki és a különleges jogrendi vezetési filozófiák és gyakorlatok 2014 után nem összehasonlíthatók: Ukrajna folyamatosan háborúban állt a szakadár területekkel. Annak ellenére, hogy a harcok intenzitása nem volt különösen nagy, ez már háborús időszak volt. Ezzel szemben az orosz erők vagy egyáltalán nem, vagy csak kis létszámban vettek részt kelet-ukrajnai műveletekben, a harc terhét a szakadár „köztársaságok” hadereje viselte. Az orosz fegyveres erőknél létezik ugyan altiszti állomány, de az sem felkészültségében, sem motivációjában nem hasonlítható össze a nyugati fegyveres erők altiszti állományával.

Az ukrán fegyveres erők alakulatai rendszeres rotációban szolgáltak a fronton, és jelentős tapasztalatokat szereztek. A tisztikar és részben az altiszti állomány is NATO-államokban vett részt továbbképzéseken. Az ukrán vezetési rendszer fokozatosan áttért a küldetésorientált vezetésre (*mission command*). Létrehoztak egy altiszti állományt, amely egyre inkább összehasonlítható a nyugati fegyveres erők altiszti állományával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bábel Vilmos: *Egy katonai szakértő szerint visszafordíthatatlan fordulatot vett az orosz–ukrán háború.* Hvg.hu, 2022. 09. 29. https://hvg.hu/vilag/20220929_Visszafordíthatatlan_fordulatot_vett_az_orosz_ukran_haboru
- Bakhsi, Gagan D.: *Russia vs. Ukraine: A war that can wreck the world.* The Sunday Guardian, 02. 04. 2022. <https://www.sundayguardianlive.com/news/russia-vs-ukraine-war-can-wreck-world>
- Bárány Zoltán – Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.).* Honvédségi Szemle, 2009/4., 4–22.
- Blanton, David E.: *Fostering a Culture of Mission Command.* eArmor, 28. 02. 2019. https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2014/MAR_JUN/Blanton.html
- Boldizsár Gábor: *A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre.* In: Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája* (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 15–46.
- Boot, Max: *Russia is fighting by the book. The problem is, it's the wrong book.* The Washington Post, 02. 11. 2022. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/11/02/max-boot-russia-military-doctrine-ukraine/>
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról.* (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje.) Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999.
- Connor, Bill: *Mission Command spurring Ukrainian Success.* WhosOnTheMove.com, 12. 04. 2022. <https://whosonthemove.com/mission-command-spurring-ukrainian-success/>
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *A szervezetvezetés elmélete – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Csengeri János: *A légielő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben.* In: Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája* (tanulmánykötet). NKE HHK, Budapest, 2014, 83–94.
- Damó Elemér: *Erkölcsei tényező a haza védelmében.* Kézirat, 1999.

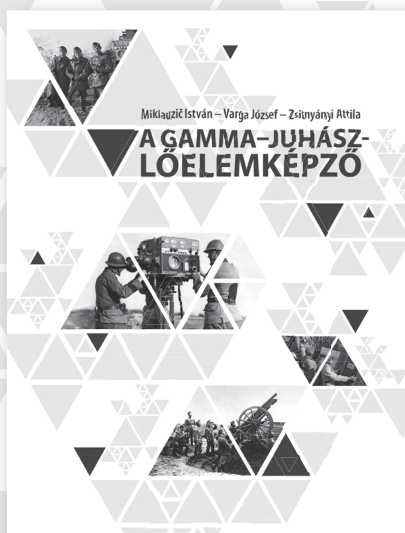
- Deák János: *Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*. NKE, Budapest, 2015.
- Dessler, Gary: *A framework for management*. Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.
- Jobbágy Zoltán – Czeplédi Mihály: *Mission Command, Auftragsstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016/2., 86–94. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf
- Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetési ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018. https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tankonyv2018_4_modul.pdf
- Krulak, Charles C.: *The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War*. Marine Magazine, 01. 1999, 23–27. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a399413.pdf>
- Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. Seregszemle, 2009/2., 30–44. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf>
- Lippai Péter: *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva („Tavaszi ébredés” 1945. március 06. – 1945. március 15.)*. Doktori értekezés. ZMNE, HDI, 2009. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12170/ertekezes.pdf;jsessionid=C7E6802A2CE31AC91D1F3F40D21997E4?sequence=1>
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína, 4. kiadás. 2018.
- Marácz Tamás: *Milyen stratégiai hibákat vétett eddig Putyin a háborúban?* Mandiner.hu, 2022. 10. 08. https://mandiner.hu/cikk/20221008_orosz_ukran_haboru_putyin_strategia_hiba
- Matzenbacher, Brett: *The U.S. Army and Mission Command – Philosophy versus Practice*. Military Review, 03–04. 2018, 61–71. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Matzenbacher-Mission-Command.pdf>
- Mező András: *A katonai stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés Magyarországon*. Doktori (PhD-) értekezés. NKE, HDI, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12585/mezo_andras_doktori_ertekezes_2019.pdf?sequence=1
- Olearchyk, Roman: *We hit them with slingshots: Ukraine's iron general shows his mettle*. Financial Times, 18. 11. 2022. <https://ukrainetoday.org/2022/11/18/we-hit-them-with-slingshots-ukraines-iron-general-shows-his-mettle/>
- Pintér István – Nagy Andrea Éva: *Leadership – vezetési stílus, katonai vezetési stílus*. Új Honvédségi Szemle, 1997/2.
- Porkoláb Imre: *Döntéshozatal Top Gun módra*. LinkedIn.com, 2020. 03. 28. https://www.linkedin.com/pulse/d%C3%B6nt%C3%A9shozatal-top-gun-m%C3%B3dra-imre-porkolab-1c?trk=related_article_D%C3%B6nt%C3%A9shozatal%20Top%20Gun%20m%C3%B3dra_article-card_title
- Porkoláb Imre: *Küldetés alapú vezetés a digitális transzformáció korában*. In: Lóderer Balázs – Stohl Róbert (szerk.): *Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők*. Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019, 141–157. <http://real.mtak.hu/105357/1/Fegyver%20n%C3%A9lk%C3%BCli%20m%C5%B1veletek%20%20%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9rt%C3%A9nyez%C5%91k.pdf>
- Robbins, Stephen P.: *Management*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.
- Sage-Passant, Lewis: *Forward decision advantage: mission command in warfighting and intelligence*. Encyclopedia Geopolitica, 07. 05. 2022. <https://encyclopediageopolitica.com/2022/05/07/forward-decision-advantage-mission-command-in-warfighting-and-intelligence/>
- Shelest, Hanna: *Defend. Resist. Repeat: Ukraine's lessons for European defence*. European Council on Foreign Relations, 09. 11. 2022. <https://ecfr.eu/publication/defend-resist-repeat-ukraines-lessons-for-european-defence/>

- Shuster, Simon – Bergengruen, Vera: *Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned The Tide of The War*. Time, 26. 09. 2022. <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/>
- Szabóné Szabó Andrea: *Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga*. Honvédségi Szemle, 2021/3., 67–79. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/491/467>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.3.6
- Takács Attila Géza: *A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt) modern haderőben*. Hadtudomány, 2016/különszám, 69–80. <https://docplayer.hu/113070325-A-parancsnoki-szerepkor-es-a-csapatepites-felelossege-kihivasok-a-poszt-modern-haderoben.html>; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.K.69
- The OODA Loop: How the Greatest Military Strategists Make Decisions in the Face of Uncertainty? Mayo Oshin, 04. 2019. <https://www.mayooshin.com/the-ooda-loop-john-boyd>
- Ценность науки в предвидении. „Доктрина Герасимова”. Жизнь Отечеству, 12. 02. 2019. <http://www.usprus.ru/category/item/2542-tsennost-nauki-v-predvidenii-doktrina-gerasimova>

A Gamma–Juhász-lőelemképző

A magyar innováció nem szűkölködik nagyszerű eredményekben. A Gamma–Juhász-lőelemképző olyan időszakban született, amely korántsem volt ideális, mégis az alkotó energiák olyan együttállásának eredménye lett ez a készülék, amikor találkozott az alkotó elme (Juhász István, a korát megelőző Gamma és annak alkotó szellemisége) és egy páratlan találmány (Gamma–Juhász-lőelemképző), hogy örökre beírja magát a magyar haditechnikai fejlesztések történelmébe.

Szerzők: Miklauzic István, Varga József, Zsitnyáni Attila
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
260 oldal

6300 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) vásárolható meg.

Mikula Zsolt:

A SZOCIÁLIS MUNKA KATONAI KÖRNYEZETBEN TÖRTÉNŐ ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGE A MAGYAR HONVÉDSÉG SZERVEZETI STRUKTÚRÁJÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program¹ elsődleges célja a Magyar Honvédség technikai felszerelésének korszerűsítése, valamint a személyi állomány létszámának megfelelő szintre történő emelése. A humánerőforrás impulzív bővítése miatt a megnövekedett létszámú személyi állomány megfelelő színvonalon történő kiszolgálása egyre nagyobb kihívás elé állítja a katonai környezetben segítői tevékenységet végző szakembereket. A humántámogatási rendszer komplexitásával szemben támasztott társadalmi elvárás, valamint az állományra nehezedő fizikai és mentális terhelés tartós fennállása egyre indokoltabbá teszi a Magyar Honvédség humánszolgálat szervezeti struktúrájának fejlesztését és kutatását, beleértve a holisztikus szemlélet mentén történő szociális munkavégzés katonai környezetbe történő integrálásának lehetőségét. A tanulmány célja bemutatni a katonai szociális munka gyakorlati (mikro, mezo és makro) keretrendszerében megvalósuló azon rendszerszintű munkafolyamatokat, amelyek a szakma interdiszciplináris jellemzőiből adódóan széles spektrumban képesek biztosítani azokat a minőségi humán szolgáltatásokat, amelyek egyrészt támogatják az állomány pszichikai felkészültségét, másrészt hozzájárulnak az állomány elégedettségi mutatóinak növekedéséhez, csökkentve a Magyar Honvédség állományában tapasztalható fluktuáció mértékét.

KULCSSZAVAK: Magyar Honvédség, katonai szociális munka, humánszolgáltatás, katonai környezet

A SZERZŐRŐL:

Mikula Zsolt, a Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet hallgatója

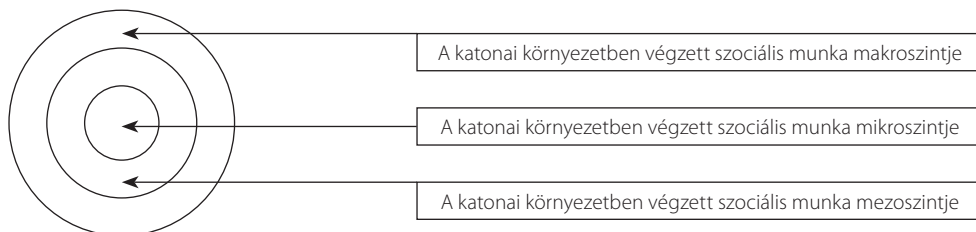
BEVEZETÉS

A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program irányadó célkitűzése az állandó személyi állomány 37 650, illetve a tartalékos katonai állomány 20 ezer főre történő bővítése.² Figyelembe véve a magyarországi munkaerőpiacot uraló versenyhelyzetet, a tervezett létszám elérése, valamint a rendelkezésre álló szakképzett humánerőforrás megtartása olyan többrétegű erőfeszítést igényel, amiben fontos szerepet kaphatnak az interdiszciplináris

¹ A kutatás során felhasznált irodalomban a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programként szerepelt.

² 25/2018. (X. 31.) Országgyűlési határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. Magyar Közlöny, 2018. 10. 31. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18H0025.OGY> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 05.)

szemlélet gyakorlati alkalmazását megvalósító szociális munkások. A támogatói rendszer mértékétől függően a szakképzett szociális munkások elősegíthetik a Magyar Honvédség hierarchikus struktúrájába újonnan belépők beilleszkedését, valamint a meglévő állomány testi-lelki-szociális-spirituális állapotának kísérésével, kompetenciafejlesztésével, illetve az egyéb személyes érdekeket képviselő feladatok ellátásával kapcsolatos humánközpontú teendőket. A Magyar Honvédség struktúrájában végrehajtásra kerülő komplex humán szakmai feladatok hatékony és minőségi elvégzéséhez olyan magasan képzett szociális szakemberekre van szükség, akik több dimenzióban megvalósuló perspektíva mentén képesek értelmezni a speciális katonai környezetben megvalósuló szociális munkavégzés mikro-, mezo- és makroszintjeit.³

1. ábra A katonai struktúrában végzett szociális munka szintjei (Szerkesztette a szerző)

A fent megfogalmazottak értelmében a polgári alapvégzettséggel rendelkező szociális munkások katonai környezetbe történő bevonásának elengedhetetlen feltétele a már meglévő gyakorlati készségek és intellektuális tőke szakirányú felsőoktatási képzések mentén történő specifikus továbbfejlesztése.

A SZOCIÁLIS MUNKA INTEGRÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGE A MAGYAR HONVÉDSÉG STRUKTÚRÁJÁBA

A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program nyilvánosan elérhető dokumentumai alapján a megvalósuló technikai és személyi állománnyal kapcsolatos bővítések, részfejlesztések szervesen kapcsolódnak a projekt végleges komplexitásához.⁴ A minősített adatkezeléssel nem rendelkező, de a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programhoz szorosan kötődő nemzeti dokumentumok elemzése során nem sikerült hiteles információt kapnom arról, hogy a szociális munkások katonai struktúrába történő szélesebb körű bevonása részét képezi-e annak a komplex fejlesztési programnak, melynek középpontjában a személyi állomány áll.⁵

³ Nikki R. Wooten: Military Social Work: Opportunities and Challenges for Social Work Education. J Soc Work Educ, 2015/51., 6–25. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4469218/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 12.)

⁴ Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 09. 12.)

⁵ Budavári Krisztina: A Zrínyi 2026 program. Korlátozott lehetőségek a magyar védelmi ipar fejlesztésére. Hadtudomány, 2019/3., 142–159. <http://real.mtak.hu/id/eprint/105874> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 30.)

A szociális munka interdiszciplináris gyakorlati jellemzőjéből adódóan a katonai környezetben történő szociális munka professziójának módszertani alkalmazása eltér a Magyar Honvédség szervezeti egységében jelenleg meghonosodott multidiszciplináris⁶ humántámogatási rendszer, valamint a humánszolgálat kialakításával összefüggő egyes feladatokról szóló 83/2011. (V. 29) HM utasítás jellemzőitől.⁷ A nemzetközi tapasztalatokat figyelembe véve a multidiszciplináris keretek között tevékenységet folytató Tábori Lelkészi Szolgálat és Csapatpszichológiai Szolgálat mellett hasonló segítői feladatköröket ellátó szociális munkások bevonása hosszú távon növelheti a humánszolgáltatási és családtámogatói rendszer hatékonyságát.⁸ Az állami szektorhoz és a versenyszférához hasonlóan a katonai szervezeten belül végzett szociális munka során betöltött pozíciókról, illetve foglalkozási körökről egységesen elmondható: etikai és munkaalapjainak jellemzői megegyeznek vagy éppen hasonlóak, de valójában mégsem ugyanazon feladatok összessége, hanem az emberek személyes életterét közvetlenül és közvetetten érintő, egymástól eltérő rendszerek specifikusan szétágazó összessége. Az Egyesült Államokban és Kanadában meghonosodott módszertani modelleket figyelembe véve a szociális munka alapfokozattal és egyéb specifikus felsőfokú szakképesítéssel vagy szociális munka mesterfokozattal rendelkező humánerő-tőke katonai struktúrába történő integrálása mikro-, mezo- és makrokörnyezeti szinteken (1. ábra) valósítható meg.⁹

A KATONAI STRUKTÚRÁBAN ELHELYEZKEDŐ SZOCIÁLIS MUNKÁS KOMPETENCIASZÜKSÉGLETE

A Magyar Honvédség személyi állományát képező hivatásos, szerződéses és honvédelmi alkalmazotti munkavállalók egyéni jóllétmegélésének igény szintje a civil szféra normáihoz igazodva alakul. A polgári életben folytatott szociális segítői tevékenységekhez hasonlóan a katonai struktúrában végzett segítségnyújtás elsődleges célja a kliensek testi, lelki és szellemi támogatása, hozzájárulva ezzel a személyi állomány szociális biztonságának és jóllétérzésének növeléséhez, stabilizálásához. A kívánt eredmény mihamarabbi elérésének érdekében a segítői folyamatok során a módszertan kiválasztása mindig a kliensre szabottan, több dimenziót magában foglaló humánközpontú és holisztikus megközelítés mentén valósul meg.

⁶ A multidiszciplináris esetkezelés során a különböző szakterületek nézőpontjai általában nem kapcsolódnak/ötvöződnek, hanem egymás mellett érvényesülnek.

⁷ 83/2011. (VII. 29.) HM utasítás – a humánszolgálat kialakításával összefüggő egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2011. 09. 01., 1085–1087. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozlart&ev=2011&szam=12&k=13> (Letöltés időpontja: 2012. 09. 28.)

⁸ Sásik Csaba: A katonai szociális munka kialakulása és fejlődéstörténete az Amerikai Egyesült Államok haderejében (2.). Honvédségi Szemle, 2022/2., 47–59. <http://real.mtak.hu/id/eprint/144081> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 16.)

⁹ Nikki R. Wooten: A Bioecological Model of Deployment Risk and Resilience. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2013/6., 699–717. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10911359.2013.795049> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 12.)

1. táblázat *A katonai szociális munkás kompetenciaszükséglete (Szerkesztette a szerző)*

A katonai környezetben segítő tevékenységet folytató szociális munkás kompetenciaszükséglete	
Szükségletfelmérés	<ul style="list-style-type: none"> – az adott katonai környezet működési szintjeinek és struktúrájának ismerete – az állományt érintő (szociális) problémák, szükségletek egyedi, adekvát beazonosítása – a katonai területek közötti szubkulturális viszonyrendszerek, különbségek felmérése – a szükségletek interdiszciplináris megközelítés mentén történő holisztikus feltérképezése – a társult multidiszciplináris segítő foglalkozások több dimenzióban történő folyamatainak kísérése
Szakmai, etikai és katonai értékrend	<ul style="list-style-type: none"> – katonai etika, speciális hierarchikus szerep, katona szervezeti kultúra – a társult segítő foglalkozások szakmai határainak és értékrendjének tisztelése – a kliens irányába történő hitelesség, motiváltság, felelősségvállalás és az érzelmi intelligencia megnyilvánulása
Tervezés	<ul style="list-style-type: none"> – a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása – a szakmai szttenderdek, valamint a preventív szemléleten alapuló proaktív, alternatív és inkluzív segítő folyamatok és fejlesztések bevonása – az elérhető erőforrások, eszközrendszerek és a kockázatok feltérképezése, elemzése
Együttműködés és kapcsolatok	<ul style="list-style-type: none"> – a társadalmi rétegződést átölelő konstruktív hálózatépítés – együttműködés és kapcsolatépítés a segítő folyamatokban részt vevő szakemberekkel – együttműködés és kapcsolatépítés a katonai struktúra állományával – együttműködés és kapcsolatépítés a különböző szervezetekkel, intézményekkel, helyi közösségekkel stb.
Kommunikáció	<ul style="list-style-type: none"> – kezdeményezőkézség, bizalomépítés, biztonságérzés megteremtése – hiteles kommunikáció a kliens és a társult foglalkozások irányában – nyílt és hiteles kommunikáció az állomány, valamint a szakmai és katonai vezetők irányában – megfelelő kommunikáció a segítői szervezetek, szociális intézmények, önkormányzatok, helyi közösség, civil szervezetek stb. irányában
Fejlődési igény	<ul style="list-style-type: none"> – a kettős (katonai és szakmai) identitásból fakadó megfelelés – a tudatos önmotiváló szakmai és önismereti fejlődés megléte és a szaktudás érvényesítése – a társdiszciplinák, társult foglalkozások tudásanyagának integrálása, illetve az elsajátított tudás kompetenciahatárokon belüli alkalmazása – folyamatos önreflexió és rendszerben való facilitáló gondolkodás

A civil élet és a katonai hivatás kettősségéből adódó összetett humán jellegű problémák hatékony kezelése érdekében a szociális munkás szakembereknek komplex ismeretanyaggal kell rendelkezniük a katonai struktúra és a civil szociális rendszer működésének alapjairól, a fennálló speciális hierarchikus viszonyokról, a rendelkezésre álló erőforrások mértékéről, valamint az állomány jóllétét, illetve biztonságát befolyásoló egyéb tényezőkről.¹⁰

¹⁰ Sásik Csaba: A katonai környezetben alkalmazott szociális munka természetrajza. Honvédségi Szemle, 2019/3., 103–113. <http://real.mtak.hu/id/eprint/125209> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 11.)

A civil szférához hasonlóan a megfelelő kompetenciakészséggel rendelkező katonai szociális munkás feladata (1. táblázat) az, hogy utat mutasson a kliens részére a problémamegoldás lehetséges dimenziói között. Támogassa, kísérelje azokat a szűk problémakezelési repertoárral rendelkező klienseket, akik nem képesek megküzdeni az életútjuk során keletkezett fejlődési és akcidentális krízishelyzetük okozta személyes vagy társas problémáikkal.¹¹ Míg a társult segítőfoglalkozások multidiszciplináris alapú elméleti és gyakorlati megközelítései hozzájárulnak a személyes problémák részleges feltérképezéséhez, addig a specifikus területekről beérkezett információk interdiszciplináris esetkísérés formájában történő összekapcsolása és koordinálása, illetve az utókövetés fázisáig fenntartott segítői kapcsolat biztosítása már a szociális munkásra háruló olyan támogatói feladatok összesége, amelyek leginkább elősegítik a kliensek helyzetének mihamarabbi stabilizálását.

A KATONAI STRUKTÚRA MIKROKÖRNYEZETÉBEN TÖRTÉNŐ SZOCIÁLIS MUNKAVÉGZÉS MEGKÖZELÍTÉSE

A pszichológiai és táborigazgatási szolgáltatás köréhez hasonlóan a katonai mikro-környezetben végzett szociális munka is elsősorban a kliens személyes támogató rendszereként funkcionál. A komplex pszichoszomatikus medicina alapú feltérképezést követően a szociális munkások különböző módszertani eljárások mentén (pl. coaching, krízisintervenció, mediáció, tanácsadás, felmérés, diagnosztika, konzultáció, életvezetési tanácsadás, mentorálás, segítői beszélgetés vagy mentálhigiénés gondozás) biztosítanak közvetlen lelki és spirituális támogatást az esetkezelések során.¹² A humánorientált holisztikus gondolkodás és a kellő mértékű szakmai készségek megléte mellett elengedhetetlen, hogy a szociális szakemberek tisztában legyenek a társadalmi normáktól eltérő azon változókkal, amik jelentősen meghatározzák a katonai szervezetek működését. A katonai kultúrából, életstílusból, értékrendbeli különbségekből, valamint a különböző katonai fegyvernemek/egységek szubkultúráinak kohéziós sajátosságaiból adódóan a civil szférától jelentősen eltérő külső és belső környezeti hatások érik a speciális alá-fölé rendeltségi viszonyrendszerben foglalkoztatott személyeket, keretet biztosítva ezzel a katonai mikro-környezetben alkalmazható prevenció (kapuőri) és intervenció humán támogatói rendszernek.

A mikrostruktúrában folytatott segítői munkavégzés során, a mentálhigiénés specifikációval vagy mestervégzettséggel rendelkező szociális munkások már képesek holisztikus megközelítés és interdiszciplináris szemlélet mentén történő egyén- és szubkultúra-specifikus lelki támogatói feladatok ellátására,¹³ valamint az egyszerre több dimenziót magában foglaló multidiszciplináris esetkezelések összekapcsolására.¹⁴ A személyi állomány mentálhigiénés állapotának kompetenciahatárokon belül történő preventív célú folyamatos monitorozása lehetőséget biztosítana a pszichoszomatikus elméleti medicina gyakorlati alkalmazására. A bio-pszicho-szociális feltérképezés során a szociális munkások részletesebb képet kap-

¹¹ Pataki Éva: Szociális munka csoportokkal. Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitikai Tanszéke, Debrecen, 2010. <https://mek.oszk.hu/11900/11917/11917.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 20.)

¹² Pintér Gábor: Társszakmák a lelki egészség szolgálatában. Mentálhigiénés és Pszichoszomatika, 2019/3., 207–238. <http://real.mtak.hu/107116/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 29.)

¹³ Canadian Army Forces: Mental Health Programs and Service. <https://www.cafconnection.ca/National/Programs-Services/Mental-Health/Mental-Health-Programs-and-Services.aspx> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 14.)

¹⁴ Az interdiszciplináris esetkísérések növelik a társult segítői területek közötti együttműködés professzióját, hatékonyságát, szervesen hozzájárulva ezzel a kliens állapotának mihamarabbi stabilizálásához, gyógyulásához.

nak annak összefüggéseiről, hogy az életszakaszi fejlődés során keletkezett akcidentális és az előre kiszámítható személyes krízishelyzetek, valamint a munkakörnyezeti változók miként hatnak az állomány testi, lelki és szellemi egészségére. Egy, a lelki segítségnyújtás aspektusaira irányuló doktori értekezés kutatása alapján, a Magyar Honvédség szervezeti egységein belül katonai szolgálatot teljesítő állomány 6%-a, míg a misszióban részt vevő katonák 79%-a esetében volt kimutatható valamilyen mértékű lelki trauma.¹⁵ A kutatási eredmények helytállóságát támasztja alá a Magyar Honvédség Egészségügyi Központjának összefoglaló jelentése is, miszerint a békemisszióban szolgálatot teljesítő állomány 6,4–14%-a, míg a hadművelleti területeken is bevetésre kerülő katonai személyzet 81%-a esetében volt kimutatható a poszttraumás stressz szindróma (PTSD) valamilyen mértékű érintettsége.¹⁶ A magas számadatok tükrében látható, hogy a katonai mikrokörnyezet mentálhigiénés támogatottságának fejlesztése prioritást élvező terület, mivel:

- A problémák korai azonosítása elősegíti a specifikus szolgáltatást biztosító társult szakmai területek mielőbbi bevonását, felgyorsítva ezzel a kliens helyzetének normalizálását, minimalizálva a súlyos lelki traumák kialakulásának lehetőségét.
- A mikrokörnyezetben történő közvetlen mentálhigiénés támogatás elérése növelheti a szolgálattal kapcsolatos feladatok pontosabb, hatékonyabb végrehajtását és jelentős mértékben csökkentheti az állomány lelki sebezhetőségét.
- Megfelelő szervezeti támogatottság mellett az állami és versenyszférából bevont szakképzett szociális munkások hozzájárulhatnak a Magyar Honvédség szervezetében tapasztalható fluktuáció mértékének csökkentéséhez.

A KATONAI MIKROKÖRNYEZETBEN FOLYTATOTT SZOCIÁLIS MUNKA KIHÍVÁSAI

A rendszer kívánatos működése esetén a társult segítő foglalkozások kölcsönös támogatása és szoros együttműködése mellett valósulnak meg azok a folyamatok,¹⁷ melyek elősegítik a katonai struktúrába belépők beilleszkedését/szocializációját, támogatják az aktív állomány mentálhigiénés felkészítését/monitorozását, illetve utókezelést biztosítanak a lelki traumától szenvedőknek. A katonai mikrokörnyezetben az egyén szubkultúra-specifikus mentálhigiénés támogatási hatékonyságának alapfeltétele, hogy a specifikus végzettséggel és gyakorlattal rendelkező szociális munkások a Magyar Honvédség struktúrájába való bevonása mihamarabb megkezdődjön. A Magyar Honvédség humánerőforrás-gazdálkodását segítő hierarchikus döntéstámogatói rendszer működéséből, a rövid távú humántervezési stratégiájából, valamint a beilleszkedést elősegítő támogató feltételek hiányosságából adódóan egyelőre nincs lehetőség arra, hogy professzionális segítői munkavégzés céljából, a megfelelő végzettséggel

¹⁵ Zsáka Roland: A lelki segítségnyújtás lélektani aspektusai, különös tekintettel a katasztrófavédelmi és honvédelmi feladatokra. Doktori értekezés. NKE, Budapest, 2021, 1–238. https://kmdi.uni-nke.hu/document/kmdi-uni-nke-hu/Zsakai_Robert_tezisfuzet_HU.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 15)

¹⁶ „Kisért a múlt” – a poszttraumás stresszbetegség mint a missziós katonákat veszélyeztető betegség. MH Egészségügyi Központ. <https://www.mhek.hu/images/media/5f6b3a8270f21154954700.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 11.)

¹⁷ Karen Besterman-Dahan et al.: The role of military chaplains in mental health care of the deployed service member. *Military Medicine*, 2012/9., 1028–1033. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-12-00071> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 18.)

és kompetenciával rendelkező humán erőforrás (szociális munkás) katonai mikrokörnyezetbe történő bevonása megtörténjen.¹⁸

A KATONAI STRUKTÚRA MEZOKÖRNYEZETÉBEN TÖRTÉNŐ SZOCIÁLIS MUNKAVÉGZÉS MEGKÖZELÍTÉSE

A mezokörnyezetben folytatott szociális munka meghatározó irányvonala a katonai és honvédelmi alkalmazotti állomány, valamint az érintett családi rendszerek és alrendszerek között végbemenő interakciók kezelésének professzionális ellátása, koordinációja. A segítségnyújtások alkalmával, a mezokörnyezetben dolgozó szociális munkások szakmai tudásuk és személyes kapcsolatrendszerük felhasználása mellett képesek biztosítani a munka, a magánélet és a katonai struktúra triádjából adódó anomáliák kezelését abban az esetben, ha az érintettek már nem képesek önerőből fenntartani a családi egység kohézióját. A katonai mezorendszerben megvalósuló szociális segítő folyamatok döntő többségére jellemző, hogy külsős támogatói intézményrendszerek és a társult segítő szakmák aktív részvétele mellett kerülnek megvalósításra. Az egyszerre több foglalkozási területet és intézményrendszert is érintő esetkísérések alkalmával, a teamalapú segítői munkacsoportokat szélesebb spektrumban vonják be annak érdekében, hogy a mikrokörnyezetnél jóval kiterjedtebb célcsoport érdekeinek képviselője és szükségleteik kielégítése a lehető leghatékonyabb módon valósuljon meg. A segítői támogatás során a bevont állami intézményrendszerek és civil szervezetek biztosítják a kliensek számára azokat a polgári és egyházi családtámogatási szolgáltatásokat, amelyek tovább növelhetik az érintett családok ellenálló képességét a negatív hatású tényezőkkel szemben, ezzel elősegítve a hivatás, a munka és a magánélet közötti egyensúly megteremtésének lehetőségét, a komplex értelemben vett egyéni és szociális jóllét növelésének érdekében.

A KATONAI MEZOKÖRNYEZETBEN FOLYTATOTT SZOCIÁLIS MUNKA KIHÍVÁSA

A Magyar Honvédség struktúrájában megtalálható speciális követelményrendszerek¹⁹ folyamatos interakciós hatást generálnak a katonai hivatás és a család rendszerének viszonyában. A problémaforrás csökkentésének és a kívánt egyensúly megtartásának elengedhetetlen szereplői lehetnek azok a szociális munkások, akik a szakmai kompetenciahatárok betartása mellett képesek a meglévő erőforrásaikat, tapasztalataikat, tudásukat és személyes kapcsolatrendszerüket felhasználni az intervenciók során.

A személyes szolgáltatásokat biztosító családtámogató rendszer katonai mezokörnyezetben történő megvalósításához, a szakképzett humán erőforrás és eszközrendszerek biztosítása mellett elengedhetetlen a közvetlen parancsnoki és vezetői állomány támogatottságának megléte annak érdekében, hogy az erősen hierarchikus katonai struktúrában megvalósításra kerülő komplex esetkezelések sikeresen és hatékonyan működjenek.

¹⁸ Jobbágy Zoltán: Tematikus Honvédelmi Jelentés – Haderő és humán erőforrás-gazdálkodás. Speciális Jelentés, NKE, Budapest, 2018, 1–128. https://joallamjelentes.uni-nke.hu/SpecJelentesek/Tematikus%20Honv%C3%A9delmi%20Jelent%C3%A9s_2018.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 06.)

¹⁹ A társadalmi normáktól, valamint a polgári foglalkozásoktól jelentősen eltérő körülmények összessége, úgymint az állandó fizikai felkészültség, a fokozott mobilitási igény, a magas erkölcsi és szakmai elvárás, a szubkulturális különbségek, az eltérő életvitel stb.

A KATONAI STRUKTÚRA MAKROKÖRNYEZETÉBEN TÖRTÉNŐ SZOCIÁLIS MUNKAVÉGZÉS MEGKÖZELÍTÉSE

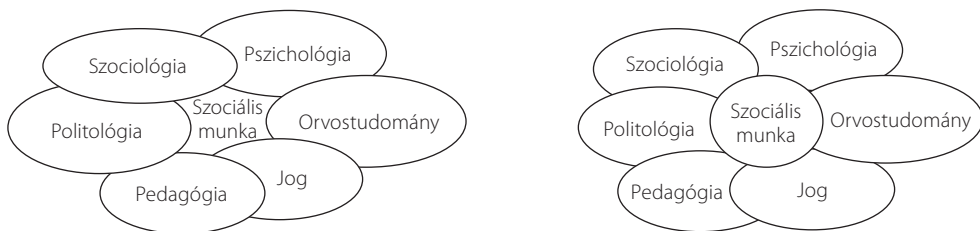
A támogatói és kiszolgálói tevékenységek során a segítséget nyújtó specifikus területek (pl. jogi tanácsadó, pszichológus, tábori lelkész, szociális ügyintéző, humányszolgálati ügyintéző, gyermekjóléti ügyintéző, egészségügyi szakember, politológus, pedagógus, szociológus vagy pénzügyi szakember)²⁰ csak szűk keresztmetszet mentén, a maguk tudományos aspektusából vizsgálódva értelmezik az esetek többségét. A katonai makrokörnyezetben történő szociálismunka-végzés elsősorban a különböző szakmai területek bevonása/átfedése mentén kerül megvalósításra, aminek elengedhetetlen feltétele az összetett megközelítés elvét követő munkamódszer alkalmazása. A több dimenzióban megvalósuló munkafolyamatok során a szociális munkásoknak figyelembe kell venni a tudományterületek közötti (interdiszciplináris) kapcsolatokat, és a kliens érdekeire fókuszálva holisztikus szemlélet mentén értelmezni az eltérő foglalkozások különböző megközelítéseit. A makrokörnyezetben végzett komplex szemléletű segítői támogatások (pl. természetbeni ellátás, lakhatás, család-támogatás) magas színvonalon történő biztosítása, valamint a szociális szolgáltatások állomány-specifikus fejlesztése járulhat hozzá leginkább a személyi állomány motivációs és elégedettségigény-szintjének növeléséhez, csökkentve a szervezeti struktúrában előforduló fluktuációt és humántőke-pazarlást.

A KATONAI MAKROKÖRNYEZETBEN FOLYTATOTT SZOCIÁLIS MUNKA KIHÍVÁSA

Az erősen bürokratikus és hierarchikus struktúrából adódóan a civil életben általánosan elfogadott kliens–segítő, illetve segítő–segítő között kialakuló mellérendelt viszony az esetek többségében jelentősen átalakul, aminek következtében a szociális munkások felé egy, a kettős (szakmai-katonai) identitáson alapuló megfelelési kényszerhelyzet alakulhat ki. A paradox helyzetben foglalkoztatott szociális munkás számára további kihívást jelenthet:

- a szakmai értékek, a szakmai etika, a katonai hivatás és a környezeti interakciók közötti egyensúly fenntartása annak megfelelően, hogy a szociális munka középpontjában mindig a kliens, a környezete és az erőforrások közötti interakciók álljanak annak érdekében, hogy az egyén a katonai szervezetben végrehajtandó feladatait minél pontosabban és hatékonyabban legyen képes ellátni;
- a kellő mértékű vezetői/parancsnoki támogatottság, valamint a segítő foglalkozások kapcsolathálózati és együttműködési modellrendszerének hiánya;
- a segítő folyamatban részt vevő személyek (foglalkozásterületek) egymás irányába tanúsított kölcsönös tisztelete, valamint a segítő foglalkozások közötti kívánatos (teamalapú) működési modell alkalmazásának gyakorlati megvalósítása (2. ábra).

²⁰ 12/2013. (VIII. 15.) HM rendelet az egyes pénzbeli, természetbeni és szociális juttatásokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300012.hm> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 07.)

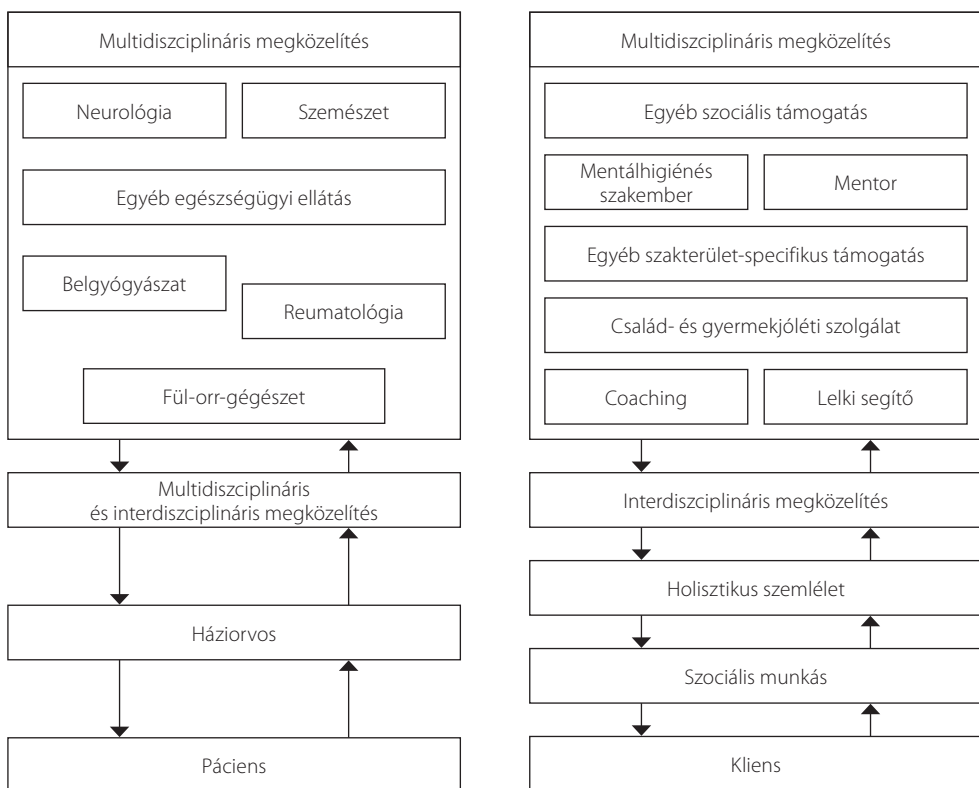

2. ábra A szociális munka jellemző, illetve kívánatos működése

(Forrás: Udvari Kerstin: A szociális munka elmélete a 20. századi Németországban)

A SZOCIÁLIS MUNKA MOZGÁSTERE A KATONAI SZERVEZETBEN

A szociális munka elméleti és gyakorlati tudásanyaga magában foglalja az egyéb társult segítő szakmák azon ismereteit, stratégiai és innovatív újításait, melyek adaptálásával sikeres szakmai, koordinációs és emocionális támogatást nyújthat a különböző szakterületeken feladatokat ellátó polgári és katonai állomány számára. A katonai szociális munkások a háziorvosokhoz hasonlóan kapuőri feladataikat ellátva diagnosztizálják az eseti problémákat, majd a kompetenciahatáraikon belül segítséget nyújtanak, illetve azon túlmenően a megfelelő szakmai kompetenciával rendelkező szolgáltató felé irányítják a klienst (3. ábra).

3. ábra Szociális munkás mint a humán erőforrás háziorvosa (Szerkesztette a szerző)

A szociális munka szakmai komplexitásából és kiterjedt eszköztárából (pl. problémakezelés, életvezetési tanácsadás, konzultáció, krízisintervenció, családtámogatás, multidimenzionális esetkezelés, konfliktusfeldolgozás, esetmenedzselés, családterápia, esetmegbeszélés, szuper-vízió) adódóan a katonai környezetben történő hasznosításának lehetősége igen széles és változatos képet mutat (2. táblázat).

2. táblázat *A katonai mikro-, mezo- és makrokörnyezetben történő szociális munkavégzés fő területei (Szerkesztette a szerző)*

A katonai környezetben foglalkoztatott szociális munkás elsődleges feladatai		
Viselkedés- és személyiség-változást okozó problémák pszichoszociális és környezeti kockázattértékelése/monitorozása.	A személyes erőforrások és kapcsolattrendszerek felmérése, lehetséges mozgósítása/bevonása.	A krízishelyzetből adódó lelki-egészség-védelem és mentálhigiénés alapú támogatás biztosítása.
Közvetlen a klienssel végzett kompetenciahatáron belül megvalósuló segítő tevékenység (pl. krízisintervenció, mediáció, coaching).	Segítségnyújtás biztosítása a kliens személyes problémáinak feltárásához, megfogalmazásához és feldolgozásához.	Családtámogató és családvédelmi programokkal kapcsolatos esetkísérés, beavatkozás, koordináció.
Az információk közvetítése, valamint szoros együttműködés és folyamatos kapcsolattartás az egyéb segítő területeken dolgozókkal.	Szakmai, közösségi, illetve külső támogatói erőforrások és segítő kapcsolatok biztosítása/bevonása.	A kliens állapotára vonatkozó hiteles és folyamatos visszatükrözés/visszajelzés biztosítása.
A kliens önismereti kérdéseinek tisztázása, feldolgozása, illetve a változásokkal kapcsolatos pozitív, inspiráló, motivációs megerősítés biztosítása.	Széles körű/átfogó (veteránokra is kiterjedő) szociális ügyintézés, illetve a személyes kézzelfogható (tárgyi/anyagi) szociális támogatások hozzáféréseinek elősegítése.	Kölcsönös együttműködés kiépítése a hozzátartozókkal, a komplex családtámogató intézményrendszerekkel, illetve a társult segítő szakmák képviselőivel.
A személyiségfejlődés és -fejlesztés tudatos irányítása, valamint a fejlődés/változás közös értékelése.	Holisztikus és interdiszciplináris szakmai megközelítés mentén történő intervenció/ esetkezelés/esetkísérés.	A szakmai értékek, a katonai hivatás/kultúra, a professzionalitás, az etikai értékek és a kliens érdekének egyensúlyban tartása.
A szocializációs készség és az érzelmkezelés képességének etikai, illetve szakmai kompetenciahatáron belül történő fejlesztése.	A kliens problémamegoldó képességének fejlesztése, valamint a beilleszkedést elősegítő szocializációs folyamatok támogatása.	A kiépített hiteles és biztonságot nyújtó segítő kapcsolat fenntartása.

A szociális munka katonai környezetben történő alkalmazásának létjogosultságát támasztják alá azon NATO-tagállamok katonai szervezetei,²¹ amelyek valamilyen modell mentén már sikeresen hasznosították a szociális munkások által biztosított erőforrásokat. Az Egyesült Államok Statisztikai Hivatalának 2021-ben készült felmérése alapján a katonai szociális munkások foglalkoztatása iránti igénynövekedés 2029-ig közel háromszorosa lesz a jelenleginek, ami az összes többi foglalkozáshoz képest közel 13%-os növekedési arányt, vagyis

²¹ Claudia Bustamante: Social workers target mental health with NATO group. USC University, Southern California, 2013. <https://news.usc.edu/57509/social-workers-target-mental-health-with-nato-group/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 01.)

körülbelül 90 ezer új munkahelyet fog jelenteni az amerikai fegyveres erők (szárazföldi haderő, haditengerészet és légierő) szervezetében.²²

SEGÍTŐ FOGLALKOZÁSOK A MAGYAR HONVÉDSÉG STRUKTÚRÁJÁBAN

Az 1994-ben végbement MH humántámogatói rendszer fejlesztésének köszönhetően napjainkban már van lehetőség a Tábori Lelkészi Szolgálat hit általi megközelítése,²³ valamint a csapatpszichológusok támogatása révén megvalósuló mentálhigiénés segítségnyújtás folyamatának igénybevételére.²⁴ Az állomány lelki támogatottságának szempontjából mindkét segítői munkaterület lefedése szükségszerű. A jelenleg alkalmazott humántámogatói rendszer korlátait figyelembe véve a területen specifikus segítői szolgáltatásokat végző szakképzett pszichológusok és lelkészek nem rendelkeznek elegendő erőforrással az összetett esetkezelések teamalapú, interdiszciplináris kísérésére, a támogatói források optimalizálására, az állomány lelkiállapotának preventív monitoringására, illetve a foglalkozásokként elkülönülő szolgáltatási rendszerek között létrejövő szakmaközi facilitáció folyamatainak összehangolására.²⁵ A Magyar Honvédség speciális helyzetéből adódóan nehéz a személyi állomány egészségügyi, mentálhigiénés és fizikai állapotával kapcsolatban hiteles és naprakész adatokkal szolgálni, mivel ezek az információk nemzetbiztonsági szempontból Magyarország védelmi képességét kifejező minősített adatoknak minősülnek.²⁶ A szerződéses katonai állomány pszichológiai állapotának átvilágítására irányuló, 1999–2001 között történt kvantitatív kutatás eredménye alapján a felmérésben részt vevő 278 fős minta 25,2%-ánál voltak kimutathatók a kezeletlen szorongás és a depresszió okozta problémák (stressz, kiégés) pszichológiai tünetei.²⁷ A nyilvánosan elérhető statisztikai adatok, dokumentumok és szakirodalmi összefoglalók konzekvenciáját alapul véve a honvédség személyi állományának mentálhigiénés támogatottságát illetően, az 1994–2022 közötti időszakban érdemi fejlesztés nem valósult meg.²⁸ Figyelembe véve a komplex értelemben vett állománytámogató rendszer szervezetfejlesztési hiányosságát,²⁹ megállapítható, illetve a korábban felhasznált kutatási adatok összehasonlítása

²² Virginia Commonwealth University: What does an army social worker do? Richmond, Virginia, 2021. <https://onlinesocialwork.vcu.edu/blog/army-social-worker/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 08.)

²³ 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet a Tábori Lelkészi Szolgálatról. https://jogkodex.hu/jsz/1994_61_korm_rendelet_3525331 (Letöltés időpontja: 2022. 10. 15.)

²⁴ 89/2010. (X. 22.) HM utasítás a Csapatpszichológiai Szolgálat kialakításával és működési rendjével összefüggő egyes feladatokról. [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A10U0089.HM&targetdate=&printTitle=89/2010.+\(X.+22.\)+HM+utasitas&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A10U0089.HM&targetdate=&printTitle=89/2010.+(X.+22.)+HM+utasitas&getdoc=1) (Letöltés időpontja: 2022. 10. 12.)

²⁵ Zsáka: i. m. 7.

²⁶ Országné Faragó Éva: A Magyar Honvédség állománya fizikaialkalmasság-vizsgálatainak kutatásában alkalmazható matematikai statisztikai módszerek. Honvédségi Szemle, 2018/2. http://real.mtak.hu/124875/1/HSZ_2018_146_2_Orszagne_Farago_Eva.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 10. 09.)

²⁷ Mészáros Géza: A Magyar Honvédség vezetői szemléletváltozásának társadalomlélektani megközelítése, különös tekintettel a szervezeti és vezetői mentálhigiénére. Doktori értekezés. ZMNE, Budapest, 2010, 1–136. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/123456789/12214/2/tezis_hun.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 09. 10.)

²⁸ A nyilvánosan is elérhető dokumentációk alapján nem lehet egyértelműen meghatározni a Magyar Honvédség szervezetében 1994–2022 között végbement humántámogatói szervezetfejlesztés állományra gyakorolt hatását.

²⁹ Honvédelmi Minisztérium: A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet társadalmi-gazdasági küldetése, főbb célok, prioritások és azok megvalósulása a 2019. évi költségvetés végrehajtása során. Budapest, 2020, 1–116. <https://www.parlament.hu/irom40/17578/adatok/fejezetek/13.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 01.)

alapján valószínűsíthető, hogy az állomány körében tapasztalható mentálhigiénés problémák arányszámának mutatója az elmúlt évtized alatt szignifikáns mértékben nem változott.³⁰

ÖSSZEZGÉS

A Magyar Honvédség struktúrájában megvalósuló, professzionális alapon történő szociális munkavégzésről jelenleg még nem beszélhetünk. A szociális munka katonai környezetbe történő integrálásának innovációja leginkább a fejlett nyugat-európai és angolszász országokra jellemző. Köszönhető ez annak, hogy ezekben az országokban a polgári és katonai környezetben végzett szociális munka mára kivívta magának a társadalom és a társult segítő szakmák megbecsülését, elismertségét.³¹ A nyilvánosan elérhető dokumentumok alapján a Magyar Honvédség modernizálását támogató Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program meghatározó irányvonala a kellő számú humán erőforrás és a magas technikai színvonal elérése.³² A technikai modernizálás mellett egyre inkább háttérbe szorulnak azok a mentálhigiénés és jólléti elégedettséget támogató humánközpontú szolgáltatások és fejlesztések, amiknek középpontjában a személyi állományt alkotó individuum található, annak ellenére, hogy a történelem már többször igazolta azt, hogy a győzelemhez vezető út nem mindig a korszerű technikán vagy éppen a számszerű túlerőn múlik, hanem az állomány részét képző humánerő-tőke szellemi, fizikai (bio-pszicho-szociális) felkészültségén/minőségén. A katonai környezetben folyó szociális munka során a mikro-, mezo- és makrokörnyezet határai nem különülnek el élesen egymástól, hanem flexibilis átmenetet képezve egymás között növelik a katonai szociális ellátórendszer hatékonyságát. A szakirányú mesterképzéssel vagy speciális klinikai szakképesítéssel rendelkező szociális munkások civil szférából történő bevonása alapjául szolgálhatna egy professzionálisan működő jóllétnövelő katonai humántámogató rendszer megvalósításának. A katonai környezetben működő humántámogató infrastruktúra szervezetfejlesztésének komplex megvalósításához szükséges jól működő módszertani modellek elérhetőek és transzformálhatók, viszont a professzionális szociális munka katonai környezetben történő gyakorlati hasznosításának megítélése, valamint a Magyar Honvédség szervezeti struktúrájába történő innovatív bevonása a továbbiak folyamán már a katonai vezetőkön és a humánerőforrás-gazdálkodási alrendszer fejlesztésért felelős döntéshozókon múlik.

³⁰ A pozitív irányú szignifikáns változás hiánya arra enged következtetni, hogy a stressz okozta szorongás és depresszió mind a mai napig jelentős mértékben járul hozzá a különböző, erős fájdalommal járó fizikai tünetegyüttesek kialakulásához, az állomány teljesítményi mutatóinak befolyásolásához, valamint a katonai szervezet struktúrájában előforduló fluktuáció mértékéhez. Kiemelném, hogy a témához szorosan kapcsolódó, valamint a nyilvánosan elérhető reprezentatív kutatási eredmények hiányában csak nagyon óvatos következtetéseket vonhatunk le a Magyar Honvédség állományának aktuális egészségügyi és mentálhigiénés állaptáról.

³¹ US Army: Social Worker Careers. <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/career-match/science-medicine/physical-mental-health/73a-social-worker.html> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 10.)

³² 1298/2017. (VI. 2.) Kormányhatározat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtrefereer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 08.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 12/2013. (VIII. 15.) HM rendelet az egyes pénzbeli, természetbeni és szociális juttatásokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300012.hm>
- 25/2018. (X. 31.) Országgyűlési határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. Magyar Közlöny, 2018. 10. 31. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18H0025.OGY>
- 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet a Tábori Lelkészi Szolgálatról. https://jogkodex.hu/jsz/1994_61_korm_rendelet_3525331
- 83/2011. (VII. 29.) HM utasítás – a humánszolgálat kialakításával összefüggő egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2011. 09. 01., 1085–1087. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2011&szam=12&k=13>
- 89/2010. (X. 22.) HM utasítás a Csapatpszichológiai Szolgálat kialakításával és működési rendjével összefüggő egyes feladatokról. [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A10U0089.HM&targetdate=&printTitle=89/2010.+\(X.+22.\)+HM+utasítás&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A10U0089.HM&targetdate=&printTitle=89/2010.+(X.+22.)+HM+utasítás&getdoc=1)
- 1298/2017. (VI. 2.) Kormányhatározat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtrferer=00000001.txt>
- Besterman, Karen D. – Gibbons, Susanne W. – Barnett, Scott D. – Hickling, Edward J.: *The role of military chaplains in mental health care of the deployed service member*. Military Medicine, 2012/9., 1028–1033. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-12-00071>; DOI: 10.7205/MILMED-D-12-00071
- Budavári Krisztina: *A Zrínyi 2026 program. Korlátozott lehetőségek a magyar védelmi ipar fejlesztésére*. Hadtudomány, 2019/3., 142–159. <http://real.mtak.hu/id/eprint/105874>; DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.3.142
- Bustamante, Claudia: *Social workers target mental health with NATO group*. USC University, Southern California, 2013. <https://news.usc.edu/57509/social-workers-target-mental-health-with-nato-group/>
- Canadian Army Forces: Mental Health Programs and Service. <https://www.cafconnection.ca/National/Programs-Services/Mental-Health/Mental-Health-Programs-and-Services.aspx>
- Honvédelmi Minisztérium: A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet társadalmi-gazdasági küldetése, főbb célok, prioritások és azok megvalósulása a 2019. évi költségvetés végrehajtása során. Budapest, 2020, 1–116. <https://www.parlament.hu/irom40/17578/adatok/fejezetek/13.pdf>
- Jobbágy Zoltán: *Tematikus Honvédelmi Jelentés – Haderő és humán erőforrás-gazdálkodás*. Speciális Jelentés, NKE, Budapest, 2018, 1–128. https://joallamjelentes.uni-nke.hu/SpecJelentesek/Tematikus%20Honv%C3%A9delmi%20Jelent%C3%A9s_2018.pdf
- „Kísért a múlt” – a poszttraumás stresszbetegség mint a missziós katonákat veszélyeztető betegség. MH Egészségügyi Központ. <https://www.mhek.hu/images/media/5fdb3a8270f21154954700.pdf>
- Mészáros Géza: *A Magyar Honvédség vezetői szemléletváltásának társadalomlélektani megközelítése, különös tekintettel a szervezeti és vezetői mentálhigiénére*. Doktori értekezés. ZMNE, Budapest, 2010, 1–136. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/123456789/12214/2/tezis_hun.pdf
- Országné Faragó Éva: *A Magyar Honvédség állománya fizikaialkalmasság-vizsgálatainak kutatásában alkalmazható matematikai statisztikai módszerek*. Honvédségi Szemle, 2018/2. http://real.mtak.hu/124875/1/HSZ_2018_146_2_Orszagne_Farago_Eva.pdf
- Pataki Éva: *Szociális munka csoportokkal*. Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitikai Tanszéke, Debrecen, 2010. <https://mek.oszk.hu/11900/11917/11917.pdf>
- Pintér Gábor: *Társzakkám a lelki egészség szolgálatában*. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 2019/3., 207–238. <http://real.mtak.hu/107116/>; DOI: 10.1556/0406.20.2019.012
- Sásik Csaba: *A katonai környezetben alkalmazott szociális munka természetrajza*. Honvédségi Szemle, 2019/3., 103–113. <http://real.mtak.hu/id/eprint/125209>

- Sásik Csaba: *A katonai szociális munka kialakulása és fejlődéstörténete az Amerikai Egyesült Államok haderejében (2.)*. Honvédségi Szemle, 2022/2., 47–59. <http://real.mtak.hu/id/eprint/144081>; DOI: 10.35926/HSZ.2022.2.4
- Udvari Kerstin: *A szociális munka elmélete a 20. századi Németországban*. Doktori értekezés. ELTE, Budapest, 2014, 1–276.
- US Army: Social Worker Careers. <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/career-match/science-medicine/physical-mental-health/73a-social-worker.html>
- Virginia Commonwealth University: What does an army social worker do? Richmond, Virginia, 2021. <https://onlinesocialwork.vcu.edu/blog/army-social-worker/>
- Wooten, Nikki R.: *A Bioecological Model of Deployment Risk and Resilience*.
- Journal of Human Behavior in the Social Environment, 2013/6., 699–717. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10911359.2013.795049>; DOI: 10.1080/10911359.2013.795049
- Wooten, Nikki R.: *Military Social Work: Opportunities and Challenges for Social Work Education*. J Soc Work Educ, 2015/51., 6–25. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4469218/>; DOI: 10.1080/10437797.2015.1001274
- Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf
- Zsákai Roland: *A lelki segítségnyújtás lélektani aspektusai, különös tekintettel a katasztrófavédelmi és honvédelmi feladatokra*. Doktori értekezés. NKE, Budapest, 2021, 1–238. https://kmdi.uni-nke.hu/document/kmdi-uni-nke-hu/Zsakai_Robert_tezisfuzet_HU.pdf

Andó Sándor ezredes:

A KOGNITÍV KÉPESSÉGFEJLESZTÉS PSZICHOLÓGIAI LEHETŐSÉGEI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program olyan új lehetőséget teremtett és teremt egyre szélesebb spektrumban a Magyar Honvédség számára, amely technikai és technológiai szempontból ugrásszerű fejlődést eredményez. A modern technológia önmagában is új készségeket vagy a meglévő készségek, képességek magasabb szintű alkalmazását igényli a felhasználtól. A felhasználó, a technikát alkalmazó személy kiválasztása és felkészítése meghatározott szakterületek felelőssége. A védelem-egészségügy szerves részeként a pszichológia az egyik olyan szakterület, amely igyekszik feltérképezni a katonai pályára jelentkezők, munkavállalók (kognitív) képességeit, személyiségét annak érdekében, hogy biztosítsa azt a minőséget, amelybe az alap- és szakkiképzés követelménye, tartalma hatékonyan épülhet be. A tanulmány középpontjában a katonadállományba jelentkezők kognitív képességeinek néhány eredményét mutatjuk be a 2018–2022. év alkalmassági vizsgálati adatainak feldolgozásával.

KULCSSZAVAK: kognitív képességek, intelligencia, alkalmasság

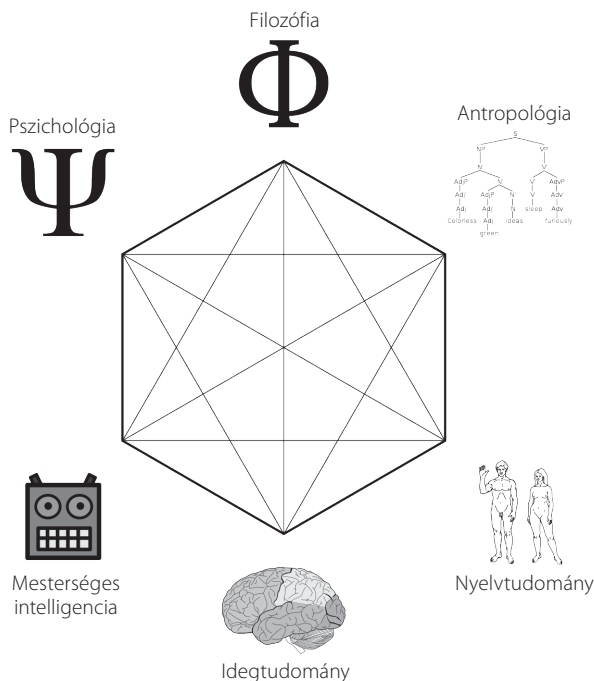
A SZERZŐRŐL:

Andó Sándor ezredes, vezető szakreferens (MH főpszichológus – MH Egészségügyi Központ), az NKE HHK Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0002-1181-8698; MTMT: 10077829)

BEVEZETŐ – A KOGNITÍV HADVISELÉS

A kognitív hadviselés multidiszciplináris megközelítés, amely a társadalomtudományokat és az új technológiákat ötvözi azért, hogy közvetlenül megváltoztassa a megértés és a döntéshozatal mechanizmusait, hogy elbizonytalanítsa vagy megbénítsa az ellenfél válaszlehetőségeit. Más szóval célja az emberi agy heurisztikáinak feltörése, hogy „megnyerje a háborút a háború előtt”. A kognitív képességeket jellemzően az 1. ábrán megjelenített tudományok kutatják.

¹ A tanulmány „A katonák kognitív képességfejlesztésének kérdései” című konferencián (Budapest, 2022. 11. 14.) elhangzott előadás kibővített, szöveges változata.

1. ábra A kognitív tudományok fő területei²

Mi a kognitív hadviselés? Egy kínai teoretikus³ úgy írja le, mint a közvélemény felhasználása, befolyásolása pszichológiai és jogi eszközökkel a győzelem elérése érdekében. Ez összhangban áll Szun-ce⁴ diktátumával, miszerint harc nélkül kell megtörni az ellenség ellenállását. Kínában régóta gondolják úgy, hogy lehetséges az ellenség legyőzése fizikai harc nélkül, és felvázolták a lebonyolítandó „három csatát”, amelyek a következőkből állnak: a közvélemény-háború a hazai és a nemzetközi közvélemény befolyásolására; a pszichológiai hadviselés az ellenséges katonák és civilek sokkolására és demoralizálására; valamint a legális hadviselés a nemzetközi és hazai jogon keresztül nemzetközi támogatás megszerzésére. Így mindhárom csata szorosan kapcsolódik a kognitív hadviseléshez.

A kognitív környezetben folytatott harc közvetlenül befolyásolja az agyat, befolyásolja az érzelmeket, indítékokat, ítéleteket és cselekedeteket, sőt még az ellenség agyát is irányíthatja. A megismerés motorjaként az elme a jövőbeni hadviselés fő csataterévé válhat. Az agy irányításának képessége a kulcs a jövőbeli hadviselés legkritikusabb kognitív területein folytatott küzdelemhez. A folyamatban lévő ukrajnai háború különösen az emberi megismeréshez kapcsolódó hagyományos kínai fogalmak lényeges tanulságait szemlélteti: a közvélemény-hadviselés, amely befolyásolja a hazai és nemzetközi közvéleményt, hogy támogatást nyerjen, és a pszichológiai hadviselés, amely sokkolja és demoralizálja az ellenség katonai erejét és polgári lakosságát.

² Forrás: https://hmn.wiki/sv/Cognitive_science (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

³ Liang Xiaobo: 认知域作战是语言对抗新的主战场 (A kognitív tartományi hadviselés a nyelvi konfrontáció új fő csatateré). http://ex.cssn.cn/zx/bwyc/202205/t20220516_5408453.shtml (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

⁴ Szun-ce: A hadviselés tudománya. Göncöl Kiadó, Budapest, 2012, 17.

A különböző nemzetközi haderőkben jelenleg is folyó kutatómunka célja tehát olyan biztonságos és megbízható technológiák kialakítása, amelyek segítik a katonai személyzet erőfőlényének elérését. Ezekben a kutatásokban az egyik vezető ország az Amerikai Egyesült Államok, amelynek legújabb kutatásai a kognitív fejlesztés számos megközelítését vizsgálják. Idetartoznak olyan megközelítések, amelyek kifejezetten a feladatok fokozottabb teljesítéséért közvetlenül felelős neurális mechanizmusokat és folyamatokat célozzák meg, és magukban foglalják a transzkraniális elektrostimulációt,⁵ a kiterjesztett valóságot és a célzott készségfejlesztést.⁶

A franciák a clausewitzi elvet⁷ – mely szerint a háború célja, hogy ellenfelünket akaratunk teljesítésére kényszerítse – hangsúlyozva azt javasolják, hogy ebben a tekintetben a francia fegyveres erők feladata a „valóság biztosítása” egy olyan ellenféllel szemben, amely megtévesztés és felforgatás révén képes nagy léptékben módosítani a kollektív viselkedést. A javaslat 2021 nyarán került felterjesztésre.⁸ A kognitív hadviselés megközelítését a stratégiai gondolkodásban alapozza meg. Megújult a verseny, amelyet a digitális és társadalmi átalakulás felerősít. A kognitív hadviselés új hulláma tehát elismeri a hadviselés jelenlegi digitális és társadalmi átalakulását. A kínai stratégiák régóta az információs vagy pszichológiai hadviselésre összpontosítanak, és most a kognitív hadviselést a nagyhatalmak közötti katonai konfrontáció végső területének tekintik. Hasonlóképpen az úgynevezett New Generation Warfare, a Valerij Geraszimov⁹ tábornok által megalkotott kifejezés a szürkezónás tevékenységeket hangsúlyozza, amelyek elmoszák a vonalakat a béke–válság–háború kontinuumon belül, amíg ezek a kategóriák már nem különböznek egymástól.¹⁰

A kínai kognitív hadviselésről az ukrajnai háború tapasztalatainak vonatkozásában a következő vélemény született.¹¹ A kínai hadsereg vezető tisztjei és stratégái azt állítják, hogy a mesterséges intelligencia, az idegtudomány és a digitális alkalmazások, például a közösségi média fejlesztésével a jövőben lehetséges lesz az ellenség agyát úgy befolyásolni, hogy az közvetlenül befolyásolja az emberi megismerést. Ez megteremti az ellenség harc nélküli leigázásának lehetőségét, akár technikai, akár információs eszközökkel. Az ukrajnai háború azonban megmutatja a kognitív hadviselés határait az önálló stratégiai előny biztosításában. Még ha a kínai stratégiák úgy is vélik, hogy az emberi agy lesz a következő csatatér – és erre van némi

⁵ Az agy elektromos ingerlése. A koponya csonttal borított, mélyen fekvő idegrendszeri struktúráinak ingerlése, vizsgálata.

⁶ Négyesi Imre: A katonai kognitív intelligencia fejlesztésének lehetőségei mesterséges intelligencia alkalmazásával. Honvédségi Szemle, 2021/6., 47–59. http://real.mtak.hu/158141/1/HSz_2021_6_47-59_Negyesi.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

⁷ Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 39.

⁸ David Pappalardo: “Win the war before the war?”: A French perspective on cognitive warfare. <https://warontherocks.com/2022/08/win-the-war-before-the-war-a-french-perspective-on-cognitive-warfare/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

⁹ 2012. novembertől az Oroszországi Fegyveres Erők vezérkari főnöke.

¹⁰ Ofer Fridman: On the „Gerasimov Doctrine” – Why the West Fails to Beat Russia to the Punch. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_8-2/PRISM_8-2_Fridman.pdf?ver=2019-09-17-231059-263 (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

¹¹ Koichiro Takagi: The future of China’s cognitive warfare: Lessons from the war in Ukraine. <https://warontherocks.com/2022/07/the-future-of-chinas-cognitive-warfare-lessons-from-the-war-in-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

bizonyíték –, Oroszország ukrajnai tapasztalatai azt sugallják, hogy óvatosan fektessenek be ebbe az elméletbe. A kognitív hadviselés önmagában nem nyerhet háborúkat.

A kognitív fejlesztéssel elért minden új teljesítményszint az egyének új személyes csúcspontjává válik, emelve a jövőbeni teljesítmény színvonalát. Fontos, hogy mind az optimalizálás, mind a fejlesztés megvalósítja az egyének teljesítményelőnyeit, de csak az utóbbi esetben lépik túl az előnyök a meglévő emberi képességeket. Egy másik lehetséges megkülönböztetés a kognitív fejlesztés viszonylag közvetlen vagy közvetett megközelítései között van. Közvetlennek tekintjük a módszertanokat és a technológiákat, ha azok azonnal a tanulás, az észlelés, a megismerés vagy az érzelem mögött álló strukturális vagy funkcionális mechanizmusokat és folyamatokat célozzák meg. A közvetlen fejlesztés megközelítései közé tartoznak a célzott képzési technológiák és módszerek. A közvetett javító megközelítések közé tartoznak a táplálkozási és az étrendi beavatkozások, az ellenálló képesség fokozása és a csapatmunka, a perifériás idegstimuláció és az alvás módosítása.¹²

A következő részben, szűkítve a tanulmány fókuszát, a kognitív pszichológiai aspektusok és fogalmak kerülnek előtérbe.

A KOGNITÍV FUNKCIÓK A PSZICHOLÓGIA TÜKRÉBEN

A kogníció jelentése¹³ érzékelés, észlelés, érvelés, emlékezet; mentális folyamat, amely segítségével megismerjük a körülöttünk lévő világot; az emberi gondolkodás egésze. A kognitív funkciók pedig azok a megismerési, információfeldolgozási és gondolkodási tevékenységek, amelyekkel érzékeljük, felfogjuk és alkalmazzuk megszerzett tudásunkat, végső soron ezek a képességek irányítják, befolyásolják az emberi értelmi működést, viselkedést is.

A kognitív funkciók jellemzően az alábbiak lehetnek:

- érzékelés (látás, hallás, tapintás stb.);
- figyelem (figyelem fenntartása, figyelem szándékos elterelése stb.);
- gondolkodás (problémamegoldás, tervezés, döntés, érvelés, számolás stb.);
- emlékezet (rövid távú memória, gyermekkori emlékek felidézése stb.);
- egyéb funkciók (tanulás, beszédképesség, térbeli tájékozódás stb.).

AZ MH SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYÁNAK KOGNITÍV KÉPESSÉGEI

A katonai alkalmassági vizsgálatok során a kognitív képességek vizsgálata, többek között intelligenciatesztekkel, figyelemtesztekkel és műszerekkel történik, amelyek alkalmazása igen nagy mértékű elfogadottságnak örvend. A Spearman¹⁴ általános („g” – general) és speciális („s” – special) faktor kiindulóelméletén alapuló mérés napjainkban is gyakran alkalmazott módszer. Weschler¹⁵ értelmezése szerint, amely a legelterjedtebbnek tekinthető:

¹² Négyesi: i. m. 51.

¹³ <https://idegen-szavak.hu/kogn%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

¹⁴ Charles E. Spearman (1863–1945) brit pszichológus, aki azt az elméletet fogalmazta meg, hogy az intelligencia „g” különböző mértékben van jelen a különböző emberi képességekben. Spearman megalkotta a faktoranalízis kifejezést is, és széles körben használta a kognitív teljesítmény többféle mérőszámának elemzésére.

¹⁵ David Wechsler (1896–1951) román-amerikai pszichológus, aki olyan ismert intelligenciaskálákat fejlesztett ki, mint a Wechsler Felnőtt Intelligenciaskála (WAIS) és a Wechsler Gyermek Intelligenciaskála (WISC).

„Az intelligencia az egyénnek az az összesített vagy globális képessége, mely lehetővé teszi, hogy célszerűen cselekedjék, hogy racionálisan gondolkodjék, és eredményesen bányjék környezetével.”^{16, 17}

A különböző típusú intelligenciatesztek más-más módon, de komplexen mérik fel a kognitív képességeket. Az intelligencia sokrétű, többféle területre – például logikai-matematikai, verbális-nyelvi intelligencia – kiterjedő képességet jelent. Az intelligencia kutatása folyamatos, és az egyes típusok mértéke és fontossága függhet az adott személy kulturális, társadalmi és személyes háttérétől. Ebből következően az intelligencia faktorai között szerepelnek:

- genetikai tényezők,
- környezeti tényezők,
- szocializációs tényezők,
- egészséggel kapcsolatos állapotok,
- de akár motiváció és attitűd is.

A katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról szóló 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet (a továbbiakban: alkalmasságvizsgálati rendelet) a következő módon definiálja a katonai szolgálatra való alkalmasságot: „*Hivatásos, szerződéses, önkéntes tartalékos, honvéd tisztjelölti vagy honvéd altisztjelölti katonai szolgálatra (a továbbiakban együtt: katonai szolgálat) egészségileg, pszichikailag és fizikailag az alkalmas, akinek nincs olyan egészségi, pszichés elváltozása, betegsége vagy fogyatékossága, amely a katonai szolgálat teljesítését kizárná, fizikai állapota megfelel e rendelet szerinti követelményeknek, illetve a katonai szolgálat teljesítése során egészségi, pszichés és fizikai állapota jelentős rosszabbodásának kockázata nem várható...*”¹⁸

A Magyar Honvédség egészségügyi szolgálata ezen elv figyelembevételével alakította ki azt az intézményrendszert és vizsgálati protokollt, amely alkalmazásával ennek igyekszik megfelelni. A pszichikai alkalmassági vizsgálatok általánosan használt definíciója szerint: „*Katonai szolgálatra pszichikailag az a személy alkalmas, aki megfelel a katonai szolgálat által támasztott szellemi, érzékelési, személyiségbeli, értékrendi és pályamotivációs követelményeknek.*”¹⁹ A katonának pszichikai alkalmasság vonatkozásában differenciáltan kell megfelelniük a pszichés alapkövetelményeknek (Pa), munkaköri követelményeknek (Pm), különleges pszichés elvárásoknak (Pk), valamint a vezető beosztásokban az átlagot meghaladó vezetői, szervezői készségek értékeinek (Pv).²⁰

Az egyes pszichés funkciócsoportok vizsgálata és értékelése tesztvizsgálatokkal, kérdőívekkel, pszichológiai műszerek alkalmazásával és célzott beszélgetéssel (explorációval) történik. A tesztek alkalmazása használatos diagnosztikára, pszichés állapotkövetésre, terápia tervezésére, terápia hatékonyságának mérésére és rehabilitáció tervezésére is. A jó teszt jellemzői a validitás (érvényesség), vagyis, hogy a teszt azt méri-e, amire szánták; a reliabilitás (megbízhatóság), azaz megismételhető és konzisztens eredményeket ad-e;

¹⁶ Definíció: Kun Miklós – Szegedi Márton: Az intelligencia mérése. 6., átdolgozott, III. részben új kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996, 18.

¹⁷ Tarnóczy Richárd: A határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása. (Az Értékelő Központ alkalmazásának lehetséges aspektusai a Magyar Honvédség személyzeti kiválasztása során.) Doktori (PhD-) értekezés, kézirat, 2007, 21.

¹⁸ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. 3. § (1) bekezdés. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500010.hm> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 20.)

¹⁹ Uo, 15. § (1) bekezdés.

²⁰ Uo. 7. melléklet.

valamint a belső konzisztencia, más szóval, hogy egy teszt egyes tételei milyen mértékben mérik ugyanazt a dolgot.²¹

Az alkalmazott intelligenciateszt legénységi állomány esetében a sztenderd Raven²² „nehézített” változata, amely tágabb értelemben az általános intelligencia, szűkebb értelemben a gondolkodási képesség vizsgálatára használható, csoportosan is felvehető, nonverbális papír-ceruza teszt. A teszt jellemzően 14 éves kortól, oktatási szint esetén középfokú képzési szinten felvehető. Egy intelligenciaszint paradoxonnal foglalkozó tanulmány érdekes felvetést kutat, amely szerint az újabb és újabb generáció intelligensebb az azt megelőzőnél, amelyet Flynn-effektusnak²³ hívnak. „Mindennek eredménye lesz az, hogy miközben az újabb és újabb generációk (legalábbis az utóbbi évszázadban) egyre intelligensebbek abban az értelemben, hogy egyre korábban tudnak az intelligenciatesztek absztrakt feladataiban jó eredményt elérni, az újabb és újabb generációk IQ-pontjának átlaga mégsem lesz 100 IQ-nál magasabb (tehát e viszonyszám alapján nem lesznek intelligensebbek), hiszen a tesztek folyamatos revidálása, újraszttenderdizálása ezt a pontszámnövekedést megakadályozza.”²⁴

AZ ELMÚLT ÖT ÉVBEN VÉGREHAJTOTT PSZICHIKAI ALKALMASSÁGI VIZSGÁLATOK NÉHÁNY MUTATÓJA

A megjelenített adatokhoz való hozzáférés – különösen többéves viszonylatban – nem könnyű feladat,²⁵ tekintettel arra, hogy ezekből kevesebbet publikáltak,²⁶ és jellemzően csak az MH Egészségügyi Központ belső nyilvántartó rendszerében érhetők el.

A 2. ábra első oszlopa 2785 fő legénységi állományba jelentkező vizsgálata évenkénti intelligenciaértékének átlagát mutatja be. Ez magában foglalja a pszichológiai alkalmas és alkalmatlan minősítést kapott vizsgálati személyek teljesítményét, a második, magasabb oszlop a pszichológiateszten alkalmas minősítést kapott személyek átlagos intelligenciaszintjét tükrözi. Az eredmények értelmezéséhez tartozik, hogy a használt teszt átlagos övezetére 85–105 IQ-pont közötti érték került megállapításra. A legénységi állományba jelentkezők összessége ebben az időszakban nem érte el az átlagos szint alsó értékét (IQ 84,4 < IQ 85 átlagos övezet).

Az intelligencia egyik alapvető vonásának tartják a meglévő ismeretek új szituációra történő alkalmazását és a változó szituációkhoz való gyors alkalmazkodást.²⁷ Ezt a kijelentést nem is kell nagyon magyarázni abban az esetben, amikor a katona feladatát műveleti területen hajtja végre. A honvédség személyi állománya felkészítése, kiképzése során a fenti IQ-értékeket figyelembe véve általános következtetésként kijelenthető, hogy jelentős feladatot ad az alap-, valamint szakkiképzést vezető állomány számára, hogy megfelelő szinten tudják

²¹ Pszichodiagnosztika. https://semmelweis.hu/pszichiatria/files/2013/02/pszichodiagnosztika_ekkel.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

²² A teszt névadója John Carlyle Raven (1902–1970) angol pszichológus.

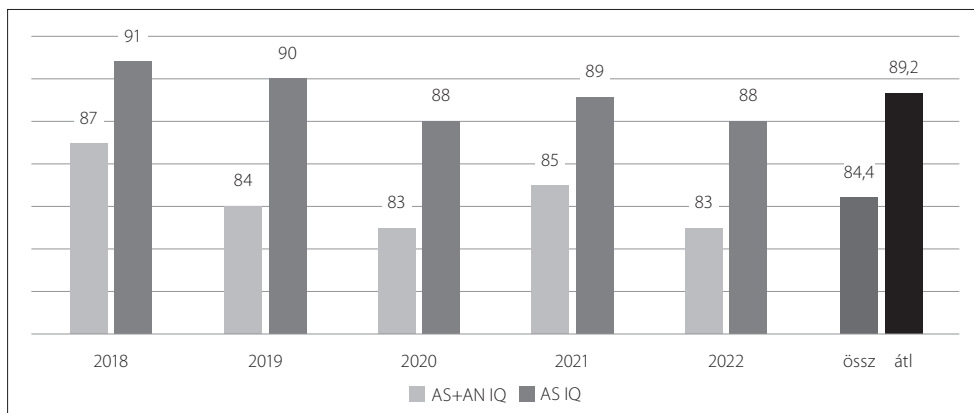
²³ Flynn-effektuson azt értjük, hogy világszerte kb. 3 IQ-pont/évtized ütemű növekedés tapasztalható egy-egy korosztály intelligenciatesztekben elért eredményeiben. James Robert Flynn (1934–2020) amerikai születésű új-zélandi kutató.

²⁴ Mező Ferenc: Az IQ-paradoxon. Különleges Bánásmód, 2016/1., 43–60. https://ojs.lib.unideb.hu/kulonleges_banasmod/article/download/9942/8858/19298 (Letöltés időpontja: 2022. 11. 27.)

²⁵ Köszönet az MH EK RAVGYI Pszichológiai Osztály (Kecskemét) munkatársainak a kapott alapadatokért.

²⁶ Andó Sándor: A katonai alkalmassági vizsgálatok néhány aktuális pszichológiai vonatkozása. In: Pohl Árpád (szerk.): Biztonság és honvédelem. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 1213–1230.

²⁷ Bereczkei Tamás: A tehetség eredete. Magyar Pszichológiai Szemle, 2021/2., 329–352. <https://akjournals.com/view/journals/0016/76/2/article-p329.xml> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 02.)

2. ábra 2018–2022. július között legénységi állományba jelentkezők intelligenciaátlag-értékei a teljes létszám vonatkozásában (Szerkesztette a szerző)

AS: alkalmas minősítést kapott jelentkezők

AN: alkalmatlan minősítést kapott jelentkezők

össz: az 5 éves vizsgálati adatok teljes létszámra vonatkozó IQ-átlagértéke

átl: az 5 éves vizsgálati adatok alkalmasnak minősítettekre vonatkozó IQ-átlagértéke

interpretálni a szakmai ismereteket, illetve a kiképzendők szükséges mértékben tudják elsajátítani a feladatvégzésükhöz elengedhetetlen ismereteket. Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy mint a fizikai képességek, úgy a tanulási képességek is fejleszthetők megfelelő pedagógiai-pszichológiai eljárásokkal vagy módszerekkel. Továbbá, ha motiválttá tesszük a kiképzendő állományt azáltal, hogy olyan fegyver(rendszer)t, technológiát ismerhet meg, amely használata az egyéni kompetenciáját beosztásában jelentősen kiterjeszti, alkalmassá válhat a munkakörében. Ez nevezhető egyéni szintnek. A kiképzés alatt és természetesen a további katonai szolgálat alatt is az egyén motivációjának fenntartásában jelentős szerepet kap a raj- és szakaszszintű alegységen belüli társas interakciók minősége, a parancsnoki állomány vezetői készségei, azon reakciói, amelyek az összekovácsolás, a bajtársias magatartás kialakításához szükségesek, valamint az állomány megtartását is befolyásolják.

Az 1. táblázat mutatja a vizsgált időszakban pszichológiai alkalmatlan minősítést kapott vizsgálati személyek százalékos eloszlását²⁸ alkalmatlansági okok csoportosításában, amelyek a következők:

- értelmi képességek, amelybe a kommunikációs képesség színvonala is beleértendő;
- tanulási zavar, mint a taníthatóságot, oktathatóságot alapjaiban meghatározó tényező;
- figyelmi képességek/teljesítmény színvonala, (rövid távú) memória;
- személyiségjellemzők mint alkalmatlanságot meghatározó okok viszonylag nagy számú gyakoriságának magyarázata, amely a kimutatásban nem kerül külön-külön felbontásra: pl. az érzelmi, indulati élet zavara, kontrollképesség, szociabilitás, alkalmazkodóképesség és a személyiség egyéb jellemzőit leíró okok;

²⁸ Az egy évben vízszintesen összeadva számolt érték nem feltétlenül 100%, mert egy vizsgált személy több okból is kaphat alkalmatlan minősítést.

- pszichésen megterhelő események, amelyek tartalmazzák a személyiség működését befolyásoló és aktuálisan meghatározó tényezőket: pl. trauma, rendezetlen családi háttér, feldolgozatlan események stb.;
- pszichiátriai kórkép gyanúja a szorongásra, depresszív tünetekre, pánikreakcióra utaló állapotokat, valamint a kóros működésre utaló jeleket foglalja össze.

1. táblázat 2018–2022. július között legénységi állományba jelentkezők pszichológiai alkalmatlansági csoportjainak aránya százalékban (Szerkesztette a szerző)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Okok/ Év	Értelmi képessegek (IQ)	Tanulási zavar	Figyelmi teljesítmény	Személyiség- jellemzők	Pszichésen terhelő események	Pszichiátriai kórkép gyanúja
2018	33,2	4,0	6,4	53,1	0,8	3,4
2019	25,0	0,9	9,2	54,2	3,5	10,7
2020	28,8	0,5	9,0	53,0	4,7	8,7
2021	33,5	0,2	4,7	51,1	10,9	10,5
2022	36,2	0,7	11,4	39,8	3,4	11,9

A táblázat mutatja, hogy a vezető alkalmatlansági okok a személyiség jellemzőihez és az értelmi képesség átlagosnál alacsonyabb nivójához köthetők. Az arányokat, az arányok változásait tekintve megfigyelhető, hogy az alkalmatlanság vonatkozásában a kognitív képességek aránya – az 1. táblázat 1–3. oszlopa – enyhe növekedést mutat. Ez a tendencia mutathatja azt, hogy a társadalom munkaerőpiaci szereplőinek mely szegmensét is érdekli a Magyar Honvédség, mint munkáltató. Figyelemmel a jelen nemzetközi és hazai politikai és gazdasági, valamint az egyén szempontjából egzisztenciális helyzetére, a Covid gazdaságot és családokat negatívan érintő két megelőző év hatására, az iskolázottság és az individuális kognitív képességek alacsonyabb szintje nagyobb kiterjedéssel jelennek meg az alkalmassági vizsgálatok során. Egzisztenciálisan szenzitív időszakokban a társadalom szélesebb rétegének ingerküszöbét érheti el az olyan munkáltatók felhívása, amely számukra – például ilyen a Magyar Honvédség – anyagilag nagyobb biztonságot, kiszámíthatóságot jelent. A Magyar Honvédségnek azonban megfelelő egyensúlyt kell érvényesíteni, hogy egyidejűleg az országos foglalkoztatáspolitikai megbízható szereplője legyen és az alaprendeltetésének megfelelő, jól kiképzett, hadra fogható személyi állománnyal rendelkezzen.

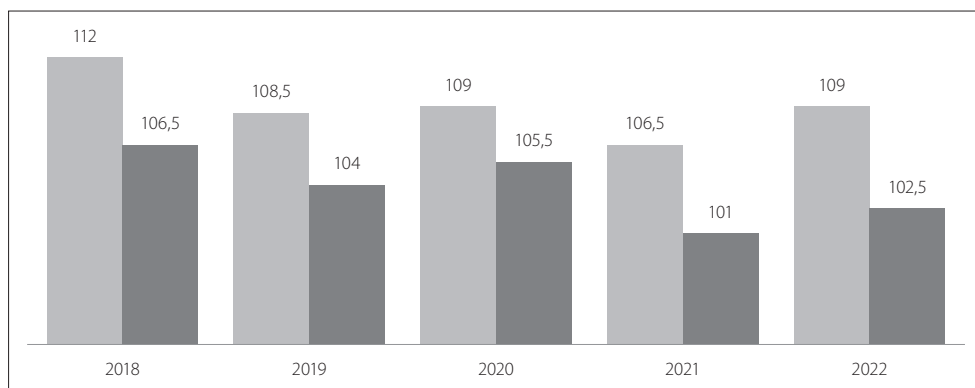
A 2. táblázat²⁹ két oszlopa figyelemfelkeltő. Az 1. oszlop értékei ötödére estek vissza négy év alatt, azaz a kognitív képességek deficitje miatt jelentősen csökkent azok száma, akiknek emiatt kellett elutasító határozatot adni. Markánsan itt jelenik meg a vonatkozó alkalmasságvizsgálati rendelet 2015. évi változása, amely a pszichodiagnosztikai metodika módosítását hozta, és szélesítette a kognitív képességek követelményének bemeneti szintjét. Ebből következik, hogy az összes pszichológiailag alkalmatlan minősítés száma is kevesebb mint a felére esett vissza (lásd „Összes” oszlop adatai).

²⁹ Andó (2020): i. m. 1228.

2. táblázat 2016–2019 közötti alkalmassági vizsgálatokon a pszichológiai alkalmatlansági csoporton belüliek létszáma (Szerkesztette a szerző)

Év	1.	2.	3.	4.	5.	Összes	
2019	136	227	9	64	2	438	kognitív képességek, készségek
2018	321	199	6	28	6	560	személyiségjellemzők
2017	430	218	1	28	1	678	aktuális élethelyzet
2016	650	230	3	39	2	924	pszichiátriai kórkép gyanúja
							egyéb

A 3. ábra szintén a 2018–2022. július közötti időszak eredményeit mutatja be, pontosabban a tiszti és altiszti állományba jelentkező, alkalmas minősítést kapott személyek intelligencia-átlagát.

3. ábra 2018–2022. július között tiszti és altiszti állományba jelentkező, alkalmas minősítést kapott 25 év alatti személyek intelligencia-átlagértékei (Szerkesztette a szerző)

A 3. ábra is mutat egyféle csökkenő tendenciát az átlagos intelligenciaszintjének mértékében a tiszti és az altiszti állományban vizsgált, alkalmas minősítést kapott személyek esetében. Itt azonban az átlagos értékek tiszték esetében meghaladják, illetve a felső értéket érik el az átlag övezetet jelentő IQ 90–109³⁰ közötti sávban. Ez azt jelenti, hogy tiszti állomány vonatkozásában – ötéves átlagot tekintve IQ 109 – a jó szint határát elérő kognitív képességszinttel rendelkező állománnyal bír a Magyar Honvédség az ábra szerinti korosztályban. Az altiszti állomány ötéves átlagot tekintve IQ 103,9 értékét nézve is megbízható kognitív képességet jelent, ami a beosztásokra jellemző kiképző, felkészítő, rajparancsnoki beosztások ellátásához megfelelő alapot jelent. Természetesen mind a tiszti, mind az altiszti kategóriában a beosztásban való megfelelésnek csak egyik szelete a kognitív-képesség-faktor. A katonákkal való foglalkozás hatékonysága – pszichológiai értelemben mindenképpen – jelentős mértékben függ többek között a személyiségtől, jellemtől, az adekvát viselkedéstől, vezetői kompetenciáktól és a motivációtól.

³⁰ A tiszti és altiszti kategóriában az Eysenck-féle intelligenciateszt alkalmazása történik. Hans Jürgen Eysenck (1916–1997) német származású brit pszichológus. Leginkább az intelligenciával és a személyiséggel kapcsolatos munkája emlékeztet. Halála idején Eysenck volt a leggyakrabban idézett élő pszichológus a lektorált – tudományos folyóiratban megjelent – irodalomban.

A KOGNITÍV KÉPESSÉGEK FEJLESZTÉSE – RÖVID ISMERTETÉS

Az agy enyhe elektromos árammal történő sokkolása bizonyos pszichiátriai betegek esetében egykor bevett, néha ellentmondásos megítélésű kezelés volt. Az elmúlt években bizonyítékok merülnek fel arra vonatkozóan, hogy bizonyos agyi területek elektromos ingerlése felgyorsíthatja a tanulást, illetve javíthatja a figyelmet.

A koponyán keresztüli egyenáramú stimulációt (tDCS)³¹ évtizedek óta vizsgálják az egészségügyben mint lehetséges kezelést. Az 1980-as években például világossá vált, hogy az enyhe elektromos árammal történő stimulálás segíthet a súlyos depresszióban szenvedő betegeken, akiknél a gyógyszerek nem váltak be, vagy ilyen volt az epilepsziás betegek esetében a klaszszikus elektrosokk-terápia. Az idegtudósok azonban csak a 2000-es években jöttek rá, hogy a tDCS megváltoztathatja az egészséges emberek agyműködését, és ez a felfedezés felkeltette a katonaság érdeklődését is. Egy vizsgálatban önkénteseket kértek fel, hogy vegyenek részt a légi forgalom megfigyelésének kezdetleges szimulációjában. Az ilyen típusú feladatok figyelmi teljesítménye általában idővel romlik, ami egy meglehetősen lineáris csökkenés – mondta erről Andy McKinley, a kutatás vezetője. Amikor stimulálták az önkéntesek agyának dorsolaterális prefrontális kérgét,³² amely területet kulcsfontosságúnak találták a figyelem szempontjából, egyáltalán nem tapasztaltak teljesítménycsökkenést a teszt teljes 40 perces időtartama alatt. Ez új felfedezés volt. A normál helyzetekben a tanulás és a figyelem javulása mellett McKinley azt találta, hogy a tDCS képes leküzdeni a mentális teljesítmény azon fajta hanyatlását, amely általában alvásmegvonás esetén figyelhető meg. Más kutatók azt találták, hogy attól függően, hogy hol alkalmazzák az áramot, a tDCS „logikusabbá” tehet valakit, javíthatja matematikai képességeit, javíthatja fizikai erejét és sebességét, sőt még a tervezési képességét, kockázatvállalási hajlandóságát is befolyásolhatja.³³

Egy pilotprogram keretében a Magyar Honvédség Modernizációs Intézete 2020-ban több kezdeményezést indított el, amelyből az egyik a Sana maszk³⁴ próbája volt. A készülék egy egyszerű maszkból és fejhallgatóból áll. A gondosan összehangolt fény- és hangimpulzusok mély relaxációs állapotba vezetik a felhasználót, elősegítve a fáradtságból való fokozott felépülést.

4. ábra A Sana maszk készlet és működési elve

Forrás: <https://www.sana.io>

³¹ Trans-cranial direct current stimulation (tDCS).

³² DLPFC: az agykéreg elülső területe. Fontos funkciók találhatók itt, mint például a munkamemória, a kognitív rugalmasság, a tervezés, a gátlás, vagy éppen az absztrakt gondolkodás.

³³ Emma Young: Brain stimulation: The military's mind-zapping project. BBC, 03. 06. 2014. <https://www.bbc.com/future/article/20140603-brain-zapping-the-future-of-war> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

³⁴ Részletesen a gyártó honlapjáról: <https://www.sana.io/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

KATONAI REZILIENCIATRÉNING

A reziliencia³⁵ az 1970-es évek óta a pszichológiai kutatások témája.³⁶ Az évek során a kutatások bebizonyították, hogy a vérszrugalmasság – a kihívások vagy változások utáni gyors felépülés képessége – tanítható. A vérszrugalmasság ösztönzi az optimális teljesítményt, és lehetővé teszi mind a fizikai, mind az érzelmi készségek hatékony felhasználását. Kimutatták, hogy a nagyobb ellenálló képességű katona gyorsabban tud kilábalni a nehéz helyzetekből mind a harcban, mind a magánéletben. Így az olyan megelőző erőfeszítéseket, mint a reziliencia- és a mindfulness-tréning,³⁷ alapvető fontosságúnak tekintik a katonák és családjaik mentális és fizikai egészsége szempontjából.³⁸ Az elmúlt időszak legjelentősebb magyar rezilienciakutatását az MH Egészségügyi Központ munkatársa, dr. Urbán Nóra alezredes végezte.³⁹

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány fókuszában azokat az elsősorban intelligencia alkalmasságvizsgálati eredményeket mutattam be, amelyek az elmúlt öt évben születtek különböző – tiszti, altiszti és legénységi – vizsgálati csoportokban. A rendelkezésre álló adatokból a 25 év alatti korosztály intelligenciavizsgálataiban elért teljesítményét emeltem ki. A legénységi állományba jelentkezők adatainak ismerete különösen a kiképzés, felkészítés során igényel megfelelő pedagógiai, pszichológiai módszereket az ismeretek hatékony elsajátításához. A tiszti és altiszti állomány kognitív képességei megbízhatóan biztosítják azokat az alapokat, amelyek a beosztásaik alaprendeltetészerű betöltéséhez szükségesek, valamint amelyeket a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programban érkezett és a jövőben még érkező technikai eszközök és technológiák alkalmazása elvár.

A kognitív képességek fejlesztése további pilotprogramokat igényel, amely során preferenciák, illetve célcsoportok meghatározása szükséges több szakterület együttműködésében komplex programok kidolgozásával (oktatás, kiképzés, felkészítés, alkalmasságvizsgálati adatbázis felhasználása). A honvédség igénye, feladata (beleértve a teljes személyi állomány igénybevételét) különösen 2015 óta egyre növekvő nagyságrendben és spektrumban kibővült, ami pluszselvarást, új megközelítést jelent a pszichológiai szolgálat felé is.

³⁵ Rugalmas ellenálló képesség, pszichológiai értelemben az a képesség, hogy az ember egy súlyos krízis, betegség után milyen gyorsan tudja helyreállítani kvázi egyensúlyi állapotát. <https://idegen-szavak-szotara.hu/reziliencia-jelent%C3%A9se> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

³⁶ Urbán Nóra – Kovács László: A pszichológiai reziliencia mint integrált alkalmazkodó rendszer. Honvéderőorvos, 2016/3–4., 43–50. <http://real.mtak.hu/88778/1/A%20pszichológiai%20reziliencia%2C%20mint%20integrált%20alkalmazkodó%20rendszer.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

³⁷ Tudatosság, tudatos jelenlét. A jelen tudatos megélése. Az a lelkiállapot, amikor a figyelmünket ítéletmentesen a jelen pillanatra és az aktuális cselekedetünkre, érzéseinkre irányítjuk. <https://idegen-szavak.hu/mindfulness> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

³⁸ Military Resiliency Training. <https://www.goodtherapy.org/blog/military-resiliency-training> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 04.)

³⁹ Urbán Nóra: A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2015.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet, a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500010.hm>
- Andó Sándor: *A katonai alkalmassági vizsgálatok néhány aktuális pszichológiai vonatkozása*. In: Pohl Árpád (szerk.): *Biztonság és honvédelem*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.
- Andó Sándor: *A kognitív képességfejlesztés pszichológiai lehetőségei*. PPT előadás. „A katonák kognitív képességfejlesztésének kérdései” című konferencia, Budapest, 2022. 11. 14.
- Bereczkei Tamás: *A tehetség eredete*. Magyar Pszichológiai Szemle, 2021/2., 329–352. <https://akjournals.com/view/journals/0016/76/2/article-p329.xml>; DOI: 10.1556/0016.2021.00003
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Cognitive science. https://hmn.wiki/sv/Cognitive_science
- Fridman, Ofer: *On the „Gerasimov Doctrine” – Why the West Fails to Beat Russia to the Punch*. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_82/PRISM_82_Fridman.pdf?ver=2019-09-17-231059-263
- Kogníció. <https://idegen-szavak.hu/kogn%C3%ADci%C3%B3>
- Koichiro, Takagi: *The future of China's cognitive warfare: Lessons from the war in Ukraine*. <https://warontherocks.com/2022/07/the-future-of-chinas-cognitive-warfare-lessons-from-the-war-in-ukraine/>
- Kun Miklós – Szegedi Márton: *Az intelligencia mérése*. 6., átdolgozott, III. részben új kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.
- Mező Ferenc: *Az IQ-paradoxon*. Különleges Bánásmód, 2016/1., 43–60. <https://ojs.lib.unideb.hu/kulonlegesbanasmod/article/download/9942/8858/19298>; DOI: 10.18458/KB.2016.1.43
- Military Resiliency Training. <https://www.goodtherapy.org/blog/military-resiliency-training>
- Mindfulness. <https://idegen-szavak.hu/mindfulness>
- Négyesi Imre: *A katonai kognitív intelligencia fejlesztésének lehetőségei mesterséges intelligencia alkalmazásával*. Honvédségi Szemle, 2021/6. http://real.mtak.hu/158141/1/HSZ_2021_6_47-59_Negyesi.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2021.6.4
- Pappalardo, David: *“Win the war before the war?”: A French perspective on cognitive warfare*. <https://warontherocks.com/2022/08/win-the-war-before-the-war-a-french-perspective-on-cognitive-warfare/>
- Pszichodiagnosztika. https://semmelweis.hu/pszichiatria/files/2013/02/pszichodiagnosztika_jekkel.pdf
- Reziliencia. <https://idegen-szavak-szotara.hu/reziliencia-jelent%C3%A9se>
- Sana Health. <https://www.sana.io/>
- Szun-ce: *A hadviselés tudománya*. Göncöl Kiadó, Budapest, 2012.
- Tarnóczy Richárd: *A határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása. (Az Értékelő Központ alkalmazásának lehetséges aspektusai a Magyar Honvédség személyzeti kiválasztása során.)* Doktori (PhD-) értekezés, kézirat, 2007.
- Urbán Nóra: *A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2015.
- Urbán Nóra – Kovács László: *A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer*. Honvédorvos, 2016/3–4. <http://real.mtak.hu/88778/1/A%20pszichológiai%20reziliencia%2C%20mint%20integrált%20alkalmazkodó%20rendszer.pdf>; DOI: 10.29068/HU.2016.3-4.43-50
- Xiaobo, Liang: *认知域作战是语言对抗新的主战场 (A kognitív tartományi hadviselés a nyelvi konfrontáció új fő csataterét)*. http://ex.cssn.cn/zx/bwyc/202205/t20220516_5408453.shtml
- Young, Emma: *Brain stimulation: The military's mind-zapping project*. BBC, 03. 06. 2014. <https://www.bbc.com/future/article/20140603-brain-zapping-the-future-of-war>

Varga A. József ny. ezredes:

A PROTESTÁNS TÁBORI PÜSPÖKSÉG TÖRTÉNETE A MEGALAKULÁSÁTÓL AZ 1951-ES MEGSZŰNÉSÉIG (1.)^{1, 2}

ÖSSZEFOGLALÓ: 2023-ban emlékezünk meg a Protestáns Tábori Püspökség megalakulásának 100. évfordulójáról. A protestáns tábori lelkészek már az 1848–49-es szabadságharcban is kitűntek szolgálatukkal. Igazán az első világháború pokla mutatta meg, mekkora szükség van rájuk, de a két háború közötti időszakban, majd a második világháborúban, a fogolytáborok világában is helyt álltak. Az 1950-es évek elején szándékosan elsorvasztott szolgálatot a rendszerváltás után, 1994-ben szervezték újjá. A szerző háromrészes tanulmányában a Protestáns Tábori Püspökség történetét mutatja be a szolgálat megalakulásától 1951-es megszűnéséig.

KULCSSZAVAK: protestáns, tábori püspökség, 100 éves évforduló, Soltész Elemér

A SZERZŐRŐL:

Dr. Varga A. József ny. ezredes (PhD), hadtörténész (ORCID: 0000-0001-5774-6573)

VALLÁS, VALLÁSGYAKORLÁS, LELKIGONDOZÁS

Magyarországon a reformáció³ elterjedése egybeesett az ország három részre szakadásával, a várakért és a területekért folytatott harcok állandósulásával. „A 16. század végére a lakosságnak 90%-a a protestáns vallás tanításai szerint élt és gyakorolta vallását. Ilyenformán a bandériumok katonasága is túlnyomóan vagy kizárólag protestánsokból regrutálódott.” A protestáns vallást követő magyar főurak, főnemesek által kiállított bandériumok katonái – uraik vallása után – szintén protestánsok voltak. Itt nem volt szerződésileg biztosított protestáns vallásgyakorlat, a protestáns lelkészek főúri jogon végezték lelkipásztori feladataikat.

¹ A háromrészes írás a szerző – Az Evangélium a katonák között. 100 éves a Protestáns Tábori Püspökség című kötetben megjelent – tanulmányának szerkesztett változata. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2023, 40–85.

² A tanulmány idézetei a szerző korábban megjelent munkáiból valók: Varga A. József, Soltész Elemér protestáns tábori püspök: dokumentumok és visszaemlékezések dr. Soltész Elemér altábornagy, protestáns tábori püspök életéről és munkásságáról, Budapest, Petit Real Könyvkiadó, 2000; Varga A. József, Katonák – lelkészek: tábori lelkészek, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2010.

³ A reformáció a középkori egyház megújítására törekvő mozgalom a 16. századi Európában. Bár voltak előzményei, kezdetét a Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes által megfogalmazott 95 tétel jelenti, amelyet ő a hagyomány szerint 1517. október 31-én szegezett ki a wittenbergi vártemplom kapujára. Nem sokkal később Ulrich Zwingli, majd Kálvin János Svájcban láttak hozzá az egyház megreformálásához. Habár a reformátorok nem kívántak elszakadni a középkori egyháztól, a történelmi szükségszerűség mégis kenyértörésre vitte a dolgot, és a megreformált egyházak elszakadtak Rómától. A protestáns elnevezés onnan ered, hogy a megújult gyülekezetek tiltakoztak (protestáltak) az ellen, hogy kényszerítsék őket a régi egyházi keretek közé való visszatérésre. E Rómától való elzárkózásuk miatt kapták összefoglalóan a protestáns elnevezést. A protestantizmus két legjelentősebb ága az evangélikus (más néven lutheránus) és a református (más néven kálvinista) egyház. Egykori hatalmi befolyásának megtartása érdekében a római katolikus egyház mindegyre az ellenreformációval válaszolt.

Együtt jártak a sereggel, együtt táboroztak velük mindaddig, amíg a hadi szolgálatuk a harcokban tartott. Ennek befejeztével visszatértek a várakba és udvarházakba a katonasággal együtt. A reformáció térhódítását követően is fennmaradt a középkor korábbi időszakából átöröklött formában a főurak udvari lelkészi rendszere, a várlelkészet, valamint a mezei hadak úgynevezett tábori lelkészete. A mohácsi csatavesztést (1526) követő kettős királyválasztás, majd az oszmán hadak hódítása, Buda (1541) elfoglalása után és az állandó harcok közepette a katonai lelkigondozás lehetőségei másként alakultak a Habsburgok uralta királyi Magyarországon, a Szapolyai országrészéből kialakuló Erdélyi Fejedelemség területein, valamint a török hódoltságban. A folytonos harcok, a portyázások és adóbehajtások közepette a lutheránus irányzat mellett hazánkban a reformáció kálvinista irányzata is elterjedt.

A 16–17. század fordulója után Magyarország még protestáns többségű ország volt, és ezt az állapotot zavarta meg a jezsuita ellenreformáció, amely a Habsburg-ház hatalmi törekvéseivel szövetkezett. 1604-ben az a veszély fenyegette a magyar református egyházat, hogy felszámolják. Mivel „Magyarországon a rekatolizáció folyamata összekapcsolódott a Habsburgok centralizációs törekvéseivel, ezért is a magyar függetlenségi és szabadságharcok összekapcsolódtak a vallás szabad gyakorlásának követelésével”. A protestantizmus a Habsburgokkal való szembenállást is kifejező nemzeti üggyé vált, és az elszennvedett sérelmek vezettek a Bocskai István (1557–1606) névvel jelzett vallási és politikai szabadságharchoz, Bethlen Gábor (1580–1629) és I. Rákóczi György (1593–1648) erdélyi fejedelmek hadjárataihoz, majd II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) „libertásos” zászlóinak kibontásához. A nyolc évig tartó (1703–1711) szabadságharc idején Rákóczi politikai és katonai érdekből a nemzet egész erejének összefogásáért tudatosan háttérbe szorította a vallási ellentéteket, mindent megtett az országon és hadseregen belüli vallási békéért. 1711-ben a szabadságharcot lezáró szatmári béke ugyan vallásszabadságot ígért, azonban a Habsburg-ház uralkodói a Monarchia egységét a vallás egységében látták biztosítottnak.

A Habsburg-ház hadseregeiben a római katolikus volt az egyedüli elfogadott vallás, és ennek tudható be, hogy 1711-től a protestáns vallású katonák saját vallásuk szerinti tábori lelkészekkel a birodalmi reguláris hadseregben 1834-ig nem is találkozhattak. A császári-királyi (k. u. k.) hadseregben minden ezred egy-egy plébániát alkotott, papja az ezredkáplán volt, az ezredkáplánok tevékenységét 1826-tól az egyházmegyéktől függetlenné vált katolikus tábori püspökség fogta össze. Az egyedi megoldás példájának lehet tekinteni, amikor 1835-ben egy magyar református és egy evangélikus lelkészt felkérték az Észak-Itáliában harcoló császári-királyi hadsereg magyar ezredeihez tartozó katonák lelkigondozására. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Magyarország újkori történetének egyik meghatározó eseménye, a modern nemzeti identitás egyik alapkövévé vált, mivel egyszerre törekedett az egyéni szabadságjogok kivívására és a nemzeti önrendelkezés megteremtésére. A vallásról szóló 1848. évi 20. törvénycikk megszüntette a katolicizmus államvallás jellegét, és kimondta a magyarországi bevett felekezetek, azaz a katolikusok, az evangélikusok, a reformátusok, az unitáriusok és az ortodoxok „egyenlőségét és viszonyosságát”. A törvény 5. §-a pedig leszögezte, hogy a minisztérium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallású tábori lelkészekkel láttassanak el. Ezen törvény alapján a nemzetőrségben és a honvédségben rendszeresítettek tábori lelkészi helyeket, azonban legtöbb esetben a protestáns lelkészek is saját elhatározásuk szerint vállaltak részt a honvédek lelkigondozásában. A szervezés során volt olyan javaslat is, amely szerint a honvédségnél ne csak ezredenként, hanem zászlóaljanként szervezzenek tábori lelkészi beosztásokat, azonban ez nem valósult meg, ugyanakkor foglalkoztak a tábori püspökségek felállításának egyházi lehetőségeivel, továbbá a minisztérium 10. osztályaként felállították a „lelkési osztályt”, amely a honvédsereg

lelkészi szolgálatának kormányzati irányító- és felügyeleti szerve volt. Így a szabadságharc idején már kialakult egy magyar tábori lelkészi szolgálat elképzelése, amely az 1920-as években a tábori püspökségek megalakításához szolgált példaként.

A szabadságharc leverését követő dermedtségben az önálló magyar hadseregnek még a gondolata is megbotránkozást és üldöztetést jelentett. Változások az 1860-as években kezdődtek, amikor is az evangélikus katonák lelkigondozására evangélikus tábori hitszónokokat engedélyeztek. Szintén 1861-ben kísérlet történt az evangélikus Szeberényi János Mihály tábori szuperintendens vezetésével egy négy református és négy evangélikus lelkésszel működő protestáns tábori püspökség létrehozására is, azonban az egyházak és a felekezetek tiltakozására a rendeletet a király visszavonta. Az 1867-es kiegyezéssel helyreállították a magyar alkotmányt, és innentől a Magyar Királyság a dualista berendezkedésű Osztrák–Magyar Monarchia társországa lett. A haderőreform keretében a Monarchia tábori lelkészetét is átszervezték, és az 1869 utáni szervezete lényegesen eltért az azt megelőző korszaktól. Ezt az időszakot a tábori lelkészet reorganizálásának tekinthetjük. A római katolikus lelkészet élén változatlanul az apostoli vicariatus állt, azonban szakítottak az „egy ezred – egy plébánia” elvvel, és helyette a katonai kerületeknél (kezdetben 17, majd 15 katonai kerület) szervezték meg a katolikus katonai plébániákat. A módosítások sorában nem elhanyagolható változtatást jelentett a vallásgyakorlás lehetőségeinek kiszélesítése, a nem katolikus vallásúak lelkigondozásának rendezése. A szervező- és ellenőrző munkát a katonai plébánosok végezték, és mivel egyedül átfogni nem tudták az egymástól távol lévő, felekezetiileg különböző alakulatokat, ezért széles körben támaszkodtak a kisegítő polgári lelkészek tevékenységére. A segédlelkészek között a római katolikus lelkészek mellett már szép számban voltak görögkatolikus, görögkeleti és protestáns lelkészek is. A m. kir. Honvédség alakulatai egy helyben állomásoztak, így nem kellett felállítani külön honvéd tábori lelkészetet.

1. kép Református szertartás a fronton

Az első világháború kezdetén minden mozgósított hadsereghez egy-egy tábori főpapot (Feldsuperiort) vezényeltek, aki az egyházi ügyekben a tábori püspököknek, katonai ügyekben a hadseregpapancsnoknak volt alárendelve. A tábori főpaprak alárendelten tevékenykedtek a római és a görögkatolikus lelkészek. Az evangélikus és a görögkeleti lelkészek, valamint a zsidó rabbik minden tekintetben a hadsereg-papancsnokságnak voltak alárendelve. Ezen felekezetek lelkészei egyházi joghatóságukat az őket küldő egyháztól, annak püspökétől kapták. A háború kitörésekor hat református és hat evangélikus tényleges tábori lelkészi hely volt a közös hadseregben. A hadosztályoknál a szervezeti felépítésnek megfelelően általában két lelkész teljesített szolgálatot. Ezek közül a római katolikus lelkész a katonai káplán hatáskörét gyakorolta. A másik lelkész a hadosztály felekezeti összetétele alapján lehetett görögkatolikus, evangélikus, református vagy görögkeleti, akik viszonylag önállóan tevékenykedhettek, vezethették saját anyakönyveiket. A református lelkészek többségét nem tábori lelkészi feladatra, hanem betegápolónak hívták be.

Annak hírére, hogy a református és evangélikus katonák rendszeresen hiányolták a saját tábori lelkészüket, 1915 májusában a Református Egyetemes Konvent megbízta a tudomása szerint tábori lelkészi szolgálatot teljesítő Baltazár Dezső (1871–1936) református püspököt 40 közös hadseregbéli és 17 honvéd tábori lelkész felügyeletével; Baltazár a háború idején háromszor járta végig a harcterekeket. Ez egyoldalú lépés volt, a katonai hatóságok egyetértése hiányzott, de nem akadályozta a felügyelet gyakorlását. Evangélikus részről Kapi Béla püspök (1879–1957) látta el 1918-tól a felügyeletet.

A Református Egyetemes Konvent és a Zsinat erőfeszítéseket tett a tábori lelkészlet rendezésére, és 1918-ig több mint 200 alkalommal tárgyalta a tábori lelkészlet ügyében. Ezt tette az evangélikus egyház is.

A M. KIR. HONVÉDSÉG TÁBORI PÜSPÖKSÉGÉTŐL A M. KIR. HONVÉDSÉG KATOLIKUS TÁBORI PÜSPÖKSÉGÉIG

Az első világháború befejezését jelezte, amikor 1918 októberében kihirdették, hogy *„a legénység nemzetisége, illetve állampolgársága szerint ki-ki illetőségi helyére mehet. A tisztekről semminemű intézkedés nem történt, a felettes hatóság semminemű választ nem adott”*. A frontról hazatért lelkészek is kaotikus állapotokat találtak, és egyéni elképzeléseik alapján keresték a lelkészi tevékenységük folytatásának lehetőségeit. Az 1918. októberi forradalom alatt az önálló hadsereg megteremtésével kevesen foglalkoztak, ekkor a legfőbb gond a frontról hazatérő katonák leszerelése, a rend és ellátás megszervezése volt. A hazatért tábori lelkészek ügyében nagyon sok volt a rendezetlen kérdés, és nagy volt a bizonytalanság. Ezek közé tartozott többek között a közös hadseregben szolgált és Magyarországra jött tábori lelkészek helyzetének rendezése is. Jogilag a legellentmondásosabb a közös hadsereg katolikus tábori lelkészeinek helyzete volt, mivel megszűnt a Monarchia tábori püspöksége, Magyarországnak pedig ezen a területen nem volt érvényes szerződése a Vatikánnal, ezért nem lehetett tudni, hogy mikorra és milyen formában lehet megszervezni a tábori lelkészi szolgálatot. Abból indultak ki, hogy *„a császári és királyi közös hadsereg felbomlásával elvesztette a lelki joghatóságát a Magyarországon állomásozó volt közös hadseregbéli katonalelkészek fölött, ezért a honvédelelkeszek feletti joghatóság visszaszállt a megyés püspökökre”*. Ezzel azt kérték, hogy a püspökök a honvédelelkeszek fölött gyakorolt eddigi joghatóságukat terjesszék ki a volt, közös hadseregbéli lelkészekre is. Más volt a helyzet a protestáns tábori lelkészek esetében, akikkel a protestáns ügyek kormánybiztosa, dr. Kun Béla (nem azonos a proletárdiktatúra doktori fokozattal nem bíró vezetőjével – a szerk.) református lelkész foglalkozott.

Kun kérte, hogy a leszerelő katonalelkészeknek az egyházkerületek és az egyházmegyéek adjanak alkalmazást, így a kormánynak nem kell foglalkozni a tábori lelkészekkel. Ettől függetlenül egy leendő magyar tábori lelkészet gondolata már megfogalmazódott, azonban ekkor mindenki mindent csak átmeneti megoldásnak gondolt.

A Tanácsköztársaság kikiáltását (1919. március 21.) követően egészen másként vetődött fel a katonalelkészek helyzete. A Hadügyi Népbiztosság I. sz. rendelete a tábori lelkészetet megszüntette. A Vörös Hadsereg felállításáról szóló rendelet többek közt „*a forradalmi fegyelem fontosságára való tekintettel a politikai munka ellátására bevezette a katonai politikai biztosok intézményét*”. Így ebben az időszakban a hadsereg és az egyház kapcsolata, valamint a katonalelkészet témája aktualitását veszítette.

A Tanácsköztársaság korszaka és annak az államot és egyházat szétválasztó, az egyházak működését korlátozó intézkedései után az első lépések egyike volt az állam és az egyház kapcsolatának helyreállítása, a jogfolytonosság elismerése. Ezt gyorsan rendezték, amikor is a kultuszminiszter kihirdette, hogy az „*állam és egyház közti viszony tekintetében az 1918. október 31-e előtt fennállott helyzet az irányadó*”. Ezzel helyreállt a jogfolytonosság, a Hadügyminisztérium pedig átvette a kezdeményezést, mert az önkéntesek mellett, 1919. augusztus 20-a után behívással is gyorsan gyarapodott a Nemzeti Hadsereg állománya. Ekkorra már mintegy 30 ezer főt tett ki a katonák létszáma. A növekvő létszám nemcsak nagyobb anyagi gondot jelentett, hanem meg kellett kezdeni a minden hadsereg számára nélkülözhetetlen erkölcsi és eszmei tényezők kialakítását, a katonák nevelését is, és ebben a feladatban az egyházak – a katonalelkészek – tevékenységével is számoltak. Az első lépést Schnetzer Ferenc hadügyminiszter tette meg, aki 1919. szeptember 17-ére a rendelkezési állományban lévő katonalelkészek ügyében értekezletet hívott össze. Ebben az időben még többféle elképzelés létezett, amelyek között még a megszüntetés is szerepelt, azonban a Hadügyminisztérium a tábori lelkészi szolgálat visszaállítása mellett érvelt. A kérdés az volt, hogy ez milyen formában történjen. Közben a tábori lelkészet ügyében 1919. december 16-án négy római katolikus, egy református és egy evangélikus tábori lelkész tisztelgett Horthy Miklós fővezérnél, és ezen a megbeszélésen történt meg a vezérkarfőnök felkérése a tábori lelkészet megszervezésére. Ennek a találkozóknak is lehet tulajdonítani, hogy 1919. december 29-én a budapesti Katonai Körlet Parancsnokság 297. sz. értesítője közölte a tábori főpapi hivatal felállítását, amely a katonai körletparancsnokság keretében a folyó évi március 21-e előtti hatáskörrel rendelkezik. „*A főpapi hivatal vezetője további intézkedésig Vargha János főlelkész, a protestáns lelkészi hivatal vezetője: Taubinger Rezső főesperes.*”

A következő intézkedés 1920. január 26-án jelent meg, és a budapesti, a székesfehérvári, a szombathelyi, a kaposvári, a szegedi, a miskolci és a debreceni Katonai Körlet Parancsnokságon egy-egy tábori lelkészi hivatal felállítását rendelte el. „*A hivatal vezetője a katonai lelkészi rangban idősebb római katolikus lelkész, aki egyszersmind a körlet-parancsnok egyháziügyi referense, azonban általa a más felekezetű lelkész munkája és hatásköre nem befolyásolható. Állománya: A budapesti körlet parancsnokságnál 3 római katolikus, 2 református és 2 evangélikus tábori lelkész, míg a többi körletparancsnokságnál 2 római katolikus, 1 református és 1 evangélikus tábori lelkész. Ha netalán a körlet parancsnokságok területén lévő protestáns vallású katonák számaránya több protestáns lelkészt kívánna, ezt a körletparancsnokság innen külön kérelmezze.*” A mindhárom vallásfelekezetű tábori lelkész számára megfogalmazott feladatok között az előírt vallásgyakorlatok és szertartások végzésén túlmenően kiemelten szerepet szántak a békebeli és a háborús katonai anyakönyvek

vezetésének, a kórházak látogatásának, továbbá az erkölcsnemesítő, a vallási, a hazafias, valamint az ismeretterjesztő előadások tartásának.

A budapesti katonai körletparancsnokság 297. sz. értesítője, valamint a 1.076 sz. eln/1.-1920 rendelkezés alapjaiban a közös hadsereg (k. u. k.) tábori lelkészi szolgálatának felépítését követte (másolta), és így a tábori lelkészi hivatal római katolikus főlelkésze szolgálati felettesévé vált a protestáns vallású lelkészeknek is. A protestáns egyházak tiltakozására már az első hónapok után olyan formában pontosították a rendelkezést, hogy a hivatal katolikus vezetője csak a római katolikus katonai lelkészeket irányíthatja, a protestáns katonai lelkészek saját egyházuk joghatósága alá tartoznak, a zsidó katonák lelki ügyeit pedig a hadseregen kívül, a területileg érintett rabbi intézi. Mindezen finomítások ellenére a jövőben is a katolikus tábori püspök hatáskörébe tartozott volna az egész katonai lelkészet felügyelete és irányítása, és a kiadott rendeletek nyomán joggal merült fel az a kérdés, hogy ki legyen a tábori püspök. Erre a méltóságra a katolikus egyház választása P. Zadravecz István szegedi Szent Ferenc-rendi házfőnökre esett, akinek 1920. augusztus 24-én a szegedi ferences templomban megtörtént a püspökké szentelése. Ezzel a lépéssel teljessé vált a m. kir. Honvédség Tábori Püspöksége, amelynek fennhatósága alá ezekben a hónapokban a hét körletparancsnokságon 80 katonalelkész tartozott, akik közül 60-an a római katolikus, tízen a református, nyolcan az evangélikus és ketten a görögkatolikus vallást gyakorolták. A lelkészek közül 49-en tartalékos tábori lelkészek voltak. Ez a létszám a megoldásra váró feladatokhoz bőségesen elégséges volt, azonban a trianoni békeszerződés rövid időn belül létszámcsökkentésre kényszerítette a katonai vezetést. 1923-ra ezt a létszámot közel felére csökkentették, és a tábori lelkészek egy részét „*egy évre átmeneti illetékel nyugállományba helyezték*”, majd 1924. október 1-jén többségüket nyugdíjazták.

A katonai vezetők és a hadtestek parancsnokai érzékelték, hogy a Tábori Püspökség ilyen formában történt megalakítása nem felelt meg a vallások egyenjogúságáról szóló alapelvnek, és első lépésként 1920. augusztus 13-án kiadták azt a bizalmas intézkedést, amely *A vallásfelekezetek egyenjogúságának kidomborítása katonai ünnepségeknél* címet kapta. A rendelkezés arra hívta fel a figyelmet, hogy „*a m. kir. Honv. Min. úr.f. évi 465213/6-1920 sz. rendelete értelmében az egyházi ténykedéssel összekötött katonai ünnepélyek programjának összeállításánál mindenkor a keresztény egyházak egyenjogúságát, a felekezeti viszonyosságot szem előtt tartsa, és kellő tapintattal állapítsa meg előzetesen az illető felekezet lelkészével a program egyházi vonatkozású pontjait, hogy minden reklamációnak eleje vétessék*”. Mind-ebből jól érzékelhető, hogy a parancsnokok a felekezeti egyenjogúság elvét a gyakorlatban már a tábori lelkészet szervezetének átalakítása előtt igyekeztek megvalósítani. Hasonló szellemben készítette el 1921-ben a m. kir. HM a tábori püspökség hatáskörét és működését szabályozó rendeletét, *A katolikus katonai lelkészet szervezése* című okmányt, amelyben már megjelent az önálló protestáns tábori püspökségek gondolata, amely ellen az akkor már működő m. kir. Honvédség Tábori Püspöksége erőlyesen tiltakozott. A rendelet kiadását azzal indokolták, hogy „*a protestáns püspökség 1921-ben még nem lesz felállítva, a másik püspökség már áll*”, ezért az eredetileg tervezett közös szabályozás nem valósulhat meg, ugyanakkor ezzel a lépéssel a sokat vitatott 1076-eln.1.-1920. sz. rendelet hatályát fogja veszíteni. A megoldás lényegében nem volt több, mint a megnevezés módosítása, azaz mindenhol kijavították és a katonalelkész szó elé odatették, hogy „*római katolikus*”. Ezzel kifejezték, hogy a most már m. kir. Honvédség Római Katolikus Tábori Püspökség nevet viselő püspökség hatásköre a római katolikus és a görögkatolikus katonákra terjed ki, és a lelkészek megnevezése „*a m. kir. [...] katonai körlet római katolikus lelkésze*” lesz.

A M. KIR. HONVÉDSÉG PROTESTÁNS TÁBORI PÜSPÖKSÉG MEGALAKÍTÁSA

A katonai lelkigondozás szervezeti kereteinek kiépítésére tett első intézkedéseken érződtek az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregéhez tartozó tábori lelkészi szervezet jellemvonásai, ugyanakkor a katonai vezetés is megfogalmazta azt az igényt, hogy egy hazai felekezeti összetételnek megfelelő szolgálati struktúrát alakítsanak ki. Az első világháború után függetlenné vált és új határai közé szorított Magyar Királyságban az ország felekezeti összetétele is változott. Az 1920. június 4-én Trianonban aláírt békediktátum következtében az ország területe 283 ezer km²-ről 93 ezer km²-re, lakosságának száma 18,2 millióról 7,9 millióra csökkent, és ennek következtében felekezeti viszonyai is módosultak. A katolikus egyház latin szertartású híveinek számaránya 63,9%-ra, a görögkatolikusok számaránya 2,2%-ra változott. A reformátusok arányszáma 14,3%-ról 21%-ra nőtt, az evangélikus egyház híveinek száma pedig 7,1%-ról 6,2%-ra csökkent. Az unitárius egyház egész törzse Erdélybe szakadt, s híveinek arányszáma 0,4%-ról 0,1%-ra esett vissza. Az izraeliták számaránya némileg csökkent.

Ezért is lehetett, hogy a történelmi tapasztalatokra és az első világháború idején a protestáns egyházaknak tett ígéretekre építve a református és az evangélikus egyházak rendszeresen tiltakoztak az 1920-ban létrehozott, a katolikusokkal közös m. kir. Honvédség Tábori Püspöksége ellen. Hivatkozásaik között vezető helyen szerepelt, hogy már 1917 októberében elkészült a magyar református katonai lelkészetről az a törvénytervezet, mely kimondta: „1 §. A cs. és kir. közös hadsereg, valamint a m. kir. Honvédség keretén belül szervezett magyar református katonai lelkészet békében és háborúban – a katonaság által eddig követett elvnek megfelelően – tisztán egyházi ügyekben... minden más felekezetű lelkésztől elkülönítve, saját felekezeti főhatósága alatt áll.” Hasonló tartalommal írtak a magyarországi evangélikus egyház részéről is, amikor beadványban figyelmeztettek arra a hadügyminiszteri levélre, melyben közölték, „hogy az összes felekezet katonai lelkészetének szervezése csak a háborús leszerelés után lesz foganatba vehető”. Ezek a háború folyamán tett ígéretek is feljogosították a protestáns egyházakat a saját tábori lelkészet megalakításának követelésére.

Az iratok alapján leginkább a Magyarországi Evangélikus Egyház szorgalmazta a kiadott rendeletek módosítását és az Evangélikus Tábori Püspökség felállítását. A vitákban Kapi Béla evangélikus püspök járt az élen, aki többször kifejtette, hogy „elfogadhatónak és helyesnek tartja az evangélikus tábori püspökség HM által felvázolt tervét, mégpedig a függőségi viszonya épp olyan kell, hogy legyen, mint a római katolikus püspökségé”. Hasonlóan foglalt állást a témában a Magyarországi Református Egyház is, és úgy értékelték, hogy a honvédelmi tárca által eddig kiadott rendeletek „a jóakarattal mellett nem tagadják meg a régi szellemet, amely a volt közös hadseregbéli tábori lelkészetet és az A-16 jelű szolgálati könyvet áthatotta”. Az elképzelés ellen P. Zadravecz István katolikus tábori püspök többször is tiltakozott, és nem fogadta el a protestáns egyházaknak az 1848. évi XX. vallásszabadságról készült törvénycikkre történő hivatkozását.

A m. kir. HM-ben 1920. november 6-án a katonai lelkészet szervezése ügyében tartott szakértekezleten a tervbe vett szervezeti elképzelés a felekezeti sérelmeket úgy kívánta orvosolni, hogy a katolikus tábori püspökséghez hasonlóan külön református és külön evangélikus tábori püspökséget tervezett felállítani. Ezek élére azonban nem külön-külön tábori püspököket kívántak kineveztetni, hanem a Budapesten székelő Dunamelléki Egyházkerület református püspökét, valamint a Magyarországi Evangélikus Egyház valamelyik püspökét szerették volna eredeti tisztség mellett a katonai lelkészet vezetőjévé is megtenni. A protestáns

egyházak püspökei azt a kitélt kifogásolták és tartották elfogadhatatlannak, mely szerint a katonalelkészettel foglalkozó püspök kiválasztásának legfontosabb szempontja a budapesti székhely legyen. Ők más személyt tartottak alkalmasnak erre a posztra, így a reformátusok részéről például a legidősebb püspököt jelölték. Abban egyetértés mutatkozott, hogy a várható létszámcsökkentés következtében nem indokolt a lelkészet ezredenként történő szervezése, és helyette a helyőrségi szervezést javasolták. A római katolikus tábori püspök azonban továbbra is ragaszkodott a korábbi elképzelésekhez, ahhoz, hogy a „többségi elv alapján” a hét katonai körlet élén a katolikus egyházi vezető maradjon. A protestáns egyházak ezt nem tartották elfogadhatónak, ezért is határozták el az önálló körletesperességek felállításának, a kisebbségek részére pedig helyőrségi lelkési köröknek a tervét. Végül újból megerősítették azt az alapelvet, amely szerint a protestáns katonai lelkészek felhatalmazásukat nem a római katolikus tábori püspökségtől, hanem saját egyházuktól kapják, és minden felekezet a saját katonalelkészeit irányítja és felügyeli. Ez alapján felekezetenként 40-40 tábori lelkésszel számoltak. A két protestáns egyház vezetője elfogadhatónak tartotta azt az elképzelést is, hogy a katonalelkészek tevékenysége terjedjen ki a családtagokra, és ez alapján végezzék az anyakönyvezési feladatokat is. Az értekezlet végén még tisztázták, hogy a református és az evangélikus tábori püspökségek felállítása az egyházi szervezetek joga, ebben a kormányzó és a honvédelmi miniszter csak kezdeményező szerepet tölthet be.

Az értekezlet után úgy tűnt, gyorsan rendeződnek a nézeteltérések, és megindul a szervezőmunka, azonban az események nem egészen a megbeszélés szellemében folytatódtak. Taubinger Rezső tábori főesperestől – aki jelentős mozgatója volt az önálló református és evangélikus püspökségeknek – ismert, hogy 1921 januárjáig a HM szervezési osztályának vezetői a várható nagy átszervezésre hivatkozva nem voltak hajlandók tovább tárgyalni, és valóban: az 1921. január 22-én kiadott honvédelmi miniszteri rendelet jelentős létszámcsökkentést írt elő⁴ – ez kérdésessé tette a két újabb tábori püspökség felállítását. Az általános létszámcsökkentés és átszervezés, valamint a rejtett alakulatok szervezése közepette olyan hírek is felröppentek, amelyek szerint a tábori püspöki helyeket lelkészi-iroda-igazgatói helyekkel lehetne felváltani, és ez esetben nem lenne szükség a tábori püspöki kinevezéssel együtt járó egyezkedésekre. Közben érdekes lépések és döntések születtek, ugyanis 1921 januárjában a m. kir. honvédelmi miniszter Barabás Samu református katonalelkészt előléptette ezredessé. A hír olyan látszatot keltett, mintha a honvédség Barabás Samut akarta volna a református lelkészet élére kinevezni.

A békediktátum okozta korlátozások végrehajtása közben a minisztertanácsban egy új elképzelés formálódott, amelyet úgy fogalmaztak meg, hogy „*ha a katolikusoknak elég egy püspök, akkor a protestánsok is elégedjenek meg egy püspökkel*”. Feltételezhetően a honvédelmi miniszter már ennek az elképzelésnek a jegyében tárgyalt Kapi Béla, valamint Raffay Sándor evangélikus püspökökkel is. Megegyeztek abban, hogy egy közös protestáns püspökség kerül felállításra, és annak élén – a többségi elv alapján – református lelkész tölti majd be a tábori püspöki állást. Erről a megállapodásról a HM tájékoztatta a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumot, és elkészítette a protestáns tábori püspökség szabályzatát.

⁴ Az 1920. június 4-én aláírt békeszerződés katonai rendelkezései csak egy olyan hadsereget engedélyeztek, amelynek létszáma (35 000) és fegyverzete (harckocsi és repülőgép nélküli) az általános védkötelezettség megtöltésével, a toborzott és 12 évre szolgálatot vállaló állomány fenntartásával csak belső karhatalmi feladatokra lett volna alkalmas. E rendelkezést az 1921. évi, a Magyar Királyi Honvédségről szóló 49. törvény is becikkelyezte. A trianoni békeszerződésnek megfelelően a honvédség hadrendjét 1922-ben alakították ki; a korábbi katonai körletekkel megegyezően hét vegyes dandárt állítottak fel.

Az 1922. január 2-án kiadott 19582/Eln. 1. számú szabály egy pontja rögzítette, „*hogy a m. kir. Honvédség részére egy közös protestáns tábori püspökség szerveztetik, és a tábori püspöknek egyházi és egyéb joghatósága kiterjed valamennyi protestáns vallású katonai lelkészre. Kiterjed továbbá a hivatásos és tényleges katonákra, feleségeikre és atyai hatalom alatt álló kiskorú/törvényes vagy örökbefogadott/gyermekeikre. Az egyházkerületek püspökeinek hatáskörébe és ügykörébe a tábori püspök semminemű vonatkozásban bele nem avatkozhatik*”. Azt is kimondta, hogy „*a püspöki állást a református és az evangélikus lelkészek felváltva töltik be*”. Ettől az időtől kezdve már a közös püspökség terve alapján folytak a tárgyalások.

A közös protestáns tábori püspökség tervezetének elfogadása jegyében a Református Egyetemes Konvent 1921. június 7–9-i, az Evangélikus Egyház 1921. november 10-i közgyűlésén tárgyalta a protestáns tábori püspökség ügyét, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 79.992/ II./1920. sz. alatt küldött irata alapján tárgyaltak meg. Figyelmet érdemelnek a dátumok, amelyek szerint már 1920-ban elkészült a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium azon átirata is, amelyik már a közös püspökséget felállító bizottság kijelölését is megfogalmazta. Mindebből érzékelhető, hogy a honvédelmi vezetés által kiadott rendelkezések (az 1920. novemberi értekezlet) idején már létezett a közös protestáns püspökség terve. Ennek megfelelően és a közös protestáns tábori püspökség elképzelésének jegyében állították fel azt a kilenc tagú előkészítő bizottságot, amelyben három fő a HM-et, három fő az evangélikus és három fő a református egyházat képviselte. A kilencfős bizottság ugyanakkor javasolta, hogy a végleges megoldásig a református és az evangélikus tábori lelkészeket a HM 8. osztályára osszák be – ezzel elkerülhető lesz a római katolikus alárendeltség okozta feszültség.

A közös protestáns tábori püspökség egyházi jogi jóváhagyásának és a szervezés megkezdésének időszakában azonban megkezdődött a trianoni békeszerződés által előírt létszámcsökkentés, amikor is a hadsereg összlétszámán belül a tisztek létszámát is csökkenteni kellett. A 8000 tisztból az antant nyomására csak 1700 tisztt maradt, ezért elkerülhetlenné vált egyfajta „rejtett szervezeti forma” kialakítása és ezen belül a létszámok csökkentése is. Ennek jegyében az 1922. december 14-i 8458/T. 8. sz. rendelet hivatalosan megszüntette a tábori püspökségeket, és azokat a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban a m. kir. Honvédség egyéneinek lelki ügyeit intéző I. B. (r.k.), ill. II. B. (prot.) osztályaként működtette tovább. Kezdetben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. B. osztályán (a Római Katolikus Tábori Püspökségen) 24 katolikus, a II. B. osztályán 14 protestáns tábori lelkész szolgált. Mivel 1922-ben még mindig nem került sor a protestáns tábori püspök kiválasztására és kinevezésére, ezért a honvédelmi miniszter ideiglenes jelleggel a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium II. B. osztályának vezetőjévé nevezte ki Taubinger Rezsőt, mégpedig olyan formában, hogy meghagyta eredeti beosztásában is.

A honvédség létszámának csökkentésével párhuzamosan az összes katonalelkész keretlétszámát az 1920-as 80-ról 60-ra, majd 42 főre csökkentette. A létszámcsökkentés lényegében az 1920-as évek végéig folytatódott. A vegyes dandároknál általában két lelkész (katolikus és református vagy evangélikus) tevékenykedett, kivétel volt a budapesti, ahol négy beosztási hely volt. A Ludovika Akadémia mellett még öt (jutasi altisztképző, Bocskai, Zrínyi, Hunyadi és Rákóczi reáliskola) nevelőintézeti lelkészi beosztás volt.

A leendő protestáns tábori püspök kiválasztása volt még hátra, és ennek megoldására volt olyan elképzelés is, hogy a két protestáns egyház egy-egy jelöltet állít, akik közül vitéz nagybányai Horthy Miklós (1868–1957) kormányzó majd kiválasztja a püspök személyét. Ezt hamar elvetették, helyette a hármas jelölés mellett döntöttek. Így Göde

2. kép Soltész Elemér altábornagy, táborigazgató

Lajos szekszárdi lelkész, Nagy Ferenc alsódabasi esperes és Soltész Elemér nagybányai lelkész voltak a jelöltek. Az evangélikus egyház részéről szóvá tették, hogy miért nem szólhatnak bele a közös táborigazgató választásába, azonban az Egyetemes Konvent azt válaszolta: „a táborigazgató betöltésénél a testvéregyház meghallgatásának módját nem tudja megtalálni.” Mindezek ellenére az evangélikus egyház tudomásul vette a választás eredményét. A m. kir. Honvédség Protestáns Táborigazgatójának ekkor 24 (14 református és 10 evangélikus) protestáns táborigazgató szolgált. Ezen előkészületek alapján 1923. február 9-én a kormányzó úr őfőméltósága kinevezte a Protestáns Táborigazgató élére Soltész Elemér nagybányai református lelkészt, a királyhágómelléki egyházkerület főjegyzőjét táborigazgatóvá. Egyházi püspöki beiktatása később, 1924. december 17-én történt meg.

A M. KIR. HONVÉDSÉG PROTESTÁNS TÁBorigazgató PÜSPÖKSÉG ELSŐ PÜSPÖKE

Soltész Elemér 1874. április 18-án született Ombodon (Szatmár vm. Partium), az elemi iskola öt osztályát ott járta ki. Szülei: Soltész János református lelkész és Széles Ida. Nagyszülei: Soltész Gedeon református lelkész és Pétsi Sarolta Amália; Széles Endre református lelkész és Lugassy Mária. A gimnáziumi és teológiai tanulmányait 1884-től 1892-ig, illetve 1892-től 1896-ig Debrecenben folytatta. A debreceni református főgimnáziumban 1892. június 28-án jeles eredménnyel tett érettségi vizsgát. Egy évig (1896–1897) gimnáziumi segédtanár, egy évig (1897–1898) senior⁵ volt, az 1898–1899-es tanévben a párizsi teológiai fakultáson volt hallgató. Hazatérése után, 1899 decemberében Nagybányán megválasztották lelkésznek, és közel negyedszázadig (1923-ig) volt református lelkész. Ez alatt az időszak alatt számos egyházmegyei és egyházkerületi tisztséget töltött be, és sok teológiai publikációt jegyzett. Ezen munkásságának legmagasabb elismerését jelképezte 1929-es díszdoktorrá avatása. Házasságot 1900. május 26-án, Hajdúszoboszlón kötött Zsigmond Sándor református lelkész leányával. Katonai rendfokozata tábornok volt – 1923. február 1-jei ranggal, 1944. július 1-jétől altábornagy.

A református, az evangélikus és az unitárius katonák lelki gondozására hivatott protestáns katonalelkészi szervezet első vezetőjének legfőbb feladata volt a katonai kerületeknél, az iskoláknál és a kórházaknál szolgáló református és evangélikus katonalelkészek munkáját

⁵ A református kollégiumokban az ifjúságból kikerült tisztviselő neve és címe.

meghatározó szabályzatok kimunkálása, tevékenységük irányítása, valamint a működés feltételeinek biztosítása. Soltész Elemér nagy gondot fordított a református és evangélikus lelkészek közötti tolerancia elfogadtatására, az eltérő szertartási szokások figyelembevételére, a viszonyosság elvének érvényesítésére és a felekezeti sérelmek elkerülésére. Tevékenységének középpontjában a lelkigondozás szabályzatainak kidolgozása, az alapján pedig a protestáns katonai egyházközségek megalakítása állt (a hét katonai kerületnél egy-egy); a szabályzat értelmében a tábori lelkészi szervezet egyházi joghatósága a tisztek, altisztek és honvédek mellett kiterjedt a családtagokra is, amiért sokat bírálták.

Soltész Elemér protestáns tábori püspök szervezőmunkájának eredményeként mindvégig a honvédség szervezetének és feladatainak változásával összhangban alakult a protestáns tábori lelkészet. A tábori püspökség 1928-ig a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium II. B. osztályaként működött, amelyet a hadsereg fejlesztésével együtt járó, már nyílt tevékenység kiteljesedése követett. A protestáns tábori püspök helyetteseként tevékenykedett az irodaigazgató, akinek a másik felekezethez kellett tartoznia. Az iroda ügyviteléért a titkár felelt.

Soltész mindenkor a felekezeti ellentétek elkerülésén és megszüntetésén munkálkodott, és az alakulatok gyakori meglátogatásával személyesen is igyekezett segíteni az állandó lelkészhiányon, a protestáns katonák azon sérelmén, hogy a kötelező templomlátogatás katonai parancsa értelmében katolikus szertartásra vezénylik őket. Mint tábori püspöknek, kemény harcai voltak egyházpolitikai kérdésekben politikusokkal, miniszterekkel; Bethlen István, Gömbös Gyula burkolt és nyílt diktatúrája, a katolikus tábori püspök hegemoniája ellen. Az egyházközségeket ért támadások lecsendesítésével, a katolikus tábori lelkészséggel ápolt korrekt viszony fenntartásával elérte, hogy a Protestáns Tábori Püspökség a honvédség elismert egyházi szervezete legyen. A háborút fájdalommal vette tudomásul, és a katonához küldött üzeneteiben nem a másik fél vak gyűlöletére, hanem a család és egyház szeretetére, az evangéliumi bölcsességre, becsületre buzdított. A második világháború előtti és alatti években szervezte a tartalékos református és evangélikus katonalelkészek tanfolyamait és mozgósítását, valamint a katonák lelkigondozását, arra törekedett, hogy minden egészségügyi alakulatnál a katolikus lelkész főhadnagyok számával azonosan legyenek protestáns lelkészek is. A tábori lelkészek tevékenységének lényegét a hívők és nem hívők, a protestánsok és nem protestánsok között a szenvedés mérséklésében, valamint a lelki és szociális segítségben látta; ezen túl mindent megtett a munkaszolgálatosok nyomorának enyhítéséért, valamint az üldözöttek és a leventék mentéséért. A nyilashatalmat elutasította. 1944. október 15-e után is Budapesten maradt, nem hajtotta végre a kiűritési parancsot, beteget jelentett. A katonai vezetés leváltását kezdeményezte, azonban a protestáns egyházak közti megállapodás figyelmen kívül hagyása miatt ezt nem valósíthatták meg, ugyanis az egyezmény értelmében a református után evangélikus lelkésznek kellett következnie.

A háború alatt még el kellett szenvednie fia elvesztését is, aki katonaként a magyarországi harcokban vesztette életét. A háború után szolgálatételre jelentkezett, igazolták és továbbra is irányította a protestáns lelkészi osztályt, a tábori püspökséget. A lelkészek számát a sorozatos átszervezések során állandóan csökkentették, a működés feltételei a kezdeti várakozás után gyors ütemben romlottak, a püspökség tevékenysége ellehetetlenült. Soltész Elemér altábornagy, protestáns tábori püspököt 1948. november 1-jén nyugdíjazták. 1946-ban megválasztották a numizmatikai társaság elnökének, 1948 őszétől a pápai Református Teológiai Akadémia tiszteletbeli tanára volt.

Nyugdíjas éveit visszafogottan, családjával és szűk baráti körével töltötte. 1957. augusztus 7-én halt meg, és Debrecenben temették el. Mindazok, akik ismerték, úgy jellemezték, hogy igazi lelkipásztor volt a szó valóságos értelmében. Nem magasztos püspökként jelent meg, hanem lelkipásztorként, aki az adott történelmi szituációban és katonai helyzetben azt tette, amit egy tábori lelkésznek kell csinálni, rámutatott a nehézségekre, megoldásokra. A megoldásoknak a lényege mindig az evangélium hirdetése és a Krisztussal való közösség ápolása volt. Erkölcsi beszédei és prédikációi négy kötetben jelentek meg, ezek a Ráday Könyvtárban megtalálhatók. *„Mint ember: csupa melegség. A bizalom légköre vette körül. A tábori lelkészi kar atyját látta benne. Nem volt »tiszt és előjáró« a szó pejoratív értelmében. Inkább pater familias, a családfő szigorúságával és szeretetével. Mint lelkész altábornagy, katonai rangját becsülte, de egyénisége, magatartása inkább a pásztor, mintsem a katonát tükrözte.»*

Kitüntetései: Tízéves püspöksége évfordulójára kapta meg a Signum Laudis bronz fokozatát (1933), később a Vörös-Kereszt Egylettől (1938) a Magyar Érdemrend Középkeresztjét (1939), majd annak csillaggal ellátott változatát (1940), végül a Magyar Népköztársaság Érdemrendjének tiszti keresztjét (1948). A régi magyar nemességet a belügyminiszter 1943. június 9-én és 1943. június 30-án igazolta, 1944-ben pedig előléptették altábornaggyá.

3. kép Tisztelgés Soltész Elemér Sírjánál. Debrecen, 2004. április 28.

(Folytatjuk)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Aranyos Zoltán zsinati főtanácsos: *A katonai lelkigondozás újrakezdése*. Theologiai Szemle, 1999/1.
- Berkó István (szerk.): *A magyar királyi honvédség története, 1868–1918*. M. kir. Hadtörténeti Levéltár, 1928.
- Bucsay Mihály: *A protestantizmus története Magyarországon, 1521–1945*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- prof. Csohány János: *Magyar katonák reformáció utáni lelki gondozása*. 1994.
- prof. Csohány János: *A protestáns táborigény lelkészeti Magyarországon*. A Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központja, Budapest, 1994.
- Dr. Dezső László: *Bevezetés a katonai lelkigondozásba, I.* Pápa, 1941.
- Dr. Dezső László: *Bevezetés a katonai lelkigondozásba, II.* Budapest, 1998.
- Esze Tamás: *A magyar református egyház útja a reformációtól napjainkig*. Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Budapest, 1960.
- Esze Tamás: *Tábori papok II. Rákóczi Ferenc hadseregében*. Egyháztörténet, 1943/1.
- Dr. Fejes Sándor: *Sebestyén Jenő, a tábori lelkész*. PEIL, 1915.
- Hadtörténelmi Levéltár, HM Elnökség iratai.
- Hadtörténelmi Levéltár és Könyvtár, Katonai Szolgálati Szabályzat, I. rész, A-32-a Szolgálati Szabályzat 1931. A-16-c Utasítás a k. u. k. katonai lelkészei számára. A-19. Szolgálati Utasítás a m. kir. honvédelelkészek számára, 1914.
- A-19 Ideiglenes Szervi Határozványok és Szolgálati Utasítás a m. kir. Honvédség lelkészei számára. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1930.
- A-20-a. utasítás a tábori halotti anyakönyvezésről 1913. Harcászati Szabályzat, III. rész, II. fejezet, a m. kir. HM.42.300/eln.-1940.
- Harsányi Gusztáv: *Töredékek egy református lelkész hányatott életéből*. Debrecen, 1926.
- HM Katonai Kollégium ülése, 1996. november 4-én. Előterjesztés a Tábori Lelkészi Szolgálat helyzetének áttekintéséről, a működést biztosító megállapodások és rendelkezés megvalósításának helyzetéről.
- Dr. Liptai Ervin (szerk.): *Magyarország hadtörténete, I–II. kötet*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- Mándoki Sándor magánnaplója. HL. TGy. 2269.
- Parlament Honvédelmi Bizottsága 1995. február 15-ei ülésének jegyzőkönyve.
- Péteri Ferenc református lelkész háborús iratai. HL. TGY. II: 756/Gy.
- Protestáns Szemle, 1930.
- A Református Zsinati Levéltár és az Evangélikus Levéltár 1921. június 7–9-i, illetve a november 10-i ülés jegyzőkönyvei.
- Simon Lajos karp. lelkész jegyzetei az 1943. évi budapesti tanfolyamról.
- Soltész Elemér iratai a családnál.
- S. Szabó József: *Protestánsizmus Magyarországon*. Bethlen Gábor Szövetség, Budapest, 1928.
- Szalay Tamás: *A Tábori Lelkészi Szolgálat Protestáns Tábori Püspökség újjászervezése a rendszerváltás után*. In: Berta Tibor – Hautzinger Gyula – Holló József Ferenc (szerk.): *Közös küldetésben: Katona és lelkész az ember és a nemzet szolgálatában*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 359–366.

- Dr. Szeberinyi János Mihály tábori superintendens: *A két protestáns hitfelekezet föderációja cs. és kir. hadseregben*. Nyílt levél a magyarhoni főtisztelendő reformáta és ágostai hitvallású superintendenciáihoz. Bécs, 1869.
- Szücs László: *Isten dicsősége és az emberek békessége érdekében dolgoznak*. Honvedelem.hu, 2009. 10. 16. <https://honvedelem.hu/hirek/honvedelmi-miniszter/isten-dicsosege-es-az-emberek-bekessege-erdekeben-dolgoznak.html> .
- Thurnayné Schulek Vilma: *Édesapánk, dr. Schulek Tibor*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 2006.
- Újhelyi Péter: *Az állandó hadsereg története I. Lipót korától Mária Terézia haláláig (1657–1780)*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1914.
- Dr. Varga A. József (szerk.): *Honvédelmi Minisztérium Tábori Lelkészi Szolgálat, 1994–2004*. A HM Tábori Lelkészi Szolgálat megalakulása 10. évfordulójára készült HM-kiadvány. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 2004.
- Dr. Varga A. József: *Katonák – lelkészek – Tábori lelkészek*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- Dr. Varga A. József: *Soltész Elemér altábornagy, protestáns tábori püspök*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Védelmi tanfolyam anyaga: Hadsereg és nemzet, Ht. ktár. 32562/1920.
- Zsilinszky Mihály: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve*. Franklin Társulat, Budapest, 1880.
- Részlet dr. Csohányi János Magyar katonák reformáció utáni lelki gondozása című előadásából. MOVI Horizont Filmstúdió, Tábori lelkészek c. dokumentumfilm, 1994.
- A Történelmi Dokumentumfilmek Kuratóriuma támogatta: *Lelkészek a fronton* című dokumentumfilm, 1996: Balikó Zoltán evangélikus lelkész-százados, Bíró Sándor református lelkész-százados, Kéri Sándor református, Kozma János református, id. Harmati Béla evangélikus, Barta Sándor református, Bachát István evangélikus, Lukács József református, id. Kendeh György evangélikus, Koren Emil evangélikus, Szerdahelyi Pál evangélikus, Szabó Béla református, Székely Dezső református, Takaró Zoltán református tábori lelkészek visszaemlékezései.

Nagy László ny. ezredes:

AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ MARGÓJÁRA

ÖSSZEFOGLALÓ: Írásában a szerző az orosz–ukrán háború egyik sajátos aspektusát elemzi: azt vizsgálja, hogy milyen tényezők befolyásolják a nyugati világ államait abban, mikor és milyen (minőségű és mennyiségű) fegyverrel, hadianyaggal támogatják Ukrajnát.

KULCSSZAVAK: Oroszország, Ukrajna, orosz–ukrán háború

A SZERZŐRŐL:

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc), a Magyar Hadtudományi Társaság tagja

Az orosz–ukrán válság 2022. február 24-én kezdődött és jelenleg is zajló szakasza új fejezetet nyitott a két ország viszonyában, hiszen Oroszország nyílt *fegyveres agresszióhoz* folyamodott Ukrajna ellen. A viszony ezt megelőzően (de különösen 2014 tavasza óta) sem volt felhőtlen, mivel ekkor Oroszország annektálta a Krímet, és tevőlegesen támogatni kezdte a kelet-ukrajnai szeparatista mozgalmakat. Az időközben kikiáltott Donyecki, illetve Luhanszki Népköztársaságok fegyveresei és az ukrán hadsereg között – a nemzetközi közönség lagymatag erőfeszítései ellenére – azóta is változó intenzitású fegyveres összecsapások folytak. Sőt, 2021 második felétől kezdve Oroszország nagyszabású és elhúzódo hadgyakorlatok örve alatt jelentős csapatkontingenseket összpontosított az ország nyugati térségeiben, az ukrán határ mentén, kiterjesztve a gyakorlatokat a vele szövetséges Belarusz területére is. A moszkvai propaganda egyidejűleg a Kelet-Ukrajnában élő orosz ajkú lakosság elleni *népirtással* vádolta Kijevet. A fenyegető csapatmozgások ellenére a szakemberek többsége valószínűtlennek tartott, mert irracionálisnak vélt egy tényleges orosz támadásra vonatkozó politikai döntést. Mégis, 2022. február 24-én megkezdődött a különleges hadműveletnek elkeresztelt nagyszabású támadás Ukrajna ellen, a moszkvai hivatalos szóhasználat szerint a *nácitlanítás* és a *demilitarizálás* érdekében. Ez magyarra „lefordítva” az ukrán kormány megdöntését és Moszkva-barát vezetésre cserélését jelentette volna, amely új vezetés szakítana az Európai Unió, illetve a NATO irányába történő törekvésekkel.

Azóta, immár több mint egy éve folyik az öldöklő küzdelem a két szláv testvérnép között, százezres nagyságrendben szedve az áldozatokat mindkét oldalon, és milliós nagyságrendű ukrán menekültfolyamokat generálva. Azóta többé-kevésbé mindenki számára világossá vált, hogy egyrészt a moszkvai vezetés villámháborúban és gyors győzelemben reménykedett, másrészt hogy Ukrajna – élvezve a Nyugat egyre sokoldalúbb és intenzívebb támogatását – sikeresen védekezik az orosz agresszióval szemben, és meghiúsította a villámháborús elképzeléseket. Az orosz katonai vezetés hadművelleti tervei egyre kisebb és kisebb területekre koncentrálnak, a cikk megírásának időpontjában Bahmut, a hónapok óta ostromlott, stratégiaiilag szinte jelentéktelen kelet-ukrajnai város elfoglalására.¹

A későbbiek egyértelművé tételéhez azonban meg kell határoznunk, hogy mit értünk a *Nyugat*, a nyugati világ fogalmán. Jelen cikkben én egyértelműen az Ukrajna partján

¹ A cikk megírásának időpontja 2023. március közepe.

álló demokratikus országok és nemzetközi szervezetek összességét értem, Kanadától Dél-Afrikáig, Ausztráliától Japánig és az Európai Uniótól a NATO-ig. Ennek a nyugati világnak e vonatkozásban is meghatározó két szereplője az Egyesült Államok és az Európai Unió (illetve az EU-tagországok). Az orosz–ukrán fegyveres konfliktus későbbi alakulása és majdani végső kimenetele szempontjából ugyanis nem elhanyagolható befolyással bír ez a két szereplő, mivel támogatásuk nélkülözhetetlen ahhoz, hogy Ukrajna képes legyen ellenállni az orosz agresszióknak. Vizsgáljuk meg, milyen tényezőktől függ ennek a támogatásnak a mértéke, az ütemezése, összetevőinek belső aránya.

A nyugati világ álláspontját két, egymással összefüggő tényező határozza meg. Az első és döntő ezek közül: a Nyugat *nem engedheti meg*, hogy Oroszország győzzön ebben a konfliktusban. Nem engedheti meg elvi okokból, mert nem lenne összeegyeztethető saját értékrendjével. Nem engedheti meg gyakorlati okokból sem, mert ezzel legitimálná a fegyveres erőszak útján megvalósuló területszerzést, ami beláthatatlan következményekkel járhatna más konfliktuszónákban. Ez a meghatározó tényező arra sarkallja a nyugati világ országait, hogy erős, megbízható támaszai legyenek Ukrajna honvédő harcának, hogy sokféle módon és eszközzel *támogassák* ezt a küzdelmet. Kétségtelen, hogy Ukrajna ebben a rákényszerített fegyveres küzdelemben a saját szuverenitása mellett egyúttal a demokratikus országok értékrendjét és biztonságát is védelmezi. Megítélésem szerint a nyugati országok *képesek* megadni a sikeres védekezéshez szükséges mértékű támogatást az ukrán népnek.

Itt azonban a Nyugat szembesül egy kegyetlen *dilemmával*, amelyet a második, általam említett és vizsgált befolyásoló tényező idézett elő: az Ukrajnát támogató országok egyidejűleg *azt sem engedhetik meg*, *azt sem akarhatják*, hogy Oroszország megalázó, megrázó, kérlelhetetlen és kimagyarázhatatlan vereséget szenvedjen el, hogy *sarokba szorítva* érezze magát. Merthogy ebben az esetben Moszkva reagálása még a megszokottnál is kiszámíthatatlanabb, irracionálisabb lenne-lehetne, beleértve ebbe a nukleáris fegyverek bevetését is, annak minden következményével. Vagyis a nyugati világ kénytelen – sok más szempontot megelőzve – óvakodni attól, hogy „túlfegyverezze” az ukrán hadsereget. Más szavakkal kénytelen patikamérlegesen egyensúlyozni, hogy a támogatása, a különböző fegyverrendszerek átadása-átengedése elegendő legyen a védekezéshez, az agresszió elhárításához, de – egyelőre legalábbis – ne eredményezze Ukrajna meggyőző katonai fölényét.

Még bonyolultabbá teszi a dilemma feloldását, a keskeny ösvényen történő lavírozást, hogy több szakértő, köztük például Gyarmati István nagykövet véleménye szerint Ukrajnában a minőség és a mennyiség küzdelme folyik: korszerű és egyre korszerűbb fegyverek állnak szemben az orosz támadó fél mennyiségi technikai fölényével, túlerejével.

Rendkívül megnehezíti továbbá a nyugati döntéshozók helyzetét az a bizonytalanság, hogy sem Oroszország győzelmét, sem – esetleg megalázó – vereségét nem tudjuk egyértelműen definiálni. Ráadásul Oroszország ebből a szempontból messze nem egységes, más-más az álláspontja a társadalom egyes rétegeinek, más a katonai vezetésnek (illetve általában a hadseregnek), és ismét csak más a politikai vezetésnek. Utóbbinak a „győzelem”, bármit is értsünk jelenleg rajta, minden bizonnyal a túlélést is jelenti, míg más csoportok számára ez egyáltalán nem ennyire egyértelmű.

Tehát a Nyugatnak valóban lavíroznia kell annak érdekében, hogy Oroszország, az oroszországi társadalmi csoportok ne sokkhatásszerűen, ne viharos gyorsasággal éljék meg, hanem *fokozatosan* ébredjenek tudatára, hogy nem kerülhetnek ki igazán győztesen a jelenlegi fegyveres konfliktusból. Természetesen minél hamarabb célba jut és elterjed ez a felismerés,

annál jobb esélye van egy esetleges fegyvernyugvásnak és perspektívában a békekötésnek. Amihez, természetesen, kellene fog az ukrán fél hozzájárulása is, de az ukrán vezetés jövőbeni magatartásának elemzése nem képezi jelen cikk témáját.²

Azt sem kívánom részletesen vizsgálni, hogy egy-egy állam milyen mértékű támogatást képes nyújtani anélkül, hogy saját biztonságát veszélyeztetné. Nyilvánvaló, hogy ez a mérték, adott esetben az ukrán félnek átadandó fegyverzet mennyisége nagyon különböző lehet. Úgy vélem, hogy jelenleg az Egyesült Államok az egyetlen ország, amelynek biztonsága nem szenvedne komoly csorbát még az ukrán fél által igényelt mennyiséget meghaladó fegyverzet átengedése esetén sem. Viszont az Egyesült Államok is elszenvedője az említett dilemmának: elegendő eszközt kell biztosítania Ukrajna számára, de ugyanakkor nem *túl sokat*; eléggé, de nem kiemelkedően korszerűt; védelmi eszközöket, de nem egyértelműen támadó fegyverzetet (kis hatótávolságú rakétát igen, de nagyobb hatótávolságút egyelőre nem).

Az Európai Uniónak és minden egyes tagországának ugyanezzel a kettős szorítással kell megküzdenie, és az EU álláspontja egyáltalán nem határozható meg a tagországok álláspontjainak egyszerű átlagolásával. A kelet-közép-európai országok közvetlenebb érintettségük okán egészen másként viszonyulnak az Ukrajnában zajló háborúhoz, és közülük is Lengyelország, valamint a balti államok – történelmi tapasztalatokra támaszkodva – különösen érzékenyen reagálnak az orosz agresszióra. Ezen országok még a saját katonai biztonságuk bizonyos sérelme árán is hajlandóak fegyverek átadásával támogatni Ukrajnát. Túl a biztonsági megfontolásokon azonban más tényezők is hatással vannak az EU-tagországok segítőkészségére, például az orosz energiahordozóktól való függőség mértéke. Összességében azonban elmondható: az Európai Unió tagállamai abban érdekeltek, hogy a háború a *lehető leghamarabb* – legalább egy fegyverszünet aláírásával – véget érjen. Számukra a háború minden egyes napja újabb és újabb kártételt jelent, mindenekelőtt gazdasági értelemben.

Itt egy újabb törésvonal tapintható ki a nyugati világon belül. Míg az EU gazdasági érdekei egyértelműen a háború mielőbbi befejezésével azonosíthatóak, addig a Nyugat másik erőközpontjáról, az *Egyesült Államokról* ez nem mondható el egyértelműen. Az amerikai vezetésnek ugyanis érdekében áll a riválisok (ezen belül az Európai Unió) további meggyengítése, egyúttal saját gazdasági vezető szerepének megszilárdítása. Tehát a vezető amerikai politikusok egy része tulajdonképpen nem bánná, ha az orosz–ukrán konfliktus még egy kicsit elhúzódna.³ (Erősen túlzó, de nem nélkülöz minden alapot az az ironikus állítás, hogy az amerikaiak az utolsó ukrán katonáig készek folytatni a küzdelmet.) Éppen ezért az Európai Unió és az Egyesült Államok feltételezett érdekei és ezzel együtt az álláspontjuk e vonatkozásban nem azonosak.

Van a katonai támogatásnak még egy nem elhanyagolható aspektusa. A támogató országok részéről természetesen mondható eljárás, hogy nem a legkorszerűbb fegyvereiket ajánlják fel és adják át a támogatott félnek. A támogatással egyidejűleg természetes az az igényük is, hogy az átadott fegyvereket korszerűbbekkel pótolják, vagyis a segítségnyújtás egyúttal modernizálást is jelent(het), akár beszerzés, akár saját gyártás útján. Lengyelország például korszerűbb harckocsikat kíván kapni az általa nagylelkűen Ukrajnába szállított eszközei helyett.

² Az ukrán vezetésnek is kompromisszumkészséget kell (majd) tanúsítania ahhoz, hogy egyáltalán tárgyalásokra kerüljön sor.

³ Természetesen hasonló állítás megfogalmazását és nyilvános hangoztatását egyetlen amerikai (és általában nyugati) politikus sem engedhetne meg magának. Én is csak az összefüggésekből kimazsolázható feltételezésként merem ezt megfogalmazni.

A nyugat-európai országok azonban „elkényelmesedtek” a 21. század eltelt éveinek békehangulatában, ami különösen megnyilvánult a nehézfegyverzet gyártókapacitásainak bizonyos fokú leépítésében. Nem fújtak riadót 2014-ben, a Krím annektálásakor sem. Most pedig szembesülnek azzal, hogy az Ukrajnában folyó háború iszonyatos mennyiségben emészti fel a fegyverzetet és a lőszeret, a kapacitások visszaépítése pedig – bár megkezdődött – lassúnak ígérkező folyamat (ezen belül kevésbé időigényes a lőszergyártás).

Összességében a bő egy éve folyó orosz–ukrán háborúnak a vizsgált témával összefüggő tapasztalatait az alábbiakban fogalmazom meg:

A Nyugat fokozódó elszántsággal és egyre nagyobb intenzitással támogatja, látja el fegyverzetrel, technikai eszközökkel Ukrajnát. Az már mostanra bebizonyosodott, hogy a nyugati segítségnek köszönhetően az ukrán hadsereg képes ellenállni az orosz agresszióknak, képes egyensúlyi helyzetet kialakítani az 1200 kilométeres front bármely szakaszán. A fegyverzet terén mutatkozó erőviszonyokat és erőeltolódásokat tekintve az idő az ukrán félnek dolgozik. A kapacitások fokozatos visszaépítésének ütemében az ukrán fél ellátása a jövőben tovább javulhat. Ha ehhez hozzávesszük, hogy több nyugati országban folyik az ukrán katonák átképzése a korszerű fegyverek kezelésére, akkor határozottan bízhatunk az erőviszonyok további eltolódásában.⁴

A dilemma azonban továbbra is fennáll. A segítőkészségnek, a támogatási képességnek és a támogatás mértékének határt szab a latolgatás, az egyensúly keresése a szükséges és az elégséges között, továbbá a félelem egy irracionális moszkvai lépéstől. Jelenleg az orosz politikai és katonai vezetés szemmel láthatóan illúziókat kerget, és még nem ismerte fel (pontosabban nem ismeri be, hogy már felismerte): a „különleges hadműveletből” nem kerülhet ki győztesen. Ehhez a beismeréshez még idő szükséges, még sok áldozatot kell meghoznia mindkét félnek, a megtámadott ukrán népnek is, a háborúba kalandor politikusok által belerángatott, jobb sorsra érdemes oroszországi társadalomnak is. A felismerés és a beismerés azonban előbb-utóbb elkerülhetetlenül bekövetkezik, és végső soron ezt a célt szolgálja a ma még kényszerűen „kicentizett” nyugati technikai támogatás is.

A háború vége pedig új, nem kisebb volumenű kihívásokat hoz el az Ukrajnát jelenleg is támogató nemzetközi közösség számára, amelyek közül kettőt kívánok nevesíteni. Egyrészt újjá kell építeni a rommá lőtt ukrán városokat, helyre kell állítani a végletekig megtépázott infrastruktúrát és általában a gazdaságot. Másrészt újra kell gondolni a kapcsolatokat a háború utáni, a jelenlegitől vélhetően markánsan különböző Oroszországgal.

⁴ Itt kitérhetnék az orosz fegyveres erők fokozódó logisztikai problémáira, amelyek megerősítik az említett tendenciát, de ez szintén nem képezi jelen cikk témáját.

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A SZERZŐRŐL:

Gál Csaba ny. ezredes, katonai szakíró (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

AZ AMERIKAI FEGYVEREXPORT JELENTŐSEN NŐTT 2022-BEN

Az Amerikai Egyesült Államok és a külföldi kormányok közötti fegyvereladások a 2022-es költségvetési évben közel 51,9 Mrd USD-t tettek ki, szemben az egy évvel korábbi 34,8 Mrd USD értékkel.¹ A mintegy 49%-os növekedésben jelentős szerepet játszott, hogy Washington európai szövetségesei növelték fegyvervásárlásukat Oroszország ukrajnai inváziója miatt. A közvetlen, vagyis a vállalatoktól a kormányok felé irányuló fegyvervásárlások volumene szintén nőtt, és elérte a 153,7 Mrd USD-t, ami 50,3 Mrd USD növekedést jelent. Az ukrajnai háború mellett Kína távol-keleti politikája is befolyásolta az amerikai fegyvereladásokat, így 2022-ben az egyik legnagyobb megrendelést Indonézia adta, az Amerikai Egyesült Államok például jóváhagyta számára 36 db Boeing gyártmányú F–15ID típusú repülőgép és kapcsolódó felszerelések vásárlását 13,9 Mrd USD értékben. Az amerikai Külügyminisztérium 1,1 Mrd USD értékben hagyott jóvá Tajvan számára fegyvervásárlást, többek között 60 db Harpoon hajó elleni rakéta és 100 db Sidewinder levegő-levegő osztályú rakéta eladását. Európában néhány nappal az orosz invázió előtt Lengyelország 250 db M1 Abrams harckocsit rendelt 6 Mrd USD értékben. Németország júliusban 8,4 Mrd USD értékben rendelt F–35 típusú repülőgépeket, lőszereket és kapcsolódó felszereléseket arra hivatkozva, hogy a NATO-n belül egységre van szükség, és ez a típus hiteles elrettentő eszközt jelent Oroszország számára. Az elmúlt évben Szaúd-Arábia 300 db rakétát rendelt a Patriot rendszerei, valamint az Egyesült Arab Emírségek 96 db rakétaüteget a ballisztikus rakétavédelmi rendszere számára 3, illetve 2,2 Mrd USD értékben. A felsorolás nem teljes, de megemlítendő, hogy az Amerikai Egyesült Államok egy év alatt közel 27 Mrd USD értékű fegyverzettel, felszereléssel és egyéb hadieszközzel támogatta Ukrajnát.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK NÖVELI KATONAI JELENLÉTÉT A FÜLÖP-SZIGETEKEN

Lloyd Austin amerikai védelmi miniszter január 30-án Dél-Koreából a Fülöp-szigetekre utazott, ahol az amerikai katonai jelenlét növeléséről tárgyalt.² Az elért megállapodás értelmében az Amerikai Egyesült Államok további négy, „stratégiai jelentőségű” bázisra telepíthet katonákat, hogy segítsen elriasztani Kínát Tajvan és a Dél-kínai-tenger kapcsán

¹ Joe Gould: US arms export approvals soared in 2022. Defense News, 25. 01. 2023. <https://www.defensenews.com/pentagon/2023/01/25/us-arms-export-approvals-soared-in-2022/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 05.)

² Jim Gomez: US, Philippines agree to larger American military presence. AP, 02. 02. 2023. <https://apnews.com/article/politics-district-of-columbia-lloyd-austin-philippines-china-5a7e51e66e71566ce93e0849b94efc26> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 05.)

erősödő agresszív viselkedésétől. A felek közös nyilatkozatban erősítették meg elszántságukat a védelmi együttműködés erősítését illetően, különösen a kiképzés, a közös gyakorlatok és az interoperabilitás javítása terén. Ennek érdekében az amerikai kormány 80 millió USD-t biztosít öt, a 2014-ben kötött védelmi együttműködésben már részt vevő bázis infrastrukturális létesítményeinek korszerűsítésére. Ifjabb Ferdinand Marcos jelenlegi elnök elődje, Rodrigo Duterte alatt Manila és Washington kapcsolata megromlott – már az amerikai erők távozásra történő felszólítása is felmerült –, majd Kamala Harris amerikai alelnök 2022. novemberi manilai látogatásával elkezdődött a kapcsolatok helyreállítása. Régebben jelentős amerikai haditengerészeti és légibázis is volt az országban, de azok szerződéseinek meghosszabbítását a helyi törvényhozás elutasította, és a bázisokat az 1990-es évek elején bezárták. Az amerikai csapatok 1999-ben tértek vissza közös gyakorlatok végrehajtására mint „látogató erők”. A fülöp-szigeteki alkotmány nem teszi lehetővé külföldi erők által állandó bázisok fenntartását és helyi harcokba történő bevonását.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK FONTOLGATJA KÖZEPES HATÓTÁVOLSÁGÚ RAKÉTÁK TELEPÍTÉSÉT JAPÁNBA

Egy, a kétoldalú kapcsolatokat ismerő személyre hivatkozó újság szerint az Amerikai Egyesült Államok kormánya közepes hatótávolságú rakéták telepítését javasolta Japán területén – válaszul Kínának a Kelet- és a Dél-kínai-tenger kapcsán folytatott agresszív politikájára.³ Tokió komoly tárgyalásokat fog folytatni arról, hogy az országban jelen lévő amerikai erők nagy hatótávolságú hiperszonikus fegyverekkel és Tomahawk csapásmérő robotrepülőgépekkel is rendelkezhessenek. Az eszközök telepítési helyéről még folynak a találgatások, de az újság az ország harmadik legnagyobb, a délnyugaton található Kjúszú-szigetet nevezi meg legvalószínűbb helyszíneként. Japán és az Amerikai Egyesült Államok a Kelet-kínai-tengert a Csendes-óceán nyugati részétől elválasztó szigetek megerősítésére törekszik, mert azok közel vannak Tajvanhoz.

NORVÉGIA LEOPARD HARCKOCSIKAT VÁSÁROL

A norvég kormány március elején közleményben jelentette be, hogy döntött 54 db Leopard 2 típusú harckocsi beszerzéséről, azzal a kiegészítéssel, hogy a későbbiekben további 18 db beszerzése is megtörténhet.⁴ Az első harckocsik leszállítása a jelenlegi tervek szerint 2026–2031 között történik. A beszerzés célja a haderő képességeinek javítása, valamint a 2001-ben használtan vásárolt, már cserére szoruló harckocsik kiváltása. Jonas Gahr Støre norvég miniszterelnök szerint az új harckocsik vásárlása kiemelten fontos a haderő számára, emellett a jelenlegi biztonsági helyzetben fokozottan hangsúlyos az európai védelmi együttműködés, valamint a német eszközök beszerzésével országa a szomszédaival és a szoros szövetségeivel azonos típusú harckocsival fog rendelkezni, továbbá így szorosabb biztonságpolitikai

³ U.S. weighs deploying medium-range missiles to U.S. forces in Japan: report. Japan Today, 06. 02. 2023. <https://japantoday.com/category/politics/washington-weighing-deploying-medium-range-missiles-to-u.s.-forces-in-japan-sankei> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 07.)

⁴ Norway strengthens the Armed Forces through purchase of new tanks. Government.no, 02. 03. 2023. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-strengthens-the-armed-forces-through-purchase-of-new-tanks/id2961879/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 05.)

kapcsolatok jönnek létre Németországgal. A harcocsibeszerzés költségkerete 19,7 Mrd NOK.⁵ Ez az ügylet csak a haderőfejlesztés egy része, tavasszal várható egy szélesebb körű, a katonai vezetés által készítendő ajánlás előterjesztése a szárazföldi erőkkal kapcsolatban, amely várhatóan a nagy távolságú precíziós csapásmérési képesség kialakítását is tartalmazni fogja.

A LETT VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS HAMAROSAN ELÉRHETI A GDP 3%-ÁT

Ināra Mūrniece lett védelmi miniszter február közepén bejelentette, hogy az ország katonai kiadásai a tervezettnél korábban elérhetik a GDP 3%-át.⁶ Ennek oka, hogy várhatóan még tavasszal aláír egy szerződést, melynek keretében Lettország hajók elleni csapásmérő robotrepülőgépeket (NSM⁷) és 6 db nagy mobilitású rakétatüzérségi rendszert (HIMARS⁸) vásárol. Elmondása szerint minisztériumában jelenleg három program végrehajtása van folyamatban, amelyekkel felgyorsíthatják az ország védelmi képességeinek a megerősítését: az ellenséges hajókkal szembeni partvédelmi rendszer megerősítése, a tüzérség korszerűsítése és a közepes hatótávolságú légvédelmi rendszer fejlesztése. Az eredeti tervek alapján a védelmi költségvetés 2027-ben érné el a GDP 3%-át, de a miniszter szerint a gyorsított ütemű fejlesztésekhez szükséges beszerzések miatt ez korábban megtörténhet. A balti államok – az ukrajnai háború tapasztalatai alapján – jelentősen fejlesztik tüzérségi rendszereiket. 2022 decemberében Észtország 6 db, Litvánia pedig 8 db HIMARS beszerzéséről írt alá megállapodást. Az NSM horizonton túli tengeri célokat is támadhat, amelyeket néhány méterrel a vízfelszín felett repülve közelít meg. Lettország 2023-as védelmi költségvetése közel 1 Mrd USD, a GDP 2,25%-a.

DÉL-KOREAI HARC REPÜLŐGÉPEK A LENGYEL LÉGIERŐBEN

Lengyelország 2022 vége felé megrendelt 12 db dél-koreai FA–50 típusú könnyű harci repülőgépet – a tervezett 48 darabból – 705 millió USD értékben, ami fedezi a kiképzést, a logisztikai csomagot és a műszaki támogatást is.⁹ A repülőgépek leszállításának elkezdése 2023 harmadik negyedévében várható a Mińsk Mazowiecki légibázisra, ahol a repülőszimulátor 2024-ben lesz üzemképes. Már folyamatban van az infrastruktúra korszerűsítése és új hangárok építése. 2023 januárjában megkezdődött négy lengyel repülőgépvezető kiképzése Dél-Koreában. Egy hónapos tantermi képzést 23 hetes gyakorlati képzés követ T–50 típusú kiképző repülőgépen, illetve szimulátoron. A következő négy pilóta – köztük egy nő – április elején kezdi meg a hasonló összetételű kiképzést. Közben a leendő műszaki-kiszolgáló személyzet is megkapja a repülőgépek üzemeltetéséhez szükséges felkészítést. A további 36 db repülőgép leszállítása várhatóan 2025–2028 között történik, azok költsége tervezetten 2,3 Mrd USD. A repülőgép lengyel változatában fázisvezérelt antennarácscsal működő

⁵ Kb. 1,7 Mrd EUR. <https://wise.com/hu/currency-converter/nok-to-eur-rate> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 13.)

⁶ Jaroslaw Adamowski: Latvia to boost defense spending with naval missile, HIMARS. Defense News, 14. 02. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/02/14/latvia-to-boost-defense-spending-with-naval-missile-himars-deals/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 25.)

⁷ Naval Strike Missile.

⁸ High Mobility Artillery Rocket Systems.

⁹ Bartosz Glowacki: KAI unveils first FA-50 for Polish air force order. Flight Global, 10. 03. 2023. <https://www.flightglobal.com/defence/kai-unveils-first-fa-50-for-polish-air-force-order/152423.article> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 17.)

radarberendezés lesz, de azok leszállítására még várni kell. Ezekkel a radarokkal alkalmazhatók lesznek az AIM-120 korszerű közepes hatótávolságú levegő-levegő osztályú rakéták (AMRAAM¹⁰). A lengyelek fontolgatják dél-koreai fejlesztésű siklóbombák beszerzését is, melyek a harci részt – egy Mk82 típusú bombát – akár 70 km távolságra is eljuttathatják, és a GPS segítségével az eszköz időjárési viszonyoktól függetlenül nagy pontossággal célba talál.

IRÁN KORSZERŰ OROSZ REPÜLŐGÉPEKET VÁSÁROL

Sajtóinformáció szerint létrejött a megállapodás, amely alapján Irán Szu-35 típusú vadászrepülőgépeket vásárol Oroszországtól.¹¹ A szankciókkal sújtott Irán légierije már régóta jelentős nehézségekkel küszködik, hogy előregedett repülőgép-állományát hadra fogható állapotban tartsa, illetve elláthassa elegendő mennyiségű pótalkatrésszel. 2020 októberében lejárt az Iránnal szemben az ENSZ BT 2231-es határozata¹² által életre hívott, a hagyományos fegyverek vásárlására vonatkozó korlátozás, és Oroszország már akkor bejelentette, hogy kész eladni Szu-35 repülőgépeket, amelyek műszakilag elfogadhatók voltak Irán számára. Teherán az elmúlt évben erős kapcsolatokat épített ki Moszkvával különböző ágazatokban, köztük katonai területen, amit az Ukrajna ellen bevetett Sahed-136 típusú „kamikaze” drónok leszállítása is bizonyít. 2022. decemberi amerikai értesülések már valószínűsítették, hogy Oroszország 2023-ban elad Iránnak vadászrepülőgépeket, mert már képzett ki iráni pilótákat erre a típusra. Ezzel Teherán jelentősen megerősítene légierijét a szomszédjaihoz képest. Az iráni légierő főleg szovjet eredetű MiG és Szuhaj típusú vadászrepülőgépekkel rendelkezik, és van néhány kínai repülőgépe – például F-7 –, valamint még az 1979-es iszlám forradalom előtti beszerzésű amerikai F-4 és F-5 vadászrepülőgépe is. A megállapodás részletei egyelőre nem ismeretesek.

AZ AMERIKAI HADITENGERÉSZET NÉGY SZÁRAZDOKKBAN FELFÜGGESZTETTE A JAVÍTÁSI MUNKÁLATOKAT

Január végén az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete földrengésveszély miatt felfüggesztette a tengeralattjárók javítási munkálatait négy, Washington államban lévő szárazdokban.¹³ A felfüggesztés Bremertonban három, Bangorban egy szárazdokkot érint. A létesítmények egyelőre nincsenek közvetlen veszélyben, de több mint 100 szakértő vizsgálja majd meg a szárazdokkokat, hogy megállapítsák a veszély tényleges mértékét, illetve kidolgozzák azok további használatának esetleges korlátozásait. Az aggodalmakat nemrég egy „szeizmikus tanulmány” eredményei váltották ki, melyet a négy szárazdokk tervezett felújításának előkészítése keretében készítettek, hogy azokat hosszú távon használhassák a jövőben. A tanulmány egy későbbi esetleges jelentős földrengés esetében felmerülő problémákat talált. Ezért a haditengerészet további intézkedéseket tesz a hajógyári munkaerő,

¹⁰ Advanced Medium-Range Air-to-Air Missile.

¹¹ Iran says finalized deal to buy Sukhoi Su-35 fighter jets from Russia. AFP, 11. 03. 2023. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2023/03/11/Iran-says-finalized-deal-to-buy-Sukhoi-Su-35-fighter-jets-from-Russia> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 11.)

¹² Resolution 2231 (2015). UNSC, 20. 07. 2015. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/225/27/PDF/N1522527.pdf?OpenElement> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 18.)

¹³ Justin Katz: Navy suspends work at 4 dry docks over earthquake concerns. Breaking Defense, 27. 01. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/01/navy-suspends-work-at-4-dry-docks-over-earthquake-concerns/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 05.)

a tengerészek, a helyi lakosság, a környezet és a tengeralattjárók biztonságának további erősítése érdekében. Az ideiglenes leállás nem eredményezi a szárazdokokban dolgozó 14 ezer fős létszám csökkenését. Jonathan Rucker ellentengernagy, a program vezetője szerint az amerikai tengeralattjárókon végzett munkák mintegy 30%-a nem betervezett tevékenység. A munkálatok felfüggesztése addig tart, amíg a szakértők nem készítik el javasolataikat.

IZRAELI HADIIPARI CÉG IRODÁT NYITOTT AZ EGYESÜLT ARAB EMÍRSÉGEKBEN

Az Egyesült Arab Emírségekben rendezett nemzetközi védelmi kiállítás (IDEX 2023) margóján az izraeli Rafael hadiipari vállalat február 16-án bejelentette, hogy irodát nyit a fogadó országban.¹⁴ A vállalat vezetése arra számít, hogy az új iroda elősegíti majd a régióban rejlő lehetőségek feltárását, kapcsolatok kiépítését a kormányokkal, az ügyfelekkel és a védelmi iparág vezetőivel. A történelmi riválisok számára régebben elképzelhetetlen volt hadiipari kapcsolatok kialakítása Izrael és az arab országok között, de az Ábrahám-egyezmény¹⁵ 2020-ban történt aláírása óta több Öböl menti országgal – és különösen az Egyesült Arab Emírségekkel – történtek lépések a védelmi együttműködésben. 2022 októberében az Emírségek először telepítettek egy izraeli Barack légvédelmi rendszert, 2023 februárjában pedig egy emírségi hadiipari konzern bejelentette, hogy beruház egy izraeli légiforgalmi irányítási rendszerbe.

OROSZ VÁLLALATOK KÖZEL-KELETI HADIIPARI PARTNEREKET KERESNEK

Orosz hadiipari vállalatok is megjelentek az Egyesült Arab Emírségekben rendezett IDEX 2023 nemzetközi védelmi kiállításon, bár nevesítve a hivatalos kiállítói listán nem szerepeltek, viszont külön pavilonjuk volt.¹⁶ Alekszander Mihejev, a Roszoboronexport hadiipari külkereskedelmi vállalat egyik vezetője a TASzSz orosz hírügynökségnek elmondta, hogy vállalata aktívan tevékenykedik a közel-keleti államokban azon, hogy elfogadható ajánlatokat tegyen technológiai transzferre, közös fejlesztésekre fejlett technológiájú termékek (például a Szu–75 Checkmate típusú ötödik generációs könnyű harcászati repülőgéphez hasonló) – köztük légvédelmi, haditengerészeti és szárazföldi eszközök – esetében. Szakértők szerint orosz vállalatok jelenléte az IDEX-en érdekes teszt az orosz haditechnikai eszközök számára azt követően, hogy azok hogyan szerepeltek az ukrajnai harcokban. Azok gyenge teljesítménye megrendítette az Oroszországba mint fegyverszállítóba vetett nemzetközi bizalmat, ugyanakkor az oroszok jelenléte az IDEX-en lehet egy módja annak, hogy megpróbálják visszaszerezni az elmúlt évben elvesztett lendületet, különösen a közel-keleti, az ázsiai

¹⁴ Lee Ferran: Israeli defense firm Rafael opens first office in United Arab Emirates. Breking Defense, 16. 02. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/02/israeli-defense-firm-rafael-opens-first-office-in-united-arab-emirates/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)

¹⁵ Amerikai közvetítéssel született megállapodás Izrael és az Emírségek között a diplomáciai kapcsolatok felvételéről és egyéb kérdésekről. Lásd Békemegállapodást kötött Izrael és az Egyesült Arab Emírségek. Hvg.hu, 2020. 08. 13. https://hvg.hu/vilag/20200813_Bekemegallapodast_kotott_Izrael_es_az_Egyesult_Arab_Emirsegek (Letöltés időpontja: 2023. 03. 14.)

¹⁶ Agnes Helou: Russian firm eyes options in Middle East for 'joint production' of tech, including 5th-gen fighters. Breaking Defense, 20. 02. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/02/russian-firm-eyes-options-in-middle-east-for-joint-production-of-tech-including-5th-gen-fighters/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 25.)

és az afrikai regionális piacokon, amelyek amúgy is az orosz kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok középpontjában álltak. Az Öböl államai szemszögéből az is elképzelhető, hogy – mivel nem férnek hozzá például a legújabb fejlesztésű repülőgépekhez (például az F-35-höz) és más élvonalbeli elektronikai hadviselési termékekhez – ismét érdeklődést mutatnak az orosz alternatívák iránt. Az oroszok több mint 200 haditechnikai eszközt, illetve azok makettjeit mutatták be a február 19–24 között rendezett IDEX 2023 kiállításon.¹⁷

SZERBIA RÉSZVÉTELE AZ IDEX KIÁLLÍTÁSON

Alekszandar Vucsics szerb elnök váratlanul megjelent az Abu-Dzabiban megrendezett IDEX nemzetközi védelmi kiállításon, ahol első alkalommal két szerb vállalat is kiállította termékeit.¹⁸ A hazai és az emirátusi piacon már bemutatkozott belgrádi PR-DC vállalat IKA Bomber multikoptere 12 db, légibombaként használható 60 mm-es M73 típusú aknagránátot hordozhat. Egy kisebb, négyrotoros változat csak egy bombát szállíthat, és még hat hónap kell a hadrafoghatóságáig. Ebből az eszközből a vállalat öt éven belül évi 10 ezer darab legyártását tervezi. A másik szerb kiállító a Jugoimport volt, amely az Obad típusú négyrotoros drónt mutatta be, amely mintegy 50 kg hasznos terhet – például 4×60 mm M80, vagy 2×90 mm M79 páncéltörő rakétát, vagy 2×120 mm aknagránátot – hordozhat. Az Obad felszállótömege 120 kg, hatósugara 5 km, repülési időtartama 15–20 perc 45 km/h sebességgel. Vucsics elnök február 21-én bejelentette, hogy országa az Egyesült Arab Emírségekben gyártott „kamikaze” drónokat vásárol, ezzel a drónok első külföldi felhasználója lesz. A megállapodás aláírása a szerb Védelmi Minisztérium és az Edge konszern képviselői által 24-én történt meg.¹⁹ Az RW-24 típusú drónokat – amelyeket a szaksajtó a *loitering munition*²⁰ kategóriába sorol – a gyártó Halcon vállalat fél éven belül kezdi leszállítani. Tömege 45 kg, ebből 8 kg a harci fej. Vetőcsőből indítható, előkészítési ideje nem éri el a 20 percet. Ezzel a szerb haderő képességei jelentősen nőnek, olyan eszközzel fog rendelkezni, amelyet eddig kevés európai országban rendszeresítettek. Az RW-24 beszerzése lökést adhat hasonló eszközök hazai fejlesztésének is.

A SZOMÁLIAI HADERŐ KÜLFÖLDI KIKÉPZÉSRE KÜLDI KATONÁIT

Január 26-án Hussein Sheik-Ali, Szomália elnökének biztonsági tanácsadója egy interjúban elmondta, hogy a haderő több ezer újonca kap kiképzést a térség országaiban.²¹ Januárban

¹⁷ Rosoboronexport to present 200 samples of weapons at IDEX in UAE. TASS, 16. 02. 2023. <https://tass.com/defense/1577167> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 15.)

¹⁸ Elisabeth Gosselin-Malo: Serbia, UAE cozy up over tiny drone bombers. Defense News, 22. 02. 2023. <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2023/02/22/serbia-uae-cozy-up-over-tiny-drone-bombers/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 05.)

¹⁹ Rade Dragović: „KAMIKAZE” IZ EMIRATA DAJU KRILA I NAŠEM „GAVRANU”: Potpisan ugovor o kupovini dronova „ubica” – čak četiri sata može da čeka metu. Vesti, 25. 02. 2023. <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1207947/najnovije-vesti-dron-samoubica-vojska-srbije-ujedinjeni-arapski-emirati> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 15.)

²⁰ Az angol kifejezésre még nincs kialakult magyar terminológia. Olyan repülőeszközről van szó, amely hosszabb ideig – az RW-24 esetében maximum négy óráig – képes a célterület felett repülni, járőrözni, miközben megsemmisítendő célokat keres, vagyis vadászik. Tömegesen alkalmazva jelentős megsemmisítő hatásuk lehet.

²¹ Harun Maruf: Exclusive: Somali Army Recruits Abroad for Training. Voice of Africa, 31. 01. 2023. <https://www.voaafrica.com/a/exclusive-somali-army-recruits-abroad-for-training/6942213.html> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 05.)

Eritreába és Ugandába küldtek 3-3 ezer katonát kiképzésre, és hamarosan ugyanennyi indul Etiópiába és Egyiptomba. A tervek szerint 2023-ban összesen 15 ezer katonát képeznek ki külföldön. Az országban 2022. április 1-je óta működik az Afrikai Unió átmeneti katonai, rendőri és civil missziója (ATMIS²²), melyben a katonák létszáma 2022 végén meghaladta a 18 500 főt.²³ Az ATMIS tervezett kivonását/megszűnését 2024 decemberére tervezik. A helyi haderőnek addigra fel kellene számolnia az al-Sabab terrorszervezet országban működő erőit, valamint meg kellene erősödnie annyira, illetve el kellene érnie a 24 ezres létszámot, hogy az ATMIS nyugodtan befejezhesse tevékenységét, és azt követően a szómáliai haderő és rendőrség szavatolhassa a biztonságot. A folyamat a tervezettnél lassabban halad, ezért a kormány azt kérte az ATMIS vezetésétől, hogy fél évvel halassza el a katonai kontingens 2022 decemberére tervezett 2 ezer fős csökkentését. Eritreából nemrég tért vissza 5 ezer, ott kiképzett katona. A biztonsági tanácsadó szerint 2024 nyarára teljesen megtisztítják az országot az al-Sabab tagjaitól, és 2024 végére a kormány rendelkezni fog 24 ezer kiképzett és jól felszerelt katonával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamowski, Jaroslaw: *Latvia to boost defense spending with naval missile, HIMARS*. Defense News, 14. 02. 2023. <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/02/14/latvia-to-boost-defense-spending-with-naval-missile-himars-deals/>
- ATMIS. <https://atmis-au.org/>
- Béke megállapodást kötött Izrael és az Egyesült Arab Emírségek. Hvg.hu, 2020. 08. 13. https://hvg.hu/vilag/20200813_Bekemegallapodast_kotott_Izrael_es_az_Egyesult_Arab_Emirsegek
- Dragović, Rade: „KAMIKAZE” IZ EMIRATA DAJU KRILA I NAŠEM „GAVRANU”: Potpisan ugovor o kupovini dronova „ubica” – čak četiri sata može da čeka metu. Vesti, 25. 02. 2023. <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1207947/najnovije-vesti-dron-samoubica-vojska-srbije-ujedinjeni-arapski-emirati>
- Ferran, Lee: *Israeli defense firm Rafael opens first office in United Arab Emirates*. Breking Defense, 16. 02. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/02/israeli-defense-firm-rafael-opens-first-office-in-united-arab-emirates/>
- Glowacki, Bartosz: *KAI unveils first FA-50 for Polish air force order*. Flight Global, 10. 03. 2023. <https://www.flightglobal.com/defence/kai-unveils-first-fa-50-for-polish-air-force-order/152423.article>
- Gomez, Jim: *US, Philippines agree to larger American military presence*. AP, 02. 02. 2023. <https://apnews.com/article/politics-district-of-columbia-lloyd-austin-philippines-china-5a7e51e66e71566ce93e0849b94efc26>
- Gosselin-Malo, Elisabeth: *Serbia, UAE cozy up over tiny drone bombers*. Defense News, 22. 02. 2023. <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2023/02/22/serbia-uae-cozy-up-over-tiny-drone-bombers/>
- Gould, Joe: *US arms export approvals soared in 2022*. Defense News, 25. 01. 2023. <https://www.defensenews.com/pentagon/2023/01/25/us-arms-export-approvals-soared-in-2022/>

²² African Union Transition Mission in Somalia.

²³ ATMIS. <https://atmis-au.org/> (Letöltés időpontja: 2023. 03. 12.)

- Helou, Agnes: *Russian firm eyes options in Middle East for 'joint production' of tech, including 5th-gen fighters*. Breaking Defense, 20. 02. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/02/russian-firm-eyes-options-in-middle-east-for-joint-production-of-tech-including-5th-gen-fighters/>
- Iran says finalized deal to buy Sukhoi Su-35 fighter jets from Russia. AFP, 11. 03. 2023. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2023/03/11/Iran-says-finalized-deal-to-buy-Sukhoi-Su-35-fighter-jets-from-Russia>
- Katz, Justin: *Navy suspends work at 4 dry docks over earthquake concerns*. Breaking Defense, 27. 01. 2023. <https://breakingdefense.com/2023/01/navy-suspends-work-at-4-dry-docks-over-earthquake-concerns/>
- Maruf, Harun: *Exclusive: Somali Army Recruits Abroad for Training*. Voice of Africa, 31. 01. 2023. <https://www.voaafrica.com/a/exclusive-somali-army-recruits-abroad-for-training/6942213.html>
- Norway strengthens the Armed Forces through purchase of new tanks. Government.no, 02. 03. 2023. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-strengthens-the-armed-forces-through-purchase-of-new-tanks/id2961879/>
- Resolution 2231 (2015). UNSC, 20. 07. 2015. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/225/27/PDF/N1522527.pdf?OpenElement>
- Rosoboronexport to present 200 samples of weapons at IDEX in UAE. TASS, 16. 02. 2023. <https://tass.com/defense/1577167>
- U.S. weighs deploying medium-range missiles to U.S. forces in Japan: report. Japan Today, 06. 02. 2023. <https://japantoday.com/category/politics/washington-weighing-deploying-medium-range-missiles-to-u.s.-forces-in-japan-sankei>
- <https://wise.com/hu/currency-converter/nok-to-eur-rate>

ABSTRACT

FOCUS

Gen. (Ret.) Tibor Benkő: *The key to successful force development (3)* 3

The development program launched in 2017 focuses on the soldier. However, to have well-trained soldiers, preparation requires a complex way. Ensuring a predictable course of service in active military service, and the appreciation are all paramount. The life path model of the force development program is about this: the attractive military career path to be followed, which is presented in the author's article "The Key to Successful Force Development, 1-2". In this paper, the first stage of the career model, the arenas, forms and characteristics of guidance to and preparation for military career are discussed.

Keywords: success-stoppage-failure, human factor, organizational interest and personal interest, moral, dedicated, appreciation, attractive, guidance to military career, preparation

About the author: General (Ret.) Tibor Benkő, PhD, former chief of the HDF General Staff (6th June 2010 – 16th May 2018) and Minister of Defence (2018–2022), university private teacher at the University of Public Service (ORCID: 0000-0002-5231-8657; MTMT: 10086382)

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. Attila Paulov: *A comprehensive approach to air transport at Alliance level – the role of the NATO Aviation Committee in the development of military air transport* 17

Parallel to the growth of civil aviation, missions of military aviation had to be integrated into a traffic environment where the key issue was the civil-military interoperability of the on-board systems. The operations over the Balkans, Afghanistan and Libya highlighted the fact that the organization of military air traffic needs to be managed comprehensively within a new framework. In order to realize this, the Alliance established the Aviation Committee, which operates in subordination to the North Atlantic Council. In this study the scope of this body is analysed, with special reference to the role of Hungary in the Committee.

Keywords: air transport, air traffic organization, airspace, airspace normalization, air operation, cooperation, air traffic system, airworthiness, committee, modernization, procedure

About the author: Lt. Col. Attila Paulov, head of department (Air Traffic Control Department, State Aviation Department of the Ministry of Defence, doctoral student of the UPS Doctoral School of Military Science (ORCID: 0000-0002-8831-4527; MTMT: 10078217)

Lt. Col. Bertold Békési – Col. László Szilvássy – Lt. Col. Gábor Major – Capt. László Gajdács – Krisztián Jámbor: *Work drones in the everyday life of a modern airport* 27

There is a growing need to increase the volume of air transport, which brings along the territorial, quality, and service improvement of airports. The finite capacity of human labour generates the next task: to find a solution for its replacement, and the reduction of the burden on it. The application of unmanned aerial vehicles, which have been used successfully in so many places, seems obvious, but the question "how an aerial device operated by a human and another without human presence can be integrated into the same airspace, in the same work area" comes from aviation safety aspect. The authors are seeking the answer as to which aerial vehicle, for which tasks, and with the help of which sensors can be the most effective part of the concept of a modern airport.

Keywords: drone, infrared detection, electromagnetic spectrum, sensor, LoRa CSS, receiver sensitivity

About the authors: Lt. Col. Bertold Békési (PhD), associate professor (Department of Avionics, University of Public Service, FOMSOT) (ORCID: 0000-0002-5709-789X; MTMT: 10026197)

Col. László Szilvássy (PhD), associate professor, head of department (Department of Avionics, University of Public Service, FOMSOT) (ORCID: 0000-0002-0455-4559; MTMT: 10025449)

Lt. Col. Gábor Major, assistant lecturer (University of Public Service, FOMSOT, Department of Avionics) (ORCID: 0000-0003-2927-127X; MTMT: 10047342)

Capt. László Gajdács, assistant lecturer (University of Public Service, FOMSOT, Department of Avionics), PhD student (NKE KMDI) (ORCID: 0000-0003-2334-6859; MTMT: 10063406)

Krisztián Jámbor, instructor (University of Public Service, FOMSOT, Department of Avionics) (ORCID: 0000-0002-6406-0841; MTMT: 10086158)

Col. (Ret.) Gábor Zellei (Civil defence): *Some issues of public information activities by civil defence at the time of armed conflicts* 42

For the period of armed conflicts, the missions of civil defence take priority over the interventions due to the disaster that may occur at the same time. The revision of the former group of tasks is necessary because in recent decades less attention has been paid to it compared to disaster management. It is advisable to start the review with the human aspects, including public information. In his study, the author reviews the differences between reporting at the time of disasters or armed conflicts. NATO recommendations regarding information during crises are also presented.

Keywords: armed conflict, civil protection, public information, alert, social psychology

About the author: Col. (Ret.) Gábor Zellei (Civil defence), PhD, lecturer at the UPS, Doctoral School of Military Science (ORCID: 0000-0002-3414-3611; MTMT: 10039105)

INTERNATIONAL

Hajnalka Szilágyi-Kiss: *The connections between security and development and their impact on prosperity in Iraq* 52

The cooperation of international organizations with local people contributes to social renewal. The author reviews the impact of donors working closely with Iraqi governorates affected by the crisis caused by the rise of the Islamic State between 2014 and 2017. The paper also examines the interconnection of security, development, and prosperity, and the way the state can contribute to all of this.

Keywords: Iraq, development, human security, prosperity, social development index

About the author: Hajnalka Szilágyi-Kiss, staff member of the Coordination Department of the Hungary Helps Program (Ministry of Foreign Affairs and Trade), student of the UPS, Doctoral School of Military Science (ORCID: 0000-0002-2930-0467; MTMT: 10077241)

Tibor Pintér: *Security policy challenges in the Cabo Delgado region of Mozambique* 70

In April 2021, the international press reported that French company Total stopped its natural gas extraction project in Mozambique, citing force majeure. It was caused by the ASWJ Islamist rebel group having attacked the port city of Palma, one of the gateways to natural gas deposits on the Afungi Peninsula. The study outlines how the northern part of Mozambique, Cabo Delgado, became an area of operations for the Islamic State, and why ASWJ has been the most serious security policy risk factor in the region for four consecutive years.

Keywords: Cabo Delgado, ASWJ, Filipe Nyusi, SADC, ISCAP, jihad, Palma

About the author: Tibor Pintér, PhD student (University of Szeged – Doctoral School of Public and Legal Sciences, Institute of International and Regional Studies)

COMMAND, TRAINING

Lt. Col. Andrea Szabó Szabóné: *Mission-oriented leadership in light of the Russo-Ukrainian war* . . . 85

Before 2014, there was no significant difference between the Russian and Ukrainian leadership philosophies and practices. The Ukrainian armed forces carried on the Soviet military traditions similarly to the Russians. Russia's battlefield successes and internal security stability showed the Russian military leadership that everything was in order with their leadership system. In the case of Ukraine, there was neither particular motivation nor available resources for the modernization, which could have brought about a change in leadership philosophy and practice. The study analyses the difference between mission-oriented and command-oriented management approaches and its effects and consequences in light of the Russo-Ukrainian war.

Keywords: mission-oriented leadership, command-oriented leadership, mission-oriented leadership, Russian-Ukrainian war

About the author: Lt. Col. Andrea Szabó Szabóné, Senior Desk Officer, Deputy Head of the Department of Military Heritage of the Ministry of Defence (ORCID: 0000-0001-7787-3238; MTMT: 10080476)

Zsolt Mikula: *The opportunity of applying social work in a military environment* 104

The societal expectation of the complexity of the human support system, as well as the long-term existence of the physical and mental burden on the personnel, make the development and research of the organizational structure of the human service of the Hungarian Defence Forces more and more justified. The purpose of this study is to present the systemic work processes implemented in the practical framework of military social work. Due to the interdisciplinary nature of the profession, these processes

are capable of providing quality human services in a wide spectrum, which on the one hand support the psychic preparedness of the personnel, and on the other hand contribute to the increase of satisfaction indicators, reducing the level of fluctuation in the personnel of the Hungarian Defence Forces.

Keywords: Hungarian Defence Forces, military social work, human services, military environment

About the author: Zsolt Mikula, student of the EKK Institute of Mental Health at Semmelweis University

Col. Sándor Andó: *Psychological opportunities of cognitive ability development* 118

In the past period, the Zrínyi National Defence and Military Development Program created a new opportunity for the Hungarian Defence Forces in an increasingly broad spectrum. It results in a leap from a technical and technological point of view. Modern technology in itself requires either new skills or the application of existing skills and abilities at a higher level. The selection and preparation, the person managing the technology, are the responsibility of specific specialist areas. Psychology is one of the specialized fields that tries to map the abilities and personality of military applicants to ensure the quality into which the requirements and content of basic and vocational training can be effectively incorporated. This study is centred on presenting some of the results of the cognitive abilities of applicants to the military in the period 2018–2022.

Keywords: cognitive abilities, intelligence, aptitude

About the author: Col. Sándor Andó, senior desk officer (HDF senior psychologist – HDF Health Centre), student of the UPS FOMSOT Doctoral School of Military Science (ORCID: 0000-0002-1181-8698; MTMT: 10077829)

MILITARY HISTORY

Col. (Ret.) József A. Varga: *The history of the Protestant Military Bishopric (I)* 130

In 2023, the 100th anniversary of the establishment of the Protestant Military Bishopric will be commemorated. The Protestant chaplains distinguished themselves as early as the 1848–49 War of Independence, in the First World War, then in the interwar period, in the Second World War, and also afterwards in the prison camps the Protestant chaplains held their own. The service, which was deliberately withered in the early 1950s, was reorganized in 1994 after the regime change. In his three-part study, the author presents the history of the Protestant Military Bishopric from the establishment of the service to its termination in 1951.

Keywords: Protestant, military bishopric, 100th anniversary, Elemér Soltész

About the author: Col. (Ret.) József A. Varga, PhD, Military Historian (ORCID: 0000-0001-5774-6573)

FORUM

Col. (Ret.) László Nagy: *Some thoughts on the Russo-Ukrainian War* 144

The author takes a specific aspect of the Russo-Ukrainian War: the factors that affect the Western countries as to when and what sort of weaponry and materials to support Ukraine with.

Keywords: Russia, Russo-Ukrainian War, Ukraine

About the author: Col. László Nagy, DSc, a member of the Hungarian Military Science Society (MTMT: 10003300)

REVIEW

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 148

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

About the author: Col. (Ret.) Csaba Gál, military writer (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikk megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk*. Kérjük szerzőinket, ha rendelkeznek ORCID-azonosítóval, azt minden esetben tüntessék fel a cikk elején, a nevük után.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légi erő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak, és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegészítés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójelű évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

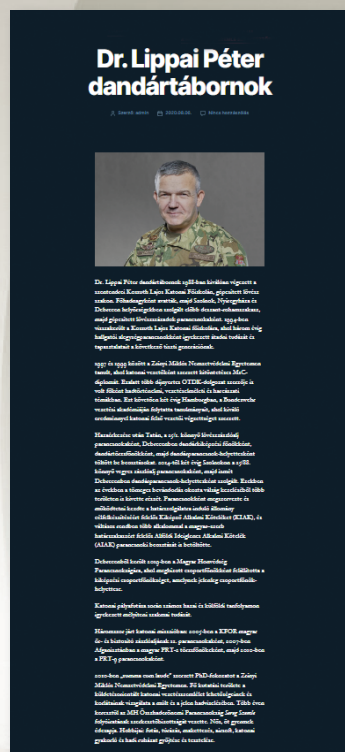
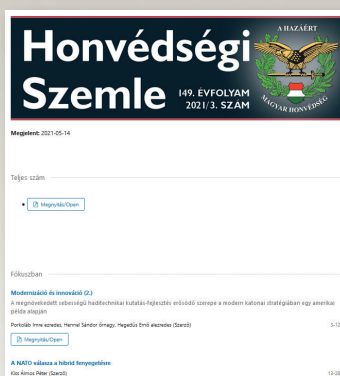
*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

Cikkeink elérhetőek honlapunkon is!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai honlapunkon is olvashatók. Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdekli, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihireinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon.

ZRÍNYI KIADÓ